

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

EVALDAS STANKEVIČIUS

**MOKESČIŲ NAŠTOS POVEIKIO
EKONOMIKOS KONKURENCINGUMUI
VERTINIMAS SOCIALINĖS APLINKOS
KONTEKSTE**

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)

2014, Kaunas

Disertacija rengta 2004 - 2014 metais Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakultete, Finansų katedroje.

Disertacija ginama eksternu

Mokslinis konsultantas:

Prof. dr. Asta Vasiliauskaitė (Kauno technologijos universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S)

Su disertacija galima susipažinti:

- interneto svetainėse:

- <http://ktu.edu/turinys/mokslo-renginiai>;
- <http://www.ku.lt/mokslas/doktorantura/ginamos-disertacijos/>;
- <http://www.lei.lt/main.php?m=484&k=1>

Recenzavo:

Prof. dr. Gražina Startienė (Kauno technologijos universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S);

Prof. dr. Rytis Krušinskas (Kauno technologijos universitetas, Socialiniai mokslai, Ekonomika – 04S).

© E. Stankevičius, 2014

© Leidykla „Tehnologija“, 2014

ISBN 978-609-02-1070-3

TURINYS

Įvadas.....	8
1. Mokesčių ir valstybės vaidmuo ekonomikos konkurencingumo aspektu	15
1.1. Valstybės finansų valdymo raida ir mokesčių pokyčiai ES šalyse.....	15
1.2. Mokesčių sistemos formavimosi ir vystymosi ypatumai.....	19
1.2.1. Istorinės mokesčių sistemos vystymosi tendencijos ir jų formavimosi priežastys.....	19
1.2.2. Mokesčių naštos ir viešųjų finansų vertinimas skirtingais istoriniais laikotarpiais.....	21
1.2.3. Įvairių ekonomikos mokyklų mokesčių teorijų raida ir mokesčių poveikio sritys.....	27
1.2.4. Mokesčių teorijos raidos ir valstybės dalyvavimo ekonomikoje istoriniai etapai.....	34
1.3. Viešųjų finansų ir ekonominio konkurencingumo ryšio formavimosi ir vertinimo tendencijos.....	37
1.3.1. Valstybės dalyvavimo ekonomikos procesuose vertinimas	38
1.3.2. Augantis valstybės ir mokesčių naštos lygio vaidmuo dabartiniuose ekonominiuose procesuose.....	39
1.3.3. Valstybės vaidmuo šiuolaikinėje ekonomikoje socialinės aplinkos kontekste, vertinant mokesčių naštos poveikį ekonomikos konkurencingumui.....	44
1.4. Valstybės vaidmuo ir jos viešųjų finansų įtaka šalies ekonomikos lygiui ir socialinei aplinkai.....	57
2. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste modelio koncepcija	64
2.1. Mokesčių naštos ir ekonomikos rezultatų vertinimo galimybių analizė.....	66
2.2. Ekonominių rodiklių ir indeksų, naudojamų kuriant modelį, pagrindinių savybių apibūdinimas.....	69
2.3. Mokesčių naštos ir ekonomikos konkurencingumo ryšio vertinime Naudojamų rodiklių pagrindimas.....	77
2.4. Tyrime naudojamų rodiklių statistinių duomenų vertinimo eiga ir tyrimo metodai.....	83
2.5. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste vertinimo modelio formavimas.....	89
3. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumo vertinimo ES šalių atveju tyrimas.....	96
3.1. Mokesčių, ekonomikos ir konkurencingumo ryšių vertinimo pagrindimas	96
3.1.1. Tyrimo metu testuojamos hipotezės	97
3.1.2. Tyrimo objekto pagrindimas ir eigos struktūra.....	99
3.2. Mokesčių naštos ir konkurencingos ekonomikos vystymosi vertinimas ir išskirtinimai ES šalių atveju.....	102
3.2.1. ES šalių makroekonominės aplinkos, mokesčių naštos lygio pokyčių vertinimas ir šalių grupavimas pagal BVP/gyv. rodiklį ...	103
3.2.1.1. BVP/gyv. ir mokesčių naštos pokyčių 1995-2010 m. ES	

šalyse ryšių vertinimas, rodiklių koreliacinė ir klasterinė analizė ES šalyse.....	104
3.2.1.2. Mokesčių naštos (TB) ir ekonomikos (BVP/gyv.) pokyčių ryšių su socialine aplinka ir konkurencingumu lygio pokyčiais nustatymas ir įvertinimas.....	117
3.2.1.3. Ekonominės aplinkos ir svėrų, veikiančių konkurencingumo ir socialinės aplinkos lygi skirtingose šalyse, indentifikavimas.....	121
3.2.2. Pagrindinių biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių ryšių nustatymas ir gretinimas su kitais tyrimo rodikliais .	141
3.2.2.1. Ryšių tarp Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių apskaičiavimas ir palyginimas.....	142
3.2.2.2. ES šalių atskirų grupių suformavimas ir jų vertinimas pagal skirtingų prioritetų klasterių rezultatus.....	147
3.2.2.3. Mokesčių poveikio ekonomikos konkurencingumo vertinimas socialinės aplinkos kontekste rezultatų analizė	161
3.2.3. Mokesčių struktūros elementų ir ekonomikos konkurencingumo ryšių vertinimas.....	165
3.2.3.1. Mokesčių struktūros elementų kitimas ir jų vertinimas	166
3.3. Modelio empirinio tyrimo praktinio pritaikymo sritys.....	171
Išvados	176
Literatūra.....	181
Mokslinių publikacijų sąrašas.....	205
Priedai.....	206

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė.	Skirtingų valstybių viešosios išlaidos 1940 – 2010 m.(%, nuo BVP)... 16
2 lentelė.	Skirtingų ekonomikos mokyklų atstovų požiūrio į mokesčių sistemos funkcijas istorinė raida pagal mokesčių funkcijas 26
3 lentelė.	Socialinių-ekonominių (GCI, HDI) indeksų pagrindinės charakteristikos, skaičiavimo metodai ir vertinamo objektai..... 72
4 lentelė.	Pagrindinių Biudžeto ekonominių - struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių, naudojamų darbe, apibūdinimas..... 78
5 lentelė.	ES šalių ekonominių ir istorinių statistinių duomenų prieigos..... 100
6 lentelė.	ES šalių grupės pagal jų ekonominio išsivystymo lygį BVP/gyv. (1995 - 2010 m., vidut. reikšmės)..... 104
7 lentelė.	Spearman‘o koreliacijos koeficientai tarp Δ BVP/gyv. ir mokesčių (Δ TB) pokyčių ES šalyse 1995-2010 m. 105
8 lentelė.	Klasterinė analizė pagal Δ BVP/gyv. pokyčius ES šalyse 1995-2010 m. 107
9 lentelė.	Klasterinė analizė pagal mokesčių naštos (TB) pokyčius ES šalyse 1995-2010 m. 110
10 lentelė.	Spearman‘o koreliacijos koeficientai tarp mokesčių naštos (Δ TB), ekonomikos (Δ BVP/gyv.), transferinių mokėjimų (Δ SB) rodiklių, Δ GCI ir Δ HDI indeksų pokyčių ES šalyse..... 117
11 lentelė.	Daugialypės regresijos lygčių mokesčių (TB), ekonomikos pokyčių (BVP/gyv.), transferinių mokėjimų (SB) rodiklių regresijos koeficientai, analizuojant ES šalis pagal GCI indeksą, grupuojant pagal BVP/gyv. rodiklį..... 125
12 lentelė.	Daugialypės regresijos lygčių mokesčių (TB), ekonomikos pokyčių (BVP/gyv.), transferinių mokėjimų (SB) rodiklių regresijos koeficientai, analizuojant ES šalis pagal GCI indeksą ir grupuojant jas pagal GCI indekso reitingą..... 129
13 lentelė.	Daugialypės regresijos lygčių mokesčių (Δ TB), Δ BVP/gyv., transferinių mokėjimų (Δ SB) rodiklių regresijos koeficientai, analizuojant ES šalis pagal HDI indeksą ir grupuojant jas pagal BVP/gyv. rodiklį..... 131
14 lentelė.	Daugialypės regresijos lygčių veiksnių - mokesčių naštos (Δ TB), Δ BVP/gyv., transferinių mokėjimų (Δ SB) rodiklių regresijos koeficientai, analizuojant ES šalis pagal HDI indeksą ir grupuojant jas pagal HDI reitingo lygius 1995-2010 m. 134
15 lentelė.	ES šalių susigrupavimas klasteryje, naudojant analizuojamų rodiklių duomenis, pagal GCI prioritetą 137
16 lentelė.	Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių poveikio sričių atitikimo parinkimas mokesčių (Δ TB), Δ BVP/gyv., transferinių mokėjimų (Δ SB) rodiklių ir Δ GCI, Δ HDI indeksų vertinamoms sritims..... 143
17 lentelė.	ES „Visų“ šalių Spearman‘o koreliacijos koeficiento reikšmės, analizuojant ryšius tarp darbe naudojamų ir Biudžeto struktūrinių

	- stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių.....	145
18 lentelė.	ES šalių susigrupavimas pagal skirtingų požiūrių ir darbe analizuojamų veiksmų - klasterių rezultatus ir GCI bei GDI indeksų reitingų reikšmes	149
19 lentelė.	Aukščiausius reitingus turinčių šalių pasiskirstymo tankis klasterių grupėse.....	150
20 lentelė.	„Etaloninių“ šalių Spearman'o koreliacijos koeficientai tarp mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų pokyčių	152
21 lentelė.	„Etaloninių“ šalių grupės Spearman'o koreliacijos koeficiento reikšmės, analizuojant ryšius mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$; ΔBVP), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų ir Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių	156
22 lentelė.	„NE etaloninių“ šalių Spearman'o koreliacijos koeficientai tarp mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų pokyčių	158
23 lentelė.	„NE etaloninių“ šalių grupės Spearman'o koreliacijos koeficiento reikšmės, analizuojant ryšius tarp mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$; ΔBVP), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų ir Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių	160
24 lentelė.	Mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų ir Biudžeto struktūrinių – stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių koreliaciniai ir regresiniai koeficientai „Visų“, „Etaloninių“ ir „NE etaloninių“ šalių atveju	162
25 lentelė.	Spearman'o koreliacijos koeficientai tarp mokesčių struktūros dedamųjų elementų pokyčių, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, GCI indekso pokyčių skirtingose šalių grupėse	167

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav.	Pagrindinių visuomenės ir valstybės sąveikos sistemų tarpusavio ryšių poveikio įtakos zonos	54
2 pav.	Mokesčių naštos poveikio šalies konkurencingumui ES šalių atveju vertinimo modelio loginė schema	62
3 pav.	Indeksų ir valstybės fiskalinių įrankių ryšių struktūra	79
4 pav.	Fiskalinės politikos poveikio vertinimo kryptys tyrime	82
5 pav.	Priežastiniai ryšiai tarp mokesstinės naštos, BVP rodiklio, socialinių indeksų, SB (transferinių mokėjimų) ir konkurencingumo (GCI) lygio	90
6 pav.	Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste modelio algoritmas.....	94
7 pav.	Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui vertinimo modelio tyrimo nuoseklumas	101
8 pav.	Netiesioginių mokesčių dalies kitimo tendencijos ES šalyse 1995-2010 m., % BVP.....	113
9 pav.	Netiesioginio mokesčio (PVM dalies kitimas ES šalyse 1995-2010 m., % nuo bendros mokesčių naštos.....	114

IVADAS

Ekonominis šalies augimas, išreiškiamas BVP¹ pokyčiu yra dažniausiai statistikoje ir ekonometriniuose tyrimuose naudojamas kaip rodiklis, apibūdinantis ekonomikos būseną ir jos potencialą. Tačiau šis rodiklis nėra pakankamai informatyvus, kad būtų galima įvertinti šalies ekonomikos konkurencingumo būseną ir atskleisti, kaip ir kiek šalies ekonominis augimas įtakoja šalies gyventojų gyvenimo ir gerovės lygį. Dėl šios priežasties šiuolaikinėje ekonomikoje vis didesnė analitinę vertę įgauna įvairūs indeksai, vertinantys ekonomikos vystymosi įtaką tiek visuomenės gerovei, tiek šalies ūkio konkurencingumui. Intensyvėjant šalių integraciniais, globalizacijos procesams ir kintant pačiai ekonominei aplinkai, viešųjų finansų ir mokesčių sistemos neišvengiamai keičiasi, todėl klausimas, kaip kompleksiskai įvertinti ekonominio, mokestinio potencialo ir socialinio lygio dermę atskiros šalies ekonomikos vystymuisi bendrame ES šalių kontekste, tampa aktuali problema, įvertinant, kad valstybės vaidmuo skatinant ekonomiką, išlieka aktuali problema tiek akademiniam, tiek politiniam lygįje.

Temos aktualumas. Valstybės finansų ir fiskalinės politikos² poveikio šalies konkurencingumui tyrimai dažnai stokoja vertinimo argumentacijos, nes dauguma ekonominių vertinimų grindžiamos tik BVP kitimo tendencijomis, kurios neparodo visuomenės socialinio gyvenimo lygio pokyčių. BVP yra palyginti tikslus ir svarbus šalies ekonomikos funkcionavimo rodiklis, dėl jo negebėjimo vertinti visuomenės gyvenimo gerovės lygio ir ekonomikos konkurencingumo pažangos, yra aktualus kompleksinis analitinis socialinių, ekonominių rodiklių ir indeksų vertinimas, siekiant nustatyti šalies ekonomikos konkurencingumą lemiančių priežastinių veiksnių tendencijas.

Akivaizdu, kad 21 a. valstybės finansų³ sektoriaus vystymosi tendencijos ir fiskalinės politikos kryptys vis dažniau tampa pagrindiniu teoretikų ir praktikų diskusijos objektu. Vyrauja keletas skirtingų valstybės finansų poveikio šalies ekonomikai vertinimo požiūrių, ir nors esminės priešpriešos tarp jų nėra, tačiau skirtingų pirminių (socialinės aplinkos, ekonomikos augimo, konkurencingumo didėjimo) prioritetų nustatymas ir jų vertinimas daro įtaką viešųjų finansų politikos tendencijoms, kurios lemia šalies ekonominį-konkurencinį potencialą ir socialinę visuomenės situaciją. Priežastinių ryšių vertinimas, nustatant ilgalaikes vystymosi strategijas tampa būtinas, siekiant harmoningo ir konkurencingo ekonomikos augimo. Valstybės dalyvavimas ekonomikos procesuose per mokestinių pajamų akumuliaciją, nustatant mokesčių naštos lygį, socialinių garantijų lygį, siekiant

¹ Toliau tekste trumpinys „BVP“ - Bendrasis Vidaus Produktas.

² - Fiskalinė politika (lot. Fiscalis < išdas) - politika susijusi su valstybės biudžetu, mokesčiais, siekiant gauti reikiamas pajamas mokesčių pavidalu. „Tarptautinių žodžių žodynas“. III leidimas, Alma litera, Vilnius, 2004;

- Fiskalinė politika (fiscal policy - angl.) - apibūdinamas kaip apmokestinimo lygis ir Vyriausybės išlaidų panaudojimas, reguliuojant bendrąjį ekonominės veiklos lygį. „Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas“. Leidykla TEV, Vilnius, 2006.

³ Valstybės/viešieji finansai (public finance - angl.) - vyriausybės veiklos apibūdinimas įplaukų ir išlaidų terminais ir funkcijomis - Paskirstymo, Perskirstymo ir Stabilizavimo, kurios susijusios su valstybės sektoriaus ekonominiais principais ir problemomis. „Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas“. Leidykla TEV, Vilnius, 2006.

užtikrinti norimą visuomenės gerovės lygį, verslo investicijas buvo aktualus nuo valstybės santvarkos atsiradimo, bet ypač aktualus tampa šiuolaikinėje globalioje ekonomikoje. Valstybės finansų valdymui įtaką daro globali finansų aplinka, augantis išiskolinimas, susijęs su valstybės išipareigojimais palaikyti socialinės aplinkos lygį ir tuo pačiu skatinti ekonomikos raidą. Analizuojant dabartinius ekonomikos pokyčius globalizacijos sąlygomis, atsiranda prielaidos formuoti naujam požiūriui į fiskalinius–mokestinius santykius ir Valstybės biudžeto formavimo politiką. Tai leistų šalies finansų valdymą padaryti modernesniu ir įvertintų santykį tarp ekonomikos augimo ir socialinių poreikių bei gebėjimo mokėti mokesčius. ES galima vertinti kaip ekonominę visumą, ilgalaikį savanorišką šalių, turinčių istoriškai susiformavusius skirtingus ekonomikos ir finansų sistemos modelius bei skirtingą ekonominio išsivystymo lygį, vienijimosi eksperimentą. ES šalims iš esmės taikomi vieningi reguliavimo principai, bet tuo pačiu šalyse egzistuoja susiklosčiusios istorinės-moralinės aplinkybės, kurios šalių ekonomikos konkurencingumo ir visuomenės gerovės lygį veikia labai skirtingai. Tikėtina, kad ES šalių, turinčių aukštus ekonomikos pasiekimus, galias jos vystymosi tradicijas ir ilgametę rinkos ekonomikos istoriją, finansų-fiskalinių sistemų patirtys darys vis didesnę įtaką pertvarkant pasaulio finansų sistemas. ES, kaip savarankiškų, savitus ekonomikos vystymosi modelius turinčių šalių ilgamečio vienijimosi pavyzdys, šiuo metu tiksliausiai atspindi bendruosius pasaulinius globalizacijos procesus. Įvertinant skirtingą ES šalių išsivystymo ir patyrimo lygį galima daryti prielaidą, kad politikos vystymosi istorijos ypatumų išskirtys gali kartotis kito ekonominio išsivystymo lygio šalyse tiek ES, tiek už jos ribų.

Raktiniai žodžiai: (mokesčių našta, BVP rodiklis, ekonomikos konkurencingumas, socialinės aplinkos lygis, ekonominiai, socialiniai indeksai, biudžeto struktūriniai ir stabilios ekonomikos vystymosi rodikliai).

Mokslinė problema šioje disertacijoje yra išreikšta klausimu: kaip įvertinti mokesčių naštos ir ekonomikos konkurencingumo sąveiką socialinės aplinkos kontekste?

Vertinant ES šalių ekonomikos, socialinės aplinkos ir fiskalinės politikos raidos tendencijas ir istorinę patirtį, bandoma numatyti kryptingą analizės būdą, leidžiantį siekti konkurencinio pranašumo. Mokslinėje literatūroje pateikiami ir analizuojami įvairūs mokesčių naštos ir BVP raidos vertinimo aspektai, atskleidžiantys priklausomybę tarp valdžios sprendimų ir ilgalaikio ekonomikos konkurencingumo augimo. Vienuose modeliuose akcentuojama liberalizacijos, tarptautinės globalizacijos, laisvo darbo jėgos ir kapitalo judėjimo, bei jų apmokestinimo įtaka ekonomikos vystymuisi, kituose – konkurencijos, socialinės ir teisinės aplinkos bei vyriausybės perskirstomos dalies nacionaliniame produkte aspektai. Mokslinių tyrimų rezultatai rodo skirtingas priklausomybes, pasireiškiančias skirtingais laikotarpiais ir skirtingose visuomeninio-socialinio išsivystymo lygio šalyse. Vyriausybėms, pertvarkančioms mokesťines sistemas ir priimančioms mokesťinius sprendimus, apibrėžiančius fiskalinę politiką, siekiant ekonomikos augimo, humanizmo ir socialinio teisingumo bei pateisinti vartotojų lūkesčius, mažinti socialinę atskirtį, didinti ekonomikos konkurencingumą, svarbus

naujas požiūris į viešųjų finansų struktūrą. Siekiant šio tikslo aktualus tampa kompleksinis ekonomikos konkurencingo vystymosi ir socialinio lygio vertinimo klausimas, siekiant nusakyti tiek ekonomikos, tiek visuomenės raidos pokyčius. Nors yra skirtingos nuomonės dėl valstybės dalyvavimo ekonomikoje ir socialiniame gyvenime, bet visų egzistuojančių mokesčių formavimo modelių patirtys ir mokslinių tyrimų rezultatai yra vertingi sprendžiant mokesčių, biudžeto perskirstymo ir konkurencingo ekonomikos augimo klausimus. Tikėtina, kad išvystytos ekonomikos šalyse (tokiose, kaip ES šalys), kuriose aukštas darbo ir kapitalo produktyvumas, yra daugiau galimybių koreguoti mokesčius ir, vertinant pasiekimus, įvardyti sąlygas, kurios sudaro prielaidas siekti konkurencingo ekonomikos augimo ir atitinkamo socialinės aplinkos lygio. Mokesčių naštos ryšio su rodikliais, charakterizuojančiais ilgalaikį socialinės aplinkos ir ekonominį augimą, nustatymas ir jų tarpusavio ryšių atskleidimas bei įvertinimas yra aktuali problema; moksliniai tyrimai šioje srityje yra gana fragmentiški. Trūksta tiek mokslinės literatūros, tiek mokslininkų siūlomų struktūrinių mokesčių ir konkurencingo ekonomikos augimo įvertinimo modelių, kuriuose būtų vertinamos ekonomikos lygio, mokesčių, biudžeto struktūros rodiklių kitimo, skatinant ilgalaikį konkurencingos ekonomikos augimą, tendencijos.

Vertinant mokesčių ir Valstybės dalyvavimo ekonomikoje aspektus, būtina įvertinti mokestines sistemas ir biudžeto struktūras; todėl aktualūs tampa moksliniai tyrimai. Tam naudojamos pirmaujančių ekonomikų šalių, kuriose BVP augimas, jo potencialo dydis, konkurencingumas yra siektino lygio, patirtimi. Šiuolaikiniuose tyrimuose pasigendama mokesčių naštos dydžio suderinimo su ekonomikos augimo vertinimo modeliais, kuriuose būtų vertinami fiskalinės politikos sistemos kintamųjų dydžiai ir kitimų tendencijos.

Disertacijoje sprendžiama mokesčių naštos, BVP, socialinės aplinkos, bei ekonomikos konkurencingumą apibūdinančių veiksnių poveikio kompleksinės tyrimo metodikos nustatymo problema. Siekiama rasti mokslines prielaidas fiskalinio valdymo institucijoms priimti sprendimus, kurie sudarytų prielaidas mokestinių pajamų, transferinių mokėjimų ir biudžeto perskirstymo strategijų veiksmingumui, naudojant socialinių-ekonominių indeksų informaciją vertinti Valstybės biudžeto formavimo ir mokesčių perskirstymo kryptis.

Mokslinės problemos ištyrimo lygis. Mokesčių ir Valstybės viešųjų finansų valdymo klausimai atskleidžiami per įvairius skirtingų ekonomikos mokyklų požiūrius. Šalies ekonomikos konkurencingumo veiksnių supratimas, nustatant pagrindinius veiksnius, lemiančius ekonomikos augimą ir atitinkamą Valstybės mokesčių politiką padeda paaiškinti, kodėl kai kurios šalys sėkmingiau nei kitos didina mokestinių pajamų lygį ir savo gyventojų finansines - socialines galimybes. Yra daug veiksnių, lemiančių produktyvumą ir konkurencingumą, o šių veiksnių supratimo procesus jau šimtus metų analizuoja ekonomistai, pradedant nuo A. Smith dėmesio specializacijai ir darbo pasidalijimui iki neoklasikinių ekonomistų dėmesio investicijoms į fizinį kapitalą ir infrastruktūrą, bet tikslios, visa apimančios veiksnių suderinimo schemas nėra atrasta iki šių dienų. Technologinio pasirengimo lygis, fiskalinė drausmė šiandienos globaliame pasaulyje tampa vis svarbesni šalims

konkuruoti ir finansiškai stiprėti. Tenka sutikti su Zingales ir Rajan (2009) teiginiu, kad vykdant bet kokias reformas neišvengiamai susiduriama su visuomenės sąmoningumo lygiu, todėl "...mokesčių reformos gali būti sėkmingos tada, kai atsižvelgiama į visuomenės sąmoningumo lygį ir valdžios nustatytas apmokestinimo sąlygas...", nes mokesčių sistema turi būti pagrįsta demokratinės visuomenės poreikiais, kuriuos mokesčių mokėtojai suprastų ir geranoriškai remtų, vykdydami savo įsipareigojimus valstybei. Ekonomistų, analizuojančių fiskalinės politikos ir mokesčių vystymosi problemas ir tendencijas (Easterly, 2007; Levine, 2004; Reinhardt & Rogoff, 2010), teigimu Valstybės viešieji finansų panaudojimas yra svarbus šalies ekonomikos lygiui ir harmoningam visuomenės vystymuisi. Svarbu, kad biudžeto finansavimo - mokesčių struktūra sklandžiai užtikrintų mokestinių pajamų surinkimą ir būtų palanki ekonomikos konkurencingam augimui. Dažniausiai praktikoje remiamasi ir pasinaudojama mokestine praktika ir politika, kuri susiformavusi pirmaujančiose pagal ekonomikos konkurencingumą ir socialinės aplinkos lygį šalyse. Neatitinkantys ekonomikos ciklo mokesčiai, per aukšta mokesčių našta verčia šalies ekonomiką keistis, ir šis priverstinis kitimas mažina BVP augimą (Barro & Lee, 2004), todėl manoma, kad tokia diskretinė fiskalinė politika dažniausiai yra naudojama tik elektorato tikslams pasiekti rinkiminiu periodu.

Ekonominėje literatūroje nagrinėta, kaip mokestiniai suvaržymai apsaugo nuo viešųjų lėšų netinkamo naudojimo ir turi skatinantį poveikį ekonomikai, tačiau nuomonės skiriasi, pvz., Bohn & Inman (2002) pasisako už teigiamą požiūrį į fiskalinius apribojimus, Minea & Villieu (2009) už neigiamą, o makroekonominės fiskalinių apribojimų pasekmės, kintant ekonominei padėčiai ir verslo ciklams, nėra tinkamai ištirtos iki galo. Slemrod (2001) biudžetinių lėšų trūkumą problemą aiškino šių lėšų pereikvojimu, kylančiu dėl per didelių socialinių įsipareigojimų, viešųjų išlaidų kontrolės trūkumo, klaidingų investicijų į infrastruktūrą, Valstybės valdomų įmonių nuostolingos veiklos ar jų dotavimo. Sorensen (2001), Gali & Perotti (2003), Fatas & Mihov (2003), Lane (2003) analizuodami santykių aspektus tarp mokesčių naštos ir makroekonomikos siekė nuodugnai išmatuoti priklausomybes, kaip mokestiniai pokyčiai keičia verslo ir ekonomikos konkurencingumo makroekonominis kintamuosius ir/arba suteikia jiems draudimus nuo pernelyg didelio valstybės deficito ir konstatavo, kad yra sudėtinga daryti apibendrinimus todėl, kad daugelyje analizuojamų situacijų buvo sunku surasti atvejus, kai mokestiniai apribojimai/lengvatos buvo įvedami pirmą kartą ir anksčiau ekonominėje veikloje nedalyvavo. Šis apribojimas gali būti limituojamas analizuojamu laikotarpiu, kaip ir apribojimai dėl ekonominės suirutės, kai šalies duomenys tipiškiesiems tyrimams, siekiantiems vertinti santykių sąsajas tarp makroekonomikos ir fiskalinių apribojimų, netinkami. Literatūroje randama daug teiginių, kad ekonominis augimo (vertinant BVP rodikliu), skatinant mokesčių mažinimu/lengvatomis ar dotacijomis, poveikis yra nesudėtingas, o biudžeto persikirstymo poveikis augimui gali būti sudėtingas dėl kintančios socialinės aplinkos finansavimo struktūros. Reinhard (2013) nustatė, kad vidutinis BVP/gyv. augimas ES šalyse per pastarąjį dešimtmetį po didžiųjų krizių buvo 2,1 proc., bet skirtumai

tarp šalių buvo didžiuliai – nuo 5,9 proc. augimo iki 4,3 proc. sumažėjimo. Daugelyje tyrimų (Alesina, Perotti ir kt., 1997; Schiantarelli, Ardagna ir kt., 2002; De Soto, 2000; Levine & Easterly, 2001; Lidbom, 2006) šalies ekonominio augimo potencialas siejamas su fiskaline politika, kuri orientuota ilgalaikio ekonominio potencialo kūrimui, biudžeto lėšomis finansuojant inovatyvius projektus. Taip pat akcentuojama, kad biudžeto dydis ir finansavimo galimybės priklauso nuo šalyje sukuriamos pridėtinės vertės ir atitinkamai mokestinių pajamų dydžio. Valstybės dalyvavimas ekonomikoje paremtas mokestiniais ištekliais, kurie gaunami panaudojant mokestinius svertus, o jų dydį riboja tai, kad mokesčių našta neturi neigiamai veikti makroekonomikos stabilumo ir esamo ekonomikos potencialo (Bernanke, Gertler ir kt., 1999). Nuo mokesčių generuojamų pajamų dydžio priklauso socialinių programų finansavimo lygis, todėl negalima vienareikšmiai mažinti mokestinių pajamų, nepertvarkius tiek mokesčių sistemos, tiek valstybės išlaidų, skirtų visuomenės socialiniams poreikiams.

Valstybės viešųjų finansų politikos ir ekonomikos augimo ryšį nagrinėjantys finansų, socialinės politikos tyrinėtojai nuolat diskutuoja, kokie kriterijai yra tinkamiausi apibūdinti mokesčių naštos optimumą ir įvertinti šalies tvarios ekonomikos plėtros galimybę. Šios diskusijos tapo ypač svarbios pastaruoju metu, kai pabrėžiama būtinybė mažinti socialinę atskirtį ir ekonominio išsivystymo lygio skirtumus. Dažniausiai šios idėjos įgyvendinimas suponuoja būtinybę didinti per šalies biudžetą perskirstomų mokestinių išteklių dalį, tuo pačiu vis daugiau dėmesio skiriama tyrimams, kurie leistų atsakyti į klausimą, ar valstybė racionaliai valdo viešuosius finansinius išteklius įgyvendindama strateginius ilgalaikius ir trumpalaikius tikslus.

Labiausiai paplitę ekonomikos būsenos ir kitimo empirinės analizės atvejai nagrinėja mokesčių naštos, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų bei BVP rodiklio pokyčių tendencijas. Šiais analizės modeliais nėra išsamiai įvertinamas ekonomikos augimo poveikis socialinės aplinkos pokyčiams ir pačiai socialiniai aplinkai. BVP, kaip visuotinai pripažintas ekonominės veiklos rodiklio dydis, ir jo pokytis jau ilgą laiką yra standartinis šalies ekonominės veiklos lygio ar jo pokyčio įvertinimas. Šiuolaikiniame spartaus ekonomikos vystymosi ir globalizacijos laikotarpyje tradiciniai ekonominiai rodikliai nepajėgia tiksliai įvertinti ir įvardinti pagrindinių ekonomikos raidos aspektų ir gali suteikti klaidingus signalus ekonominei politikai. Didėjantis mokestinių lėšų perskirstymo per šalies biudžetą poreikis sąlygoja sparčius mokesčių pokyčius. Siekiant ilgalaikio konkurencingo šalies ekonominio augimo nepakanka vertinti vien tik BVP pokyčius, kurie yra daugiau valstybės biudžeto ir šalies ekonominio augimo bendroji charakteristika, bet, kaip teigė (Roubini, Alesina & Cohen, 2007) taip pat būtina įvertinti mokesčių naštos lygį, vertinant pagal skirtingą šalies ekonominio išsivystymo lygio pajėgumą, transferinių išmokų, pajamų nevienodumo įtaką ekonomikos raidai. BVP rodiklio pokyčiai daugiau atspindi šalies ekonominio aktyvumo pokyčius, bet nesuteikia informacijos apie šalies konkurencingumo ar socialinės aplinkos lygio kitimą. Šios problemos reikšmingumą ir BVP, kaip ekonomikos mato rodiklio abstraktumą, atspindi ekonomistų grupės, vadovaujamos Stigliz (2013) pasiūlymai, kad ekonomikos

raidos, orientuotos į gyventojų visuomeninę socialinę gerovę, vertinimui tikslingiau taikyti ne gamybos, o pajamų ir vartojimo rodiklius. Bendrą šalies gerovę reikėtų vertinti iš namų ūkio perspektyvos ir skirti daugiau dėmesio pajamų bei turto paskirstymo mokesčių rodikliams ir jų pagalba vertinti visuomenės gyvenimo kokybės pokyčius. Kintančiomis aplinkybėmis priimti fiskalinius sprendimus reikalingas adaptuotas aplinkybėms ir objektyvus pagrindimo modelis. Subalansuotų, kompleksinių fiskalinės politikos ir konkurencingumo santykių analizės modelių kūrimas nėra baigtinis dėl atsirandančių naujų sąlygų ir aplinkybių, kurios aktualios konkrečiam laikmečiui.

Mokslinio tyrimo tikslas. Įvertinti mokesčių naštos ir šalies ekonominės – socialinės aplinkos ryšius ES šalių kontekste. Parengti mokesčių naštos poveikio konkurencingumui vertinimo ekonometrinį modelį, kuris atskleistų ryšius tarp biudžeto rodiklių, transferinių mokėjimų, mokesčių naštos lygio ir šalies ekonominio konkurencingumo lygio socialinės aplinkos kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti mokesčių naštos kitimo tendencijų vertinimą istoriniame ekonomikos vystymosi kontekste, siekiant panaudoti istoriškai pasitvirtinusios mokesčių praktikos patirtį dabartinės konkurencingos ekonomikos ir šiuolaikinio socialinio aplinkos lygio formavimui.
2. Remiantis ES šalių mokestine-socialine patirtimi bei istorinėmis mokesčių naštos raidos teorinėmis prielaidomis, ryšiais tarp konkurencingą ekonomikos raidą vertinančių rodiklių ir socialinių ekonominių indeksų, suformuoti modelį „Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui vertinimas socialinės aplinkos kontekste“.
3. Atlikti BVP rodiklio, mokesčių naštos (TB)⁴, transferinių mokėjimų (SB)⁵ rodiklių pokyčių bei socialinių - ekonominių indeksų (HDI⁶ ir GCI⁷) ryšių tinkamumo vertinimui teorinę analizę.
4. Identifikuoti ryšius tarp mokestinės naštos, BVP, transferinių mokėjimų rodiklių, socialinių - ekonominių indeksų, vertinant jų vaidmenį konkurencingos ir socialiai subalansuotos ekonomikos augimo perspektyvoms. Taikant statistinius skaičiavimo metodus, nustatyti ryšių poveikio tendencijas tarp analizuojamų rodiklių, lemiančių konkurencingą ekonomikos augimą.
5. Įvertinti ryšius, nustatytus empirinio tyrimo metu, tarp mokesčių struktūros elementų skirtingo ekonominio išsivystymo ES šalių grupėse.

Tyrimo metodai:

1. Teorinių tyrimų logiką sudaro mokslinės mokesčių teorijų literatūros susistemimas, mokesčių reikšmės viešųjų finansų, verslo, Valstybės įtakos ekonomikos konkurencingumui ir visuotinės socialinės aplinkos augimui atskleidimas. Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbų, kuriuose nagrinėjamos ekonomikos konkurencingumo, socialinio kapitalo veiksmingumo, ekonomikos

⁴ Toliau darbe TB - Tax Burden, % from GDP (angl.)- Mokestinė našta, % nuo BVP;

⁵ Toliau darbe SB – Social Benefits, (angl.)- socialinės išmokos/transferiniai mokėjimai;

⁶ Toliau darbe HDI -Human Development index, (angl.)-Žmogaus socialinės raidos indeksas;

⁷ Toliau darbe GCI - Global Competitive index, (angl.)- Visuotinis Konkurencingumo indeksas.

augimo sampratos, mokesčių politikos ir pilietinės visuomenės koncepcijos analizė;

2. Teisinių dokumentų analizė – atliekant tyrimą analizuojami Europos Sąjungos teisės aktai, reglamentuojantys mokesčių ir fiskalinės politikos formavimą, jos įgyvendinimą;
3. Statistinių duomenų analizė – sudarant ir testuojant modelį, analizuojant tyrimo duomenis, kiekybinių ir ranginių duomenų (veiksnių grupių) koreliacinių ryšių nustatymui taikytas Spearman'o koreliacijos koeficientas, veiksnių svorių nustatymui naudota regresija. Grupavimo ir dekompozicinė analizė, analizuojant veiksnių grupes pagal pasireiškiančius panašumus ir skirtumus. Duomenys apdorojami Microsoft Excel, SPSS 13.0, 17.0 programiniais paketais. Analizuojant veiksnių grupes pagal panašumus naudojama klasterinė analizė.

Tyrimo etapai:

1. Statistinių duomenų, kurie yra praktinio tyrimo objektas, konvertavimas į tinkamas apdoroti programine įranga matricas. BVP, GCI, HDI, SB, TB, Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių statistinės duomenų bazės sudarymas;
2. Ryšių tarp tiriamųjų dydžių – ekonomikos konkurencingumo, BVP, mokesstinės naštos, socialinės-ekonominės aplinkos indeksų ir biudžeto struktūrinių rodiklių pokyčių – nustatymas ir vertinimas;
3. Regresijos lygčių koeficientų analizė, šalių sugrupavimas klasterių pagalba pagal jose vyraujančius veiksnių (mokestinės naštos, konkurencingumo, socialinio lygio) panašumus.
4. Prioritetinių šalių grupės mokesstinės-socialinės aplinkos vertinimas, analizuojant biudžeto struktūrinius ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklius.

Darbo mokslinį naujumą sudaro:

1. Mokesčių naštos, kaip vieno iš pagrindinių Valstybės fiskalinės politikos formavimo įrankių, vaidmens ir reikšmės, siekiant aukštesnio ekonomikos konkurencingumo ir visuomenės socialinio lygio augimo šiuolaikinėje ES aplinkoje, vertinimas, kuri sudaro prielaidas praplėsti konkurencingos ekonomikos sampratą;
2. Modelio, kuriame atskleidžiama bendro valdžios ir visuomenės požiūrio į mokesčių naštos vaidmenį įtaka konkurencingumo augimui socialinės aplinkos kontekste, sudarymas ir analizė ES šalių atveju, nustatant ir įvertinant ryšius tarp mokesčių naštos, ekonomikos, transferinių mokėjimų rodiklių ir socialinių-ekonominių indeksų pokyčių;
3. Išskirtos ekonomikos konkurencingą raidą lemiančios aplinkybės ir nustatyti ryšiai, sąlygojantys mokesčių naštos, biudžeto struktūros ir kitų fiskalinių sistemos veiksnių poveikio kryptį ir svarbą ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste;
4. Tyrimo instrumentas, susietas su praktika ir empirine analize, sudaro perspektyvines galimybes atlikti kartotinį procesą kitame lygmenyje, nustatant ir formuojant fiskalinės politikos ir viešųjų finansų kryptis.

1. MOKESČIŲ IR VALSTYBĖS VAIDMUO KONKURENCINGOS EKONOMIKOS ASPEKTU

1.1. Valstybės finansų valdymo raida ir mokesčių pokyčiai ES šalyse

Mokslinės diskusijos dėl Valstybės vaidmens ekonomikoje, sprendžiant, kaip vyriausybė turi kontroliuoti ekonominius procesus, kiek pateisinamas Valstybės dalyvavimas ekonominiuose procesuose, ką ir kaip ekonomikos raidoje turi koreguoti mokesčiai, vyksta nuo antikinių laikų. Kintant ekonominėms sąlygoms ir aplinkybėms, materializmą ir orientaciją į materialinius laimėjimus keičia racionalizmas, pagrįstas konkurencingu ekonomikos augimo poreikiu, kartu atsiranda ir socialinės lygybės, humanizmo, tolerancijos, ekonominio stabilumo idėjos. Čia aktualus tampa sisteminis mąstymas, integruojantis kolektyvinius socialinius – ekonominius sinerginius sprendimus, vertinant ankstesnių ekonomikos vystymosi laikotarpių pranašumus ir trūkumus, stengiantis juos sujungti į visumą.

Šiuolaikinė ekonomika, ir ypač finansai, aukštų technologijų dėka tapo labai susieti tarp įvairių valstybių ir žemynų, todėl ekonominių problemų atsiradimas vienoje vietoje gali stipriai paveikti globalią finansinę sistemą. Galima teigti, kad pasaulyje, ypač tokioje globalioje aplinkoje, kaip ES šalys, vyksta neišvengiamas ekonomikų susiliejiimo procesas, todėl bendroje ekonominėje erdvėje šalys negali likti izoliuotos ir vykdyti tik savarankišką mokestinę politiką. Šiame globalizacijos ir ES integravimosi procese akivaizdu, kad tokio masto ekonomikai reikalinga ne tik savireguliacija, bet ir globalaus lygio fiskalinis valdymas bei naujas konkurencingos ekonomikos vystymosi ir raidos mato vertinimas. Nūdienos ES šalių ekonomines problemas sukėlė ne tik fiskalinės politikos trūkumai, bet ir makroekonominiai disbalansai, skirtingas ekonomikos potencialo dydis ir jos konkurencingumas bei viešųjų finansų perskirstymo lygio skirtingumai. Todėl tolesnis fiskalinės politikos vykdymas ir makroekonominių disbalansų mažinimas negali vadovautis vyraujančia individualistine filosofija, kai ir toliau galvojama, kad holistinį ES projektą galima grįsti individualistiniais veiksmais, siaurai, ir iš dalies dirbtinai, ekonomikos raidą vertinant tik BVP rodiklio pokyčiais.

Veiksminga fiskalinė politika ir mokestinių išteklių panaudojimas, susijęs su rinkų liberalizavimu ir globalizacija ES ekonomikos plėtros procese, vėl tampa svarbių mokslinių tyrimų tema. Mokesčių naštos, viešųjų finansų panaudojimo tikslingumas įvairių autorių buvo analizuojama skirtingais būdais, tačiau šis sudėtingas reiškinys vis dar nėra pakankamai plačiai ištirtas, ypač įvertinant valstybės dalyvavimo ekonomikos raidoje pokyčius ir reikšmę konkurencingumo stiprinime, formuojantis naujiems ekonominiams dariniams ir naujoms ekonominėms aplinkybėms. Atitinkamai kinta požiūriai ir ekonomikos vertinimo principai globalioje ES šalių ekonominėje erdvėje, jungiančioje skirtingų patirčių ir ekonominio išsivystymo lygio šalis.

Nuo 20 a. pradžios daugumos išsivysčiusių Valstybių įtaka ekonominėje politikoje pastoviai didėja. Ši tendencija pasireiškė valstybės išlaidų ir surenkamų mokesčių apimties augimu, nacionalinių pajamų dalies, skirtos socialinėms programoms finansuoti, didėjimu, aktyvesniu ekonomikos teisiniu reguliavimu bei

kontroliavimu teigiant, kad taip siekiama konkurencingo augimo. Šių tikslų pasiekimu abejojantys ekonomistai (liberalioji pakraipa) teigia, kad:

- didelės valstybės išlaidos – tai ribotų išteklių eikvojimas, kurie produktyviau galėtų būti panaudoti privačiame sektoriuje;
- aukšta mokestinė našta riboja verslo lygį;
- Valstybės kišimosi į ekonomiką apribojimas labiau paskatintų konkurencingą šalių ekonominį augimą.

Aktyvaus Valstybės vaidmens ekonominiuose procesuose ideologijos atstovai teigia, kad nuo praeito amžiaus vidurio bendra tendencija pasaulyje - tai pastovus Valstybės išlaidų dalies BVP augimas. Tai akivaizdžiai parodo 1 lentelėje pateikiami duomenys apie Europos ir kitų didžiųjų pasaulio šalių valstybių išlaidų santykį su BVP rodikliu.

1 lentelė. Skirtingų valstybių viešosios išlaidos 1940 – 2009 m. (% , nuo BVP)

Metai	Prancūzija	Vokietija	Japonija	Nyderlandai	JAV	Italija	Airija	Anglija
1940	21,8	42,4	30,3	21,7	18,5	29,2	19,6	28,8
2000	50,3	46,6	32,9	57,9	36,3	50,8	38,3	43,2
2009	53,6	48,2	33,2	59,2	37,2	52,4	49,5	48,2

Šaltinis: "The role of government in the history of political economy", (Boettke & Horwitz, 2005).

Šią tendenciją 19 a. numatė A. Vagneris (Wagner A., 1883), teigdamas, kad valstybės išlaidų dalis BVP pastoviai turi didėti, vystantis šiuolaikinei industrinei visuomenei (Varian, H.; Bergstrom, T. & Blume, L. (2004). Šis teiginys dabar žinomas kaip A. Vagner suformuluotas „Valstybės veiklos plėtros dėsnis“⁸. Valstybės poveikis ekonomikai turėtų sąlygoti ekonominio augimo didėjimą, socialinės aplinkos augimą, nedarbo lygio kontrolę, t.y. naudojant mokesčių įrankius valstybė turėtų keisti visuminę paklausą pastovaus BVP didėjimo linkme. Ryšys tarp ekonominės plėtros ir vyriausybės tiesiogiai atspindi didesnę Valstybės vaidmenį ekonomikos vystymesi, vertinant viešųjų prekių ir socialinių programų paklausos didėjimą (Musgrave & Peacock, 1999). Tanzi & Zee (2000), analizuodami bendras tendencijas pramoninėse šalyse ir vertindami bendrąsias viešojo sektoriaus išlaidas, kaip BVP procentinės dalies dydį nustatė, kad nuo 1870 m. iki I pasaulinio karo pradžios valdžios sektoriaus išlaidos nuo augo vidutiniškai po 10% kas metus ir buvo skirtos teikti viešąsias prekes, bet augantys socialiniai poreikiai vertė valstybes keisti mokesčines politikas ir daugiau prisiimti pajamų bei turto perskirstytojų vaidmenį. Po I pasaulinio karo viešosios išlaidos negrįžo į prieškarinio lygį ir 1920 m. sudarė maždaug 15% BVP, o prieš II pasaulinį karą, dėl su Didžiąja depresija susijusių padarinių, siekė apie 20% nuo BVP. Vėliau viešosios išlaidos Europos šalyse toliau pastoviai didėjo dėl socialinių programų plėtros ir augančio valstybių

⁸ Vagnerio dėsnis („Wagner law“, - angl.) - teisinėje gerovės valstybėje valstybės išlaidų rūšys ir dydžiai didėja, augant visuomenės pragyvenimo lygiui, kuris reikalauja papildomų socialinių garantijų skirtingiems visuomenės socialiniams sluoksniams, siekiant išlaikyti atitinkamą visuomenės saugumo laipsnį. Nors didžiąją dalį Wagner A. prognozių patvirtino įvykiai, jo dėsnis daugiau laikomas teiginiais, nes nėra pagrįstas elgsenos teorija, todėl kaip prognozavimo šaltinis nėra tinkamas. „Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas“. Leidykla TEV, Vilnius, 2006.

dalyvavimo ekonomikoje lygio - skatinant ekonomikos augimą, užimtumą, plečiant valstybės ekonominę reglamentavimo aplinką.

Nuo 1980 iki 2000 m. valstybės išlaidos ES pramoninėse šalyse pasiekė daugiau kaip 40% BVP ir ši dalis turi tendencijas didėti toliau. Tarp ekonomistų nebėra ženklių nesutarimų dėl viešojo sektoriaus įtakos šalies ekonomikai. Ekonominiai tyrimai rodo, kad viešojo sektoriaus dydis daro poveikį ekonomikos vystymosi augimui, o fiskalinė politika skatina konkurencingumo vystymąsi (Lucas & Stokey, 2003). Tyrimai rodo, kad biudžeto dydis teigiamai koreliuoja su socialinės aplinkos lygį lemiančiais viešųjų išlaidų veiksniais (Mendoza & Tesar, 2003). Davies, Anwar & Sampath (1996), savo darbuose analizuodami mokesčių konkurenciją ir vyriausybės, kaip tarpininko ir persikirstytojo funkcijas, teigia, kad valstybės dydis⁹ šiuolaikinėje ekonominėje aplinkoje nuolat auga. Tai kelia susirūpinimą dėl nevienodų ekonomikų raidos galimybių, nes mokesčių pajamos paprastai yra mažesnės besivystančiose šalyse, nei aukštesnio ekonominio išsivystymo lygio šalyse.

Daugelis ekonomistų (Alesina, 1999; Roubini & Sachs, 2009; Blanchard & Perotti, 2002, Barro & Sala-i-Martin, 2004, Sen, 2010) analizuodami statistinius santykius tarp mokesčių ir Valdžios išlaidų kintamųjų ir/arba jų santykius su BVP pokyčiais pateikė įrodymus, kad aukštas biudžeto dydis yra teigiamai susijęs su ekonomikos augimu. Nesugebėjimas įvardyti tinkamų ekonomikos pokyčių vertinimo būdų nestandartiniais atvejais rodo būtinumą naujo, kompleksinio požiūrio į mokesčių naštos ir BVP rodiklio vertinimą, papildant ekonomikos augimo vertinimą rodiklių ir indeksų kompleksu, kurie atspindėtų konkurencingumo galimybes ir socialinės politikos poreikius. Todėl, kaip teigia Perotti (2004), remiantis naujais ekonomikos vertinimo metodais būtina formuoti mokesstinę - socialinę praktiką, kuri „...atkurtų ekonomikos augimą bei konkurencingumą ir vykdant reguliuojamą restruktūrizavimą subalansuotų socialinius poreikius, atsižvelgiant į natūralius ekonomikos pokyčius“. Viešojo sektoriaus reguliavimo priemonės nebūtinai turi sukelti tiesioginį poveikį ekonomikos augimui, bet jų ekonominė reikšmė gali būti didelė.

Problemos nustatant viešojo sektoriaus dydį kyla dėl skirtingos mokesčių sistemos struktūros, ir yra susijusios su apmokestinimo dydžiais, siekiant socialinių tikslų bei atitinkamų investicinių - ekonominių išlaidų pagrindimo. Dėl šių priežasčių bendra mokesčių našta nėra tiesiogiai palyginama tarp skirtingų šalių. Remiantis Romero-Avilaa (2000), Myles (2010), Barro & Sala-i-Martin (2011), Booth, A. (2004) nuomonėmis - mokesčiai veikia bendrą produkcijos lygį ir ekonomikos konkurencingumą, o mokesčių harmonizacija yra tęstinis procesas, kurio tempai priklauso nuo ekonomikos vystymosi etapo ir socialinės aplinkos tikslų.

Ankstesni Solow (1970) ir Barro (1990b) technologinio ekonomikos augimo modeliai analizavo augimo tendencijas, neveikiamas viešųjų finansų politikos veiksnių – Valstybės investicijų į technologinę pažangą, socialinio aplinkos lygio ir gyventojų skaičiaus augimo. Šiuose modeliuose (Solow), akcentuojamas tik

⁹ Valstybės dydis – sąvoka, vartojama vertinant valdžios sektoriaus išlaidas, kaip % nuo BVP. „Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas“. Leidykla TEV, Vilnius, 2006.

technologinis produktyvumas (konkurencingumo išraiška), kaip augimą lemiantis veiksnys. Šią teoriją papildė Alesina & Ardagna (1998) teigdami, kad šis produktyvumo modelis neįvertina valstybinių investicijų įtakos ir remiantis Barro (1990a), kuris vienas iš pirmųjų pradėjo analizuoti endogeninius santykius tarp BVP, fiskalinės politikos pokyčių (kaip mokesčių naštos ir apmokestinimo vietos) ir viešųjų išlaidų poveikio technologinei pažangai, tyrimais - kad mokesčių lygis, suderintas su technologiniu lygiu, sudaro prielaidas ilgalaikiam konkurencingumo augimui. Viena vertus, Barro (1991a) endogeninio augimo modelis numato, kad produktyvios viešosios išlaidos ir neiškraipantis gamybos veiksnių apmokestinimas veikia augimą. Kita vertus, fiskalinės politikos tvarumo teorija teigia, kad valdžios sektoriaus išlaidos ir pajamos yra susijusios, siekiant užtikrinti valstybės biudžeto subalansavimą, ir neturi esminio poveikio ekonomikos augimui.

Remiantis fiskalinės pusiausvyros teorija ir vyriausybės biudžeto apribojimais galima teigti, kad bet kokios papildomos išlaidos bus finansuojamos mokesčių naštos perviršiu einamuju momentu, arba didins valstybės įsiskolinimą. Ilgalaikis mokesčių poveikis ekonomikos augimui gali būti vertinamas analizuojant biudžeto pajamas ir išlaidas bei vertinant, ar viešieji finansai turi nuoseklų poveikį augimo ciklui ir veikia augimo tendencijas, nes kaip pabrėžė Widmalm (2001), ne visi mokesčiai turi tą patį poveikį ekonomikos augimui - praktika rodo, kad palyginti maži mokesčiai teikia didesnę ekonominę bei socialinę naudą sparčiai augančių (BVP augimas virš 5% per metus) ir besivystančių (BVP iki 6000 Eurų/gyv.) šalių ekonomikoms.

ES šalių atveju, esminis valstybės finansinis poveikis šalies ekonomikai vykdomas per fiskalinę politiką (mokesčiai ir biudžeto formavimas), įvertinant tą aplinkybę, kad monetarinę politiką ES šalyse vykdo ES Centrinis bankas, o šalių bankai atlieka daugiau priežiūros funkcijas, vykdydami Centrinio banko reikalavimus. ES esantis valiutų valdybos modelis praktiškai eliminuoja monetarinio poveikio priemonių taikymo galimybes koreguoti atskiros šalies ekonomikos raidą, todėl pagrindinė šalies valdžios priemonė valstybės finansų valdyme yra mokesčiai.

Apibendrintai galima teigti, kad subalansuota mokesstinė aplinka užtikrina šalies ekonominę perspektyvą, kaip valstybės ekonominio - socialinio gyvavimo pagrindą. Didėjant ekonomikos, visuomenės ir rinkų globalizacijai atsiranda poreikis derinti vykdomą mokesčių strategiją tarptautiniu lygiu. Šiam tikslui pasiekti reikalingas tikslus socialinis-ekonominis šalies potencialo įvertinimas, kuris atitiktų vertinimo principus atitinkamoje ekonominėje erdvėje. Mokesčių naštos, kaip fiskalinio įrankio, ir konkurencingos ekonomikos raidos pokyčių vertinimui svarbus kompleksinis požiūris. Atitinkama logika suformuoto modelio pagalba būtų galima identifikuoti ir nustatyti šių rodiklių ryšius su ekonomikos (tyrime – BVP/gyv.) pokyčiais, siekiant konkurencingo ekonomikos augimo socialinės aplinkos kontekste.

Vertinant paskutiniojo dešimtmečio tyrimus galima konstatuoti, kad mokesčių naštos ir viešųjų paslaugų poreikių pokyčius lėmė ekonominių ciklų nuosmukiai ir mokesstinės sistemos pokyčiai, atsiradę dėl globalių ekonominių aplinkybių. Remiantis šiomis tendencijomis, galima daryti išvadą, kad viešųjų išlaidų vaidmuo,

priklausomas nuo mokestinės situacijos, ilgalaikei konkurencingos ekonomikos plėtrai įgauną reikšmingą ir vis didėjančią svarbą. Jeigu ankstyvesniuose ekonomikos vystymosi etapuose viešasis sektorius vaidino svarbų vaidmenį kaip darbdavys, investuotojas į infrastruktūrą, žmogiškąjį kapitalą ir viešąsias prekes ar paslaugas, tai dabartiniame etape viešųjų išlaidų sektoriaus vaidmuo tampa svarbus kaip „socialinės apsaugos garanto“, „pajamų lygio palaikymo“ ir „technologinio konkurencingumo“ veiksnys.

Vertinant konkurencingumo poveikį ekonomikos raidai, pirmaujančių konkurencingumo reitinguose ES šalių (Vokietija, Prancūzija, Anglija, Skandinavijos šalys) politikai ir ekonomistai jau keletą pastarųjų metų siekia sukurti naujo tipo „Didžiosios visuomenės dalies“ kontrolės priemonių mechanizmą, kuris sumažintų politikų įtaką mokesčių ir viešųjų lėšų perskirstymo politikai, o jos kryptys atsispindėtų kompleksiniame išvestiniame GWB¹⁰ indekse, kuris, kaip teigia Cameron (2011) – pilnai įvertintų ekonomikos įtaką žmogaus gyvenimui ir technologijų pažangai. Šiems tikslams įgyvendinti aktualus ir svarbus mokesčių naštos faktorius, kaip pagrindinė pajamų akumuliacijos priemonė.

1.2. Mokesčių sistemos formavimosi ir vystymosi ypatumai

Istoriškai ekonomikos teorijose išskirtinis dėmesys skiriamas funkcijoms, per kurias atsiskleidžia socialinis-ekonominis mokesčių sistemos vaidmuo. Konkurencingumo reikšmė yra neatsiejama nuo ekonomikos raidos. Vertinant mokesčius, kaip pagrindinį valstybės, kurios reikšmė ekonominiuose procesuose pastoviai auga, pajamų šaltinį, mokesčių naštos reikšmė konkurencingumo lygiui yra svarbi. Akivaizdu, kad mokesčių politikos atsiradimas sietinas su valstybės formavimosi pradžia, ir daugiausia ji susijusi su valstybės poreikiais, socialine politika, socialinio teisingumo, vertybių klausimais ir turi atitikti konkurencingumo skatinimo strategiją.

1.2.1. Istorinės mokesčių sistemos vystymosi tendencijos ir jų formavimosi priežastys

Istoriškai susiformavusių apmokestinimo principų rėmai bėgant laikui evoliucionavo, suformuodami pagrindines apmokestinimo taisykles, iš esmės aktualias ir tinkančias ir šiandienos ekonomikai. Panaudojant istorinę praeities patirtį, galima vertinti tuos veiksnius, kurių aktualumas išliko iki šių dienų ir tikėtina, kad jų vertinimas bus svarbus ir ateities ekonomikoje.

Senovės Graikijos ekonomikos mokyklos atstovas Platonas (427-347 pr.Kr.) (Roubini, Alesina & Cohen, 2007), manydamas, jog kylantys sunkumai iš dalies priklauso nuo ekonominio augimo, siūlė socialiai orientuotos, kastomis grindžiamos valstybės modelį, kur valdančioji klasė turėtų praktikuoti socialinės gyvensenos modelį. Analizuodamas valstybės ir individo santykius savo veikale „Valstybė“ Platonas sukūrė teoriją, kuri teigė, kad valstybė turi atlikti tris pagrindines funkcijas:

1. patenkinti svarbiausius fizinius visuomenės poreikius;

¹⁰ GWB (general well-being index, angl.) - Bendrosios gerovės indeksas, „Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas“. Leidykla TEV, Vilnius, 2006.

2. sukurti saugos aparatą;
3. valdyti valstybę ir visuomenę.

Galima teikti, kad šios normos, socialinio gyvenimo ir „Valstybės“ sampratos susiejimas su ekonominiu gyvenimu, davė pradžią formuotis fiskalinės politikos užuomazgoms ir apibrėžė „Valstybės“ dalyvavimo ekonomikoje būtinumą, bei bendrą socialinį visuomenės lygio suformavimą ir palaikymą, siekiant nustatyti socialinių normų išlaikymo. Valstybės biudžeto ir fiskalinės politikos pagrindai ir apribojimai, suformuoti senovės Graikijoje, sudarė pamatus valstybės ir mokesčių vaidmeniui ekonominiame šalies gyvenime.

Analizuojant senovės valstybės ir ekonomikos vystymąsi galima konstatuoti, kad ekonominiai procesai – mokesčiai, šalies išlaidų finansavimo ir viešųjų prekių sisteminis poreikio tenkinimas – pradėtas praktikuoti jau prieš 6 tūkstančius metų. Bendruomenės socialinio vientisumo ir miesto valstybės sąvokos praranda svarbą vystantis ekonomikos procesui ir įsigalint šalies nukariautojos politinei valdžiai. Tokiu būdu vystantis vieningai rinkai, formavosi vieninga mokesčių sistema tarp atskirų šalių. Įsivyravo Senovės Romos ekonomistų atstovo Cicerono (106-43 pr.Kr.) idėja, kad visuotinė prigimtinė teisė yra pasaulinė konstitucija – valstybė (Respublika) yra visų žmonių viešas reikalas (*res publica – lot.*), kaip demokratijos rezultatas, sutikimo ir bendrų ekonominių interesų klausimų sprendimo priėmimas.

Čia atsiranda mokesčių harmonizacijos, aktualios šių dienų ES šalims, pradmenys. **Mokesčių, kaip konkurencingumo ir ekonomikos augimo skatinimo, bei socialinės aplinkos ir saugumo idėjos šiandien įgyja naujas prasmes, bet pagrindinės idėjos buvo aktualios bei svarbios ir senovės laikais.**

Istorijoje minima daug skirtingų apmokestinimo būdų ir idėjų, bet ilgiausiai naudojami ir populiarūs šiandien – tiesioginiai mokesčiai. Vienas iš šių mokesčių – Visuotinis turto mokestis – buvo įvestas Britanijoje 1577 m., o tik vėliau nustatyti sisteminiai bendri maitų tarifai pagrindinėms eksportuojamoms žaliavoms (1643 m.). Nekilnojamojo turto sistemiškos apmokestinimo ištakos siejamos su 1695 m., kai karalius Viljamas III Anglijos bei Škotijos karalystėse įvedė Langų mokestį, pasižymėjusį tuo, kad jį buvo lengva surinkti ir sunku jo išvengti (Sachs & Warner, 2005). Nekilnojamojo turto mokestis šiame etape buvo alternatyva pajamų mokesčiui, kurio įvedimui didžioji dalis gyventojų aktyviai priešinosi.

15 a. svarbią reikšmę rinkos vystymuisi turėjo valstybinių prievolių pakeitimas į piniginę rentą, kai didžiąją dalį rinkliavų valdžia pradėjo gauti pinigais. Pakeitusi natūrinę rentą pinigine, valdžia reguliavo valstybines prievoles, kūrė kontrolės mechanizmą administratorių veiklos atsakomybei nustatyti. Tokiu būdu formavosi apmokestinimo vertinimo ir skaičiavimo sistema. Dėl statistinės informacijos trūkumo nėra pakankamai išsamios informacijos apie apmokestinimo lygį ir mokesčių įvairovę Europoje iki 17 a. pabaigos.

Ekonominę evoliuciją skatino techninės pažangos formuojamas vidinis ekonomikos augimo ir didėjančios konkurencijos procesas. Iki 18 a. pabaigos valstybių ekonomikai trūko tvarkingos viešųjų finansų sistemos ir fiskalinės politikos principų, tinkamos biudžeto struktūros. Vokietijoje 19 a. pradžioje atsirado vieningo biudžeto principai (reikalavimai suderinti surenkamus mokesčius ir

daromas išlaidas), pakeitę absoliutizmui būdingą savivalę nustatant mokesčius ir planuojant išlaidas. Šių principų struktūra ir idėjos reiškiasi dabartinėje Maastrichto¹¹ sutartyje, kurioje fiskalinis deficitas, valstybės skola, bei mokesčių konkurencijos valdymas yra tapę pagrindiniais fiskalinės disciplinos klausimais.

Viešųjų finansų valdymui didelę įtaką daro Prancūzijoje ir Anglijoje susiformavusios tradicijos. Napoleono viešpatavimo metais susiformavę dideli teritoriniai-ekonominiai dariniai lėmė ir mokesčių bei fiskalinės politikos suvienodinimą, bet išliko skirtumai tarp bendrojo pajamų mokesčio, nes daugelyje teritorijų buvo renkami tiesioginiai nuosavybės pajamų mokesčiai. Suvienodinant mokesčių sistemas struktūras skirtingose valstybėse didelę įtaką turėjo 1891-1893 m. vykdoma reforma, kuri bendruomenėms perdavė tiesioginių mokesčių pajamų persikirstymo teisę ir įvedė patobulintą bendrąjį pajamų mokestį, kuris vėliau tapo pagrindiniu valstybiniu mokesčiu ir atitinka dabartinio PVM mokesčio sampratą (Acemoglu, Johnson & Robinson, 2004).

Apibendrinant galima teigti, kad finansų sistemos užuomazgas aptinkamos jau ir viduramžių pabaigoje, daugiausiai miestuose, kur ji reiškėsi kaip bendras ten gyvenusių žmonių reikalas. Mokesčių sistemos formavimosi požiūriu miestai keliais šimtmečiais pralenkė teritorines valstybes, bet esminiai pokyčiai ir nuostatos, tinkančios ir šiandienos gyvenimui, formavosi 19-20 a. pradžioje, ir iki šių dienų vyksta jų tobulinimas bei diskusijos, ieškant optimalios apmokestinimo formos ir turinio, atitinkančio laikmečio keliamus reikalavimus viešosioms prekėms, socialinei aplinkai, konkurencingumo lygio augimui.

1.2.2. Mokesčių naštos ir viešųjų finansų vertinimas skirtingais istoriniais laikotarpiais

Siekiant įvertinti mokesčių politiką, kuri apibūdinama kaip apmokestinimo ir viešųjų finansų panaudojimo, reguliuojant bendrąjį ekonomikos veiklos lygį, visuma, analizuojami skirtingų ekonomikos mokyklų požiūriai į šiuos reiškinius. Tikėtina, kad pagrindiniai ekonomistų, analizavusių mokesčių atsiradimo bei jų būtinumo klausimus, apmokestinimo principai ir taisyklės, suformuluoti 17-19 a., aktualūs ir tinkami dabartinių problemų sprendimui.

Šiuolaikinė mokestinė politika retai vertinama tokiom filosofinėm sąvokom kaip teisė, atsakomybė ar teisingumas, o remiasi ekonominių ir finansinių instrumentų bei priemonių efektyvumu. Nesutarimus dėl mokesčių naštos kelia pati jos prigimtis, nes ji susijusi su lėšų persikirstymu; todėl daugiau nei keturis šimtmečius mokesčių praktikai ir analitikai siekia atsakyti į pagrindinius klausimus:

1. kaip užtikrinti užimtumą;
2. kokiū būdu skatinti konkurencingą ekonomikos augimą;
3. kokių ir kiek viešųjų paslaugų turi teikti valstybė;
4. kokia turi būti mokesčių struktūra ir jos naštos pasiskirstymas, norint finansuoti numatytas viešąsias ir socialines išlaidas.

¹¹ Maastricht'o sutartis (Maastricht Treaty - angl.), reguliuoja fiskalinę drausmę, papildyta Europos stabilumo ir augimo paktu SAP (European Stability and Growth Pact (SGP), įgyvendinant Stabilumo ir augimo paktą (VO 1466/97 ir 1467/97) dalį, siekiama suvienodinti iš Europos Sąjungos fiskalines - mokesčines sistemas, (EC, 2010).

Dauguma mokesčių teorijų susiję su fizinių asmenų ir turto apmokestinimu, todėl mokslinės-istorinės mokesčių apžvalgos tikslas yra įvertinti mokesčių naštos reikšmę valstybės finansų valdymo ir socialinės politikos formavimo kontekste, atkreipiant dėmesį į tai, kad mokesčiai atlieka ir socialinio teisingumo funkciją, mažindami socialines įtampas visuomenėje, užtikrina socialinės aplinkos lygio stabilumą.

Vienas pirmųjų ekonomistų, pradėjusių nagrinėti mokesčių naštos klausimus, buvo A. Rišeljė (1642)¹² kuris teigė, kad „...mokesčiai turi atitikti mokėtojų galimybes, todėl netinka pernelyg apsunkinti mokesčiais, bet taip pat reikalauti mažiau, negu reikalinga valstybei“ (Ardagna, 2004a). A. Suli (1640) ir merkantilizmo atstovas Ž. Bodenas (1590), nagrinėdami valstybės fiskalinius interesus, taip pat pritarė mokesčių mažinimui, siekiant liberalizuoti rinką ir tokiu būdu skatinti technologijos pažangą bei ekonomikos konkurencingumą. Akivaizdu, kad socialinių išlaidų klausimai tuo metu nebuvo aktualūs, bet Klasikinės politinės ekonomikos pirmtakas V. Peti (1680) pagrindė valstybės išlaidų ribojimą šalies administraciniam aparatui ir valstybės išlaidų didinimą, siekiant patenkinti augančius visuomenės socialinius poreikius. Jis taip pat nagrinėjo mokesčių naštos perkėlimo tarp darbo ir kapitalo teorijos elementus.

Vėlyvųjų viduramžių ekonomistai buvo linkę neigti valstybės dalyvavimą ekonomikoje ir pripažino tik karinėms bei socialinėms išlaidoms skirtas pajamas mokesčių pavidalu. Tai galima paaiškinti tiek mokesčių bazės siaurumu, tiek mokesčių administravimo problemomis. Todėl nuo 18 a. buvo plačiausiai analizuojamos dvi pagrindinės mokesčių sistemos idėjos - visuotinumą ir proporcingumą.

Mokesčių visuotinumą ir proporcingumą principų diegimą spartino klasikinės ekonomikos teorijos kūrėjai – Naujųjų amžių ekonominės minties atstovai, kurie vadino mokesčius „neišvengiama blogybe“ ir siūlė mažinti valstybės išlaidas. Fiziokratų teorijos atstovas F. Kene siūlė „vienintelio mokesčio teoriją“ (visus mokesčius pakeisti žemės mokesčiu), nes tik žemė duoda „grynąjį produktą“ (Tabellini & Daveri, 2005). Klasikinės politinės ekonomikos vienas iš atstovų D. Ricardo veikale „The principles of political economy and taxation“ („Politinės ekonomikos ir apmokestinimo principai“) teigė, kad politinė ekonomika turėtų būti dėsniu, kuris apibrėžia sukurtos šalyje produkcijos pasidalijimą mokesčių pagalba tarp jos kūrime dalyvaujančių klasių. Jo manymu, apmokestinimas ar valstybės skola, kaip einamųjų vyriausybės išlaidų finansavimo priemonė, yra ekvivalentiški poveikiu ekonomikai (vyriausybės išlaidų finansavimas vertinamas būsimųjų mokesčių verte neapibrėžtam laikotarpiui, laikant, kad visi piliečiai vyriausybės išlaidų finansavimą vertina kaip esamus ar būsimus mokesčius dėl neapibrėžto planavimo ar gyvenimo laikotarpio (Ricardo ir vėliau Barro, ekvivalentumo teorema) ir suformulavo teiginį, kad žmogus, prisilaikantis skirtingos nuomonės, turi teisę būti įtikintas, tačiau negali būti visuomenės ar bet kokios daugumos verčiamas keisti savo pažiūras (Piketty & Saez, 2006). Be to, D. Ricardo teigimu, mokesčių

¹² ir toliau darbe cituojami istoriniai duomenys iš leidinio Pearce, D. W. „Macmillan Dictionary of Modern Economics“, Leidykla TEV, Vilnius, 2006.

pajamų perskirstymas yra pramonės produktų pasidalijimo tarp klasių, kurios dalyvauja jį kuriant, būdas ir tampa pajamų išlyginimo tarp šalių išlaidomis, kas iš dalies mažina bendrą visuotinį kapitalo našumą ir produkciją, bet reikalinga socialiniam lygiui palaikyti. Yra nuomonių, kad **mokesčių našta turėtų būti paskirstyta ne pagal naudą, kurią asmenys gauna iš viešųjų paslaugų, o pagal „galimybę mokėti“**. Ši nuomonė glaudžiai susijusi su klasikinėmis lygybės ir teisingumo sąvokomis. J. Bentham teigė, kad iš tam tikros nacionalinių pajamų sumos būtų galima gauti maksimalią naudą didinant visuomenės gerovę, jei pajamos būtų vienodai paskirstomos tarp visuomenės sluoksnių. Šie ekonomistai mokestinius tikslus daugiau siejo su visuomenės socialinių poreikių tenkinimu, o ne su ekonomikos konkurencingumo potencialo didinimu. Vėlesnis jo pasekėjas, klasikinės politinės ekonomikos atstovas J.S. Mill veikale „On liberti“ šiomis mintimis grindė mokesčių teoriją, vadinamą „vienodomis naudingumo aukomis“, o veikale „Pinciples of political economy“ palaikė liberalųjį požiūrį į socializmą, bet konkurenciją laikė „geriausiu kapitalizmo bruožu“ (Pearce, 2006).

Mill, J.S.¹³ teigimu, asmenys turi mokėti įvertinti visuomeninių prekių naudingumą, o tam reikalingos tam tikros taisyklės, ir būtų teisinga, jei vyriausybė „ištaisytų nelygybę ir gamtos skriaudas“. Jis palaikė progresyviųjų mokesčių idėją, teigdamas, kad taip būtų galima užtikrinti daromos aukos lygybę ir tokiu būdu siekti pajamų išlyginimo principo. J.S. Mill pripažino valstybės vaidmenį, nes „atskirų asmenų veiksmai turi pasekmių, kurios veikia daugiau nei tik juos pačius“ ir pastebėjo, kad Vyriausybei reikėtų įsikišti, kad galėtų sutrukdyti ir neleisti atskiriems asmenims daryti žalą visuomenei. „Galimybės sumokėti“ principas skatino sudaryti mokesčių dydžius remiantis vienodumo principais. R. Edgeworth (Pearce, 2006) įrodė, kad prekių vartojimo ir gamybos papildomumas gali sukelti paradoksą, kai mokesčiai prabangos dalykams sumažina pačių reikalingiausių prekių paklausą, sumažėjus vartojimui ir vyraujant naujų mokesčių lūkesčiams. A. Bergson, aprašydamas socialinę funkciją, analizavo mokestinių pajamų perskirstymo tikslus ir socialinių indeksų taikymą sąnaudų ir naudos analizėje nustatant mokesčių normas, padedančias optimaliai atlikti perskirstymą (Pearce, 2006).

Klasikinės ekonomikos mokyklos atstovai valstybę traktavo panašiai kaip ir privatų sektorių ir manė, kad valstybė atlieka „gamybinį vaidmenį“, kuris apibrėžiamas socialinėje valdžios ir visuomenės sutartyje, todėl kaip natūralus istorinio proceso padarinys susiformavo prielaidos didėjančiam valstybės vaidmeniui. Buvo pradėta norus skirstyti į „viešuosius (valstybinius)“ ir „privacius“, o valstybės biudžetui skirti funkciją - išlaikyti balansą tarp galimybių ir pageidavimų. Maltus, T.R. buvo pirmasis ekonomistas, kuris galutinę apmokestinamąją sritį analizavo taikydamas pasiūlos ir paklausos kreives ir teigė, kad faktinė mokesčių našta dažnai yra didesnė už valstybės surinktas įplaukas, bet biudžeto deficito klausimo paaiškinti negalėjo.

R. Ramsey našumo atžvilgiu apibrėžė optimalią mokesčių sistemą, kuri leidžia surinkti tam tikrą įplaukų sumą, o visų prekių gamybą sumažina vienoda dalimi

¹³ Ir toliau darbe cituojami istoriniai duomenys iš leidinio Pearce, D. W. „Macmillan Dictionary of Modern Economics“, Leidykla TEV, Vilnius, 2006.

(Pearce, 2006). R. Ramsey numatyto optimalumo sąlygomis visos kainos turi nukrypti nuo bazinių ribinių kaštų, jei aprūpinimas ta preke negali būti finansuojamas per mokesčius, nes suma yra per didelė, kad ją būtų galima sukaupti vienkartiniais mokesčiais. A. Harberger pirmasis pabandė empiriškai matuoti visuotinio ekonominio nuosmukio nuostolius, kurie susidaro dėl įvairių įvedamų mokesčių. Remiantis A. Marshall sukurta vartotojų premijos, kaip paklausos sąlyga sąvoka, P. Diamond ir A. Merlees nustatytu faktu, kad mokesčių našta būtų galima perkelti nuo vienos vartotojų ar gamintojų kategorijos kitai, kas lemtų gamybos produktyvumo lygio kitimą ir sąlygotų konkurencingumo augimą, jis išvedė optimalaus mokesčių įplaukų paskirstymo, atsižvelgiant į prekių pasiūlą ir paklausą bei gamybos pagrindinių veiksnių kitimo taisyklę.

Tai leido vertinti mokesčių struktūrą pagal apmokestinimo vietą ir mokesčių surinkimo lygį, taikant visos ekonomikos arba bendruosius pusiausvyros modelius (Pearce, 2006). Šiuolaikinė pajamų sąvoka atsirado 20 a., kai G. Shanz (1896), apibrėždamas pajamas kaip tam tikrą prieaugį, teigė, kad asmens pajamas galima apibūdinti kaip ekonominio pajėgumo grynojo prieaugio piniginę vertę. Toks apmokestinamų pajamų matas labai tiko būtent mokesčiams, nes šitaip asmens perkamosios galios „grynąjį prieaugį“ galima nustatyti pagal įvairius gaunamų pajamų šaltinius.

Tapo įmanoma praktiškai suprojektuoti mokesčių sistemas, kurios leistų garantuoti vienodas pajamas gaunančių mokesčių mokėtojų vienodą apmokestinimą (horizontalioji lygybė) ir kartu būtų visuotinis pagrindas nustatant progresyvinės mokesčių normas (vertikalią lygybę). Šitaip apibrėžus pajamas tapo įmanoma praplėsti pajamų mokesčio bazę ir įtraukti įmonių mokesčius, kurie turi tiesioginę reikšmę prekių konkurencingumui. V. Pareto veikale „Manuale di economia politica“ buvo kritikuojami socialinių poreikių tenkinimo normatyvai ir pateisinama pajamų nelygybė - nesaistoma etikos normų, remiantis prielaida apie pajamų paskirstymo tarp visuomenės grupių laiko atžvilgiu, nes menkai apmokestintos gyventojų grupės sukaupia dideles piniginių lėšų atsargas, todėl tarpasmeninių naudingumų palyginimo tikslingumas buvo atmetamas, kaip neatitinkantis optimalių mainų sąlygų. Tai sudarė prielaidas progresyviųjų mokesčių atsiradimui, siekiant socialinio teisingumo, įvertinant, kad kapitalas gali būti pakeičiamas darbu, kaip teigė Solow, R. (1956) veikale „A contribution of the theory of economic growth“, kuriame mokesčiai įtraukti į neoklasikinį ekonominio augimo modelį. (Pearce, 2006)

Daugelio ekonomistų darbuose mokesčių problematika buvo tyrinėjama taikant kainų ir galutinės apmokestinimo srities analizę, o **mokesčiai pripažįstami, kaip teisinė visuotinė prievolė**, kuri gali būti nagrinėjama kaip teikiamų viešųjų paslaugų kaina. A. Smith teigė, kad mokesčiai yra kaina už vyriausybės veiklą, suderinus su gyventojų lūkesčiais ir saugumo garantija (t.y. - socialinė funkcija, siekiant mokesčių pagalba mažinti visuomenės pajamų nevienodumą); Furasje, Kuznec, Tibold ir kiti manė, kad tiesioginiai mokesčiai, taikant progresinius tarifus, mažina turtinę nelygybę ir gali būti naudojami kaip pajamų išlyginimo funkcija. Tai patvirtina fiskalinės politikos pradinių:

- Ricardo, D. (1823) mintis dėl “galimybės mokėti” pagal klasikinę lygybės ir teisingumo sąvokų supratimą;
- socialinių reformų pamatų kūrėjo Bentham, J., idėjos, kad perskirstant mokesčius galima didinti visuomenės gerovę;
- Mill, J.S. siekimas „vienodomis naudingumo aukomis ... ištaisyti nelygybę ir gamtos skriaudas” ir taip „... užtikrinti daromos aukos lygybę siekiant pajamų išlyginimo principo“.

Šie ekonomistai mokestinius tikslus siejo su visuomenės socialinių poreikių tenkinimu, todėl dabartinės mokestinės aplinkos formavime šios tendencijos turi ypatingą svarbą (Lawn, (2003). Wickshell, R. teigimu, siekiant įvertinti visuomenės pageidavimus dėl viešųjų prekių ir neleisti jomis naudotis nemokamai, reikalingas veiksmingas balsavimo procesas, kuris turi parodyti visuomenės daugumos norus, bet būtinos ir taisyklės, kurios apgintų socialines mažumos teises, o mokestinės aplinkos formavimą galima panaudoti elektorato tikslams.

Jo mokinyš E. Lindahl pasiūlė metodą, kaip vertinti viešųjų ir privačių prekių derinimą ir sukūrė taip vadinamosios visuomeninių gėrybių visumos pusiausvyros kainos sąvoką (arba Lindahl kaina - prekės tiekiamos vieningo susitarimo pagrindu ir apsirūpinimas visuomeninėmis prekėmis visada yra Pareto būsenos pagerinimas, jei teisingai nurodomi individų pirmumai), todėl valstybės poveikis ekonomikai per mokesčius turi būti sisteminis, o mokesčiai, kaip kaupimo priemonė, turi užtikrinti ekonominį vystymąsi.

Mokestinių pajamų perskirstymas tarp visuomenės sluoksnių turi neslopinti iniciatyvos veiklai ir konkurencingumo plėtros, o mokesčiai turi veikti kaip ekonomikos stabilizavimo priemonė ekonomikos ciklo pikais. Šios minties pradininkas yra Keynes, J.M., kuris veikale „General theory of employment interest and money“ išdėstė savo koncepciją, propaguodamas aktyvų valstybės dalyvavimą ekonomikoje ir pabrėždamas rinkos mechanizmo netobulumą, nes, jo teigimu, šalies ekonomika negali pati savęs sureguliuoti. “Multiplikatoriaus efekto” ir “mokestinio impulso” analizė valstybės finansams nagrinėti pirmą kartą buvo panaudota Keynes, J.M. darbuose (Davidson, 2004).

Apžvelgiant Naujųjų amžių ekonominės minties formuotojų - Mill, D. (1830); Maltus, T.R. (1820), Smith, A. (1776), Kurno, A.D. (1870), Mill, J.S. (1868), Edgeworth, Y. (1897), Rikard, D. (1827), Bentham, J. (1840), Shanz, G. (1896), Šiuolaikinė ekonominės minties atstovus – Pareto, V. (1909), Keynes, J.M. (1936), Solow, R. (1956), Pigou, P. (1928), Samuelson, S. (1960), Feldstein, F. (1969), Furasje, D. (1960), Masgreiv, A. (1980), Chamberlin, J. (1938), Kuznec, S. (1968), Friedman, M. (1953), Hiks, D. (1956), Marshals, M. (1890), Hick, H. (1975), Solou, R. (1950), Tobin, R. (1958), Domar, E. (1957), Tiebout, T. (1956), Ramsey, F.R. (1927), Musgrave, M. (1959) darbus ir mintis galima suformuluoti išvadas, kad visi ekonomistai sutiko ir pripažino mokesčių būtinumą, bei valstybės dalyvavimą mokestinių pajamų perskirstyme. Prieštaravimai randami dėl apmokestinimo objektų, mokesčių naštos dydžio atskiroms socialinėms grupėms ir to laikmečio socialinio teisingumo supratimo.

2 lentelė. Skirtingų ekonomikos mokyklų atstovų požiūrio į mokesčių sistemos funkcijas istorinė raida pagal mokesčių tikslo funkcijas

Atstovai	Pagrindinės idėjos
Lėšų persikirstymas mokesčių tarifais- socialinio teisingumo vykdymas	
Z. Boden (1590), A. Rišelje (1642), K. Hobbes (1651), S. Mill (1848); V. Pareto (1909), P. Pigou (1928), D. Furasje (1960),	Propagavo mokesčių atitikimo mokėjimo galimybėms, mokesčio visuotinumą ir proporcingumą, mokesčio teisingumą visiems visuomenėms sluoksniams idėjas. Siūlė minimizuoti mokesčius, veikiančius gamybą, pirmenybę teikė tiesioginiams mokesčiams (pajamų, turto), pritaikant jiems progresyviuosius tarifus (nuomos mokesčiai, prabangos prekės). Išklė idėją, kad negalimas palyginimas „naudos“, kurią iš savo pajamų gauna įvairios asmenų grupės, nes pajamoms didėjant nauda mažėja.
Fiskalinė funkcija - ekonominio gyvenimo reguliavimas mokesčiais, ūkio konkurencingumo augimas	
A. Suli (1640), F. Kene (1760), T.R. Maltus (1820), M. Marshals (1890), F. Y. Edgeworth (1897), F.R. Ramsey (1927), J.M. Keynes (1936), A. Masgreiv (1980), M. Fridman (1943), R. Solou (1950), E. Domar (1957), T. Tobin (1958), S. Samuelson (1960), M. Musgrave (1956), T. Feldstein (1969), A. Hansen (1974), H. Hick (1975),	Per didelis taupymas mažina išlaidas, kurių reikia užimtumui palaikyti. Biudžeto politika – užimtumo determinantas, nes esant silpnai šiai grandžiai šalies ekonomika patenka į likvidumo spąstus. Pilnas darbo jėgos užimtumas – svarbus ekonomikos tikslas, todėl fiskalinei politikai svarbu užtikrinti užimtumą. Mokesčiai reguliuoja išteklių pasiskirstymą ekonomikoje. Skirstant Nacionalines pajamas privalu derinti privačius ir valstybinius interesus bent 10 m. perspektyvoje – turi būti nuosaiki valstybės išlaidų ir mokesčių politika. Ekonomika yra save reguliuojanti, todėl valstybės nustatyti mokesčiai turi skatinti gamybos augimą, paklauskos ir pasiūlos subalansavimą. Mokesčiai, kaip kapitalo akumuliacijos priemonė, užtikrina ekonominį kilimą. Neigė pelno mokesčių kaip trikdžių gamybos plėtrai. Galutinę apmokestinamąją sritį analizavo taikydami pasiūlos ir paklauskos kreives ir nustatė, kad faktinė mokesčių našta yra didesnė už valstybės surinktas įplaukas. Dėl mokesčių naštos formuojasi visuotiniai ekonominiai nuostoliai, rinkos ekonomikoje mokesčiai lemia galutines prekių kainas. Nagrinėjo mokesčių naštos perkėlimo galimybes nuo gamintojų vartojimui, siūlė optimalaus mokesčių įplaukų paskirstymo principus atsižvelgiant į pasiūlą ir paklausą bei gamybos pagrindinių veiksnių kitimo tendencijas. Siūlė vertinti mokesčių našumą ir naštos paskirstymo racionalumą, taikant ekonomikos pusiausvyros modelius.
Fiskalinė funkcija - visuomeninių gėrybių teikimas, naudojant mokeskines pajamas	
A. Smith (1776), D. Rikard (1827), J. Robinson (1933), J. Chamberlin (1938), D. Bjukanen (1942), D. Hiks (1956), R. Solow (1956), R. Tobin (1958), I. Feldstein (1969)	Valstybė įgyvendina savo socialinę politiką atsižvelgdama į visų gyventojų interesus, tam yra renkami mokesčiai. Vyriausybė turi užtikrinti ne tik tokius valstybės darbus, kurių nauda yra didelė, bet ir tokius darbus, kurių pelnas niekada negalėtų padengti vieno asmens ar grupės asmenų sąnaudų. Nustatė monopolijų visuomeninę kainą, kurią moka visuomenė mokesčių pavidalu. Visuomenė turi prisidėti prie savo valdžios išlaidų proporcingai „savo galimybėms mokėti“ ir taip pat „proporcingai toms mokesčių įplaukoms, kurios jiems tenka valstybei rūpinantis savo piliečiais“. Analizavo mokesčių įtaką investuotojų elgesiui ir rizikai, bei mokesčių ir valstybės išlaidų poveikį ekonominei plėtrai.
Socialinės – progresyvinė fiskalinė politika, skirtingai apmokestinant gyventojų socialines grupes	
J. Bentham (1840) J. S. Mill (1848), G. Shanzas (1896), Barone (1899), P. Pigou (1928), A. Bergson (1938),	Mokesčių našta turėtų būti paskirstyta ne pagal naudą, kurią asmenys gauna iš viešųjų paslaugų, o pagal „galimybę mokėti“. Palaikė progresyviųjų mokesčių idėją, nes taip būtų galima užtikrinti daromos aukos lygybę. Socialinių sąnaudų ir naudos analizėje nustatant mokesčių normas siūlė taikyti indeksavimą, kas padėtų optimaliai atlikti lėšų persikirstymą. Suformulavo valstybės išlaidų paskirstymo principus įvairiuose valdžios lygmenyse. Apibūdino mokesčių poveikį darbo ir poilsio santykiui.

Parengta autoriaus

Apžvelgus istorinę mokesčių raidą galima teigti, kad skirtingų ekonomistų mokyklų požiūriai į mokesčių sistemą susiformavo vertinant skirtingus fiskalines politikos tikslus ir mokesčių funkcijas. Mokesčių sistemos tobulinimo strategijos buvo skirtingos tam tikrais laikmečiais. Mokesčių naštos reikšmė išryškėdavo ekonominio nuosmukio laikotarpiais, kas suteikdavo mokesčių struktūrai ir jos reikšmei papildomos svarbos ir skatino optimalios mokesčių sistemos paieškas ir naujesnio požiūrio formavimąsi.

1.2.3. Įvairių ekonomikos mokyklų mokesčių teorijų raida, mokesčių poveikio sritys

Skirtingos ekonomikos mokyklos formuodavo tam tikrą požiūrį į mokesčių naštos klausimus, kurie dažniausiai buvo tęstinė mintis vieno iš mokyklos įkūrėjo ar tam tikros minties pradininko. Tos teorijos buvo vystomos ir pritaikomos prie ekonomikos laikotarpio, įvertinant vykstančius pokyčius politiniame ir visuomeniniame-socialiniame gyvenime.

Klasikinė ekonomikos teorija formavosi 18 a. antroje pusėje ir 19 a. pirmoje pusėje, jos pagrindiniai atstovai buvo Jungtinės Karalystės mokslininkai A. Smith, D. Ricardo, T.R. Malthus, B. Say, J.S. Mill. Šios teorijos mokesčių politikoje buvo nagrinėjama tautų turto kilmė, jo perskirstymas, kintant gamybos veiksniams, verslo konkurencijos sąlygoms ir augant gyventojų skaičiui. **Valstybės kišimasis į ekonomiką buvo argumentuojamas pragmatiniais tikslais ir poreikiais, paprastai sutrikus rinkai.**

19 a. klasikinės politinės ekonomikos mokykla pasisakė už valstybę su minimaliomis ekonomikos funkcijomis, o „klasikai“ ekonomistai teigė, kad vyriausybės vaidmuo turėtų būti apribotas nacionaliniu saugumu ir švietimu, bet valstybės vaidmens pokyčius geriausiai atspindi viešųjų išlaidų kitimas. Nuo 1870 iki 2000 m. jos padidėjo nuo 10 iki beveik 50% BVP (Tanzi & Schuknecht, 2002). Ankstyvųjų klasikinės ekonomikos teorijos atstovų manymu mokesčiai turėjo būti glaudžiai susiję su paslaugomis, gaunamomis iš valdžios ir jie buvo pirmieji teorijos, kad „...mokesčiai - tai kaina už valstybės teikiamas paslaugas“ šalininkai.

A. Smith, kaip klasikinės politinės ekonomikos pradininkas, neigė nedarbo, kurį sukelia maža bendroji paklausa, galimybę ir teigė, jog rinkos jėgos turi išlaikyti bendrosios paklausos ir ekonomikos augimo pusiausvyrą, o rinkos ekonomika gali būti stabili, esant stabilioms monetarinėms sąlygoms, jei tenkinamos dvi sąlygos:

- neturi būti tiesioginio ekonominės veiklos valstybinio reguliavimo,
- gamintojų elgesį kontroliuoti ir koreguoti turi tik konkurencija.

Šio ekonomisto vienas didžiausių atradimų, mokslininkų nuomone, buvo tai, kad jis įrodė, jog darbas, o ne gamta, yra tikrasis vertės šaltinis ir ekonominiame veikale „Inquiry in to the nature and causes of the Wealth of nations“ (1766) nurodė keturias „geros mokesčių sistemos“ savybes:

- lygybės tarp visuomenės narių,
- griežtai fiksuotų mokesčių dydžio,
- patogumo mokėti mokesčius,
- valstybės mokesčių surinkimo kaštų minimizavimą.

A. Smith taip pat teigė, kad „darbo pasiskirstymą apriboja mokesčiai ir rinkos dydis“ ir pritarė masto ekonomikos argumentams, nes „...darbo pasiskirstymas didina produktyvumą, skatina tolimesnį produkto pasiskirstymą“, bei įvertino, kad augimas nėra begalinis ir įgauna stabilumą, kai atitinka proporcijos tarp gyventojų skaičiaus, mokesčių naštos dydžio ir kapitalo augimo (Pearce, 2006). Jo manymu pagrindinis **veiksny, lemiantis ekonomikos konkurencingumo augimą, yra darbo pasiskirstymas (specializacija) ir progresyvinis darbo jėgos apmokestinimas.** Šios idėjos svarbios klasikinio augimo modeliuose, kuriuos koregavo D. Ricardo, K. Marks, J.M. Keynes. Juose išskiriami konkurencingumo augimą skatinantys veiksniai:

1. investicijos,
2. technologinė pažanga,
3. masto ekonomika - specializacija ir darbo pasidalinimas.

Apibendrinant ir susisteminant klasikinės politinės ekonomikos pirmtakus V. Peti, P. Buagilber; fiziokratus R.Ž. Tiurgo, F. Kene ir kitų darbus, galima teigti, kad akcentuojamas darbo pasidalijimas ir specializacija bei darbo jėgos apmokestinimas. **Techninė pažanga ir kapitalo kaupimas laikomi konkurencingą ekonomikos augimą skatinančiais veiksniais.** „Klasikai“ didelį dėmesį skyrė valstybės finansams, nagrinėjo apmokestinimo taisykles, išskyrė vyriausybės veiklos tris funkcijas:

1. paskirstymo (vyriausybės pajamų ir išlaidų dalis, kuria siekiama kai kurių prekių ir paslaugų užtikrinimo ekonomikoje, nes jų (visuomeninių prekių) negali teikti privačios rinkos),
2. perskirstymo (skirta pakeisti pajamų ar turto pasiskirstymą visuomenėje),
3. stabilizavimo (fiskalinės ir pinigų politikos priemonių pagalba palaikomas aukštas ir tolygus ekonominės veiklos lygis).

Šios funkcijos svarbios ir dabartinėje ekonomikoje, nes mokesčių pajamų akumuliacijos ir paskirstymo tikslas yra palaikyti tvarią ir stabilią šalies ekonomikos plėtrą, skatinant konkurencingumo augimą ir išlaikant bei gerinant socialinės aplinkos lygį.

19 a. pabaigoje Klasikinės ekonomikos teorijos pažiūros (vertė priklauso nuo gamybos kaštų) buvo kritikuojamos ir, remiantis A. Marschal darbų pagrindu, susiformavo naujas „**Neoklasikinis požiūris**“. Pagrindinis skirtumas nuo „klasikų“ - produkto vertė priklauso nuo gamybos kaštų (pasiūlos) ir nuo naudingumo (paklausos) ir yra veikiamą produkto kūrime pasirinktos apmokestinimo vietos. Neoklasikinės ekonomikos pagrindinė idėja buvo tobulosios konkurencijos ekonomikos pusiausvyra, todėl jos požiūriu vyrauja **rinkos jėgos, kurios palaiko visišką užimtumą**, kam akivaizdžiai prieštarauja J.M. Keynes mokyklos ekonomistų požiūris. Galima teigti, kad šiuolaikinė neoklasikinė teorija išlaiko daugelį pagrindinių savo pradininkų J.M. Clark, A. Marschal, V. Paret, L. Walras, K. Visksell teiginių, kad subjektyvi kainų nustatymo pagal vertę teorija, pagrįsta pasiūla ir paklausa, pakeičia gamybos kaštų ir ribinio našumo paskirstymo teorijos teiginius bei socialinių veiksnių lemiamus pajamų paskirstymo santykius, suformuodama Harmoningos ekonomikos sistemos vizijas.

19-20 a. įsigalėjus kapitalizmui ir kokybiškai pakilus pragyvenimo lygiui, formavosi naujos valstybės mokesčių sistemos, buvo diskutuojama dėl netiesioginių mokesčių svarbos ir galimybės neapmokestinti pagrindinių maisto produktų (Pearce, 2006). Remiantis Pareto pajamų paskirstymo dėsniumi (menkai apmokestintos gyventojų grupės sukaupia dideles piniginių lėšų atsargas) buvo akcentuojami proporciniai/progresiniai mokesčių tarifai skirtingoms gyventojų grupėms, siekiant socialinio vienodumo tikslų. Buvo laikomasi principinės nuostatos, kad kiekvienas žmogus savo pragyvenimui turi gauti pelną ir dalį jo atiduoti valstybei, o mokesstinės politikos nuostatos rėmėsi kainų ir galutinės apmokestinimo srities analize. A. Bergson (1938) manymu mokesčių pajamų perskirstymo tikslus galima **analizuoti taikant socialinių sąnaudų indeksų ir naudos analizę**. Jo įvesta „socialinės aplinkos gerovės“ sąvoka įrodė savo naudingumą teorinėje analizėje, siekiant apibrėžti socialinį optimumą¹⁴, kaip pažangiausią visuomenės išteklių paskirstymą. A. Marshall (1890), sukurdamas „vartotojo premijos“ (pertekliaus) sąvoką, vertino mokesčių įtaką kainodarai ir įvedė paklausos elastingumo sąvoką kainų pokyčiams apibūdinti, atsiradus mokesčiams (Stokey & Rebelo, 1995). Svarstymai apie tai, kas yra gera mokesčio sistema neapsiribojo vien klausimais, ar yra taikytinas „naudos“, ar „vienodos aukos“ principas. Tokiu būdu formavosi tikslaus apmokestinimo objekto klausimas. Nuo viduramžių iki 19 a. vidurio buvo apmokestinama atsižvelgiant į įvairų turta (galvijai, langai, kariatės) ir tik 19 a. viduryje mokesčiai perėjo nuo turto į pajamas, o mokesstinė bazė buvo nustatoma pagal srautus, o ne pagal atsargas.

Neoklasikinės Kembridžo mokyklos atstovas A.S. Pigou, A. Marshall mokinys, pratęsęs jo darbus kaštų analizės srityje, analizavo gaunamą ribinę naudą iš pajamų - ar pajamoms didėjant nauda iš jų mažėja. Pigou ir jo tradicijų pasekėjai teigė, kad „naudos“, kurią iš savo pajamų gauna įvairios asmenų grupės, tiesiogiai palyginti negalima.

Privačių ir socialinių kaštų atskyrimas bei pasiūlyti apmokestinimo būdai padėjo išorinių padarinių teorijos pamatus, o jų pašalinimo metodas tapo žinomas kaip Pigou mokestis (mokestis nustatomas taip, kad jį sumokėjus kaštai būtų lygūs veiklos socialiniams kaštams). Savo darbuose „Theory of employment“ (1933) ir „Employment and equilibrium“ (1941) analizavo pinigų teorijos ir nacionalinių pajamų santykius, kas iš esmės buvo klasikinė užimtumo ir pajamų teorija. Jis pasiūlė būdą pasiekti pilną užimtumą, kai mažėjant mokesčiai naštai, nepilno užimtumo sąlygomis, mažėjančios prekių kainos didins laikomų pinigų vertę ir dėl neaiškių ateities lūkesčių sąlygos paklausos didėjimą, todėl tai pradės skatinti užimtumo padidėjimą (realiųjų pinigų balanso poveikis - Pigou reiškinys). Šiame amžiuje teoriją vystė J.R. Hicks, kuris savo knygoje „Theory of wages“ (1932) tyrinėdamas mokesčių įtaką darbo užmokesčio nustatymui teigė, kad valstybė įgyvendina politiką atsižvelgdama į gyventojų interesus, už ką jai priklauso tam tikras atlygis, kurį sudaro surenkami mokesčiai (Pearce, 2006).

¹⁴ Geriausia iš visų Paret'o optimaliųjų būsenų, kai nereikalingi jokie tarpasmeniniai palyginimai. „Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas“. Leidykla TEV, Vilnius, 2006.

Vienas iš ryškiausių ekonomistų, suformavęs teoriją, apimančią valstybės mokesčių politikos formavimą siekiant pilno užimtumo, įvertinant ekonomikos konkurencingumo kitimo problematiškumą ir siekiant stabilaus vystymosi, buvo J.M. Keynes. Pagrindinė jo teorijos mintis - ekonominiai **nuosmukiai susidaro dėl nepakankamų visuminių išlaidų arba dėl nepakankamos visuminės paklausos**, todėl visuminės paklausos didinimas, taikant atitinkamą valdžios išlaidų, bei mokesčių politiką, padeda grąžinti visišką užimtumą, nes rinkos ekonomikai nėra būdingas susiregulavimo mechanizmas, o ekonomikos stabiliam augimui reikalingas aktyvus valstybės dalyvavimas, koreguojant mokestines pajamas ir viešąsias išlaidas bei skatinant konkurencingumą (Rosser, 2001).

Šios idėjos aktualios dabartinėje ES šalių ekonominėje erdvėje, formuojantis stambiais ekonominiais-teritoriniais dariniams, vykstant spartiems globalizacijos procesams. J.M. Keynes pasisakė už progresinį pajamų apmokestinimą, o kartu tvirtino, kad šalies ūkio ateitis priklauso nuo valstybinių ir privačių investicijų apimties suderinimo, teikiant pirmenybę privačiai iniciatyvai.

Monetarizmo Ekonominės minties mokyklos pagrindinis teiginys buvo, kad pagrindinė ekonomikos nestabilumo priežastis yra nesklaidumai finansiniame sektoriuje. Pagrindinių atstovų K. Bruner, M. Friedman darbų svarba išaugo dėl J.M. Keynes mokyklos atstovų nesugebėjimo paaiškinti aukšto nedarbo lygio ir infliacijos daugelyje Vakarų valstybių septintajame dešimtmetyje, tokiu būdu **menkinant valstybės vaidmenį ekonomikos reguliavime ir suteikiant didesnes teises laisvai rinkai**, kuri buvo Racionalių lūkesčių teorijos (valstybės stabilizavimo politika neturi prasmės, o namų ūkiai interpretuoja ekonominius įvykius teigiamai) pagrindas. Šios tezės prieštarauja J.M. Keynes mokyklos ekonomistų politikai, kuri teigia, kad privatus sektorius negali įžvelgti vyriausybės veiksmų dėl trumpalaikio viešųjų finansų poveikio BVP. Friedman (1969) pripažino, kad mokesčiai turi įtakos gamybos apimčiai trumpalaikėje ir kainų lygiui ilgalaikėje perspektyvoje. Jis teigė, kad privati ekonomika iš esmės yra nestabili, pastovios mokestinės taisyklės reikalingos izoliuoti netinkamus vyriausybės ekonominius sprendimus, kurie yra dažniausiai tampa nestabilumo šaltiniais dėl nepagrįstų ekonominių ar socialinių investicijų, bei prieštaravo, kad Viešiesiems finansams tradiciškai priskiriamos paskirstymo, perskirstymo ir stabilizavimo funkcijos.

Patys radikaliausi ekonomistai, teigiantys, kad individų ir socialinė veikla neturi būti ribojama valdžios dalyvavimo, atstovauja **Liberalizmo arba „Laissez-faire“ principus**, kurie **pripažįsta valdžios naudingumą reguliuojant tik tas sritis, kurių individai patys negali veiksmingai tvarkyti**. Jie vystė ateities idėją iki kraštutinio kolektyvinės valdžios atskyrimo. Ši idėja remiasi fiziokratų darbais, o jai analitinius pagrindus padėjo A. Smith ir jo klasikinė mokykla, teigdami, kad individai veikiantys vien tik dėl asmeninių paskatų tampa pagrindine pažangos jėga, kuriančia tautos gerovę, todėl valdžios funkcija būtų tik leisti ir užtikrinti tokią veiklą, nes natūralios tvarkos apribojimai mažina turto augimą ir nukreipia išteklius klaidinga kryptimi. (Pearce, 2006). Šios prielaidos leidžia suformuoti hipotezę **H.1 - Mokesčių našta stabdo ekonomikos augimo tempus**. Siekį formalizuoti valstybės ir ekonomikos santykį lėmė iš esmės pasikeitusi ekonominės veiklos padėtis: vystėsi monopolinės organizacijos, plėtėsi karinė pramonė, kurią valstybės stengėsi kontroliuoti.

Šie procesai rodo pokytį, kai nuo ekonomikos, organizuotos liberalizmo teorijos pagrindu (*laissez faire*), pereinama prie reguliuojamos ekonomikos, kai valstybė prisiima atsakomybę už asmens ekonominės laisvės ir visuomeninio solidarumo derinimą (Lastauskienė, 2013).

Analizuojant skirtingoms mokykloms atstovaujančius ekonomistus, priklausomai nuo jų požiūrio į valstybės dalyvavimą ekonomikoje ir konkurencingumo augimą, rinkos suvokimą, ekonomikos priklausomybės vertinimą, galima išskirti teorijas pagal mokesčių poveikį ekonomikos augimui ir visuomenės socialinio gyvenimo lygio vertinimą. Šiuolaikiniai apmokestinimo principai formavosi plėtojant visuotino apmokestinimo teisingumo idėją, kuri atsispindėjo ekonomikos **Mokumo teorijoje** (*ability to pay theory - angl.*), nagrinėjusioje mokesčių naštos klausimą ir teigusioje, kad mokesčių našta turi būti paskirstyta mokėtojams pagal pajėgumą juos mokėti. Ši teorija remiasi R.A. Musgrave vienodos aukos idėja, kuri teigė kad kiekvienas mokesčių mokėtojas aukoja vienodą savo pajamų teikiamo naudingumo dydį (vienodų proporcijų, vienodos ribinės naudos, tiesiog lygios) (Pearce, 2006).

Naudos principo (*benefit principle theory - angl.*), tradicinė apmokestinimo teorija teigia, kad mokesčių našta turi būti paskirstyta mokesčių mokėtojams atsižvelgiant į naudą, kurią jie gauna iš teikiamų visuomeninių prekių. Modelio trūkumas yra optimalus viešųjų prekių pasiskirstymo nustatymas. Šis principas plačiai nagrinėjamas Čikagos ir Londono ekonominių santykių instituto ekonomistų darbuose, kuriose nurodomos valstybės išlaidų sritys, kuriose jis gali būti taikomas priverčiant vartotojus sumokėti už visuomenines prekes pagal gaunamą (Pearce, 2006). Tačiau naudos principas tik labai ribotai gali būti taikomas valstybės finansų perskirstymo funkcijai. Čikagos mokyklos teorijai atstovaujantys ekonomistai laikosi pagrindinių keturių nuostatų:

1. ekonomika yra laisva nuo vertybinių nuostatų;
2. neoklasikinė kainų teorija atitinka ir išaiškina ekonomikos veikimo sistema;
3. laisvoji konkurencija užtikrina optimalų išteklių perskirstymą;
4. idėjos atitinka monetarizmo ekonomikos mokyklos nuostatas, todėl jie palaiko ribotą vyriausybės kišimąsi į ekonomikos sistemą.

Paskirstymo teorijos (*theories of distributions - angl.*), kurios susijusios su nacionaliniu pajamų perskirstymu asmenims ar grupėms. Skiriamas funkcinis pajamų paskirstymas kai nacionalinis produktas dalijamas tarp skirtingų gamybos veiksnių savininkų (žemės, darbo, kapitalo) ir asmeninių pajamų paskirstymas nepriklausomai nuo to, kaip pajamos atsirado. Klasikinėje mokykloje, ypač D. Ricardo požiūriu, nagrinėjant pajamų paskirstymą ekonomikoje buvo pabrėžiamas pelno normos ir nuo nustatyto pragyvenimo lygio priklausančio darbo užmokesčio sąryšis. Santykinė kiekvieno veiksnio dalis nustatoma ekonominiais ir socialiniais sąryšiais, išreiškiamais mokesčių dydžių politika.

Neoklasikinė ribinio našumo teorema (didesnis užimtumas galimas tik mažinant darbo užmokestį ir su juo susijusius mokesčius) kainą apibrėžia kaip paklausos ir pasiūlos santykį, kuris nusistovi po mokesčių. Šiam, mikroekonominiam požiūriui, prieštaraujantys ekonomistai pabrėžia sociologinių veiksnių vaidmenį BVP produkto perskirstyme. Perskirstymo teorijos vyrauja nuo klasių kovos teorijos,

atstovaujamos K. Markso iki J.M. Keynes mokyklos persikirstymo modelių, pabrėžiančių rinkos struktūros vaidmenį ir veiksnius, lemiančius paklausą makroekonominuose modeliuose, įvertinant funkcinį pajamų paskirstymą ir rinkų netobulumą.

Vertės teorija (*theory of value - angl.*) nagrinėja prekės vidinę vertę, išreikštą pinigų terminais apibrėžiant kainų sąvoką, kurios dalį sudaro mokesčiai, taip atskiriant vartojamosios ir mainomosios verčių sąvokas. Požiūris į teisingos visuomenės problemą kaip paskirstymo įvertinimą, kurį pasiūlė Kahn, (1998) – kaip individai pasirinktų viešąsias paslaugas ir prekes ar jų kiekį, jeigu jų neveiktų grynai asmeniniai interesai. Įvertinant visuomenės pajamų skirtumą nelygybę, visuotinos lygybės principas reikalauja, kad nelygybė nemažintų paskatos darbui ir gamybai ir tai suteiktų garantiją nuo rizikos tapti vargingiausiu visuomenės nariu. Daugelis teorijos šalininkų teigia, kad veiksminga ekonomikos stabilizavimo ir skatinimo priemonė yra pelno mokesčių mažinimas, kas užtikrina kapitalinių įdėjimų didėjimą ir skatina gamybos augimą, siekiant mažinti gamybos kaštus. Analizuojant 19-20 a. Europos šalių ekonomistų teiginius galima konstatuoti, kad didėjantis valstybės vaidmuo yra natūralus istorinio proceso padarinys, siekiant išlaikyti pusiausvyrą tarp skirtingų visuomenės norų (Pearce, 2006).

Susiformavus 19 a. pabaigoje – 20 a. viduryje „**pozityviajai**“ **valstybės išlaidų teorijai** (*positive economics theory – angl.*) ir valstybės išlaidoms pradėta taikyti „naudingumo“ sąvoka, įvertinus, kad valstybė veikia visuomenės norų pagrindu (sietina su požiūriu, kad ekonomikos numatymo galia yra nepriklausoma nuo prielaidų, daromų kuriant ekonomikos pagrįstumo modelį, kurio prognozė tiksli, nors nėra svarbu, ar modelio prielaidos buvo teisingos). Kadangi atskirų asmenų norai yra labai skirtingi, didžiausią teigiamą poveikį galima pasiekti, kai kiekvienas asmuo išlaikys ribinio naudingumo ir kainos lygybę. Šis teorijos kriterijus aktualus ir šiandienai. N. Wickel teigimu, norint sužinoti visuomenės poreikį viešosioms prekėms, reikalingas visuomenės balsavimo mechanizmas, kurio metu per politinį procesą išryškėtų daugumos poreikiai, o jo pasekėjas L. Linthal (1920) papildė analizę, pateikdamas modelį, kuris vertina viešųjų ir privačiųjų prekių suderinimą, nustatant visuomeninių gėrybių visumos pusiausvyros kainą (Linthal kaina). Ši kainos pusiausvyrą reikalauja iš kiekvieno mokėti mokesčio normą, lygią gautam ribiniam naudingumui.

Proliberalioji ekonomikos teorija, remdamasi monetaristų Marshall ir Pigou idėjomis teigia, kad ekonomika turi funkcionuoti susiregulavimo principu ir vyriausybės bandymai spręsti ekonomikos problemą gali padaryti daugiau žalos, negu naudos, bet didžiosios dalies ekonomistų teigimu aktyvi vyriausybės įtaka mažinant nedarbą, bei kontroliuojant infliaciją ir įtakojant vartojimą teigiamai veikia ekonomikos ilgalaikę raidą.

Analizuojant mokesčių teorijų raidą, derėtų paminėti „**Pasiūlos požiūrio**“ (*Supply-side economics, - angl.*) teoriją, kuri remiasi R. Mundel ir A. Laffer darbais. Ši teorija siekia pagerinti gamybos išteklių rinkų lankstumą taip, kad būtų gaunama kuo daugiau produkcijos, atsižvelgiant į esamą bendrą paklausą ir vertinant gamybos išteklių rinkas ir siekiant maksimaliai išnaudoti gamybos produktyvumą,

neatsižvelgiant į kitas socialines pasekmes, o tik reguliuojant pasiūlą. Mokesčių našta, iškelianti darbo užmokesčio normas iki lygio, aplenkiančio darbininkų ribinį darbo našumą, apriboja galimą užimtumą, o nepagrįstos socialinio aprūpinimo pašalpų ir progresyvinio apmokestinimo sistemos sukuria „skurdo spąstus“, neskatinančius bedarbių imtis mažai apmokamų darbų. Šios teorijos šalininkai teigia, kad mokesčiai į biudžetą didina verslo išlaidas, kurias galiausiai apmoka vartotojai, nes mokesčiai kelia kainos lygį, bei skatina išlaidų sukeltą infliaciją, o mažesni mokesčiai didina darbo patrauklumą ir mažina laisvo laiko alternatyvius kaštus, todėl žmonės teiks pirmenybę darbui, o ne poilsiui, kai tuo tarpu valstybės transferinių išmokų politika mažina darbo stimulus (Laffer, 2004).

Šios teorijos prielaidos apie našumo reikšmę ekonomikos ir mokesčių ryšiai leidžia suformuoti hipotezę **H.2 - Sąlygiškai „žemas“ mokesčių lygis nesudaro palankių prielaidų konkurencingumo augimui.**

Mokesčių mažinimas šiuo atveju yra antiinfliacinė priemonė, bet J.M. Keynes mokyklos teorijos požiūriu mokesčių mažinimas būtent sąlygos biudžeto deficitą, o tai savo ruožtu spartins infliaciją dėl papildomų pinigų kiekio.

Apibendrinant ekonomikos mokyklų požiūrius akivaizdu, kad vyrauja kelios pagrindinės tendencijos, lemiančios mokesčių sistemos modelius ir mokesčių naštos lygį:

- **nežymus valstybės dalyvavimas** ekonomikos sistemoje; prekių, paslaugų ir išteklių paskirstymą sprendžia rinka. Teigiama, kad visuomenė labiau suinteresuota dirbti, esant neaukštiesiems mokesčių tarifams. Ekonomikos sistema, kurioje valstybė dalyvauja neženkliai, mažina monopolijų susidarymo tikimybę ir politinių sprendimų poveikį ekonomikos dalyviams.

- **Valstybės dalyvavimas ekonomikoje**, skatinant inovacinius-technologinius procesus, reguliuojant nedarbo lygį, ypatingą dėmesį skiriant socialinei visuomenės apsaugai, mažinant pajamų nevienodumą, bei siekiant konkurencingumo didinimo.

Valstybės vaidmuo reguliuojant ekonominius procesus skirtingų ekonomikos teorijų yra vertinamas priešaringai (Aghion ir kt., 2004). Požiūris į valstybės valdymo ir mokesčių sistemos funkcijų suderinimo būdą leidžia išskirti dvi įtakingas šiuolaikinės ekonomikos teorijos kryptis:

1. J.M. Keynes mokyklos atstovai pasisako už aktyvų valstybės dalyvavimą investicijų srautų valdyme, socialinių, užimtumo problemų sprendime siekiant ekonominio šalies stabilumo,
2. Ekonominio liberalizmo šalininkai siūlo priskirti valstybei tik tas funkcijas, kurių negali įgyvendinti pati rinka ir kurių tikslas kurti visuomenines gėrybes.

Atlikta istorinės mokesčių ir ekonomikos raidos literatūros analizė, vertinant skirtingų ekonomikos teorijų poveikį ekonomikos vystymuisi rodo, **kad požiūriai į apmokestinimo našta ir perskirstymo per biudžetą evoliucionuoja kartu su politiniais ir ekonominiais pokyčiais.** Apžvelgti teoriniai tyrimai leidžia teigti, jog optimalios mokesčių sistemos modelio paieškos nebaigtos. Įvairūs autoriai ir ekonomikos mokyklos ieško atsakymo į klausimą, kokiomis savybėmis turi pasižymėti optimalios mokesčių sistemos struktūra, koks optimalus mokesčių naštos lygis sudaro prielaidas konkurencingam ekonomikos augimui. Istoriniu požiūriu

analizuojant šalis pagal valstybės ekonomikos reguliavimo laipsnį galima teigti, kad ekonominės skirtingų valstybių reguliavimo pasekmės priklauso nuo istorinio laikotarpio, šalių ekonominio ir socialinio išsivystymo lygio. Aukštesnio ekonomikos konkurencingumo šalyse mokesčių našta turi tendenciją augti, pastoviai augant valstybės ir socialiniams poreikiams. Šios prielaidos leidžia papildyti H2 hipotezę teiginiu: **H.2.1. Šalyse, kuriose vyrauja didesnis mokesčių pajamų persikirstymo lygis („aukštesnių“ mokesčių šalyse), BVP pokyčių tempai yra lėtesni (lyginant su „žemesnių“ mokesčių šalimis), bet turi stabilias augimo tendencijas ilgalaikiame laikotarpyje.**

Tyrimus šioje srityje ypač stimuliuoja tai, kad 21 a. ekonominę plėtrą pradėjo veikti nauji iššūkiai - visuomenės senėjimo, konkurencingumo augimo poreikis, didėjantys socialiniai įsipareigojimai.

Vertinant istorinius mokesčių raidos aspektus galima teigti, kad skirtinguose regionuose skirtingomis ekonominėmis sąlygomis besiformuojančios ekonominės minties teorijos formavo mokesčių sistemų struktūras. Mokslinai tyrimai įžvelgia mokesčių sistemos svarbą ir įtaką vystantiems ekonominiams procesams. Mokesčių pajamų dėka formavosi ir buvo tenkinami viešieji poreikiai. Galima įžvelgti, kad Europos mokesčių sistemos vystymosi centras buvo Vokietija, Prancūzija ir Anglija, ir nors mokesčių sistemų formavimosi pradžia galima sieti su 16 a. Rišelje keltomis idėjomis. Aktyvus pačių mokesčių sistemų vystymasis ir jų sisteminė struktūra pradėjo formuotis ir plėtotis 19 a. gale – 20 a. pradžioje. Tam didelės įtakos turėjo technologinės naujovės, besivystančios viešosios paslaugos ir jų augančios apimtys, kylantis ekonomikos konkurencingumo lygis, finansinių institucijų konkurencija.

1.2.4. Mokesčių teorijos raidos ir valstybės dalyvavimo ekonomikos raidoje istorinė apžvalga

Atlikta istorinė mokesčių raidos ir skirtingų ekonomistų bei ekonomikos mokesčių teorijų analize galima atskleisti šiuos mokesčių sistemos formavimosi ir vystymosi etapus:

- Pirmas etapas. Iki 16 a. mokesčių sistemos formavimosi užuomazgos, susijusios su valstybės išlaidomis šalies valdymui ir saugumui; pirmosios normatyvų nustatymo ištakos;

- Antrasis etapas. Nuo 16 iki 17 a., įvykus ekonominei evoliucijai, formavosi mokesčių sistemos, didėjanti mokesčių reikšmė visuomeniniame gyvenime, didėjant valstybės vaidmeniui tiekiant viešąsias prekes.

- Trečias etapas. Nuo 17 iki 20 a. pirmos pusės - mokesčių sistemos formavimasis sąlygojamas technologinės revoliucijos, aktyvios viešųjų finansų sistemos plėtros ir didėjančio valdžios vaidmens šalies ekonominiame gyvenime, veikiant ekonominį augimą.

- Ketvirtas etapas. Nuo 20 a. antros pusės - technologinėmis inovacijomis paremtas ekonomikos konkurencingumas, sąlygotas didėjančios vartotojų galios, spartus viešųjų paslaugų vystymasis bei augantis socialinis poreikis visuomeninėms gėrybėms.

Pastarojo etapo pradžioje, sparčiai kintant ekonominėms sąlygoms, buvo pradėta plačiai nagrinėti mokesčių naštos įtaką įmonių ir asmenų sprendimams, bet nebuvo plačiai analizuojama mokesčių struktūros poveikį bendram ekonomikos vystymuisi. Šio etapo analizė aktuali ir šiandienos laikotarpiui, įvertinant skirtingas nuomones dėl valstybės dalyvavimo ekonomikoje, konkurencingumo, viešųjų prekių tiekimo lygio, socialinės aplinkos ir transferinių išmokų politikos. Istoriskai neoklasikai M. Friedman (1943) darbe „Taxing to prevent inflation“ ir R. Solow (1956) darbe „Technical change and the production function“ laikė ekonomiką save reguliuojančia ir technologiškai besivystančia, todėl valstybė turėtų tik nustatyti mokesčius, kurie skatintų gamybos augimą, bei paklaustos ir pasiūlos subalansavimą. Vertinant R. Solow požiūrį – ekonomikos technologinės pažangos augimas tiesiog priklauso nuo galimybės akumuliuoti kapitalą ir darbą, kurie sudaro sąlygas technologiniam ekonomikos augimui. Naujesnė, endogeninio augimo literatūra teigia, kad išoriniai ekonomikos veiksniai, skatinami valstybės investicijų, vaidina svarbų vaidmenį, aiškinant ilgalaikio ekonominio augimo perspektyvas. Belletini & Ceroni (2004), teigimu pakankamai yra įrodymų, kad socialinė grąža nuo investicijų į technologines inovacijas (MTP¹⁵) yra daug didesnė, negu nuo kitų tipų kapitalo grąžos. Tai leidžia papildyti suformuluotą **H.2** hipotezę teiginiu - **H.2.2** „*Aukštesnių mokesčių lygio sąlyse ekonomikos ir konkurencingumo lygio augimas yra ženklėsnis.*“

Samuelson (1961) knygoje „Economic“ valstybės finansų srityje nagrinėdamas valstybės išlaidų teoriją, apibrėžė optimalų išteklių paskirstymą tarp privačiųjų ir visuomeninių prekių ir teigė, kad būtina derinti nacionalinių pajamų paskirstymą su optimalias privačiais ir valstybiniais tarpusavio interesais ilgalaikėje perspektyvoje - mažiausiai 10 m. ir atkreipė dėmesį į visuomeninių gėrybių nedalomumą ir jų bendro vartojimo visuomenės poreikiams prigimtį bei apibūdino optimalų viešųjų ir privačių prekių derinį - „palaimos tašką“, kurioje vartotojas patiria visišką socialinę sotį (būseną, kai turimas pakankamas prekių kiekis ir papildomas prekės vienetas neteikia naudingumo) vartojimo prekėms, kai šis taškas tenkina biudžeto apribojimą. Siekiant plačiau įvertinti toki būsenos lygį aktualu naudoti indeksus, kurie išsamiai apibūdintų ir įvertintų socialinės aplinkos būseną, bei konkurencingumo lygį, kuris užtikrintų pakankamas mokesčines įplaukas.

Šiame konkurencingumo augimo ir spartaus ekonomikos vystymosi laikotarpyje, ekonomistų darbuose didelis dėmesys skiriamas nustatant **visuomeninių gėrybių teikimo našumą, kuris padėtų spręsti rinkos netobulumo ir didėjančias socialinės atskirties problemas, performuojant mokesčių ir valstybės dalyvavimo ekonomikoje strategijas.**

Literatūros analizė rodo, kad mokesčių raidą sąlygojo skirtinga ekonominė patirtis, skirtingas viešųjų finansų poreikis socialiniams poreikiams bei ekonomikos potencialas, priklausantis nuo konkurencingumo lygio atskirose šalyse. Šie faktoriai atitinkamai reikalavo valstybės dalyvavimo ekonomikoje pastangų, kurios buvo paremtos mokesčinių lėšų perskirstymo galimybėmis, ypač apmokestinant pagrindinius išteklius - darbą ir kapitalą, bei atitinkamai nuolat augantis viešųjų

¹⁵ Toliau darbe MTP – Mokslinė-techninė pažanga.

finansų poreikis, bei augantis ekonomikos mastas (BVP dydis). Šios aplinkybės atitinkamai formavo prielaidas augančioms viešųjų prekių, švietimo, sveikatos sistemoms išlaidoms.

Didėjantis valstybės vaidmuo ekonomikos stabilumui ir augimui, besiplėtojantys prekybiniai santykiai ir technologinė pažanga, skirtingas šalių ekonominio išsivystymo ir konkurencingumo lygis, sudaro prielaidas formuotis skirtingoms mokesčių strategijoms, neatsiejant jų nuo šalyje vykstančių ekonominių procesų. Šiuo metu plačiausiai aptarinėjamos ir dabartiniu metu mokslinėje literatūroje akcentuojamos trys ekonomikos augimo teorijų grupės:

- Pirma, neoklasikinė, pagrįsta Solow (1956) teorija, kurioje akcentuojama, jog augimas yra pagrindinių gamybos veiksnių ir technologijos pažangos rezultatas. Pagal šią teoriją investicijos į fizinį ir žmogišką kapitalą sąlygoja ekonominį augimą, o ekonomika stabili iš prigimties su pilnu užimtumu, kuriai nebūdingas valstybės aktyvus dalyvavimas ekonominiuose - socialiniuose procesuose;
- Antra teorija, plėtota Sadmo (2005), Sala-i-Martin (1996), akcentuoja geografinės ir gyvenamos vietos sąlygas. Pagal šią teoriją, ignoruojama mokesstinės politikos svarba, o esminis dėmesys skiriamas klimato sąlygoms, gamtos resursams ir ryšiui su pasaulinėmis rinkomis, kas lemia ekonominį augimą.
- Trečia teorija, vadinama „endogenine“ ar „naujaja“ augimo teorija, akcentuojanti institucinės ir politinės aplinkos svarbą, priklausanti J.M. Keynes ir naujajai Keynes ekonomikos mokyklai, traktuoja ekonomiką kaip nestabilią, balansuojančią ant pusiausvyros ribos tarp ekonominio ir nedarbo stabilumo, kur valstybė užima ženklų vaidmenį šalies ekonominiame gyvenime, perskirstant biudžeto lėšas ir paveikiant ekonomikos vystymąsi.

Toliau plėtotos teoretikų North (1999), Hayek (1982), Barro (1997), Barro & Sala-i-Martin (2004), Sen (2000) augimo teorijos, kaip papildomus kintamuosius įtraukia gamtinių išteklių ribotumą, kas turi skatinti technologinius pokyčius, o pastarieji sąlygos išteklių apsaugą. Akcentuojama institucinė aplinka, palanki sklandžiam rinkos funkcionavimui. Šios augimo teorijos logiškai neprieštarauja viena kitai. Iš kitos pusės, sąlyga, kad ekonominė laisvė lemia ekonominį augimą, priklauso institucionalizmo teorijos mokyklai.

J.M. Keynes mokyklos požiūriu, didesni mokesčiai mažina žmonių perkamąjį pajėgumą ir yra stabdančio arba antiinflacinio pobūdžio, kas apsprendžia ir visuomenės socialinių išlaidų poreikį. Ši teorija iš principo ekonomiką laiko nestabilia (nėra garantuotos augimo normos - „knife-edge“ („peilio ašmenų“) problema), todėl pusiausvyros sąlygos turi priklausyti nuo valstybės vaidmens ekonomikoje. Neoklasikinėje teorijoje ekonomikai suteikiama stabilumo ir pilno gamybos veiksnių panaudojimo nuostatos, manant, kad kainų lankstumas užtikrins ekonomikos augimą (Tobulosios konkurencijos prielaida), o tai sunkiai pasiteisina šiuolaikinėje ekonomikoje.

Racionalių lūkesčių teorijai¹⁶ atstovaujančių ekonomistų nuomone ateities lūkesčiai yra svarbūs darbo užmokesčio lygiui, kuris priklauso nuo šalies konkurencingumo pozicijų, kas lemia ir mokestinių pajamų dydį. Racionalių lūkesčių modelis plačiau taikytinas laisvesnės konkurencijos rinkose, teigiant, kad valstybėje vykdoma diskretinė fiskalinė politika gali didinti, o ne mažinti ekonomikos nestabilumą.

Istoriškai, didėjant vyriausybės vaidmeniui šalies ekonomikoje, orientavimąsi į įplaukas pakeitė į orientavimąsi į rezultatų siekimą ir kontrolę, konkurencingumo skatinimą ir valstybės mokestinių pajamų valdymą, ką Musgrave (2008) apibrėžė, kaip „valdžios įtaka valstybės piliečių gyvenimo kokybei, kai valstybės finansai yra vienas iš pagrindinių būdų darančių įtaką visuomeninio socialinio gyvenimo pokyčiams“.

Daugelio vyriausybių fiskalinės politikos klaida 19 a. pabaigoje buvo jų tikėjimas, kad valstybinis veiklos apribojimas yra politinės išminties viršūnė ir klausimas, kaip valstybė naudojami savo galiomis, nekelti ekonominių problemų.

Siekiant rasti objektyvų apmokestinimo metodą Mises (1996), (Austrijos ekonomikos mokykla, kuri plėtojo subjektyvią vertės teoriją, grindžiamą ribiniu naudingumu ir prieštaraujančią darbo vertės teorijoje vyraujančiam gamybos išlaidų požiūriui), teigė, kad „neutralus apmokestinimo metodas yra įsivaizduojamas toks, kuris nenukreiptų rinkos nuo tos krypties, kuria ji vystytųsi, nesant jokio apmokestinimo (Klein & Olivei, 2001). Liberalų teigimu, mažai tikėtina, kad žmonės, kurie rinkose elgiasi savanaudiškai, gali būti altruistais politiniame gyvenime. Vis aukštesni gyvenimo standartai yra technologinio vystymosi, inovacinių produktų, arba pigesnių gamybos metodų rezultatas.

1.3. Viešųjų finansų ir ekonominio konkurencingumo ryšio formavimosi ir vertinimo tendencijos

Analizuojant istorinę mokesčių teorijos raidą, mokesčių reikšmę ekonomikos konkurencingumo ir socialinės aplinkai galima apibrėžti penkis svarbiausius viešųjų finansų ir fiskalinės politikos sritis, nagrinėjamas santykiyje su ekonomikos lygio pokyčio rodikliu - BVP:

- valstybės dalyvavimas ekonomikoje;
- mokesčių našta;
- viešosios išlaidos;
- išlaidos socialinei aplinkai;
- išlaidos technologinėms inovacijoms;

Šie veiksniai liečia plačius įvairių sričių visuomenės požiūrius ir alternatyvas, bet turi ženkliai reikšmę ekonomikos konkurencingumui. Valstybės dalyvavimas ekonomikoje, formuojant mokestinę aplinką ir išlaidas, visuomenės socialiniai poreikiai ir būtinios viešosios išlaidos - šiame kontekste sudėtinga įvertinti

¹⁶ Rational-expectations hypothesis (angl.). Verslo įmonės ir asmenys, turėdami svarbią informaciją tuo laiku, kai priimamas sprendimas, objektyviai numato ateities įvykius. „Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas“. Leidykla TEV, Vilnius, 2006.

politikos poveikį ir daryti bendras išvadas naudojant tik atskirų rodiklių koreliacijos koeficientus ar kokios nors kitos statistikos priemonių asociacijas.

1.3.1. Valstybės dalyvavimo ekonomikos procesuose vertinimas

Aktuali mokslinių tyrimų tema per pastaruosius du dešimtmečius yra klausimas, ar vyriausybės politika gali padidinti arba sulėtinti ilgalaikį ekonomikos augimą. Tačiau, atsižvelgiant į daug būdų, kuriais valdžios politika gali daryti įtaką ekonomikai, nėra nuostabu, kad nėra pasiekto bendro sutarimo šiuo klausimu. Plačiai paplitęs požiūris, kad yra mažai patikimų apibendrinimų Vyriausybės politikoje ir ypač tradicinėje fiskalinėje politikoje. Tyrimai šiuo klausimu pakilo į naują mokslinių tyrimų lygį nuo devintojo dešimtmečio atsiradus endogeninio ekonomikos (vidinių priežasčių) augimo modeliams, kuriuos analizavo Rogoff (2012); Luintel & Khan (2000), bei jiems pradinį impulsą davė Barro (1991a), Aghion & Howitt (1994) tyrimai. Teorinės endogeninio augimo hipotezės dėl fiskalinės politikos ilgalaikio augimo poveikio paprastai išbandomos empiriškai, tačiau gauti regresinio tipo rezultatai dažnai būna neaiškus, arba bent ginčytini (diskusijos tarp Folster & Henrekson, 2005); Agell, Lindh & Ohlsson, 2005). Folster & Henrekson rado įrodymus, kad tarp valstybės išlaidų santykis su ekonomikos augimą yra neigiamas (turtinųjų šalių atveju), o Agell ir kt. teigimu šie rezultatai turi esminių ekonometrinių trūkumų¹⁷. Nors pakankamai aiškūs šalių ekonomikos ir socialinės politikos raidos apribojimai mokesčių politikos parinkimo klausimais (Temple & Johnson, 2005), bet daugybė empirinių tyrimų pavyzdžių rodo šios problemos aktualumą, analizuojant vyriausybės vaidmenį ekonominio vystymosi procese, ypač esant ekonominio nuosmukio laikotarpiams (Solow, 2005; Agell, Lindh & Ohlsson, 2007; Glomm & Ravikumar, 2007; Tanzi, 2000; Easterly & Rebelo, 1999; Easterly, 2005). Mokesčių poveikis ekonomikos augimui analizuojamas vertinant susijusius statistinius įvairių rodiklių ir išvestinių indeksų duomenis. Slemrod, Roger & Kalambokidis (2004) analizuodamas Easterly & Rebelo (1996) tyrimo išvadas, vertino ryšių tarp mokesčių normų ir mokesčių pajamų problematiką ir nustatė, kad daugelis fiskalinės politikos tyrimų susiję su darbo jėgos apmokestinimo problematiką. Tuo tarpu mokesčių tarifų poveikis kapitalo kaupimui, jo mobilumui ir investicijoms buvo analizuojamas mažiau.

Nors pagrindinės teorijos susijusios su ilgalaikiu ekonominiu augimu, tikslaus periodo, kada tarp ekonomikos augimo ir jo veiksnių vyksta esminiai pokyčiai, nėra gerai apibrėžta. Empirinė ekonominių klausimų analizė reikalauja rūpestingai atsižvelgti į ekonometrinius kintamuosius ir veiksnius, nes priešingu atveju būtų galima nesunkiai gauti prieštaringus rezultatus.

Apibendrinant įvairių laikotarpių ekonomistų ir ekonomikos mokyklų požiūrį į mokesčių raidą, jų dydį, apmokestinimo objektą galima pastebėti, kad nuo Platono „Valstybės“ sampratos iki šių dienų mokesčiai, kaip pagrindinis valstybės ekonominio poveikio įrankis, įgauna vis didesnę ir sudėtingesnę reikšmę. Mokesčių sistemos tyrimai neatsiejami nuo ekonomikos konkurencingumo ir šalies ūkio

¹⁷ Netinkamos endogeniškumo ir vienalaikiškumo kontrolės, o viešojo sektoriaus augimo poveikis iš tikrųjų nėra statistiniu požiūriui reikšmingas. (Aghion & Howitt, 2004).

našumo lygio. Valstybės dalyvavimas ekonomikoje, siekiant socialinių ir ekonominių tikslų pastoviai didėja ir nuo sėkmingo valstybės vaidmens fiskalinėje ir ekonominėje politikoje priklauso ekonominės raidos sėkmė. **Augantys visuomenės poreikiai reikalauja socialinių pokyčių tiek viešųjų prekių tiekime, tiek socialinio teisingumo prasme, todėl mokesčių sistema turi atitikti galimybių ir poreikių balansą.** Mokesčių raida ir jos tikslus įvertinimas reikalauja kompleksinio požiūrio, analizuojant skirtingus ekonomikos aspektus (raida, konkurencingumas), kintančią socialinę aplinką (transferiniai mokėjimai, viešosios prekės), bei valstybės vaidmenį (biudžeto struktūra, valstybės investicijos). Dabartinis mokesčių politikos vertinimas turi būti analizuojamas atsižvelgiant į mokesčių naštos lygį, valdžios išlaidas socialinėms ir investicinėms reikmėms, nes kaip teigia Turnovsky (1996) - „...konkurencingumo laipsnis yra mokesčių politikos sprendimų masto rezultatas, kai kritinis veiksnys yra optimali mokesčių našta“. Be to, pagal Blanchard & Perotti, (2002) - „...taikomos įvairios ekonominės, socialinės ir teisinės priemonės kyla iš politinio proceso, lemiančio viešųjų išlaidų perskirstymo tendencijas“. Vertinant mokestinius pokyčius reikia įvertinti tai, kad mokesčių politikos naujovių poveikis realiame ekonominiame gyvenime dažniausiai pasireiškia nedideliais pokyčiais ir ne visais atvejais gali būti tikimasi J.M. Keynes tipo reakcijos¹⁸. Tai paaiškinama tuo, kad J.M. Keynes fiskalinio suregulavimo poveikis yra mažesnis, nei bendra monetarinės-fiskalinės politikos įtaka ekonomikai (Bloug, 1999; Colander, 2005).

Mokesčių naštos lygio ir valdžios išlaidų poveikio ekonomikos raidai klausimas ypač aktualus dabartiniame laikotarpyje šalies ir tarptautiniu lygiu, formuojantis stambiams ekonominiams dariniams, kaip ES, BRICS, NVS šalių sąjungoms ar blokams, kuriose siekiama ekonominių tikslų, o kaip viena iš esminių ekonominių priemonių, siekiant ekonominio konkurencingumo ir lyderiavimo - naudojama mokesčių politika. Įvertinant, kad ryšys tarp ekonomikos augimo ir mokesčių politikos pakankamai tiesinis (Barro, 1991b; Turnovsky & Fischer, 1995), įvairialypiai empiriniai tyrimai taip daug dėmesio skiria skirtingų viešojo sektoriaus išlaidų komponentų poveikio konkurencingo augimo analizei ir įvairių mokesčių priemonių sugretinimo galimybėms, analizuojant išlaidų visumos poveikį ekonomikos augimui. Vertinant ekonomikos raidą, kuri dažniausiai apibrėžiama BVP rodikliu paskutiniajame dešimtmetyje, ekonomikos nuosmukio ir jos kilimo tendencijas, mokesčių ir valstybės dalyvavimo ekonomikoje reikšmingumo klausimas yra aktualus ir reikalauja naujo požiūrio, kuris sudarytų galimybes konkurencingai ilgalaikiai ekonomikos plėtrai.

1.3.2. Augantis valstybės ir mokesčių naštos lygio vaidmuo dabartiniuose ekonominiuose procesuose

Pagrindiniu teoriniu šiuolaikinės fiskalinės politikos pagrindu daugelyje šalių ekonomikos politikoje laikoma J.M. Keynes darbai ir jo idėjos apie valstybės biudžetą bei valstybės institucijos vaidmenį, siekiant švelninti ekonomikos svyravimus ir skatinti jos augimą. Ši, makroekonominė-fiskalinė politikos teorija,

¹⁸ Valstybės papildomų išlaidų naujovės, nebūtinai padidins ekonomikos produktyvumą, o teigiamas pajamų impulsas nebūtinai sukels gamybos apimties sumažėjimą. (Alesina & Tabellini, 2003)

suformuota daugiau nei prieš 70 m. tampa aktuali ekonominio nuosmukio metu, kai susiduriama su ekonomikos ir užimtumo mažėjimo reiškiniais, kuriems suvaldyti, ekonomikai esant tokio nuosmukio fazėje ir tradicinei monetarinei politikai išnaudojus savo limitus, pagalbos ieškoma naudojant fiskalinės politikos priemones, bei aktyviai valdant valstybės finansus. Keynes teorijos aktualumas šiuolaikinėje ekonomikoje svarbus ir dėl augančių valstybės išlaidų ir jos aktyvaus dalyvavimo ekonominiame šalies gyvenime.

Galima teigti, kad valstybė, esant ir rinkos sąlygoms, turi ženklų vaidmenį BVP kūrime. Tai nėra nauja ar netikėta, nes vertinant dabartinius socialinius visuomenės poreikius, valstybinis požiūris ekonomikoje yra būtinas. Nežiūrint tradicinės pinigų politikos pastangų skatinti ekonomiką mažinant palūkanų normas (dažnai tai nepaveikia ekonomikos atsigavimo taip sparčiai, kaip to tikimasi), vieno iš dabartinių J.M. Keynes idėjų plėtotojų De Long (2008) teigimu, dabartinėje globalioje finansinėje aplinkoje vyriausybė privalo viešosiomis išlaidomis ir investicijomis skatinti stringančią ekonomiką.

Pagrindinis klausimas, kai tradicinė pinigų politika tampa neveiksni – ar fiskalinė politika, mažinant mokesčius, paveiks vartojimą, ar atvirkščiai, didėjančios viešosios išlaidos paskatins ekonomikos vystymąsi. Keynes J.M. idėjoms prieštaraujantys ekonomistai teigia, kad vyriausybės išlaidų didinimas neveda į ilgalaikį konkurencingą ekonomikos atsigavimą, o poveikio padarinys bus didesnė mokestinė našta, siekiant finansuoti naujas išlaidas (Zingales, 2009). Mokestinė politika turėjo deramą ir reikšmingą vaidmenį kovoje su ekonomikos nuosmukiu Didžiosios depresijos metu naudojant valstybės išlaidas, bet Barro & Redlick, (2009) nuomone, pasaulis pasikeitė nuo 1930 m., kai J.M. Keynes teorija pasitvirtino, o tai neduoda garantijos, kad dabartinė ekonomika reaguotą taip pat, nors Prescott (2009) ir Fama & French (2012) teigimu, didžiulės vyriausybės išlaidos bet koku atveju skatina ekonomikos atsigavimą, jeigu lėšos, kuriomis finansuojamos išaugusios vyriausybės išlaidos „nesugeria“ santaupų, kurios galėtų patekti į aukštesnio konkurencingumo privačias investicijas ir tokiu būdu prisidėtų prie bendro konkurencingo ekonomikos augimo. Šių ekonomistų argumentai atitinka Say¹⁹(1819) dėsnio ekonomikai logiką (pasiūla sukuria paklausą ir rinkoje kainos yra tokios, kad pagamintų prekių vertė yra lygi visų išlaidų prekėms dydžiui), bet tam nepitaria J.M. Keynes teorijos mokyklos šalininkai (sprendimai didinti išlaidas, nežiūrint pinigų kilmės, negali paskatinti ekonomikos užimtumo ir produkcijos lygio, kadangi paklausa turi būti sukurta pasiūlos ir didėjant vyriausybės išlaidoms kažkas jas turi apriboti).

Keynes mokyklos atstovai (Clarke, 1999) teigia, kad iš principo šis dėsnis neteisingas, nes išlaidos bet koku atveju skatina ekonomikos raidą ir vyriausybė, turėdama fiskalinės politikos svertus, gali sugeneruoti dideles pajamų sumas ir paskirstyti išlaidas taip, kad jos skatinančiai veiktų ekonomiką, mažintų bedarbybę ir socialinių išlaidų poreikį (Roberts, 1998). Jeigu Say dėsnis ir nėra teisingas pilnai,

¹⁹ Say, Jean Baptiste (1830) - dėsnio interpretacija - pasiūla sukuria paklausą ir rinkoje kainos yra tokios, kad pagamintų prekių vertė yra lygi visų išlaidų prekėms dydžiui, „Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas“. Leidykla TEV, Vilnius, 2006.

dalis tiesos yra todėl, kad jeigu vyriausybės pradės didinti išlaidas, tai Fama (2009) žodžiais tariant „...konsoliduotos vyriausybės skolos augimas ir papildomas įsiskolinimas surinks laisvus pinigus, kurie galėtų būti ir privačiose investicijose ir tuo būdu šie išteklių papuola nuo vieno investavimo būdo į kitą, o staigus vyriausybės išlaidų padidėjimas gali būti palūkanų normų padidėjimo priežastimi, kas gali išstumti ir kitas galimas privačias investicijas“.

Kai kurie ekonomistai, pavyzdžiui M. Friedman laikui bėgant ir kintant ekonominėms aplinkybėms keičia nuomonę apie valstybės vaidmenį ekonomikoje - 1995 m. teigė, kad ekonomika iš nuosmukio gali būti išvesta tik aktyviai dalyvaujant valstybei, o devintajame dešimtmetyje išleistoje knygoje „Laisvė pasirinkti“ skyriuje „Krizės anatomija“ jis jau teigė, kad J.M. Keynes teorija tik aprūpino leidimu vyriausybės kištis į ekonomikos vystymąsi. Su tuo dalinai galima sutikti, nes valstybės investicijos turi atitikti pelno arba savybių pagerinimo tikslus, todėl didžiulis skirtumas tarp Keynes idėjų trečiajame dešimtmetyje ir dabartinio laikotarpio yra tai, kad tuo metu pinigai buvo investuojami į infrastruktūros pagerinimą, taip sukuriant darbo vietas ir naudą visai šaliai, o šiuo metu šie sprendimai logiška ir ekonomine prasme nebūtų racionalūs ir vargiai skatintų ekonomikos konkurencingumą (Sala-i-Martin, Blanke & Paua, 2010). Bet kokiu atveju, prieš 70 m. suformuluotiems teiginiams **reikalingas naujas mąstymas ir požiūris iš šiuolaikinio ekonomikos būsenos taško**, bet neabejotinai ji būtų aktuali ir dabartinėje ekonomikoje nuosmukio metu. Todėl įvertinant istorinę patirtį ir prisimenant Harold Wilson mintį kad: „...tie kas ignoruoja istoriją yra pasmerkti ją pakartoti“, galima manyti, kad Keynes fiskalinės politikos teorija su šiuolaikinių pinigų reguliavimu turi turėti pasisekimą skatinant ekonomikos konkurencingą augimą.

Svarbu įvertinti laiko tarpą, skiriantį J.M. Keynes teorijos atsiradimą ir dabartį, nes ekonomikos globalizacijos procesas, fiskalinės ir monetarinės politikos valdymo įrankiai ir jų efektyvumo lygis turi skirtingą įtaką. Keynes teorijos traktavimas gali būti laikomas esmine klasikine ekonomikos doktrina paskutinius 7 dešimtmečius, todėl galima manyti, kad visi žmogaus santykiai su valdžia bus nuspręsti anksčiau, negu bus reikalinga ekonomikai įtakoti, nes juk debatai tarp individualios laisvos nuomonės ir kolektyvinio veiksmo idėjos buvo ir yra diskutuojami jau nuo Platono ir Aristotelio laikų. **Bendra išvada, kylanti iš skirtingų mokyklų atstovų, kad bet kokiu atveju valstybės dalyvavimas ekonomikoje tik didės.**

Pastaraisiais metais vis plačiau analizuojama trumpalaikė mokesčių politikos pokyčių įtaka ekonomikos kitimui, ypač vertinant vartojimo ir socialinių išmokų veiksmus (Besley & Smart, 2007). Šiuose tyrimuose daugiausia dėmesio skiriama valdžios sektoriaus išlaidų mažinimo poveikiui, o jų išvados leidžia manyti, kad, priešingai tradicinei Keynes teorijos nuomonei, mokesčių išlaidų griežtinimo politika gali stimuliuoti ekonominę veiklą trumpalaikiame periode²⁰. Apskritai, mokslinėje literatūroje vyrauja įvairios nuomonės dėl ekspansinės biudžeto konsolidavimo

²⁰ Išsamūs literatūros ir empiriniai tyrimai, susiję su ekspansine fiskaline konsolidacija, analizuojant Europos šalių valstybių ekonomikas, randama Hemming, Kell & Mahfouz (2002); Ardagna (2004) darbuose.

politikos poveikio, sietino su aukštu valstybės skolos lygiui ar mokesčių pokyčiais. Teoriniai pagrindimai vadinamojo „non-Keynesian“ poveikio valdžios sektoriaus išlaidų sumažinimui buvo plačiai analizuojami ekonominėje literatūroje ir pagrindinis paaiškinimas grindžiamas numanomu poveikiu vartojimui: sumažintos mokesčių išlaidos gali įtakoti būsimų mokesčių mažinimo ir pajamų pakilimą, taigi ir nuolatines didesnes pajamas iš namų ūkių dalies vartojimo, kurie skatintų visuotinį privatų vartojimą ir tuo pačiu gamybos produktyvumą ir konkurencingą ekonomikos augimą. (Giavazzi & Pagano, 2002; Cordes, 1999; Alesina & Carloni, 2011; Perotti & Volpin, 2005; Ardagna, Caselli & Lane, 2005). Analizuojant pajamomis pagrįstą fiskalinio konsolidavimo vaidmenį, Booth, (2004) pažymi, kad padidėję mokesčiai taip pat gali turėti ekspansinį poveikį ekonominei veiklai, jeigu jie sukurs lūkesčius mažiau dramatiško mokesčių didėjimo, arba net mokesčių sumažėjimo ateityje. Nobelio premijos laureato Stiglitz (2010) nuomone, 2008-2009 metų krizė rodo, kad J.M. Keynes teorija pasiteisino ir kaip teigiama jo veikale „Bendroji užimtumo, palūkanų ir pinigų teorija“ (1936), kad „...ilgalaikio nedarbo priežastis - mažėjantis kapitalo pelningumas“, ypač pasitvirtina šiame laikotarpyje, nes greičiausiai ir ateityje kapitalo pelningumas, technologinio konkurencingumo augimo tempai dėl įvairių priežasčių bus gerokai mažesni nei 20 a., todėl bedarbystės lygio klausimas taps vienu iš mokesčių ir socialinės politikos prioritetų. Tai tiesiogiai susiję su konkurencingumo klausimu, todėl akivaizdu, kad **ekonomikos kitimas, vertinamas BVP rodiklio pokyčių neatspindi tikrosios situacijos ir ekonomikos raida reikalauja strategiškai kompleksinio naujo vertinimo požiūrio.**

Daugelio ekonomistų teiginiai papildomi įspėjimu, kad reiškinys pasikartoja „kitoms sąlygoms esančioms tokioms pačioms“, tai yra „esant analogiškomis aplinkybėms“, todėl ar galima teiginį laikyti teisingu arba ne, priklauso nuo to, kokios aplinkybės buvo laikomos tinkamomis arba ne. Tokiu būdu kartais J.M. Keynes teorija priartėja prie darbų, skatinančių ekonomikos augimą, bet tam tikrais laikotarpiais sukuriančių žalingus padarinius. J.M. Keynes teorija pasiteisino nuo 1930 iki 1970 m., kol nepageidaujamos pasekmės iššaukė infliaciją ir tik monetarinė kontrolė ją suvaldė 1980 m., bet 2008 m. visuotinis ekonomikos nuosmukis siejamas su monetarinės politikos klaidomis, ypač centrinių bankų ir tai reikalauja J.M. Keynes politikos įsikišimo.

Dauguma J.M. Keynes oponentų turi būdingą liberalų ydą: teigia kad visi vyriausybės investiciniai sprendimai yra blogi. Siekiant Keynes teorijos efektyvumo, būtina pagrįsti ekonominius sprendimus, kurie turėtų lemti konkurencingos ekonomikos augimą. Keynes J.M. buvo už valstybės biudžeto deficitą esant tik gilioje depresijoje. De Long (2009) pripažino, kad mokesčių mažinimas gali būti priemone skatinti ekonomiką, o išlaidos padidėjusios dėl mokesčio sumažinimo „tikriausiai yra aukštesnės kokybės“, nes teikia žmonėms stimulą veikti, mažina socialinių išmokų lygį. Nors J.M. Keynes politikos esmė ir yra neskatinti didelio biudžeto deficito, o naudoti biudžeto lėšas kaip balansą, prieš tai buvusių perteklinių biudžetų, siekiant palaikyti stabilų nominalių išlaidų kiekį (Upchurch, 2007), bet viena iš pagrindinių šiuolaikinės ekonomikos problema yra ta, kad ignoruojamas ekonominis ciklas ir spartaus augimo laikotarpiais nesukuriama reikiama aplinka -

„aukštesnių mokesčių dydžių kurie sąlygotų ir aukštas įplaukas“ (Gordon & Li, 2010), todėl pilnai neužbaigiamas ekonominis ciklas, kurio pabaigoje reikia turėti pakankamai lėšų finansuoti visuomenės poreikius recesijos metu.

Tiek J.M. Keynes teorijos pasekėjai, tiek jo kritikai yra ganėtinai teisingi, įvertinant, kad jie atstovauja skirtingų pažiūrų ekonomikos mokyklas, todėl galima manyti, kad šioje diskusijoje **bręsta naujas ekonomikos etapo supratimas. Šiame etape sudėtinga tiksliai įvertinti naujas makroekonominės aplinkybes, susijusias su šiuolaikinėmis ekonomikos augimo tendencijomis ir jų problematika. Tai sąlygoja galimybes atsirasti naujai ekonominei minčiai, kuri sugebėtų nauju požiūriu paaiškinti ir įvertinti šiuolaikinius ekonominius pakilimus ir nuosmukius.** Svarbu įvertinti naujos ekonominės prigimties būdus ir rūšis, siekiant nustatyti konkurencingos ekonomikos vystymosi ir plėtojimo eigą ir sąsajas su socialinės aplinkos vystymusi.

Pagrindinis dabartinių ekonomistų diskusijos objektas dėl fiskalinių priemonių parinkimo, tinkamų recesijos metu - **yra privalomas viešųjų išlaidų didinimas ar mokesčių mažinimas, bei galimo fiskalinio deficito ekonominio nuosmukio ribos nustatymas, įvertinant, kad socialinio lygio palaikymo klausimas lieka atviras.** Ekonomistų tikslas yra surasti geriausia kelią iš ekonominio nuosmukio, siekiant ekonomikos atsigavimo ir konkurencingumo augimo, naudojant išlaidų programas, tinkamas recesijos laikmečiui.

Pagal Krugman (2010) – „...net ir tie, kurie gerai atsimena praeitį, linkę kartoti jos klaidas“, nes „...analizuojant ekonomines naujienas svarbu prisiminti, kad tų trumpalaikių, dažnai optimistiškų pokyčių, tačiau nieko nereiškančių, pasitaiko net ir tada, kai ekonomika patiria ilgalaikį nuosmukį“. Šiuolaikiniame ekonomikos nuosmukio etape aktualus valstybės dalyvavimas, siekiant stabilizuoti neigiamus recesijos padarinius. Lachman, D. (2012) teigimu - „Jeigu bus nutraukiamas aktyvus valstybių dalyvavimas ekonomikos stabilizavime ir augimo skatinime, kartosis didžioji 1937 metų klaida²¹“. Ekonominių nuosmukių laikotarpiais turi atsirasti valstybės remiami procesai ar darbai, leidžiantys bedarbiams nepriprasti prie minties, kad jo išlaikymas yra ne jo paties, o valstybės biudžeto reikalas. „Sistema, priklausanti nuo nuolat mažėjančio mokesčių mokėtojų skaičiaus ir didėjančio valstybės išlaikomų gyventojų skaičiaus, yra pasmerkta žlugti“, - Roubini (2008),

²¹ Teiginys, kad griežta fiskalinė politika ūkiui patekus į depresiją dar labiau sumažins privačias investicijas, nėra hipotetinis - taip jau buvo 1937 m., kai F. D. Roosevelt padarė klaidą smarkiai sumažindamas vyriausybės išlaidas ir padidino mokesčius, ko pasėkoje - didžiulė recesija ir privačių investicijų netekimas. Antrą kartą tokia situacija pasikartojė Japonijoje 1997 m., kai šalies vyriausybė bandė subalansuoti valstybės biudžetą mažindama išlaidas ir didindama mokesčius, o šalies ūkis atsidūrė gilioje recesijoje. Ne visada sumažintas biudžeto deficitas neigiamai veikia ekonomiką – 1990 m. JAV valstybės išlaidų sugriežtinimas paskatino investicijų augimą, kas leido atsigausti gamybai. Skirtumai, tarp paminėtų atvejų, atsirado dėl skirtingo ekonomikos ciklo būsenų - nesėkmės atveju ekonomika funkcionavo žemiau savo galimybių ribos, nors finansų institucijos sumažino palūkanas iki minimumo, todėl fiskaliniai veiksmai, stabilizuojant biudžetą buvo pavėluoti. Esant tokiai situacijai mažėja gyventojų išlaidos - vartotojai atrado taupymo privalumus tuo metu, kai verslui tai yra nepalankiausias metas ir jis riboja investicijas. Bet kokių atveju, masinis taupymas dabartinėje situacijoje mažėja, tačiau kol tai įvyks, prisiimti atsakomybę už verslo nuosmukį tenka vyriausybei, neteisingai parinkusiai fiskalinius įrankius recesijos metu. (Lachman, 2012).

nes Europos šalių socialinės politikos nesudaro prielaidų visuomenės norui aktyviai dalyvauti darbo rinkoje.

Valstybės dalyvavimo ekonomikoje klausimas kėlė ir tikėtina kels visada diskusijas, apie valstybės įtaką ekonomikos tvarumui ir rinkos formavimuisi. Dabartiniame pasaulyje, kuriame valstybės finansų valdymas tampa esminiu konkurencingos ekonomikos formavimosi ir socialinio stabilumo veiksniumi - valstybės vaidmuo turės tik augantį ir pastoviai didėjantį vaidmenį ekonomikoje. Akivaizdu, kad tam reikšmingą įtaką turi valstybės istorinės, ekonominės ir socialinės aplinkybės, kurių įtaką, ryšį ir tarpusavio priklausomybes aktualu įvertinti, formuojant valstybės viešųjų finansų valdymo politiką.

1.3.3. Valstybės vaidmuo šiuolaikinėje ekonomikoje socialinės aplinkos kontekste, vertinant mokesčių naštos poveikį ekonomikos konkurencingumui

Literatūros apžvalga leidžia daryti išvadas, kad mokesčiai turi poveikį ilgalaikiam konkurencingam ekonomikos augimui, kryptingai dalyvaujant valstybės finansams. Aktualus klausimas yra socialinių investicijų grąžos norma. Socialinė grąža, viršijanti privataus kapitalo grąžos normas atspindės valdžios investicijų ir mokesčių finansavimo paskatas technologinės pažangos raidai ir investicijoms. Empiriniai darbai rodo, kad mokestiniai motyvai turi ženklų poveikį racionaliems visuomenės lūkesčiams (Roubini, 2008; Barro & Sala-i-Martin, 2004a; Aghion & Howitt, 2005). **Fiskalinės konsolidacijos, paremtos išlaidų mažinimu, ypač transferinių, dažniausiai būna sėkmingos ir turi teigiamą poveikį ekonomikos konkurencingumo augimui aukšto ekonominio išsivystymo lygio šalyse.** Nors šie teiginiai prieštarauja tradicinei J.M. Keynes teorijai, kad biudžeto deficito mažinimas mažins visuminę paklausą ir lėtins ekonomikos augimą, bet šiuolaikinėje ekonomikoje deficito sumažinimas gali ir teigiamai paveikti lūkesčius, kurie kompensuos tikėtiną J.M. Keynes teorijos efektą. Tai įrodo Danijos, Airijos, 1996 m. ar JAV 2002 m. mokestinė praktika, kai šios šalys praktiškai patvirtino teiginį, kad mokestinis sumažinimas tam tikrais ekonomikos raidos momentais gali lemti konkurencingą ekonominį augimą. Tai grindžiama prielaida, kad šiose šalyse ryžtingi veiksmai mažinant socialines išmokas, siekiant palaikyti konkurencingą ekonomikos atsigavimą, palūkanų normos mažėjimas skatino investavimą, o lūkesčiai dėl mažėjančių mokestinių prievolių skatino vartojimą. Viešųjų finansų principai įpareigoja paskirstyti mokesčių našta įvairiems laikotarpiams/kartoms, todėl fiskalinių apribojimų naudojimas yra naudingas ribojant fiskalinės politikos kintamumą, kas formuoja teigiamus ekonomikos augimo lūkesčius (Fatas & Mihov, 2003).

Ekonomistų tyrimai patvirtina reikšmingą Valstybės vaidmenį akumuliuojant ir paskirstant šalies mokestines pajamas. Įvertinant, kad **valstybė** analizuojamoje ES šalių aplinkoje yra **esminis veiksnys**, lemiantis socialinį ir ekonominį stabilumą, todėl analizuojant valstybės vaidmenį ekonomikos konkurencingumo augimui, šiam vaidmeniui vertinti svarbūs du matmenys – **dydžio** (mokesčių naštos lygis) ir **kokybės** (valstybės investicijų ir socialinių išlaidų kokybė).

„Dydžio“ matmuo vertinamas kaip viešųjų išlaidų ir investicijų lygis, buvo plačiai analizuojamas skirtingų ekonomistų darbuose Barro (1991), Barro & Sala-i-

Martin (2004), Easterly & Rebelo (2001), Devarajan, Vinaya & Heng-fu (1996). Daug mažiau dėmesio buvo skiriama „kokybės“ matmeniui - mokestinių lėšų panaudojimui, formuojant biudžetą ir ypač teikiant viešąsias prekes/paslaugas. Šis, viešojo kapitalo veiksmingumo ekonomikos augimo procese klausimas buvo nagrinėjamas Dodson (2008) ir Aschauer (2000) darbuose. Šie tyrimai skyrėsi nuo kitų tyrimų tuo, kad vyriausybės kokybės tyrimai buvo matuojami sudėtinių indeksų pagalba.

Empiriniai įrodymai apie teigiamą ryšį tarp ekonomikos augimo ir valstybės išlaidų/investicijų buvo nustatyti Barro (1991), Beck & Levine (2001) tyrimuose. Analizuodami skirtingą viešųjų išlaidų poveikį ekonomikos augimui galima teigti, kad šis poveikis pasireiškia priklausomai nuo šalies ekonominio išsivystymo lygio ir besivystančios ekonomikos šalyse, kai kurios išlaidos gali būti neproduktyvios dėl netinkamos jų panaudojimo srities. Nagrinėdami viešųjų išlaidų kiekio poveikį konkurencingam ekonominiam augimui teigia, kad abu šie veiksniai lemia didėjančią produkcijos (BVP) kiekį vienam gyventojui. Easterly (1999) nustatė teigiamą ryšį tarp viešųjų investicijų ir ekonominio augimo. Šiuose tyrimuose akcentuojama, kad valstybės mokesinės politikos pasirinkimo ir biudžeto pajamų išlaidų tipas įtakoja ekonomikos konkurencingumo ilgalaikio augimo tempus. Mokesčių dėka akumuliuojami dideli piniginiai srautai, kurie gaunami bet kuriuo atveju iš šalies gamybos ir vartojimo apmokestinimo, todėl šių veiksmų analizė yra aktuali, siekiant vertinti mokesčių įtaką šalies konkurencingumo ir BVP, kaip tiesioginiam ekonomikos matui.

Teoriniuose tyrimuose šalies ekonominis augimas apibrėžiamas trimis pagrindiniais veiksniais - **fiziniu** kapitalu, **žmogiškuoju** kapitalu, **viešosiomis** (neproduktyviosiomis/socialinėmis) išlaidomis. Šių veiksmų apmokestinimo proporcijos ir mokestinių pajamų paskirstymas veikia ekonomikos konkurencingumo lygį per investicijų į mokslinį - technologinį potencialą, produktyvumą, socialinės aplinkos lygius.

Vertinant ekonomikos augimą, kaip gamybos funkciją, priklausančią nuo valstybės išlaidų dydžio ir kokybės kaip pagrindas šiame darbe naudojamas Mankiw-Romer-Weil (MRW) papildytas Solow²² modelis (Romer, 1990). Barro (1991), remdamasis šiuo modeliu ir analizuodamas viešųjų finansų kategorijas: produktyvios (investicinės), neproduktyvios (transferiniai mokėjimai) viešosios išlaidos, darbo, kapitalo apmokestinimo lygis - nustatė ryšį tarp mokesinės politikos ir ekonominio augimo. Šis modelis yra aktualus, vertinant apmokestinimo ir išlaidų pusiausvyrą. Barro (1991) modelis remiasi Cobb-Douglas funkcijos prielaida, kad viešosioms paslaugoms teikti ir finansuoti kitus biudžeto poreikius, naudojamos gamybos įmonių sukuriama pridėtinės vertės dalis, kai įmonių technologinio

²² Modelis teigia, kad nors kapitalas gali būti pakeičiamas darbu, taip išvengiant „peilio ašmenų“ problemų ir sistemiskai užtikrintai pastovaus augimo galimybes, bet santaupos ir investicijos neturi įtakos augimui, nes apibrėžia kapitalo ir darbo santykį bei produkcijos lygį/gyv., bet ne konkurencingumo augimą. Augimą lemia techninė pažanga ir tik kapitalas, naudojamas technologinio našumo didinime, įtakoja konkurencingą ekonomikos augimą.

produktyvumo lygis atitinka Cobb-Douglas funkcijos formą²³, ir šį modelį modifikuojant, laikant, kad produktyvumo funkcija atitinka ekonomikos konkurencingumo lygio išraišką ir atitinkamai įtakojama valstybės biudžeto dydžio ir mokesčių politikos kokybės, tokiu būdu apibūdinant šalies ekonomikos pokytį - BVP rodiklį pajamų/išlaidų metodu.

Modifikuota konkurencingumo/produktyvumo funkcija pagal Barro (1991) modelį:

$$Y(t) = Ak(t)^\alpha h(t)l^\beta g(t)e(t)^\theta; \quad (1)$$

čia:

- Y – šalies ūkio gamybos produkcijos lygis,
- A – konkurencingumas (produktyvumas);
- k – šalies kapitalo lygis,
- h – žmogiškasis kapitalas;
- l – darbo sąnaudos (apmokestinimo pasekmė);
- g – produktyvios valstybės viešosios išlaidos (visuomeninių prekių paslaugos, valstybės kapitalo dydis ekonomikoje);
- e – neproduktyvios valstybės viešosios išlaidos;
- θ, α, β – elastingumo koeficientai.

Pagal šią funkciją kiekvienas gamybos veiksnys apmokestinamas pagal jo ribinį produktą, kai galioja Euler's²⁴ teorema, todėl pagal Gamybos funkcijos apimtį, išreiškiami produkcijos mastu tarp kapitalo ir darbo funkcijos ir egzistuojant pastoviosios masto grąžos savybei, gali būti nustatomas optimalus apmokestinimo lygis, įvertinant ir viešųjų lėšų poreikį.

Vartojimo ir gamybos lygis, atitinkantis produkcijos išieigos lygį pagal Barro (1990) optimalaus valdžios išlaidų - apmokestinimo modelį²⁵ :

$$Y = Ak^{1-y} g^y; \quad (0 < y < 1) \quad (2)$$

čia:

- Y - gamybos produkcijos lygis;
- A - Konkurencingumas (produktyvumas);
- k - kapitalo lygis;
- g - produktyvios valstybės viešosios išlaidos (investicijos), tiesiogiai įtakojančios produktyvumo funkciją ($g = \tau Y$, kai τ mokesčių naštos lygis, esant subalsuotam biudžetui);

²³ Formaliai, produkcijos funkcija Cobb-Douglas sąlygoje yra $y = Ak^*(G/K)^\alpha$, kai $0 < \alpha < 1$, gamybos funkcija ir k - įplaukos, suderintos tarp valdžios ir viešojo intereso, kai santykis tarp viešųjų išlaidų K ir G atitinka numatytų išlaidų dydį (valdžios dydis – biudžetas), (Rebelo, 1991);

²⁴ Esant pastoviai mato grąžai, produkcijos vertė (kaip BVP pokyčio analogas) yra išreiškiami gamybos veiksnių apmokėjimais, jeigu kiekvienas veiksnys apmokamas jo ribinio produkto verte. Todėl, jei gamybos funkcija $Q = f(k, L)$, išreiškianti produkciją, kaip Kapitalo ir Darbo funkcija turi pastovaus masto grąžos savybę, šie dydžiai gali būti interpretuojami, kai kapitalo ir darbo ribiniai produktai, „Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas“. Leidykla TEV, Vilnius, 2006.

²⁵ Riccardo ir Barro (1974) pakoreguota ekvivalentumo teorema, kuri teigia, kad apmokestinimas ir valstybės skola yra kaip einamųjų valstybės išlaidų finansavimo priemonė yra ekvivalentiški savo poveikiu ekonomikai.

- y - elastingumo koeficientas, vertinantis apmokestinimo tarifų lygį, draugišką ekonomikos augimui (*the growth maximizing tax rate* - angl.)

Pagal Devereux & Love (2007) BVP augimas taip pat priklauso nuo kapitalo kaupimo tendencijų (šiam modelyje k), žmogiškojo kapitalo (produktyvumo), visuomeninio kapitalo (viešųjų investicijų g) ir mokesčių politikos. Todėl analizuojant šalies finansų valdymą, apibūdinantys rodikliai pagal Kaufmann, Kraay & Mastruzzi (2006) tyrimus yra:

1. Ekonominio stabilumo ir visuomenės saugumo lygmuo (*socialinė apsauga, pajamų nevienodumo lygis*);
2. Valdžios finansinis veiksmingumas: vyriausybės mokesčių priemonių pajėgumai įgyvendinti veiksmingą finansinių išteklių politiką (*socialiai argumentuota mokesčių sistema; pagrįsti investiciniai sprendimai*);
3. Fiskalinio reguliavimo kokybė: vyriausybės gebėjimas formuluoti ir įgyvendinti patikimas mokesčių politikos kryptis (ekonominis stabilumas, ekonomikos konkurencingumo augimas);

Valstybės dydžio matmuo (biudžeto ir jo perskirstymo lygis), vertinamas viešųjų išlaidų pagrindu buvo pradėtas analizuotas būtent Barro (1990,1991) darbuose. Manoma, kad vyriausybės biudžeto apribojimai yra subalansuoti ekonominio periodo laikotarpiui ir turi išraišką:

$$g + G = \tau \cdot Y + T ; \quad (3)$$

čia:

- g - produktyvios valstybės viešosios išlaidos;
- G - kitos valstybės išlaidos (transferiniai mokėjimai, tiesiogiai neįtakojančios ekonomikos produktyvumo);
- Y - gamybos produkcijos lygis;
- T - mokesčių struktūros lengvatos investicijoms;
- τ - mokesčių naštos lygis.

Lygtyje vertinami kintamieji veikia biudžeto sandarą ir lemia ekonomikos augimo tempus. Produktyvios valstybės išlaidos teigiamai įtakoja ekonominį augimą, kai tuo tarpu nesubalansuotas mokesčių lygis turi neigiamą efektą. Pagal Barro (1991) modelį produktyvios valstybės išlaidos ir subalansuotas apmokestinimas skatina konkurencingą BVP augimą, bet šis santykis, išlaikantis fiskalinės politikos pusiausvyrą, yra susijęs su ilgalaikė fiskaline drausme. Teorinėje literatūroje apie fiskalinę politiką ir ekonomikos augimą algebrinis Barro (1991) modelis yra vienas iš populiariausių modelių, kuriuose vyriausybė, skatindama ekonomiką, savo išlaidas finansuoja keisdama mokesčių normas ir šis veiksmas tampa ilgalaikio ekonomikos augimo veiksmu. Yra daug šio modelio interpretacijų (Sala-i-Martin, 2003; Turnovsky & Fischer, 1995) kur buvo naudojamas platesnis bendrosios pusiausvyros modelis, darant prielaidą, kad politika yra egzogeninė (analizuojant ekonomikos augimo politiką) ir biudžeto sandaros naudingumo funkcija pagal šį modelį atitinkamai yra privataus vartojimo ir valdžios sektoriaus vartojimo paslaugų vertė laiku t , įvertinant laikotarpio diskonto normą. Analizuojant standartinį optimalių mokesčių modelį pagal Lucas & Stokey (1999) ir darant

prielaidą, kad valdžios sektoriaus išlaidos (g_t) susideda iš išorės ir vidinių išlaidų komponentų, tai biudžeto funkcija, atitinkanti pirminį perviršį PS (primary surplus):

$$PS_t = \theta_t c_t + z_t - g_t ; \quad (4)$$

Pagal šią išraišką esant dabartinio vartojimo lygiui ir didėjant ribiniam naudingumui (z) ir lyginant su dabartiniu laisvalaikiu, vyriausybės gebėjimu (θ) ir vartojimu (c) ateityje, aukštesnio lygio valdžios sektoriaus išlaidos (g) sukels didesnę vartojimą ir ekonomikos augimą. Augantis išlaidų lygis turėtų būti vertinamas kaip teigiamas šokas mokesčių bazei. Laikant, kad nagrinėjamu laikotarpiu mokesstinė našta nekinta, tai pajamos iš mokesčių padidėja proporcingai mokesčių bazės padidėjimui. Bendrą valstybės pajamų-išlaidų išraišką, galima apibūdinti pagal Barro ir Sala-i-Martin (1999) modelį kaip:

$$N = f(Y(G, M, L, R)\tau - c(G) + \alpha r(M)) ; \quad (5)$$

čia:

- N - valstybės pajamų-išlaidų išraiška,
- Y - gamybos produkcijos lygis,
- G - valstybės išlaidos, tiesiogiai neįtakojančios ekonomikos produktyvumo lygio,
- M - mokesčių pajamų lygis,
- L - darbo išteklių bazė,
- R - gamtinių išteklių bazė,
- τ - pardavimo ir pajamų mokesčiai,
- $c(G)$ - valstybės paslaugų kaina,
- $\alpha r(M)$, fizinių asmenų pajamos, gautos iš privataus kapitalo ir privačios veiklos.

Diferencijavimas, atsižvelgiant į valstybės viešųjų paslaugų lygį G ir mokesčių aplinką - τ ir M, leidžia apibūdinti grynąsias pajamas, optimizuojant derinį tarp viešųjų paslaugų lygio, mokesčių tarifų.

Analizuojant skirtingus algebrinius fiskalinius politikos modelius pastebima, kad apmokestinimas remiasi gamybos produktyvumo lygiu ir valstybės dalyvavimu ekonominėje veikloje, investuojant į skirtingas veiklos sritis, teikiant viešąsias paslaugas ar perskirstant mokesčines pajamas socialinių išlaidų pavidalu. Bet kokiu atveju, vyriausybės fiskalinė politika vaidina svarbų ir lemiamą vaidmenį akumuliuojant ir paskirstant per šalies biudžetą mokesčines pajamas, todėl siekiant nusakyti pagrindines fiskalinės politikos kryptis mokesčines naštos, BVP, socialinių išmokų analizė turėtų leisti atskleisti bendruosius principus, siekiant ekonomikos konkurencingumo augimo. Analizuojant teorinius modelius, kurie jungia įvairius fiskalinės politikos ir biudžeto perskirstymo įtakojamus veiksnius galima manyti, kad vyriausybės biudžeto dydis turi teigiamą, tačiau nereikšmingą poveikį ekonomikos augimui, o vyriausybės fiskalinės politikos kokybė daro didelį ir teigiamą poveikį ekonomikos augimui. Norint vertinti pokyčius, analizuojant ekonomikos augimo Barro (1991), Sala-i-Martin (1997, 2004), Lucas & Stokey

(1999), Turnovsky & Fischer (1995) modelius, galima manyti, kad įtaką konkurencingam ekonomikos augimui turi:

1. Mokesčių naštos lygis ir jos pokytis,
2. BVP/gyventojui lygis ir jo pokytis,
3. Transferinių išmokų lygis ir jų pokytis,
4. Ekonomikos konkurencingumo aplinkos lygis jo pokytis,
5. Visuomenės socialinės aplinkos lygis ir jo pokytis,
6. Ekonomikos produktyvumas,
7. Žmogiškųjų išteklių potencialas,
8. Biudžeto lygis ir jo struktūra, mokesčių lėšų persikirstymo strategija.

Per paskutiniuosius dešimt metų yra santykinai mažai mėginimų įgyti konkurencinį pranašumą, mažinant mokesčią. (Stiglitz, 2010). Kol mokesčių politikos sieks Barro optimalaus fiskalinio išlyginimo taisyklių, fiskalinės politikos atskirose šalyse bus procikliškos dėl politinio nepastovumo ir spaudimo fiskaliniams įrankiams, siekiant didinti viešųjų išlaidų dalį, todėl vyriausybės, atidėliodamos būtinus fiskalinius koregavimus, didins biudžeto deficitą (Cnossen, 2001). Fiskalinis koregavimas, įvertinant valdžios sektoriaus deficitą ir didėjančią socialinių paslaugų poreikį tarp atskirų šalių, verčia ieškoti būsenos, kuri subalansuotų augančius išlaidų poreikius su ekonomikos konkurencingumo didėjimu, dar vadinama - „auksine viešojo sektoriaus skolinimosi taisykle“²⁶.

Tam reikalingas kompleksinis modelis, kuris kompleksiskai įvertintų fiskalinės ir biudžeto politikos pokyčių poveikį bendrai ekonomikai, socialinei politikai ir ūkio konkurencingumui. Teorinės literatūros apžvalgos rezultatas teigia, jei ilgalaikiame laikotarpyje socialinės išlaidos viršija mokesčių lešomis finansuojamas investicines galimybes, tada investicijos priklausys nuo palūkanų normos, o leidžiamas metinio biudžeto deficito dydis gali būti pateisinamas dėl vadinamųjų „svarbiųjų veiksnių“, kai jos nukreiptos į viešųjų investicijų sritį (Balassone & Franco, 2000). Tai bandoma apibūdinti „specialiu kapitalo išlaidų režimu“ - „auksine viešojo sektoriaus skolinimosi taisykle“ (vyrauja probleminiai šios biudžeto taisyklės įgyvendinamo aspektai dėl investicijų pobūdžio ir įgyvendinimo krypties vertinimo). Empiriniu požiūriu yra sunku suskirstyti valstybės išlaidas į ekonomiškai našias, nes kai kurios finansiškai sudėtingos investicijos – išlaidos sveikatos ar švietimo paslaugoms – turėtų taip pat būti laikomos skatinančios netiesioginį ekonomikos veiklos augimą, todėl Roubini (2006) manymu šis reikalavimas „...yra naivus geriausiu atveju, nes ignoruoja socialiai produktyvias išlaidas, kaip švietimą, kuris yra klasifikuojamas kaip vartojimo sritis“.

Mokslininkų diskusijos apie kuriuos nors fiskalinės sistemos panašumus ar trūkumus daugiausiai remiasi šalies, ar panašaus išsivystymo, ar pobūdžio šalių mokesčių sistemos vystymosi pavyzdžiais. Mokslinės literatūros analizė rodo, kad **vertinant mokesčių ir valstybės dalyvavimo ekonomikoje aspektus, siekiant parinkti optimalius sprendimus sudaryti palankias sąlygas ekonomikos lygio (BVP rodiklio dydžio) ir konkurencingam ekonomikos ilgalaikiam augimui,**

²⁶ Valdžios sektoriaus deficitas yra pateisinamas kartu su turto didinimu, kai neblogėja Vyriausybės grynojo turto būklė ir nedidėja bendra skola (Sachs, 2006).

moksliniai tyrimai tampa aktualūs dėl būtinybės įvertinti mokesčines sistemas ir biudžeto struktūras, naudojantis pirmaujančių ekonomikų šalių patirtimi, kuriose BVP augimas, jo dydis, bei šalies ekonomikos konkurencingumo lygis yra siektino lygio, įvertinant dabartinius ES šalių ekonominių ir socialinių sąlygų skirtumus. Šiuolaikiniuose tyrimuose pasigendama mokesčių naštos dydžio suderinimo ir harmonizavimo su ekonomikos augimo vertinimo modeliais, kuriuose būtų vertinamos fiskalinės politikos sistemos kintamųjų dydžiai ir kitimų tendencijos, siekiant ilgalaikio ekonomikos konkurencingumo.

Dabartinė daugelio šalių mokesčinė politika reikalauja ne tik naujų fiskalinės konsolidacijos ir harmonizacijos priemonių, tačiau ir struktūrinių biudžeto reformų, kurios skatintų produktyvumą ir konkurencingumo didėjimą, nes kitu atveju, kaip teigia Roubini (2006), šalies viešosios investicijos gali tapti „...trumpalaikių išlaidų be ilgalaikės naudos programa“. Empiriniai tyrimai rodo, kad didesnės (sukuriamo BVP dydžio atžvilgiu) valstybės laikosi lėtesnio mokesčių koordinavimo lygio, negu mažesnės šalys, dėl viešojo sektoriaus dydžio skirtumų, bei mažesnių pajamų svyravimų. Poot (2000), analizuodamas fiskalinės politikos harmonizavimo ir makroekonominio koordinavimo ekonominio poveikio tarp šalių priežastingumo ryšius, atsirandant dideliems ekonominiams junginiams (EU) ir fiskalinės politikos koordinavimą bendrame darinyje ir nustatė, kad nesuderintos fiskalinės politikos sukelia ypatingų problemų, kai šalys nėra simetriškos ekonominiu, geografiniu ir demografiniu atžvilgiu.

Galima teigti kad mokesčinis harmonizavimas ir/ar bendradarbiavimas yra įvairialypis, todėl papildomi moksliniai tyrimai yra būtini, ypač įvertinant sparčiai kintančias globalias ekonomines sąlygas ir parinkti vertinimo metodikas, atitinkančias kintančias globalizacijos įtakoje sąlygas. Istorinė fiskalinės politikos integracijos patirtis rodo (Davies, 1999; Thurow, 1998, Fatas & Mihov, 2001), kad pasitvirtina J.M. Keynes politikos požiūris į savaimes fiskalines stabilizavimo priemones, o biudžeto dydis yra labai svarbus faktorius, lemiantis stabilizuojantį fiskalinės politikos poveikį. (Ruccio, 1998). Šis faktas patvirtina, kad didesnės valstybės lėčiau siekia harmonizavimo, negu mažesnės šalys. Sen (2006) pabrėžė, kad ekonomikos našumo nepastovumas paprastai yra didesnis mažose ir greitai augančios ekonomikos šalyse, todėl empiriniai teiginiai, kad mažesnės šalys yra labiau pajėgios dalyvauti fiskaliniame harmonizavime ir jų vyriausybės yra labiau linkusios tai padaryti, pasitvirtina praktikoje.

Prielaidos, naudojamas liberaliosios pakraipos ekonomistų, kad vyriausybės biudžeto dydis turi neigiamą poveikį ekonomikos našumo svyravimams iki šiol nėra pilnai tirtas ekonomikos teorijoje. Šį reiškinį iš dalies galima paaiškinti tuo, kad didesnėse šalys gali turėti didesnę ekonominę ir politinę įtaką - t. y. didesnė automatinių stabilizatorių įtaka, kurie įtakoja šalies reputaciją ir tokiu būdu lemia fiskalinį jos elgesį. Intuityviai aišku, kad nesutarimai, siekiant vykdyti fiskalinę politiką, trukdo harmonizacijos procesams, nes didesnė ir konservatyvesnė šalis stipriau laikosi nusistovėjusių fiskalinių taisyklių, todėl turi mažesnes paskatas koordinavimui, lyginti su mažesnių biudžetų šalimis, tas pats pasakytina ir apie kitą aspektą - fiskalinės politikos taisyklių homogeniškumą (Fatas & Mihov, 2001a).

Ekonominė integracija ir globalizacija didina prekių, kapitalo ir žmonių mobilumą, todėl auga nacionalinės fiskalinės politikos reikšmė, nes šalis stengiasi išplėsti savo individualias mokesčių bazės ir tokiu būdu pirmuoti mokesčių konkurencijoje (Zodrow, 2004). Būtent šios tendencijos išdavoje apmokestinimo lygiai dažnai nustatomi mažesni už minimalius optimalius mokesčių tarifus, kas turi lemiamą reikšmę ir valstybės išlaidų lygiui. Mintz & Tulkens (2001) nurodė, kad mokesčių konkurencija gali lemti „per daug“ žemus mokesčių tarifus, todėl mokesčių harmonizavimo politika aktuali, siekiant išvengti fiskalinio našumo mažėjimo.

Nors ES zonoje vyrauja bendras politinis sutarimas, kad fiskalinis disbalansas²⁷ kenkia ekonomikos augimui ir makroekonomikos stabilumui, nėra aiškaus bendro sutarimo dėl fiskalinio konsolidavimo pobūdžio, ribojant mokesčių normų intervalus, nors atsižvelgiant į nuostatas dėl fiskalinio konsolidavimo įtakos ilgalaikei naudai įrodyta, kad išlaidos ir konsolidavimo priemonės pajamų pagrindu, turi ekonomiškai reikšmingą poveikį makroekonominiams rodikliams, palūkanų normai ir grynosioms užsienio investicijoms, dėl mažėjančios valstybės skolos (Gravelle, 2002). Giavazzi, Japelli & Pagano (2000) analizuodami ES šalių fiskalinę situaciją teigė, kad mokesčių mažėjimo nauda gali lemiamai įtakoti BVP kitimui ir jo kokybei, ženkliai sumažindama tolimesnę įtaką ekonomikos augimui. Huizinga & Laeven (2006) teigė, kad iki mokesčių naudos elastingumas ES šalims yra rimta problema, todėl turi būti analizuojamas kartu su socialinio lygiu. Todėl Kaufmann, (2004) teigimu mokesčio lenktyniavimo era baigėsi ir vyrauja mokesčių „susiliejiama“ hipotezė. Šie pastebėjimai patvirtina politikos raidos vertinimo svarbą, kam reikalinga naujas požiūris, metodika ir indeksai, kurie kompleksiskai įvertintų ekonomikos ir fiskalinės politikos pokyčių raidą, siekiant konkurencingo, subalansuoto ekonomikos augimo, dažniausiai vertinamo BVP rodikliu. Atkreipiamas dėmesys į tam tikrus fundamentalius tikslus, kurie kyla formuojant šalių mokesčines politikas, siekiant apibendrinti daugiataučių grupių konsoliduotą naudą ES ribose:

1. Nustatyti mokesčių politikos formavimo ribas, atsižvelgiant į ES ir šalių individualias problemas;
2. Nustatyti pagrindiniu ekonominių parametru sąlygas, kurių ribose būtų randami atsakymai į iškilusias problemas - ekonomikos konkurencingumo augimą, atitinkamą socialinio lygio palaikymą;
3. Fiskalinio parametru praktiškumą vertinti vieningų biudžeto struktūrinių rodiklių pagalba.

Mokesčių ryšio su BVP klausimai plačiai nagrinėti Devereux, Griffith & Klemm, 2004; Correia, 2010) darbuose, ES šalyse Ganelli (2007), Fuente & Domenech, (2006); Atkinson & Piketty, (2007) vyrauja bendra nuomonė, kad mokesčių politika įtakoja ir kitų šalių ekonomikos vystymą ir būtina atsižvelgti į šį reiškinį, vykdant mokesčių politiką, kai mokesčių tarifų mažėjimas yra susijęs su mažėjančiu ekonomikos augimu. Šios mintys patvirtina mokesčių lygio aktualumą, vertinant, kad ES yra ekonominis derinys, kuris turi suderinti ir bendras

²⁷ Fiskalinis disbalansas - Valdžios sektoriaus skolos perviršio santykis su BVP. „Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas“. Leidykla TEV, Vilnius, 2006

konkurencingumo, socialinio lygio, pajamų vienodumo klausimus, todėl mokesčių politikos ir ekonomikos raidos modeliai reikalauja ypač sudėtingo ir plataus įvertinimo, norint nustatyti bendras šių klausimų gaires. Daugelis ekonomistų (Roubini & Sala-i-Martin, 2002; Alesino & Wacziarg, 2004) analizuodami koreliacinius santykius tarp mokesčių naštos ir Valdžios sektoriaus išlaidų kintamųjų ir/arba jų santykius su BVP pateikė įrodymus, kad egzistuoja ciklai ir siekiant nustatyti dėsningumus, būtina analizuoti laikotarpį, kuris apimtų daugiau nei vieno ciklo laikotarpį. Ryškūs mokesčių skirtumai, vertinant pagal šalių ekonomikos išsivystymo lygį Mendoza, Razin & Tesar (2004), Perotti (2005) darbuose leidžia manyti, kad besivystančių šalių fiskalinės politikos yra prociklinės (mokesčių tarifai didėja recesijos metu ir mažėja ekonomikos kilimo laikotarpiu (neigiama mokesčių naštos ir verslo ciklo koreliacija), todėl mokesčių pokyčiai linę stiprinti verslo ciklą. Lygiai taip pat, prociklinis valdžios sektoriaus vartojimo bus didesnis ekonomikos pakilimo laikotarpiu ir mažės nuosmukio laikotarpiais (teigiama koreliacija tarp vyriausybės vartojimo ir verslo ciklo). Mokesčių politika, kai viešųjų finansų poreikis didėja, mokesčių našta mažėjo augimo metu, o infliacija yra žema augimo laikotarpyje ir auga per recesiją iš esmės skiriasi nuo pirmaujančių pagal konkurencingumo lygį ir būdinga tik žemesnį konkurencingumo indeksą turinčiose šalyse. Tai aiškinama tuo, kad **mokesčių bazės pokyčiai yra gerokai didesni aukštesnio ekonominio konkurencingumo lygio šalyse, todėl mokesčių subalansavimas reikštų biudžeto perteklių pakilimo ir didelį biudžeto deficitą recesijos metu.** Tai leidžia papildyti H.2 hipotezę teiginiu **H.2.3 *ES šalys, turinčios aukštesnį biudžeto surinkimo (mokesčių) lygį, užima aukštesnes ekonomikos konkurencingumo pozicijas.***

Dabartiniame ekonomikos raidos etape, kai galutinio vartotojo būseną įtakoja valstybės biudžeto deficitas, kaip visuotinos gerovės turto dalis, pusiausvyra pasiekama didėjant valstybės skolai, bet ne lėčiau nei realios palūkanų normos, tai reiškia, kad, analizuojant BVP struktūrinių parametrus, kaip santykį su valstybės išlaidų dydžiu, mokesčių našta, realios palūkanų normos bus pastoviai didėjančios, siekiant užtikrinti fiskalinį pajėgumą. Manant, kad biudžeto apribojimo reikalavimai ES ekonomikoje, vertinant valstybės skolos ir BVP pusiausvyros santykį yra 60%, šiame kontekste, analizuojant fiskalinės politikos įtaką dinaminiam ekonomikos stabilumui, įtakančio galutinio vartotojo gyvenimą, didėjant valstybės skolai, ji turi augti lėčiau nei reali palūkanų norma (tai reiškia, kad valstybės išlaidų dalis BVP, mokesčių lygis ir realios palūkanų normos auga, siekiant užtikrinti fiskalinį mokumą). (EC, 2010)

Pagrindas tokiai pusiausvyrai išlaikyti yra konsoliduota mokesstinė politika, harmonizuojant mokesčių sistemas, nes vieninga bendra monetarinė politikos negali užtikrinti mokesčių mokumą, egzistuojant kelioms nepriklausomoms fiskalinėms politikos kryptims (Roubini, 2008). Empiriniai tyrimai rodo, kad palanki ateities kartoms vyriausybė naudos mokesčių pajamas finansuoti viešąsias investicijas bent jau laikotarpiui t+1 metų. Analizuojant subalansuotos dinaminės ekonominės sistemos reikšmes, reikia turėti omenyje neapibrėžtumo ir nestabilumo būsenas, kurios atsiranda, kai monetarinė ir fiskalinė politiką yra nesuderinamos ir nestabilios

- vieno politikos pasyvumas turi įpareigoti kitos aktyvią veiklą. Monetarinė ir valdžios išlaidų politika ES šalyse veikia viena kitą kaip papildiniai - vyriausybės išlaidos sumažėja po ribojančios monetarinės politikos naujovių, todėl svarbiausias klausimas susijęs su valstybės išlaidų ir apmokestinimo priežastinio ryšio buvimu. Šio klausimo priežastinius ryšius galima formuluoti kaip „apmokestink ir išleisk“, lyginant su formuluote „išleisti ir apmokestinti“ - mokestinių pajamų pokyčiai sukelia valstybės išlaidų pokyčius, nes keičiasi vyriausybės išlaidų prisitaikymas, kad atitiktų finansavimo poreikių pokyčius. Ferrer-i-Carbonell (2005) tyrė šio priežastinio ryšio poveikį ir nustatė, kad valdžios sektoriaus pajamų impulsas eina kartu su padidėjusiomis valdžios sektoriaus išlaidomis, bet galioja apribojimai, kad ilgalaikiai inovatyvūs išlaidų pokyčiai neegzistuoja, bet vyrauja ilgalaikių mokesčių pokyčių tendencijos. Kaip pastebėjo Gali & Perotti (2003), „...būtinasis atramos taškas, atsižvelgiant į bendros monetarinės ir fiskalinės politikos ES vertinimą“, be to įvairios šalys turi skirtingus fiskalinio elgesio kriterijus, todėl bendro modelio naudojimas bendros ekonominės erdvės šalyse savo kaina, įvertinant šalių skirtingo fiskalinio elgesio parametrus, atsižvelgiant į galimą atskirų šalių ekonominio potencialo vertinimo šališkumą. Kitaip tariant, daryti išvadas apie Monetarinės ir fiskalinės politikos poveikio pokyčius atskirose šalyse, remiantis tik bendrais šalių grupės ekonomikos rezultatais, nėra tikslu.

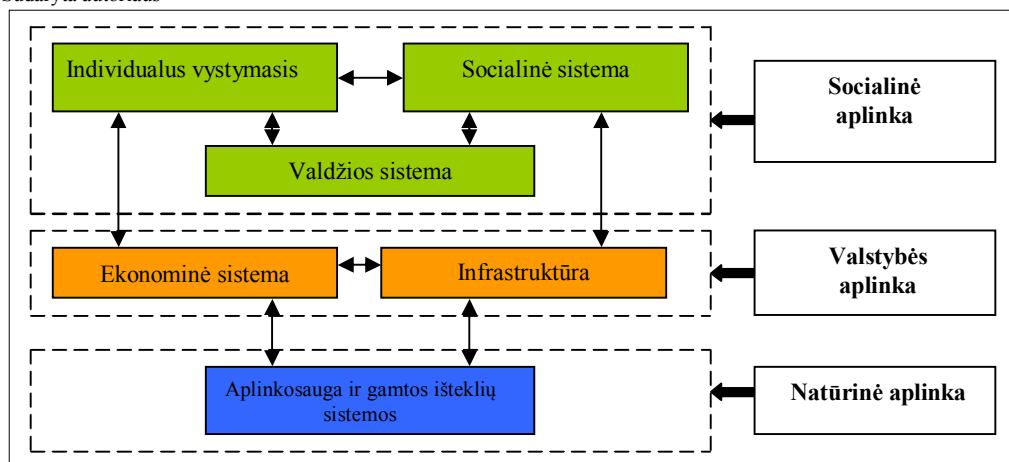
Dėl Valdžios sektoriaus pajamų ir išlaidų sąveikų vyrauja „apmokestinti ir išleisti“ hipotezė (Belgija, Vokietija, Airija, Italija, Nyderlandai ir Portugalija), kur pajamų naujovės didina skaidrios valdžios sektoriaus išlaidas (EC, 2010). Danijoje, Jungtinė Karalystė vyrauja „išleisti ir apmokestinti“ hipotezė, kai teigiamas pajamų pokytis sukelia valdžios sektoriaus išlaidų didėjimą. Analizuojant monetarinę ir fiskalinę politiką ir jos sąveiką tarp valstybės išlaidų ir pajamų, bei finansų rinkų vaidmens, tiek ES bendrai ekonomikai ir atskirų šalių. Kaip ir bet kurios optimalios politikos problema, persikirstymo būdas, pasirinktas vyriausybės turi būti įgyvendinamas kaip konkurencinė pusiausvyra - tai standartinis atvejis, dažniausiai nagrinėjamas optimalaus apmokestinimo literatūroje (Barro, 1991; Lucas & Stokey, 1989). Tyrimas dėl optimalaus apmokestinimo pagal Myles (2010) modelį rodo, kad optimalūs mokesčių tarifai gali būti skirstomi į Ramsey ir Pigouvian korekcinius komponentus²⁸. Reikėtų pažymėti, kad savarankiški visuomenės gerovės modeliai sukelia painius konceptualius klausimus dėl normatyvinių gerovės įvertinimo kriterijų, nes mokesčiai akcentuoja socialinio teisingumo principą mokesčių sistemoje (Moffatt, 2008; Fisher & Burnside, 2003), bet egzistuoja kritika, kad tokia sistema mažina efektyvumą ir yra riba kai prarandami stimulai didinti pajamas („Skurdo sąpaštai“) (Floden, 2004), Furman & Stiglitz, 1998), bet daugelis mokslininkų sutinka kad vien tik dideli mokesčių tarifai negarantuoja aukštų biudžeto pajamų. (Cremer, Gahvari & Ladoux, 2004; Auerbach, 2001), nes mokesčių sistema turi būti pagrįsta demokratiškais visuomeniniais poreikiais ir

²⁸ Myles (2010) analizė keletu mokesčių aspektų pagal - aplinkos, turto mokesčių (Bovenberg ir Smulders, 1996; Cremer ir Gahvari, 2004), pelno, pajamų mokesčių (Brock, ir kt., 2001), o pagrindinis skirtumas tarp šių modelių yra tai, kad šiame modelyje vyriausybė gali nustatyti įmokas ir privatiems asmenims sudaryti galimybes prisidėti prie visuomenės gerovės.

mokesčių mokėjimo prievole, vykdam įsipareigojimus valstybei (Bleys, 2008; Blanchard, Amighini & Giavazz, 2010).

Dauguma mokslininkų įvairiais požiūriais analizuodami mokesčių, BVP ir socialinių-ekonominių indeksų sąveikas bei vystymosi tendencijas akcentuoja **išvystytos ekonomikos šalių patirtį formuojant mokesčių sistemos struktūros tipą, kai vyrauja į aktyvų valstybės dalyvavimą orientuota valstybės biudžeto struktūra**. Literatūroje, nagrinėjančioje valdžios vaidmenį ekonomikos augimo ir socialinio vystymosi tyrime, siekiant įvertinti struktūrinius pokyčius, naudojama įvairaus ekonominio išsivystymo šalių statistinius duomenis, siekiant nustatyti koreliacinius ryšius tarp valstybės išlaidų, fiskalinio valdymo ir ekonomikos augimo. Archibugi & Coco (2004) teigimu, analizuojant skirtingų šalių duomenis, būtina vertinti grupės šalių išsivystymo lygį, siekiant įvertinti šalių nevienalytiškumo ribas ir atrankoje šalis grupuoti pagal pajamų pasiskirstymą. Valstybės viešųjų finansų, mokesčių raidą skirtingose ekonomikos būsenose ir valstybių santvarkose teoretikai nagrinėja įvairiais pjūviais. Apbendrinti ryšius, charakterizuojančius valstybės ir visuomenės finansinius ryšius bei analizuojamų ES šalių ekonominio ir finansinio stabilumo prioritetą galima apibūdinti kaip socialinės valstybės doktriną, kurios pagrindus 1885 m. suformulavo ekonomistas L. voni Stein. Jos pagrindus sudaro sukurta politinė ir mokestinė sistema, kurios dėka materialinės vertybės perskirstomos remiantis socialinio teisingumo principais, kai visi piliečiai turi pasiekti nustatytą visuotinio socialinės aplinkos lygio minimumą, o valstybė maksimaliai stengiasi transferinių mokėjimų ir viešųjų prekių tiekimo mažinti socialinę atskirtį. Šios tendencijos, schematiškai pavaizduotos 1 pav., atitinka „naujos socialinės rinkos“ ekonomikos formavimąsi dabartiniu laikotarpiu, kaip kapitalizmo ir socialinės gerovės sintezė - naujas ekonomikos, kaip socialinės valstybės vertinimas ir jos raidos įvertinimas kompleksiniu rodikliu.

Sudaryta autoriaus

1 pav. Pagrindinių Visuomenės ir valstybės sąveikos sistemų tarpusavio ryšių poveikio įtakos zonos

Šioje aplinkoje turi vyrauti pusiausvyra tarp kapitalizmo, laisvos rinkos ir socialinės aplinkos, o socialinės sistemos stiprybė remiasi solidarumu, valstybei dalyvaujant ir reguliuojant ekonomiką, siekiant stabilaus jos vystymosi. Siekiant įvertinti valstybės ir ekonomikos sąveikos ribas, reikia apibrėžti šalies ekonominio-socialinio potencialo sąvokas ir rodiklius, tinkamus jų vertinimui. Nuo potencialų suvokimo ir jų reikšmės išgryninimo priklauso vykdoma mokestinė politika ir socialinės persikirstymo strategijos, jų išlaidų pobūdis ir lygis.

Siekiant įvertinti valstybės ir ekonomikos sąveikos ribas, reikia apibrėžti šalies ekonominio-socialinio potencialo sąvokas ir rodiklius, tinkamus jų vertinimui. Nuo potencialų suvokimo ir jų reikšmės išgryninimo priklauso vykdoma mokestinė politika ir socialinės persikirstymo strategijos, jų išlaidų pobūdis ir lygis.

Šios, pavaizduotos (1 pav.) sistemos, dalys analizuojant ekonominiu požiūriu, dalyvauja bendrame mokestinių pajamų kūrime ir šių pajamų vartojime skirtingu laiko atžvilgiu. Pirmosios dvi iš jų – Socialinė ir Valstybinė sistema naudoja persikirstomas mokestines lėšas socialiniams, infrastruktūros, poreikiams, siekiant šalies konkurencingumo ir subalansuoto ekonomikos augimo.

1. Socialinės aplinkos potencialas - gebėjimas konstruktyviai spręsti kylančias socialines problemas. Stipri kultūros komponento įtaką turi, nustatanti socialinę darną ir visuomenės tarpusavio santykius. Apima tokius aspektus, kaip sąžiningumas, socialinis teisingumas, mokesčių mokėjimo kultūra, pasitikėjimas visuomene, valdžios kompetencija, jos veiksmai.

2. Valstybinė aplinka - (valdžios efektyvumas – mokesčiai ir biudžetas, organizacinis potencialas), kuris svarbus siekiant veiksmingo mokestinių išteklių panaudojimo, ekonomikos resursų valdymo efektyvumo, valdžios standartų, verslo ir vadybos panaudojimo, siekiant konkurencingo ekonomikos augimo:

- Infrastruktūros potencialas (valstybės dalyvavimas ekonomikoje - biudžeto struktūra), kuris išreiškiamas išvystyta infrastruktūra, kuri būtina ekonominei ir socialinei veiklai;
- Gamybos potencialo (ekonomikos produktyvumas / gamybos konkurencingumo lygis), kuris vertinamas kaip ekonominės sistemos dalis ir apima gamybos, platinimo, inovacijų ir marketingo sąvokas, siekiant konkurencingumo augimo;
- Natūrinis potencialas įvertina atsinaujinančių ir neatsinaujinančių išteklių, energijos ir bio-sistemų racionalų naudojimą, atliekų absorbcijos ir regeneracijos galimybes.

Ši sistema turi geografinių sąlygų apribojimus dėl aktualios išliekamosios vertės jos naudojimas ekonominiams tikslams turi būti pagrįstas.

Šios trys posistemės atitinka kapitalo skirtingų kategorijų sudedamąsias, kuris yra dažnai naudojamas analizuojant bendros ekonominės sistemos kapitalo potencialias dalis:

- Žmogiškasis kapitalas,
- Šalies ekonominio potencialo kapitalas,
- Gamtos išteklių kapitalas.

Šių sistemų finansiniam aprūpinimui, kaip ir standartiniame optimalaus mokesčio modelyje (Barro, 1990), vyriausybė nustato - mokesčių skaičių s ir jų lygį t - t. y. bendrą mokesčių naštos lygį, socialinių išmokų lygį R , valstybės biudžeto funkciją G , socialinės aplinkos funkciją G^0 ir taip apibrėždama šalies socialinę W funkciją žmogui h , kaip teigia Sen (2000a), sudaro „...visuomenės tvaraus vystymosi sąlygas“:

$$W = \int (1 - \tau, 1 + t, R, G + G^0) d(h), \quad (6)$$

čia:

- W - Šalies socialinės aplinkos lygis;
- τ - Mokestinės bazės plotis (mokesčių skaičius);
- T - Mokesčių naštos lygis;
- R - Socialinių išmokų lygis;
- G - Valstybės biudžeto funkcija;
- G^0 - Socialinė funkcija;
- $d(h)$ - Viešųjų paslaugų lygis žmogui.

Vyriausybė, pasirinkdama fiskalinės politikos modelį (keisdama mokesčių našta, jų perskirstymo per biudžetą struktūrą ir dydį, socialinių išmokų lygį, valstybės dalyvavimas ekonomikoje išreiškiamas - G lygiu) lemia viešųjų finansų struktūros įtaką visuomenės gerovės funkcijai. Šis modelis papildoma optimalaus apmokestinimo Myles (2010) bei Sandmo (1999) modelius, nes vyriausybės surinkti mokesčiai biudžeto pagalba finansuoja ir transferinius mokėjimus R , ir atskirai kitas viešąsias išlaidas G^0 . Visos posistemės – Žmogiškasis kapitalas, ekonominis potencialas ir gamtos išteklių kapitalas ekonominiame gyvenime sąveikauja finansinių srautų, gaunamų mokesčių pavidalu, dėka. Aktualus jų lygio ir santykio balanso nustatymas. Palankios investicijoms sąlygos į žinias ir įgūdžius lemia šalies technologinį lygį, kuris siejamas su ekonominiu augimo viršutine riba ir kartu su žinių plėtra sąlygoja konkurencinį pranašumą. Tai rodo, kad mokesčių sistema turi potencialias galimybes skatinti ekonomikos augimą, tikslingai nukreipiant lėšas į inovacines investicijas, skatinant darbo našumo lygį ir atitinkamai užtikrinant augančius poreikius viešosioms gėrybėms. Todėl naujai aktuali tampa mokesčių ir BVP pokyčių priklausomybės vertinimo svarba, kuri turėtų ir įvertinti ekonomikos potencialo pokyčius socialinės aplinkos kontekste. Įvertinant skirtingų šalių ekonomikos ir socialinio gyvenimo vystymosi istorinę patirtį ir dabartines tendencijas, didėjančius socialinius poreikius, ekonomikos augimas turi atitikti tam tikrus konkurencingumo augimo kriterijus, todėl vertinant ir lyginant įvairių šalių ekonominių rodiklių kitimą, kitimo greitį, bei galima analizuoti įvairias rodiklių ryšių priklausomybes, lyginant jas su turimomis BVP reikšmėmis, įvertinant skirtingų ekonomistų požiūrius į valstybės vaidmenį ekonomikoje.

1.4. Valstybės vaidmuo ir jos viešųjų finansų įtaka šalies ekonomikos lygiui ir socialinei aplinkai

Klausimas dėl tinkamo valstybės biudžeto lygio ir jo struktūros bei mokesčių naštos lygio yra ilgamečių mokslininkų diskusijų objektas, kuriame dalyvauja tiek ekonomistai, politikos mokslų atstovai, tiek ir filosofai. Musgrave (1985) apibendrina kai kuriuos požiūrius apie vyriausybės vaidmenį ekonomikoje ir fiskalinės politikos teorijas nuo 18 a. ir padarė išvadas, kad nors bendrai sutariama, kad vyriausybės poveikis turi būti ne didesnis nei būtina atlikti joms deleguotą vaidmenį, visuomenė gali pasirinkti skirtingus savo vyriausybių vaidmenis ir sąlygas, kuriomis egzistuojant šalyje gali būti nustatytos skirtingo lygio pastangos, atliekat tą patį vaidmenį.

Daugelis ekonomistų, analizuodami ilgalaikio biudžeto augimo priežastis ir ateities tendencijas, tyrimuose naudojo bendrąsias valdžios sektoriaus išlaidas, kaip biudžeto dydžio įvertinimo matą. Fatas ir Mihov (2003) nustatė, kad vyriausybės biudžeto dydis gali būti vertinamas kaip ekonominės veiklos stabilizatorius ekonomikos nuosmukio ciklo metu, nes tyrimai apie bendrąsias išlaidas ir mokesčius, paremia hipotezę, kad didesnis biudžetas suvienodins ekonominės veiklos svyravimus, nes jo programos bus stabilios ir esant ekonomikos trumpalaikiam nuosmukiui.

Daugumos išsivysčiusių šalių bendruomenių nuomone mokestinių pajamų perskirstymas yra naudingas, bet perskirstymo lygis ir dydis priklauso nuo toje šalyje egzistuojančių filosofinių, etikos ir ekonominių - politinių procesų. Daugelis tyrimų, analizuojančių ekonomines paskatas, sukuriamas viešųjų programų pagrindu, linkę savo išvadas aiškinti remiantis tradiciniu Solow modeliu, kai didėjant mokesčiams, taip pat didėja taupymas ir technologinės investicijos, o ekonomika juda link naujos, pereinamojo laikotarpio aukštesnės pusiausvyros²⁹. Tuo tarpu, sparčiai didėjant konkurencingumo ir produktyvumo įtakai ekonomikos augimui, vertinant, kad ekonomika turi nuolat teikti darbuotojams daugiau naujų priemonių, didinti našumą, naudojant žmogiškuosius išteklius ir žinių kapitalą galima teigti, kad dabartinės ekonomikos augimo varomoji jėga yra finansų ir žinių akumuliacija, bei sąmoningas privačių investicijų kaupimas, siekiant motyvuoto pelno rezultato (Perotti, 2006; Romer, 200/8). Solow (1993) taip pat Barro (1991), empiriniai tyrimai apie ekonomikos augimą lemiančius veiksnius, teigia, kad didelės viešosios išlaidos turi augimą stabdantį poveikį išsivysčiusių šalių atveju. Slemrod (2004) teigimu, ekonometriniuose klausimuose daugiausia dėmesio skiriama mokesčių ir augimą skatinančių išlaidų įtakos ekonomikos augimui vertinti, bet ignoruojant galimą neigiamą įtaką, todėl būtina atsižvelgti į turtingų ir neturtingų (vertinant BVP/gyv.) šalių galimą viešųjų išlaidų poveikį augimui, siekiant išspręsti prieštarigus klausimus dėl viešųjų išlaidų poveikio augimui.

²⁹ Tačiau reikėtų pažymėti, kad šio laikotarpio poveikis gali būti pakankamai ilgalaikis. Barro ir Sala-i-Martin, (1995) apskaičiavo, kad jis gali trukti iki 25-35 metų, nes augimo tipas priklauso tik nuo išorinių technologinių pokyčių, nepalikdamas vaidmens fiskalinei politikai besikeičiančioje ekonomikoje, keičiant ilgalaikius ekonomikos augimo tempus.

Stiprus teigiamas koreliacinis ryšis tarp fizinių asmenų taupymo ir investicijų yra patvirtintas tyrimais Li (2014), kurie rodo, kad šalyse, kuriose dideli mokesčiai ir plačios transferinių mokėjimų programos, paprastai būna mažesnės namų ūkių santaupos ir mažesnis nuosavu verslu užsiimančių gyventojų skaičius. Empiriniai tyrimai, vertindami įvairių rūšių išlaidų poveikį augimui Barro ir Sala-i-Martin (2004a) nustatė, jei valstybės išlaidos vis daugiau susijusios su transferiniais mokėjimais, proporcingai didėjant mokestinėms pajamoms, yra teorinių priežasčių manyti, kad yra lūžio taškas, nuo kurios didesnės valstybės išlaidos pradeda turėti neigiamą poveikį ekonomikos augimui. **Teisingumo principą nuodugniau galima realizuoti, taikant tiesioginius, nei netiesioginius mokesčius ir priešingai, ekonominio efektyvumo principui įgyvendinti, parankesni netiesioginiai mokesčiai.** Šios idėjos sudaro prielaidas suformuoti hipotezę **H.3 *Netiesioginių mokesčių vaidmuo ekonomikos vystymuisi turi mažiausiai stabdantį poveikį (lyginant su kitais mokesčių struktūros elementais).***

Apmokestinimo objektai ir socialinio saugumo lygis gal būt ir nėra svarbiausias veiksnys, renkantis kur dirbti, ar kur investuoti, bet kadangi daugelis kitų sąlygų šalyse yra labai panašios, tai tampa vienu iš lemiančiųjų veiksmu.

Norint įvertinti fiskalinės sistemos vaidmenį, apmokestinimo pasiskirstymą tarp tiesioginių ir netiesioginių mokesčių ir numatyti būtinų reformų kontūrus (mokesčių kiekybinį ir kokybinį santykį), reikia analizuoti mokesčių naštos lygį, šalies viduje esančias kainas ir palyginti su panašioje ekonomine situacijoje esančiomis šalimis. Įvairių socialinių mokslų atstovai svarsto, kaip turėtų atrodyti “tobula” mokesčių (ir bendra valstybės pajamų) sistema. Daugumoje tyrimų ignoruojama mokesčių poveikis ilgalaikiam augimui, o pagrindinė endogeninių fiskalinės politikos augimo modelių mintis - didesni mokesčiai vienareikšmiškai mažina ekonomikos našumo apimtis ir patiriami nuostoliai gali būti kompensuojami naudojant produktyvių išlaidų srityse gaunamomis pajamomis. Šios mintys (Barro, & Lee, 2000) argumentuojamos tuo, kad papildomos valdžios sektoriaus išlaidos skatindamos ekonomikos našumą ir augimą tokiose šalyse kaip Portugalija ir Ispanija 1990 - 2000 m. laikotarpyje turėjo gana skirtingą poveikį biudžetui, nei Prancūzijoje, Vokietijoje ar Belgijoje, nes vertinant nominalia verte laikinasis paklausos poveikis fiskalinei politikai yra didesnis, nei pasiūlos ilgalaikis poveikis. Tai reiškia, kad **dabartiniuose modeliuose mažėja fiskalinės iliuzijos aspektas** (kai vyriausybės išlaidų naudą aiškiai suvokia gavėjai, tačiau kaštai nėra suvokiami dėl jų plataus pasiskirstymo laike ir visuomenės grupėse). Yra daug įrodymų, kad ES šalių vyriausybės sistemingai stabdydavo automatinių stabilizatorių³⁰ veikimą (Lane & Perotti, 2003), todėl fiskalinė politika, kuri sulaiko nuo išlaidų ar mokesčių manipuliavimo kiekviename ekonomikos sukrėtimų etape, apsaugo ekonomiką nuo tolimesnių sukrėtimų, nes tuo atveju sutelkiamas dėmesys į ilgalaikius padarinius ir leidžia laipsniškai suderinti pastangų kiekį pagal nepalankias ekonomines sąlygas tiek laiko, kiek konsolidavimas būtų toliau vykdomas ekonomikos pakilimo laikotarpiu, tuo garantuojant ilgalaikį viešųjų finansų tvarumą (Barro, 2001).

³⁰ Mokesčių poveikis, mažinantis ekonominių svyravimų amplitudę be tiesioginių vyriausybės veiksmų - pvz. progresinis apmokestinimas veikia taupymą ir įtakoja bendrąją paklausą.

Literatūros analizė, siejanti ekonomikos teorijas ir ekonomikos vystymosi raidą su mokesčių sistemos ir valstybinių institucijų evoliucija rodo, kad mokesčių sistema evoliucionuoja kartu su kiekvienos šalies ekonominiais socialiniais ir politiniais pokyčiais. Šie procesai susiję, bet apibrėžti šio ryšio stiprumą yra pakankamai sudėtinga, nes analizuojant mokesčių sistemos ir ekonomikos (BVP) augimą svarbų vaidmenį atlieka socialinė politika, šalių konkurencingumas, bendras ekonominis išsivystymo lygis. Mokslinėje literatūroje (Zingales & Rajan, 2003; Devereux, Griffith, Klemm, 2002; Lockwood, 2000; Edwards & Keen, 1996; Feldstein, 2002), tiriant mokesčių sektorius ir ekonomikos vystymosi priklausomybės, akcentuojama skirtingose ekonomikos regionuose susiformavusios mokesčių sistemos struktūros skirtumai, priklausantys nuo tos šalies socialinių išlaidų ir valstybės dalyvavimo ekonomikoje politikos, norint suformuoti „gerosios“ mokesčių praktikos principus, bendrai tinkančius šalims, esančioms panašioje ekonominėje aplinkoje.

Vertinant skirtingų šalių ekonomikas, ekonominiai rodikliai gali turėti dvejopas reikšmes, lyginant ekonomiškai stiprias ir besivystančios ekonomikos šalis (besivystanti šalis apibūdinama, kaip dedanti pastangas gerinant ekonomiką, bei kurios BVP pajamos gyventojui būtų ne mažiau kaip 6960 Euro, 2002/2004 metais, (Kaufmann, Kraay & Mastruzzi, 2006), todėl analizei šalys grupuojamos pagal BVP dalį tenkančią vienam gyventojui. Pastaruoju metu tampa ženklus mokesčių socialinis vaidmuo, reguliuojant socialinių gyventojų grupių pajamas, siekiant mažinti socialinę atskirtį, todėl galima teigti, kad mokesčiai reikšmingai įtakoja pajamų ir turto perskirstymą visuomenėje.

Monetarinės ir fiskalinės politikos poveikis ilgalaikiam ekonomikos augimui yra ginčijamas klausimas makroekonomikos teorijoje, bet mokesčiais įtakojamas viešųjų išlaidų finansavimo poveikis ilgalaikiam ekonomikos augimo dabartinių ekonomistų yra laikomas neginčijamu. Standartiniai endogeninio augimo modeliai, analizuojantys mokesčius rodo, kad egzistuoja mokesčių naštos ir ilgalaikio augimo santykio riba. Remiantis Barro R. (1991) optimalaus apmokestinimo modeliu, turime tikėtis fiskalinio deficito didėjimo, kai vyriausybės išlaidos yra laikinai didelės arba kai našumas yra laikinai mažas. Todėl, tiek viešosios išlaidos, tiek ekonomikos ciklą iškraipantys mokesčiai gali paveikti ilgalaikį ekonomikos apimtį augimą ir didesnė viešųjų išlaidų dalis socialinėms išmokoms lėtins ekonomikos augimą, o didesnė valstybės išlaidų dalis kapitalui ir „nonwage“ prekėms, bei paslaugoms skatins ją. Finansuojant viešąsias išlaidas iš žemų mokesčių tarifų, o aukštesnio mokesčių normos mažinant ribines grynąsias mokesčių pajamas, gaunamas iš privataus kapitalo, papildomomis lėšos galima didinti viešąsias išlaidas, kurios didins privataus kapitalo našumą ateityje. (Barro, 1990). Tikėtina, kad galima rasti mokesčių normos lygį, kuris sprendžia šį kompromisą užtikrina ilgalaikį ekonomikos augimą. Daugumoje tyrimų, vertinant valstybės viešąsias investicijas, vyrauja teigiamas investicijų efektas, didinant bendrą šalies gamybos apimtį.

Pagrindinis ilgalaikio išteklių paskirstymo veiksmingumo reikalavimas, yra tai, kad viešosios investicijos turėtų būti vykdomos, jeigu ribinė socialinės grąžos norma yra lygi, arba ne mažesnė, kaip ribinių socialinių galimybių kaina (Roubini,

2008a), Easterly & Rebelo, 1999). Elmeskov, Scarpetta & Martin (2004) tirdami viešųjų investicijų efektyvumo ir augimo procesus nustatė, kad empiriniais įrodymais apie ekonomikos augimo ir viešųjų išlaidų yra gana įvairialypiai. Barro (1991), analizuodamas 98 išsivysčiusias ir besivystančias šalis nustatė teigiamą poveikį ekonomikos augimui, kai tuo tarpu Garrett & Mitchell (2001) rado neigiamą poveikį tarp viešųjų investicijų kapitalo dalies ir ekonomikos augimo besivystančių ekonomikų šalių grupėje.

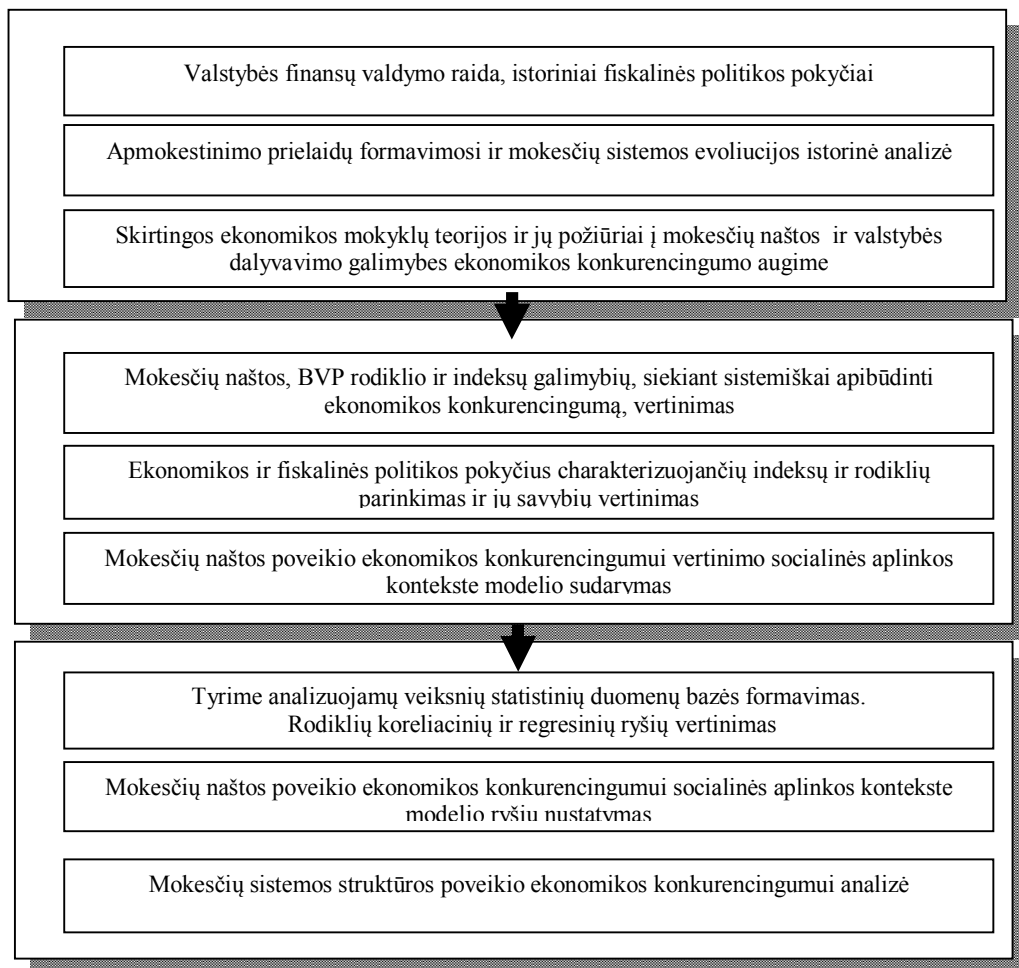
Galima teigti, kad teoriniai rezultatai patvirtinama, kad **egzistuoja ekonomikos augimą didinanti valstybės viešųjų išlaidų strategija. Įvairiais sprendimais galima nustatyti bendras mokesčines ir transferinių mokėjimų ribas**, kurios gaunamos remiantis istoriniais duomenimis apskaičiuojant ekonomikos augimo galimybes (remiantis mokesčių normų vidurkiais, infliacijos augimo tempais, biudžeto struktūros sandara, BVP, išvestiniais indeksais).

Apibendrinant teorinių tyrimų medžiagą, darytina prielaida, kad mokesčiai gali turėti įtakos ilgalaikio ir trumpalaikio augimo normoms, įtakodami privatų sektorių, formuojant žmogiškąjį ir fizinį kapitalą konkurencijos didinimui. Nors liberalus požiūris suteikia daugiau laisvės privačiai iniciatyvai, ES šalyse vyrauja valstybės vaidmens didinimo strategija, kuri pasireiškia socialinių paslaugų, viešųjų prekių poreikio tenkinimo lygiu. Daug empirinių tyrimų suteikia įrodymų, kad vyriausybės investicijos į viešosios infrastruktūros sritį sukelia teigiamą poveikį produktyvumui ir konkurencingam našumo augimui išsivysčiusiose industrinių šalių ekonomikoms (Carneiro, 2008; Gali, Lopez-Salido & Valles, 2007), nors bendras viešųjų išlaidų poveikis produktyvumo augimo dydžiui ir kelia kai kurias diskusijas (Gemmel & Kneller, 2001), nes egzistuoja akivaizdūs skirtumai, vertinant šalių skirtingas politikas ir patirtį. Kai kurie tyrimai rodo neigiamą viešųjų išlaidų poveikį ekonomikos augimui, kai besivystančių šalių investicijos yra naudojamos neracionaliai dėl netiksliai įvertinto poreikio (Barro, 1996; Ganelli, 2007). Įvairaus ekonominio išsivystymo šalių analizė gali rodyti skirtingą ryšį tarp viešųjų išlaidų ir ekonomikos augimo. Ganghof & Genschel (2008), analizuodamas daugiau kaip 80 ekonometrinių tyrimų šia tema nuo 1979 m. nustatė, kad didesnė mokesčių našta asocijuojasi su didesniu ekonomikos augimu, bet vyrauja empirinė parama hipotezei, kad didesni mokesčiai mažina augimą (bendra tikimybė 60%), kai analizuojami ribiniai, o ne vidutiniai mokesčių tarifai. Analizuojant valdžios investicijų į infrastruktūras poveikį ekonomikos augimui, akivaizdus teigiamas poveikis, kuris buvo patvirtintas apie 72% studijų. Romero-Avilaa (2008) vertindamas viešųjų investicijų teigiamą ir reikšmingą poveikį ekonomikos augimui - 10% padidėjus valstybės viešajam kapitalui, BVP vienam gyventojui išauga 1,7%. Šis įvertinimas atliekamas skaidant valdžios sektoriaus išlaidas sveikatos apsaugos, švietimo ir karinėms išlaidoms. Išlaidos sveikatos draudimui daro teigiamą ir reikšmingą poveikį ekonomikos augimui ilgalaikiame laikotarpyje, o išlaidos šalies gynybai, turi mažesnę poveikį, nei sveikatos išlaidos ekonomikos augimui, bet priešingai negu tikėtasi, valstybės išlaidos švietimui neturi ženklios įtakos ekonomikos augimui. Tai gali būti sietina su aukštu visuomenės išsilavinimu lygio ES šalyse. Jei švietimo išlaidos nėra susijusios su ekonomikos augimu, tai nebūtinai reiškia, kad švietimo

išlaidos neturi įtakos ekonomikos našumui, o lėtai augančios ekonomikos turi daugiau lėšų skirti MTP tyrimams, spartinti technologinį konkurencingą ekonomikos augimą.

Dauguma tyrimų analizuoja valdžios biudžeto dydžio, socialinių išlaidų, BVP ir mokesčių kokybinį poveikį ekonomikos augimui, jas grupuojant pagal pajamų lygį. Ekonometrinių tyrimų rezultatai rodo, kad jei besivystančių šalių ekonomikos, siekiant atitikti bendrus ekonominės aplinkos šalių reikalavimus nustatomas netinkamai didelis socialinės aplinkos lygis, ekonomikos konkurencingumas negali pagerinti augimo rezultatų be papildomų investicinių paskatų, todėl tokios struktūros tolesnis biudžeto didėjimas gali trukdyti ekonomikos augimui dėl neigiamo mokesčių kilimo tendencijų sukkelto poveikio ir atitinka Shah, (2004) išvadas, kad viešųjų išlaidų gerinimas sukelia didesnę ekonomikos augimą, nei socialinio lygio palaikymas. Tai papildo H.2 hipotezę **H.2.1** *Šalyse, kuriose vyrauja didesnis mokestinių pajamų perskirstymo lygis („aukštesnių“ mokesčių šalys), BVP pokyčių tempai yra lėtesni (lyginant su „žemesnių“ mokesčių šalimis), bet turi stabilias augimo tendencijas ilgalaikiame laikotarpyje.* Siekiant įvertinti mokesčių ir valstybės išlaidų poveikį ekonomikos ir socialinės raidos pokyčiams reikalinga platesnė socialinių-ekonominių analizė, mokesčio reguliavimo tvarumui ir viešųjų išlaidų sudėties perorientavimui link „produktyvių“ išlaidų kategorijų.

Atlikta mokslinės literatūros analizė rodo, kad moksliniuose empiriniuose tyrimuose, analizuojančiuose ekonomikos augimo priežastinius ryšius ir jų sąveiką įtakančius veiksnius akcentuojamas šalių ekonominio išsivystymo lygis, socialinė aplinka ir tiriamo laikotarpio ciklo etapas. Tyrimuose dažniausiai analizuojamos šalys atstovaujančios panašų geografinį regioną, bet vertinant akcentuojamas ekonominio-socialinio išsivystymo lygio skirtumai. ES šalyse ekonomikos vystymosi ypatybių priklausomybės gali būti aktualios analizuojant ir vertinant bendras pasaulines ekonomikos plėtros tendencijas. Analizuodami fiskalinės politikos ir ekonomikos augimo priklausomybes tyrimams naudojamas laikotarpis nuo 10 m. iki beveik 150 m., bet vidutiniškai apima 5 - 20 m. ekonomikos ciklo laikotarpį. Istoriniai ir ekonominiai raidos skirtumai kiekvienoje šalyje lemia ryšį tarp mokesčių, išlaidų ir ekonomikos augimo. Moksliniai tyrimai šioje srityje (Griffit & Klemm, 2004; Bruce & Schuetze, 2004; De Long & Summers, 2006) rodo, kad mokesčiai įtakoja konkurencingą ekonomikos augimą todėl galimas mokesčių–ekonomikos augimo priežastinio ryšio nustatymas. Konkurencingo ekonomikos augimo ir mokesčių naštos poveikio tyrimo loginė schema pateikiama 2 pav. Ši loginė schema padeda suvokti, kurie elementai svarbūs ir bus vertinama jų pokyčiai parinktais rodikliais modelyje. Kuriant tyrimo koncepciją aktualu suvokti analizuojamų ir vertinamų rodiklių kitimo teorinius ryšius, kurie evoliucionuoja laike. Loginė schema sudaro galimybę apibrėžti nagrinėjamų rodiklių parinkimo ir naudojimo logiką bei nurodoma, kuriais kriterijais ir aspektais buvo vadovujamasi, parenkant ir vertinant rodiklius. Pirmojoje dalyje plačiai analizuojama ir vertinama mokesčių naštos lygio ir Valstybės dalyvavimo ekonomikoje reikšmė skirtingais istoriniais laikotarpiais.

2 pav. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui vertinimas socialinės aplinkos kontekste modelio loginė schema

Vertinant mokesčių ir jų naštos vaidmenį dabartiniu laikmečiu aktuali skirtinga mokesstinė šalių patirtis, ypač esančių panašioje geografinėje aplinkoje. Šiuolaikinė mokesstinė aplinka, vertinant jos poveikį ekonomikai ir socialinei aplinkai, turi **sudėtingą kompleksinį poveikį ekonomikos ir socialinio gyvenimo lygio kokybei, todėl evoliucionuodama įgyja naujus bruožus, principus, tikslus, požiūrius ir idėjas.** Mokesčių raidos istorinis evoliucijos suvokimas rodo, kad esminiai principai, suformuluoti senovėje, iš dalies tinka ir dabarties mokesčių naštos paskirstymo principams. Analizuojant skirtingų istorinių laikotarpių ir pakraipų ekonomistų požiūrius į mokesčių naštos lygį ir jos dydį bei vaidmenį valstybės viešiesiems finansams, juos susisteminant pagal skirtingų ekonomikos mokyklų požiūrius į mokesčių rolę ekonomikoje ir jos konkurencingumo lygiui, siekiant nustatyti mokesčių vaidmenį ir rolę ekonomikoje, leidžia manyti, kad optimalaus mokesčių naštos lygio paieškos nėra baigtos. Kiekviename ekonomikos

etape, skirtingo ekonominio išsivystymo lygio šalyse mokesčių našta nevienareikšmiai įtakoja ekonomikos ir viešųjų finansų elgseną, todėl aukščiausius pasiekimus ekonomikos ir socialinio gyvenimo srityse pasiekusių šalių mokesčių savybių išskyrimas ir kompleksinis požiūris į skirtingo ekonominio lygio ir mokesčių aplinkos šalių patirtis leistų išskirti tas mokesčių aplinkos savybes, kurios palankiausiai veikia ilgalaikę konkurencingą ekonomikos raidą.

Remiantis teorinėmis prielaidomis formuojama tyrimo logika ir sekančioje darbo dalyje siekiama nustatyti, kokiais statistiniais instrumentais ir būdais būtų galima pagrįstai ir patikimai apdoroti tiriamų rodiklių istorinius statistinius duomenis.

2. MOKESČIŲ NAŠTOS POVEIKIO EKONOMIKOS KONKURENCINGUMUI SOCIALINĖS APLINKOS KONTEKSTE MODELIO KONCEPCIJA

Augant valstybės vaidmeniui ekonominiame ir socialiniame gyvenime, mokesčių naštos vaidmuo tai pat didėja ir turi reikšmingą poveikį ekonomikos konkurencingumui. Mokesčiai, kaip pagrindinis fiskalinis įrankis, veikia ekonomikos raidą, todėl fiskalinės politikos pagrindinis uždavinys - sudaryti teigiamas prielaidas skatinti ekonomikos konkurencingumą. Šiai prielaidai nagrinėti aktualus koncepcinis, skirtingus mokesčių naštos, ekonomikos raidos, socialinio gyvenimo kokybės lygio dydžius charakterizuojantis, leidžiantis įvertinti ryšius ir sujungti šiuos veiksnius, modelis. Modelio formavimo tikslas – nustatyti ryšius, egzistuojančius tarp skirtingų rodiklių skirtingo ekonominio išsivystymo lygio aplinkose. Parenkant ir įvardijant įrankius, kuriais bus vertinami ryšiai, aktualu, kad rodikliai gebėtų apjungti ekonomikos ir socialinės aplinkos pokyčius aspektais, kurie aktualūs subalansuotai ir harmoningai ekonomikos raidai socialinės aplinkos kontekste:

- ekonomikos konkurencingo pokyčiai;
- ekonomikos raidos pokyčiai;
- socialinės aplinkos lygio pokyčiai.

Šių aspektų vertinimui parenkami rodikliai ir indeksai, vertinantys ekonomikos ir socialinio gyvenimo pokyčius, kurie išreiškiami kiekybiniais matais ir tinka argumentacijai. Rodikliai parenkami laikantis logikos, kad jie tikėtų kompleksiskai vertinti ekonomikos, jos konkurencingumo, mokesčių naštos lygio ir socialinių – transferinių išlaidų lygio pokyčius.

Šioje darbo dalyje atliekamas mokesčių naštos poveikio konkurencingos ekonomikos raidai rodiklių parinkimas ir pagrindimas bei modelio, siekiant išskirti ryšius, veikiančius ekonomikos konkurencingumą, įvertinant socialinę aplinką, suformavimas. Įvertinus tradicinių ekonominių rodiklių ribotas šiuolaikinės informacijos vertinimo galimybes, tyrime naudojami išvestiniai socialiniai ir ekonominiai indeksai. Sudarytas modelis turėtų analizuoti ir parinktais rodikliais bei indeksais įvertinti prioritetinius požiūrius pagal šiuos aspektus:

3. Ekonominį - BVP rodikliai, mokesčių našta.
4. Ekonomikos konkurencingumo – Visuotinis Konkurencingumo indeksas (GCI).
5. Socialinės aplinkos lygio - Žmogaus socialinės raidos indeksas (HDI), transferiniai mokėjimai).

Ryšų atskleidimas tarp šių skirtingų rodiklių leis kompleksiniu požiūriu išskirti aktualias pirmenybes, vertinant sąsajas tarp ekonomikos vystymosi ir socialinės aplinkos pokyčių, įvertinant mokesčių naštos ir valstybės vaidmenį šalies ekonomikoje, prioritetu laikant ilgalaikį konkurencingą ekonomikos augimą. Manant, kad dabartiniame ekonomikos išsivystymo etape dažniausiai naudojama BVP rodiklio suteikiama informacija yra nepakankamai informatyvi ir pakankama vertinti šiuolaikinius ekonomikos pokyčius socialinėje aplinkoje, bus siekiama,

kompleksiškai derinant skirtingų rodiklių ir indeksų suteikiamas vertinimo galimybes, atskleisti vykstančius ekonomikos konkurencingumo kitimo procesus.

Socialinė aplinka atspindi visuomenės charakteristikų poveikį ekonomikos procesams. Mokslinėje literatūroje nėra vieningos nuomonės išskiriant socialinės aplinkos rodiklius. Šių rodiklių parinkimas priklauso nuo srities, kurioje siekiama įvertinti socialinės aplinkos pokyčius. Vertinant kintančius gyventojų įpročius, vertybes, fizinius ir moralinius poreikius. Fukuda-Parr, (2003) teigia, kad socialinę aplinką reikia vertinti pagal reiškinius, kurie būtini ir reikalingi šeimos poreikių procese pagal institucijų, dalyvaujančių socialinės aplinkos formavime sritis. Šie procesai, pagal (Costantini & Salvatore, 2005) tyrimus turi būti vertinami bendrame visuomenės poreikių kontekste. Analizuojant socialinės aplinkos kontekstą ekonominėje aplinkoje pagal Dasgupta (2001) aktualūs ir išskiriami tokie rodikliai, kaip gyventojų skaičius, BVP/gyv., gyventojų sveikata ir ilgaamžiškumas, gimstamumas, išsilavinimo lygis, bedarbystė, išsilavinimo lygio, pragyvenimo indeksas, matuojamas vienam gyventojui pagal perkamosios galios paritetą, sveikatos priežiūros lygį, moterų bei vyrų lygybę. Dauguma šių rodiklių yra įtraukta į Žmogaus socialinės raidos indekso (HDI) apskaičiavimo metodiką. Galima manyti, kad vertinant transferinių mokėjimų pobūdį biudžeto rodiklių pagalba ir analizuojant Žmogaus socialinės raidos indekso (HDI) pokyčius galima vertinti socialinės aplinkos kitimą tyrime naudojamais rodikliais. Indeksai, išvesti analizuojant konkurencingumo ir ekonomikos raidos tendencijas, socialinės aplinkos ryšio apklausų rezultatus, iš skirtingų pozicijų įvertina santykius tarp ekonomikos vystymosi, dažniausiai išreiškiamo BVP rodikliu, mokesčių naštos, viešųjų finansų ir socialinių visuomenės poreikių lygio. Indeksų apskaičiavimą ir jų pritaikymą ekonometrinuose modeliuose daugiausia nulemia kokybiniai veiksniai, tokie kaip ekonomikos konkurencingumo pokyčiai, žmoniškųjų išteklių panaudojimas, mokslo-inovacinių naujovių komercializavimas. Iš dalies šis požiūris reiškia naują ekonomistų-psichologų vaidmenį ateities ekonominėje politikoje (Moffatt, 2008). Egzistuoja sudėtinga sąveika tarp ekonominių ir fiskalinių pokyčių, turinčių įtakos pajamų pasiskirstymui ir socialinei aplinkai šalyje, kas rodo, kad tinkamas mokesčių naštos nustatymas yra sudėtingas ir ilgalaikis procesas dėl skirtingos įtakos įvairioms visuomenės grupėms. Tai lemia skirtingos išlaidų ir pajamų instrumentų panaudojimų galimybes; dauguma empirinių tyrimų sutelkia dėmesį į bendrą išlaidų arba pajamų analizę ir nustato teigiamą valstybės išlaidų poveikį vartojimui, bet neigiamą aukštesnio ilgalaikio apmokestinimo normos poveikį vartojimui ir būsimoms ekonominėms perspektyvoms (Morris, Shan & Sun, 2004).

Dažnai teigiama, kad didelė mokesčių našta ir didelis viešojo sektoriaus dydis sulėtina ekonomikos augimą, nors efektyvumo argumentas teigia, kad didėjant mokesčių naštai, nacionalinės ekonomikos nuostoliai augs sparčiau nei mokesčių našta. Daugelis ekonomistų sutaria, kad viešasis sektorius turi svarbų poveikį šalies ekonomikai ir todėl kuo atidžiau turi būti nagrinėjamos šalys, kuriose didelė viešojo sektoriaus dalis darė teigiamą poveikį ekonomikos augimui; bendra nuostata yra būtent tokio tipo ekonomikos politikos vykdymui. Mokesčių našta, tyrime vertinama kaip pagrindinis kintamasis veiksnys, veikiantis ekonomikos konkurencingą augimą

ir kaip socialinės aplinkos garantas, gali veikti netiesiogiai, per poveikį investicijų elgsenai, inovacijoms, mobilumui ir t.t., todėl šie veiksniai turėtų būti vertinami bendroje lygyje.

2.1. Mokesčių naštos ir ekonomikos rezultatų vertinimo galimybių analizė

Šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje plačiai diskutuojama, koku kriterijū rinkiniu galima įvertinti mokesčių sistemos poveikį, kuriant šalies konkurencingumą ir palankią aplinką žmogaus raidai. Aukštas neapibrėžtumo lygmuo, analizuojant fiskalinės politikos kryptis ir valstybės vaidmenį dabartinėje ekonomikoje pripažintas daugelyje studijų, todėl yra aktuali ekonomikos konkurencingumo analizė, kaip strateginis fiskalinės politikos tikslas ir ekonomikos harmonizuoto augimo įgyvendinimo priemonė. Norint apibūdinti esamą ekonominę situaciją, ekonomikos augimo tempus ir jų ryšius su konkurencingumo lygiu, reikia parinkti tokius rodiklius, kurie aiškiai ir išsamiai apibūdintų tam tikros analizuojamos srities kokybinius pokyčius.

Valstybės viešųjų finansų įtaka ekonomikos raidai nėra abejojama, todėl šiuolaikinėje aplinkoje problematiškumas kyla dėl parametrų, apibūdinančių ekonomikos įtaką skirtingiems socialinius-ekonominius reiškinius veikiantiems veiksniams, ir jų vertinimo kriterijų nustatymo.

Akcentuojant mokesčių naštos vaidmenį ekonomikos augimui (BVP/gyv.) ir palankios žmogaus raidai aplinkos (HDI) formavimui atspindi Sala-i-Martin, Stewart, Ranis & Samman, 2005), Artadi (2004), Barro (2001) darbuose. Remiantis Grimm & Kennethl, 2008), Krugman (2008), De Long (2009) darbais, vertinant ilgalaikes ekonominio augimo perspektyvas teigiama, kad esminis ir lemiamas ekonomikoje tampa ūkio konkurencingumo veiksnys. Šiame kontekste būtinas detalesnis veiksnių, turinčių įtaką ekonomikos pokyčiams analizavimas - mokestinės įplaukos (mokestinės naštos lygis), bendrosios biudžeto išlaidos kartu su jų ekonominėmis subkategorijomis - tiesioginiai mokesčiai, socialinio draudimo įmokos, kurie at netiesioginiai mokesčiai, biudžeto struktūriniai ir stabilios ekonomikos vystymosi rodikliai, BVP pokytis.

Kintanti socialinė aplinka, ekonomikos konkurencingumo lygis veikia ekonomikos kitimą, kas sukelia naujus pokyčius valstybės išlaidų lygyje. Formuojant modelio sudarymo logiką remiamasi šiame kontekste ekonometriniuose tyrimuose skirtingų mokslininkų nagrinėtais veiksniais, veikiančiais ekonomikos konkurencingumo raidą socialinės aplinkos kontekste:

- Fatas & Mihov (2001a) tirdami priežastinio ryšio poveikį, nustatant apribojimus pajamų ir išlaidų pokyčiams, vertino:
 - valstybės investicijas ir skolos lygį (% nuo BVP),
 - viešųjų finansų balansą (viešųjų lėšų skirtumas tarp pajamų ir išlaidų).
- Favarra & Giovanni (2003), analizuodami mokestinių pajamų reikšmę ekonomikos vystymuisi, tyrė du kintamus parametrus, veikiančius ekonomikos augimo tendencijas:
 - ekonomikos išsivystymo lygį (BVP/gyv);
 - gamybos produktyvumą, (kaip konkurencingumo tikslą).

- Zingales & Rajan (2003), Clark, Kahn & Ofek (1999), pirmieji ekonomikos išsivystymo lygį ir viešąsias išlaidas vertino pagal šalių BVP lygį, kuris priklauso nuo šalies gyventojų skaičiaus:

- suformavo keturias skirtingas šalių grupes pagal BVP santykį vienam gyventojui.

- Barro (1991a), optimalaus apmokestinimo modelyje analizavo kintamuosius:

- ekonomikos produktyvumą, remiantis technologinio išsivystymo lygiu,

- valstybės viešąsias išlaidas, veikiančias ekonomikos produktyvumo funkciją.

Daugelyje šių tyrimų teigiama, kad Vyriausybės mokesstinė politika yra esminis veiksnys, lemiantis socialinį ir politinį šalies stabilumą, todėl analizuojant jos vaidmenį ekonominiam augimui ir papildant neoklasikinės gamybos funkciją vyriausybės sąvoka (Neoklasikiniame gamybos modelyje ji neegzistuoja) bei remiantis Barro ir Cobb-Douglas' modeliais aktualu analizuoti vyriausybės politiką charakterizuojančius veiksnus:

- biudžeto dydžio dimensiją (vertinama mokesčių ir viešųjų išlaidų pagrindu),
- kokybės dimensiją (valstybės išlaidos, tiesiogiai neįtakojančios ekonomikos produktyvumo),
- mokesčių naštos lygį (% nuo BVP);
- socialinės politikos kokybę (didėjant ribiniam naudingumui, pagal dabartinio suvartojimo lygį ir lyginant su dabartiniu laisvalaikiu ir vartojimu ateityje, aukštesnio lygio valdžios sektoriaus išlaidos turi skatinti didesnę vartojimą - aukštas viešųjų išlaidų lygis turėtų būti vertinamas, kaip teigiama mokesčių išraiška).

Šie tyrimai rodo, kad mokesčių ir ekonomikos istorinė raida nėra išvystyta pakankami, siekiant atsakyti į dominančius klausimus - koku būdu ir kaip valstybės dalyvavimas ekonomikoje, formuojant mokesčių ir socialinę aplinką gali būti įvertintas. Skirtingi tyrimai rodo, kad daug kintamųjų veikia ekonomikos pokyčius, todėl kompleksinis tyrimas būtų tinkamas, naudojant šiems tikslams tinkamus instrumentus – rodiklius, kurie būtų išreikšti kiekybiniais matais ir tinkami argumentacijai.

Bendrą valstybės viešųjų finansų išraišką, veikiančią socialinius - ekonominius šalies gyvenimo pokyčius, galima apibrėžti pagal Barro & Sala-i-Martin (1999) modelį (5 formulė) :

$$N = f(Y(G, M, t, L, R)\tau - c(G) + \alpha r(M)) \quad (7)$$

Pagal šią funkciją, integruojant pagrindines įžvalgas iš I darbo dalies galima teigti, kad ekonomikos konkurencingumo problematika atskleidžiama šiais aspektais, kurie svarbūs parinktiems rodikliams. Dedamosios, kurios yra lygtyje dalinai apibrėžia būtent tuos procesus, kurie aktualūs tyrimui ir kurios atspindi parinkti rodikliai. Lygtyje (7) sujungiami rodikliai, kurie veikia ekonomikos produktyvumo (mūsų atveju tai vertinama kaip ekonomikos konkurencingumo lygis) lygį:

- G - valstybės biudžeto dydis (viešųjų paslaugų lygio, kaip esamo ekonomikos galimybių/konkurencingumo lygio ir mokesčių išraiška),

- M - šalies ūkio pajamos,
- L - darbo aplinka (darbo produktyvumo ir bedarbystės lygis),
- R - išteklių bazė (technologinės inovacijos, mokslinis potencialas, gamtos turtais),
- t - mokesstinė aplinka (fiskalinė politika),
- $ar(M)$ - šalyje sukuriamų papildomų, privataus ūkio pajamų kurios priklauso nuo šalyje vyraujančios socialinės-ekonominės aplinkos.

Analizuojant minėtus kintamuosius, visus sieja mokesstinė aplinka. Parinktų rodiklių pokyčiai reiškiasi per išskiriamus lygtyje dedamuosius, kurie turi įtaką valstybės viešiesiems finansams, mokesčių naštos lygiui, vertinant ekonomikos konkurencingumo, socialinės aplinkos ir ekonomikos kitimo aspektais. Sisteminis kompleksinis požiūris formuojamajame modelyje sudarytų galimybes vertinti fiskalinės politikos kitimo ir socialinės aplinkos lygio santykį, skatinant konkurencingą ekonomikos augimą būtent šiais rodikliais ir indeksais:

1. Mokesčių naštos lygis ir jos kitimas,
2. BVP dydis gyventojui ir jo pokytis,
3. BVP pokytis
4. Transferinių išmokų lygis ir jo pokytis,
5. Ekonomikos konkurencingumo lygis - GCI indeksas ir jo pokytis,
6. Socialinės aplinkos lygis - HDI indeksas ir jo pokytis.

Teoriniu požiūriu šie rodikliai, apskaičiuoti atskirai ir vienos šalies kontekste, mažai naudingi. Šiuos rodiklius reikalinga sujungti, atlikti jų kompleksinę analizę ir lyginti su atitinkamais kitų šalių rodikliais. Šie rodikliai gali būti kompleksiskai vertinami kaip priemonė, kuri objektyviai įvertina padarytą pažangą, siekiant nustatytų tikslų. Ekonomikos konkurencingumo lygio vertinimas Visuotinio konkurencingumo indeksu (GCI) apima esmines sritis ir veiksnius, kurie turi poveikį ekonomikos pasiekimų rezultatams – stabilumas, darbo ir finansų rinka, infrastruktūra, technologinis lygis, verslo padėtis šalyje ir t.t. Šis indeksas reikšmingai papildytų vieną pagrindinių ir dažniausiai naudojamų, matuojant ekonomikos pokyčius BVP rodiklį. Dauguma kitų rodiklių remiasi šio rodiklio santykio ir pokyčio vertinimu, analizuojant ekonominius ir socialinius reiškinius, todėl ekonometrinuose tyrimuose šio rodiklio vaidmuo yra svarbus. Šio vertinimo trūkumas - nėra pakankamai atspindimi socialinės aplinkos pokyčiai, o daugelis ekonominių prognozių remiasi tik BVP rodiklio pokyčių vertinimu.

Vidutinio ekonomikos išsivystymo lygio šalyse (BVP/gyv. ne mažiau kaip 6960 Euro, 2002/2004 m., Economic Indicators, 2010) dažnai nustatoma teigiama koreliacija tarp pajamų ir socialinės aplinkos pokyčių. Didesnės pajamos turinčiose šalyse, BVP augimas nėra tiesiogiai susijęs su socialinės aplinkos augimu („Slenksčio-ribinės kainos“ hipotezė). Tyrimai rodo, kad socialinės aplinkos lygis nekinta aukšto ekonominio išsivystymo šalių atveju, nepaisant BVP augimo vienam gyventojui. Tai nestebina, žinant, kad šių šalių gyventojų pagrindiniai socialiniai poreikiai yra patenkinti, šiose šalyse vartotojai daugiausia dalyvauja ekonomikoje prisitaikydami prie naujų ekonominių pokyčių ir vyksta „nulinės sumos“ varžybos tarp pajamų ir vartojimo statuso, nors ekonomikos raida, vertinama BVP rodikliu yra

teigiama. BVP rodiklio augimas besivystančių ekonomikos šalių atveju turi aukštą koreliaciją su socialinio lygio pokyčiu (Ganghof & Genschel, 2008). Tradiciškai, augant BVP, proporcingai didėja visuomenės dvasinis pasitenkinimas, bet formuojasi nuomonė, kad dabartiniame laikotarpyje BVP augimas yra būtina, bet nepakankama ekonominė pažangos sąlyga (Roubini, 2008; Alesina & Carloni, 2011).

Galima manyti, kad **papildžius BVP rodiklio suteikiamą informaciją, kontroliuojančią ekonominę pažangą ir viešuosius finansus, būtini sprendimai ir pokyčiai labiau atitiktų žmonių gerovės vertinimo poreikius.** Didelė dalis ekonomistų (Buti. & Noord, 2007), Zingales (2009a), Fama (2012), Roubini (2008a), vertindami mokesčių sistemų vaidmenį dabartinėje ekonomikoje aplinkoje, yra linkę pritarti aktyviam valstybės dalyvavimui persikirstant mokestines lėšas ir viešųjų finansų dalyvavimui ekonomikos augime. Tuo pačiu argumentuojama, kad negalima vienareikšmiai persikirstyti mokestinių pajamų, neįvertinus valstybės išlaidų, skirtų visuomenės socialiniams poreikiams, kitimo – De Long (2009), Sen (2006), Sala-i-Martin (2006). Ganghof (2005) akcentuoja būtent mokesčių poveikį šalies konkurencingumui ir palankios žmogaus raidai aplinkos formavimui bei pažymi, kad šalys, vykdančios atitinkančią šalies finansines galimybes valstybės fiskalinę politiką, sėkmingiau nei kitos didina pajamų lygį ir savo gyventojų finansines - socialines galimybes. Tai atitinka istorinius Klasikinės mokyklos ir ypač D. Ricardo požiūrius, kad nagrinėjant pajamų paskirstymą ekonomikoje svarbus santykis tarp pelno normos ir nuo nustatyto pragyvenimo lygio priklausančio darbo užmokesčio. Santykinė dalis nustatoma ekonominiais ir socialiniais sąryšiais, kurie pasireiškia per mokesčių politiką, sąlygojančią ir pajamų nevienodumo lygį, todėl socialinių veiksmų vaidmuo BVP produkto persikirstyme yra ženklus ir reikšmingas.

2.2. Ekonominių rodiklių ir indeksų, naudojamų kuriant modelį, pagrindinių savybių apibūdinimas

Atlikus literatūros, nagrinėjančios mokesčių naštos, valstybės vaidmens ekonomikoje, konkurencingumo ir BVP, kaip ekonomikos mato, tarpusavio ryšius, analizę nustatyta, kad nėra aiškių vienareikšmių išvadų, kurios apibūdintų ryšius tarp mokesčių raidos ir ekonomikos perspektyvų.

Daugelio ekonomistų nuomone naudinga sujungti skirtingus požiūrius, analizuojant valstybės viešųjų išlaidų vaidmenį makroekonominio aspektu:

- įprastinių ekonominių parametrų vertinimą (Stiglitz, 1999),
- investicijas į inovacijas ir produktyvumą (Barro & Sala-I-Martin, 2004a),
- investicijas į infrastruktūrą, kaip šalies ekonomikos konkurencingumo lygio didinimą (Calderon & Serven, 2004),
- investicijas į socialinę ekonomiką (Starbatty ir kt., 2003),
- viešųjų finansų dalyvavimą darbo rinkoje ir švietimo sistemoje (Krueger ir kt., 1998; Fukuda-Parr, 2003) bei bendrame socialinės aplinkos formavime ir palaikyme.

Šios kryptys rodo, kad biudžeto išlaidų struktūra yra sudėtinga ir kompleksinis biudžeto struktūros rodiklių vertinimas yra aktualus, vertinant potencialias mokestines galimybes. Atliekant fiskalinę politiką ir makroekonomiką

charakterizuojančių rodiklių ar indeksų priklausomybių tyrimą aktualu išskirti rodiklius ir indeksus, kurie atitinkamai tiksliai charakterizuotų mokesčių naštos ir socialinės aplinkos harmonizacijos reikšmę, valstybės dalyvavimą ekonomikos konkurencingumo skatinime ir jos vaidmenį skirtingose ekonomikos srityse ir etapuose ilgalaikiu laikotarpiu.

Ekonomikos raidai ir jos pokyčiams vertinti atrinkti ir tyrime naudojami rodikliai:

1. **BVP dydžio pokytis gyventojui ($\Delta BVP/gyv.$)** (BVP, tenkantis vienam gyventojui (GDP per Capita), vertinė išraiška naudojama įvertinti ekonomikos išsivystymo lygio skirtumus)

BVP/gyv. rodiklio naudojimas pagrįstas tuo, kad jis rodo nacionalinės ekonomikos lygį. Šis rodiklis naudojamas daugiausia kaip priemonė, nusakanti nacionalinės ekonomikos išsivystymo lygį einamuoju metu. BVP/gyv. rodiklis plačiai naudojamas, siekiant išmatuoti ekonomikos išsivystymo lygį tarp skirtingų šalių ekonomikų, vertinti jų kitimo tendencijas. BVP/gyv. rodiklis nėra pilnai tinkamas vertinti bendrą ekonomiką pažangą, dėl jo ribotumo vertinant informaciją apie socialinę-ekonominę realybę. BVP rodiklio informacija turi didelį psichologinį poveikį visuomenės ir privatiems sprendimams.

2. **BVP rodiklio pokytis (ΔBVP pokytis)** (BVP kitimas pagal jo vertinę išraišką, pokyčiai ir tendencijos, vertinamos BVP pokyčio santykiu tarp esamo ir buvusio rezultato. BVP skaičiuojamas pajamų metodu (visų galutinių prekių ir paslaugų sukurtų ir pagamintų šalyje per metus rinkos kainų suma)).

Makroekonomikos ir ypač ekonominio augimo teorija yra susijusi su dinaminiais aspektais visai ekonomikai, todėl dinaminis BVP vertinimas aktualus priimančiam ekonominiams sprendimams, vertinant esamų ir būsimų pokyčių tendencijas. Nuo BVP atsiradimo, ši ekonomikos raidos įvertinimo priemonė yra standartinis rodiklis, nusakantis ekonominės veiklos lygio pokyčius, analizuojant bendros gamybos, investavimo, vartojimo lygį, darbo vietų kitimą. Kremer (1998) teigimu pagal gana griežtus apribojimus BVP rodiklio pokytis gali būti naudojamas analizuojant grynosios dabartinės vertės ateityje srautus. BVP pokyčio pagrindinis trūkumas - vertinama pokyčių dinamika (augimas, mažėjimas), bet nėra ryšio su šios dinamikos absoliutine išraiška, todėl informacija nėra išsami, vertinant šalių ekonominį lygį. Pavienis, nors ir labai svarus šis rodiklis negali užfiksuoti visų gyvybiškai svarbių darnaus ekonomikos vystymosi aspektų ir jo informacinė nauda gaunama lyginant jo dinamiką su kitais dinaminiais rodikliais.

3. **Mokesčių naštos lygio pokytis (ΔTB)**

(Mokesčių pajamų ir BVP santykis yra vertinamas kaip pagrindinis rodiklis, naudojamas matuoti bendrą mokesčių naštą. Šis rodiklis kaip palyginamoji priemonė turi apribojimus dėl skirtingo mokesčių naštos lygio ir vyriausybės vaidmens ekonomikoje skirtumų šalyse ir dėl ekonomikos ciklų).

Mokesčiai yra neišvengiama priemonė, formuojant valstybės finansines pajamas, todėl jos santykis su BVP, bei perskirstomas per biudžetą pajamų dydis

charakterizuoja fiskalinės politikos vystymosi tendencijas. Mokesčių našta reikšminga ekonomikos vystymuisi ir biudžeto formavimo kontekste, kadangi lemia vyriausybės išlaidų ir finansavimo sprendimus, bei turi poveikį trumpalaikių ekonominių veiklos svyravimų amplitudėms. Kalbant apie jos įtaką ilgalaikiams skirtumams reikia atskirti biudžeto dydžio ir vyriausybės išlaidų tipų rūšis. Empiriniai tyrimai liudija, kad ekonomiškai sėkmingesnės šalys, turinčios didesnį valstybės išlaidų ir BVP santykį³¹. Aukštas BVP perskirstymo per biudžetą lygis lemia atitinkamai didelį mokestinės naštos lygį, kuris atsispindi socialinėse programose, visuomenės saugumo lygyje, lėšomis, skiriamomis sveikatos priežiūrai, švietimui - tai iš dalies centralizuotai valdoma ekonomika, kur biudžetas tampa pagrindiniu nacionaliniu ekonomikos komponentu dėl didelių perskirstomų pajamų dydžių (Perotti ir kt., 2002. Mokesčių svarba ir vaidmuo, taip pat kaip ir išorės reiškinų savybių įvertinimas atspindi dvi pagrindines mokesčių funkcijas – fiskalinę ir reguliuojamąją (Moffatt, 2008), todėl tiek dalinai centralizuotoje, tiek liberalioje mokestinėje politikoje svarbu pasiekti pusiausvyrą tarp galimybės mokėti ir naudoti.

4. *Transferinių mokėjimų lygio pokytis (ΔSB - pokytis)* (apibūdina šalyje egzistuojančią socialinę politiką, perskirstant mokestines lėšas socialiniams poreikiams).

Yra manoma, kad mokesčių naštos lygis gali būti apribojimas verslo plėtrai, o spartus BVP augimo tempas galimas esant tik mažesnėms mokesčių normos, bet mokesčių sistemos efektyvumas ir jų dydis turėtų būti vertinamas greta su egzistuojančia socialine sistema ir jos poreikiais. Mokestinė politika turi būti vertinama skirtingais indeksais, iš kurių privalomai būtų įvertinamas ir socialinės aplinkos lygis. Ekonomikos vystymasis turi mažinti pajamų nevienodumą visuomenėje, siejant mokesčių politiką su pajamų ir ekonominių galimybių paskirstymu tarp skirtingų ekonomikos segmentų. Mokesčių įtaka pajamų perskirstymui veikia socialinės aplinkos pokyčių vėlesnę kompensaciją, todėl mokesčių našta turėtų būti vertinama atsižvelgiant į pasiskirstymo poveikį, o ne tik į bendrą jos veiksmingumą.

Siekiant įvertinti fiskalinės politikos veiklos efektyvumą, tyrime nagrinėjama ne tik BVP rodiklio išraiškos, mokesčiai (našta, mokestinės pajamos), vyriausybės išlaidos socialiniams poreikiams, bet ir išvestiniai socialiniai-ekonominiai indeksai, kurie sudaro galimybes ekonomikos ir socialinės aplinkos kitimą vertinti daugiau kompleksiniu požiūriu. Nors bendrą šalies ekonomikos konkurencingumą ir socialinio-visuomeninio gyvenimo kokybę nusako daug įvairių koeficientų ir indeksų, apibendrinant galima konstatuoti, kad šiuo metu plačiausiai naudojami ir analizuojami indeksai, agreguojantys įvairius skirtingų sričių pokyčių statistinius duomenis, apibendrinantys informaciją iš Pasaulio banko, Pasaulio sveikatos organizacijos, Pasaulio ekonomikos forumo, Tarptautinio valiutos fondo, Tarptautinės finansų statistikos, Eurostat'o statistikos organizacijos. Galima manyti,

³¹ Viešųjų prekių paklausa, tokių kaip infrastruktūros ir socialinės apsaugos sistemos didina bendrą gerovę. Tačiau yra reikšmingos variacijos tarp vyriausybės šalių biudžetų panašiais vystymosi etapais. Literatūroje teigiama, kad, bendras biudžeto dydis (ir netiesiogiai mokesčių lygis) yra mažiau svarbu, nei būdas, kaip vyriausybė išleidžia pinigus (vyriausybės efektyvumas) (Gali, Lopez-Salido, 2005).

kad siekiant tyrimo naujumo ir naujo požiūrio į ekonomikos ir socialinio lygio būsenos vertinimą, parinkti indeksai iš esmės ir tiksliai įvertina ekonomikos konkurencingumo ir socialines visuomenės sąlygas bei pokyčius. Darbe ir tyrime naudojamų indeksų skaičiavimo metodika, vertinimo sritys ir pagrindinės savybės apibūdinamos 3 lentelėje.

3 lentelė. Socialinių-ekonominių (GCI, HDI) indeksų pagrindinės charakteristikos, skaičiavimo metodai ir vertinamo objektai

Eil. Nr.	Pavadinimas	Indekso apskaičiavimo būdai ir metodika	Indekso reikšmės apibūdinimas	Indekso savybės
1.	GCI (Global Competitiveness Index) Visuotinis konkurencingumo indeksas	skirstoma į 12 veiksnių 2. Valstybės įstaigų struktūra 3. Šalies infrastruktūra 4. Makroekonomikos stabilumas 5. Sveikata ir pradinis švietimo lygis 6. Aukštojo mokslo ir mokymo įstaigų situacija 7. Prekės rinkos veiksmingumas 8. Darbo rinkos efektyvumas 9. Finansų rinkos stabilumas 10. Technologinis –inovacinis lygis 10. Rinkos dydis 11. Verslo išprusimo lygis 12. Technologinės naujovės	Pasaulio ekonomikos forumas (ir partnerių Institutai) reitingą apskaičiuoja tik pagal viešai prieinamus duomenis ir ekonomikos tyrimus šalyse, kurios dalyvauja apžvalgoje. Indeksas fiksuoja veiksnius, įtakančius ekonominį verslo klimata, įvertina pagrindines šalies ekonomikos vystymosi kryptis, dabartinės šalių ekonomikos silpnąsias ir stipriąsias vystymosi puses, siekiant nustatyti pagrindinius fiskalinės politikos reformos prioritetus.	Įvertina ir palygina nacionalinį šalių konkurencingumą ir įvertina globalinės ekonomikos aplinkos pokyčių ir faktorių, veikiančių produktyvumą, reliatyvų svarbumą ir suteikia šalims galimybę identifikuoti aiškų ir praktišką ekonomikos ir fiskalinės politikos vystymosi kelią, ir nustatant prioritетines sritis panaudoti turimus resursus ir pastangas, siekiant aukštesnio konkurentiškumo.
2.	HDI (Human Development Index) Žmogaus socialinės raidos indeksas	Tai yra trijų bendrų indeksų vidutinis svetinis vidurkis: 1. Vidutinės gyvenimo trukmė (gyventojų sveikata ir ilgaamžiškumas), 2. Išsilavinimo lygio (Visuomenės žinių lygis, vertinamas pagal suaugusiųjų raštingumo lygį ir šalies švietimo situaciją), 3. BVP indeksą (Pragyvenimo indeksas, matuojamas vienam gyventojui pagal perkamosios galios paritetą).	Nusako visuomenės gyvenimo lygį ir socialinį stabilumą pagal pagrindinius visuomenės vystymosi aspektus, atsižvelgiant į pajamų dalį, tenkančią vienam gyventojui (skurdo koef.), raštingumą ir išsilavinimo lygį, vidutinę gyvenimo trukmę, sveikatos priežiūros lygį, moterų bei vyrų lygybę, bet neatsižvelgia į pajamų nelygybę šalių viduje.	Įvertina specifinius fiskalinės politikos kurso veiksnius, vertindamas visuomenės atsilikimą ar pasiektus rezultatus visuomenės gerovei, bei gerai atitinka ES šalių augimo vystymosi tendencijas. Indekso reikšmė suprantama kaip ekonomikos politikos vystymosi gairės.

Vienas pirmųjų konkurencingumo aspektą pradėjo analizuoti Schumpeter, J. (1943) ir teigė, kad tai nėra tik kainų konkurencija, kaip numatyta tradicinėse teorijose, tačiau konkurencija paslėpta „...inovaciniame produkte, naujose technologijose, naujo tipo organizacijose, kai atsiranda išlaidų ar kokybės pranašumas“. Naujausios teorijos šiuo klausimu remiasi teiginiais, kad konkurencingumo perspektyvomis laikomos naujovės ir naujų technologinių žinių sklaidimas, o ne (Fizinio) kapitalo kaupimas (kaip tradiciniame neklasikiniame ekonomikos augimo modelyje). Tradiciškai, ekonomistai teigė, kad ekonomikos augimo rezultatas yra fizinio kapitalo kaupimasis (Solow, 1956), todėl tik 1980 m. Schumpeter idėjos sutelkti ekonomistai pradėjo analizuoti ekonomikos augimą kaip naujovių ir mokslo pažangos sklaidą (Aghion & Howitt, 2004; De Long, 2006), o fizinio kapitalo kaupimas tapo vienu iš endogeninių kintamųjų (Zingales, Desai &

Dyck, 2005). Dauguma ekonomistų (Krugman, 1998; Krogstrup, 2007; Lane & Perotti, 2003) sutinka, kad konkurencingumo struktūros analizė sudaro galimybes koordinuoti produkcijos ir technologijos srautus, susikuriant klasteriams arba aglomeruojant veikas, taip gaunant galimybes naujai produkcijai ar inovaciniams sprendimams ir leidžia nacionalinei ekonomikai realizuoti arba sukurti konkurencingą pirmenybę.

Analizuojant konkurencingumą lemiančius veiksnius, jie apibrėžia skirtingus ekonomiką veikiančius kintamuosius – darbo jėgą, inovacijas, kapitalo kiekį, bet jie skirtingai veikia ekonomikos procesą dėl skirtingo šalių ekonominio, socialinio išsivystymo lygio. Pastaruoju metu vis daugiau ekonominį pranašumą lemia MTP pažanga ir vyrauja empiriniai įrodymai, kad kapitalo kaupimo vaidmuo, lyginant su technologijas skatinančiu besivystančiose šalyse, yra mažiau reikšmingas (Sala-i-Martin, 2001; Lopez-Claros, Blanke, Drzeniek & Zahidi, 2008). Tiek Griffith & Klemm, (2004) bei Schuller, (2008) remia teiginius, kad MTP ir inovacijos yra labai svarbus veiksnys, ypač besivystančiai ekonomikai. Svarbų vaidmenį ekonomikos augime lemia išsimokslinimo lygis (arba žmogiškasis kapitalas) (Barro, 1995), tačiau naujais tyrimais rodo, kad tarp išsimokslinimo ir ekonomikos augimo ryšys gali būti netiesinis (Mc Neill, 2007) ir priklauso nuo šalies ekonominio išsivystymo lygio (Perotti, 1999). Empiriniai tyrimai rodo, kad egzistuoja glaudus ryšys (įvairiais aspektais) tarp vyriausybės vykdomos fiskalinės politikos ir ekonomikos augimo rodiklių, sietinų su specializacijos vaidmeniu, nes „...aukštos technologijų vertės produktų specializacija prisideda prie ekonomikos augimo“ (Rogoff, 2011) ir įrodyta technologijų svarba pajėgumų ir paklausos konkurencingumo ekonomikos augimui (Schuller, 2004). Šios mintys rodo, kad konkurencingumas yra sudėtingas kompleksinis reiškinys, kurį lemia eilė tarpusavyje susijusių veiksnių – technologinė pažanga, darbo jėgos potencialas.

Tinkamai parinkti konkurencingumą veikiančius rodikliai – BVP/gyv., mokesčių našta, visuomenės socialinė aplinka – leidžia apibrėžti kontrolines gaires nacionalinės ekonomikos vystymuisi. Tinkama šalių konkurencingumo analizė reikalauja, kad būtų aiškesni ir informatyvesni plėtros rodikliai, negu yra tradiciškai naudojami, kai yra siejami tik su BVP rodiklio pokyčiais. Naujas ryšio tarp ekonomikos augimo ir šalies konkurencingumo sąveikos supratimas, taikant sisteminį požiūrį į ekonominį konkurencingumą ir ekonomikos augimą, atskiria technologinį (GCI) - ekonominį sistemos branduolį ir socialinę (HDI) - institucinę aplinką, kuri turi palaikyti „pagrindines“ ekonominės veiklos sąlygas. GCI indekso apskaičiavimo modelis taip pat yra išvestas iš statistinių apskaičiavimų, vertinant BVP gyventojui lygį.

5. Visuotinio konkurencingumo indekso pokytis (ΔGCI)

Konkurencingumo (GCI) indeksas leidžia analizuoti šalies nacionalinės ekonomikos būseną ir atrinkti geriausių ekonomikos vystymosi kelių. Konkurencingumo indekso užuomazgos siekia 1979 m., kai Pasaulio Ekonomikos Forumo (WEF) buvo pateikta naujas ekonomikos raidos vertinimo matas, pateikiantis lyginamosios analizės įrankius vertinti nacionalinių ekonomikų tvarų augimą siekiant ilgalaikio augimo. Nuo 2000 m., kai Sachs, J., remiantis akademinė

endogenine ekonominio augimo teorija, suformulavo dabartinę GCI indekso versiją, šis indeksas tapo visuotinai pripažintu šalių reitingo indeksu, nusakančiu šalies konkurencingumą, ir priemone, lyginančia šalies stipriausias ekonomikos vystymosi puses, bei jos trūkumus pasauliniu lygmeniu. Sala-i-Martin (2003) patobulino konkurencingumo indekso (GCI) sąvoką ir jo skaičiavimo modelį bei apibrėžė vertinamų makroekonominių ir mikroekonominių veiksnių, lemiančių nacionalinės ekonomikos produktyvumo lygio augimą ir kokybines savybes. Šis indeksas apibendrina ilgalaikes ekonomistų pastangas analizuojant ir stengiantis išryškinti veiksnus, lemiančius skirtingus tautų produktyvumo, pradedant nuo A. Smith'o dėmesio darbo specializacijai, neoklasikų ekonomistų investicijų į kapitalą ir infrastruktūrą akcentavimo svarbą, kai tuo tarpu šiuolaikiniai ekonomistai didžiausią dėmesį atkreipia į palūkanas ir kitus veiksnus, tokius kaip švietimas ir mokymas, technologijų pažanga, makroekonominis stabilumas, geras valstybės teisinės bazės valdymas, finansinės-fiskalinės politikos skaidrumas ir stabilumas.

Šiuo metu GCI indeksas nustatomas remiantis šių faktorių analize:

- Institucinis. Institucinę aplinką sudaro pagrindinių įstaigų visuma, per kurią asmenys, įmonės ir vyriausybės sąveikauja kurdamos pajamas ir turtą šalies ekonomikoje. Institucinė struktūra turi stiprią įtaką konkurencingumui ir ekonomikos augimui.

- Infrastruktūros. Plati ir veiksminga infrastruktūra yra esminė sąlyga, skatinanti šalies konkurencingumą, nes ji užtikrina veiksmingą ekonomikos funkcionavimą, nustato ekonominės veiklos vykdymo vietą ir veiklos rūšis arba sektorius, kurie gali susikurti esant tam tikriems ekonomikos faktoriams.

- Makroekonomikos stabilumo. Makroekonominės aplinkos stabilumas svarbus verslo vystymuisi ir daro reikšmingą įtaką bendram šalies konkurencingumui. Nors vien makroekonominis stabilumas negali padidinti šalies produktyvumo lygio, bet jo nebuvimas ženkliai kenkia ekonomikos vystymuisi.

- Sveikatos ir išsilavinimo lygio. Kokybiškas aukštasis mokslas ir praktika yra veiksnys, lemiantis šalies ekonomikos kilimą, naudojant pažangiausias technologijas, kurios leidžia pirmauti konkurencinėje aplinkoje.

- Technologinio pasirengimo ir inovacijų. Dabartinėje globalioje aplinkoje šiuolaikinės technologijos yra būtina sąlyga, siekiant gerinti produktyvumą ir tampa svarbiu elementu įmonėms konkuruoti ir klestėti. Nors didelę naudą galima gauti gerinant institucijų veiklą, infrastruktūrą, mažinant makroekonomikos nestabilumą ar gerinant žmogiškąjį šalies gyventojų kapitalą, visi šie veiksniai galų gale negarantuos ilgalaikio ekonomikos augimo, kuris turi būti palaikomas su technologinėmis naujovėmis.

GCI indeksas leidžia atskirti gerovę ir produktyvumą, o ne bendrą produktyvumą ir išteklių gausą. Būtent šias savybes ir norima išryškinti modelyje, vertinant kitus rodiklius kaip kintamuosius, kurie turėtų sudaryti prielaidas konkurencingumo augimui. Paramos ir dotacijos gali turėti netiesioginės įtakos konkurencingumui, jei tai skatina konkrečios politikos pasirinkimą, veikiantį makroekonomikos rezultatus. Mokslinėje literatūroje taip pat nagrinėjamas šalies dydis, kuris gali būti laikomas privalumu, nes didesnės šalys lengviau pritraukia

investicijas dėl jų vietos rinkos potencialo, net jei ji nėra konkurencingesnė. Dydis taip pat gali skatinti masto ekonomiką tokiose srityse kaip naujų technologijų kūrimas ir įdiegimas (MTP). Remiantis šiuo indeksu nagrinėjamos šalys gali būti gana tiksliai ranguojamos, ką patvirtina eilės mokslininkų nuomonė (Fatas & Mihov, 2002; Balassone & Franco, 2000; Gasper, 2002), kadangi šis indeksas apibrėžiamas kaip tam tikros srities kiekybinio ar kokybinio vertinimo dirbtinai sukurtas instrumentas, kurį sudaro subindikatoriai, tiksliai įvertinantys analizuojamų sričių statistinius duomenis. Pabrėžtina, kad indeksu **tikslingiausia vertinti daugiakriterijines koncepcijas** (pvz. konkurencingumą, industrializaciją, darnumą, rinkų integraciją, žinių visuomenės plėtrą ir kt.), kurios negali būti įvertintos vienu rodikliu. Būtina remtis ir praktiškai atliktų ekonominių ir socialinių tyrimų, nagrinėjančių konkurencingumo veiksnių tarpusavio koreliaciją ir įtaką bendram konkurencingumui, rezultatais. Pritardami Hemming, Kell & Mahfouz (2002) teiginiams, Zingales & Rajan (2004) pabrėžė, kad konkurencingumo vertinimo tikslumas tiesiogiai priklauso nuo identifikuotų ir skaičiavime naudojamų konkurencingumo veiksnių, todėl siūlo prieš konkurencingumo vertinimą atlikti išsamią konkurencingumo veiksnių analizę, nes ekonomiškai stiprios šalys, kurioms tradiciškai būdingas aukštas našumas ir ekonomikos augimo tempas, mažas nedarbas ir nuolat auganti eksporto apimtis, nebūtinai gali būti konkurencingos tarptautiniu mastu.

Gerėjantys šalies ekonomikos rodikliai gali būti susiję su unikaliais šalies konkurencingumo veiksniais, todėl užsitęsęs šalių konkurencingumo vertinimas ekonomikos ciklo etape ir tarpusavio lyginimas gali būti netikslingas ir iškreipiantis realybę, jei šalių ar regionų ekonomikos smunka ir konkurencija mažėja. Šiai problemai spręsti Hines (2006) siūlė konkurencingumo vertinime (indekse) naudoti kintamuosius, kurie kiek galima mažiau priklausytų nuo ekonomikos ciklo svyravimų ir konkurencijos iškreipimo. Reikia sutikti su Sachs & Warner (2005) teigimu, kad vertinant konkurencingumą, tikslinga atsižvelgti į atskirų šalių grupių specifiką ir išskirti specifinius konkurencingumo veiksnius ir nustatyti skirtingų dydžių svorio koeficientus veiksniams ar jų grupėms.

Derinant įvairias metodikas ir skirtingus ekonominius-socialinius vertinimo rodiklius, tokius kaip BVP, mokesčių našta, transferviniai mokesčiams, modelyje siekiama įvertinti ir atskleisti kompleksinę įtaką, kuri susiformuoja tarp mokesčių naštos, ekonomikos kitimo, konkurencingumo ir socialinės aplinkos, ir kuri iš principo turėtų būti prioritetu, formuojant ekonomikos raidos strategiją. Norint įvertinti socialinės aplinkos būseną naudojamas HDI indeksas.

6. Žmogaus (Visuomenės) socialinės raidos vystymosi indekso pokytis (Δ HDI)

BVP rodiklis, vertinant socialinio gyvenimo standartų kitimą, žmonių gerovės ir pažangos pokyčius, nesuteikia aiškiosios informacijos. Neišsami BVP informacija gali lemti klaidingus ūkio subjektų sprendimus, vertinant iš socialinės aplinkos perspektyvų ir ilgai dėl akumuliacinio poveikio ir struktūriškai nepilnos informacijos gali pasireikšti socialiai nepageidaujamų krypčių investicijos/inovacijos. Išvengti BVP teikiamos informacijos trūkumų formuojant socialinę aplinką ir "...gauti papildomą visuomenės dėmesį buvo aiški HDI indekso

tikslo dalis, kai bandoma parodyti per daug sureikšmintą BVP vienam gyventojui rodiklio priemonę, kuri dažnai naudojama kaip vienintelis rodiklis, vertinantis ekonomikos ar socialinius pokyčius...“, teigia Sen (2003). Šiuo metu vienas žinomesnių socialinės aplinkos kompozicinių indeksų, jungiančių rodiklius, kurie laikomi svarbiausi visuomeninei žmonių gerovei, yra Žmogaus socialinės raidos indeksas (HDI), kuris vertina ir sumuoja šiuos pagrindinius rodiklius:

1. BVP/gyv.,
2. Vidutinę tikėtiną gyvenimo trukmę,
3. Suaugusiųjų raštingumo lygio ir bendro siekiančiųjų pradinio, vidurinio ir aukštojo išsilavinimo rodiklius.

HDI indeksas, pagal Sen & Anand (1999) apibūdina žmonijos išsivystymą „...kaip pasiektą ir dinamišką procesą, kai stabilus vystymasis gali būti apibrėžtas kaip išsivystymas, kuris atitinka dabarties poreikius, nestatydamas į pavojų ateinančių kartų gebėjimo tenkinti jų norus“. HDI indekso pagalba siekiama įvertinti du skirtingus aspektus:

1. Atitikimą tipiniams efektyvaus mato pajėgumams;
2. Skirtingo ekonominio išsivystymo šalių teisingo įvertinimo iš nuoseklaus vystymosi požiūrio taško (Costantini & Salvatore, 2005).

Visuomenės vystymosi paradigmoje aplinka ir natūralūs ištekliai turi sudaryti priemones siekti aukštesnio gyvenimo lygio standarto, taip kaip didėjančios socialinės išlaidos – kelti visuomenės gyvenimo būčių lygį (Guvenen, Kuruscu & Ozkan, 2010). Nagrinėjant stabilios ekonomikos vystymosi kryptis įvertinimui naudojama metodologija, kuri vertina ateinančių kartų galimybę pasiekti bent jau tą patį pragyvenimo lygmenį ekonominiu aspektu, todėl siekiant ekonomikos augimo būtina atsižvelgti į etinį ir moralinį įsipareigojimą palikti ateičiai pagrindinį kapitalą bent jau tokio dydžio, koks yra paveldėtas iš praeities (Solow, 1970). Modelyje naudojant ir lyginant HDI indeksą su jau egzistuojančiais tradiciniais ekonomikos indikatoriais, tokiais kaip BVP gauname platesnę fiskalinės politikos analizę. BVP/gyv. rodiklio įtraukimas į HDI atspindi didžiausią pajamų ribą, mažėjanti pajamų ribinį naudingumą, vertina pajamų nelygybę, kas yra aktualu ypač besivystančioms šalims, siekiant aiškiai įvertinti padėtį ir svarbiausių kriterijų pokyčius (Dasgupta, 2001).

HDI indeksas įvertina raštingumo ir gyvenimo trukmės dydžius, kas yra svarbus visuomeninis patobulinimas, tačiau negali panaikinti pagrindinių suvestinių rodiklių trūkumų, nes duomenų agregavimas gali slėpti trūkumus dėl duomenų kiekio, jų nustatymo ir parinkimo sektoriuose, kuriose netikslumai kelia grėsmę bendram sistemos įvertinimui. Svarbi sąlyga HDI indekso nustatymui yra statistinių duomenų tinkamumas ir patikimumas, todėl šis indeksas tiksliausiai atspindi tendencijas Europos šalyse, kuriose yra sukaupta pakankamas kiekis statistinės informacijos (Sen, 2000). Sudarant HDI indeksą buvo laikomasi trijų pagrindinių matmenų:

1. Gamtos išteklių tausojimo,
2. Ilgo, sveiko visuomenės gyvenimo galimybių ir teisės į išsilavinimą,
3. Gamtos išteklių ir aplinkos apsaugos.

Analizuojant išteklių klausimą vietoj palyginimo su BVP/gyv. rodikliu naudojama bendrųjų nacionalinių pajamų elementai: natūralaus kapitalo nuvertėjimas (energijos ir mineralinių žaliavų, išteklių), natūralios gamtinės aplinkos ekonominis pakenkimas ir fiksuoto ekonominio kapitalo vartojimas. Išsilavinimo klausimas pagal Sen (2000a), priklauso nuo individualių gabumų ir gali būti skirtingo lygio pagal skirtingus prioritetus, vietas ir laiką. Socialiniame stabilume bedarbystės lygis duoda labiau realistinį socialinį žmogaus būsenos pavaizdavimą, negu sanitarinės sveikatos apsauga, kadangi pastarosios lygis ES yra daugmaž panašus. Būtent šios indekso savybės modelyje atspindimos kartu su Biudžeto ir stabilios ekonomikos raidos rodikliais atskleidžia biudžeto persikirstymo problematiką.

Apibendrinant analizuotus tarptautinių organizacijų indeksus, pastebėtina, kad indeksai yra svarbūs valstybės strategams, mokslininkams bei potencialiems investuotojams, kadangi nurodo šalies ūkio raidos kryptis bei tendencijas. Indeksų reikšmė identifikuoja tam tikros šalies institucinės aplinkos silpnąsias ir taisytinas vietas. Vadinasi, **veiknių vertinimai atspindi tas institucinės aplinkos silpnąsias vietas, kurios turėtų būti reformuojamos, siekiant užtikrinti geresnes sąlygas ekonomikos vystymuisi.**

Valstybės dalyvavimo socialiniuose procesuose svarba yra aktuali dėl to, kad privačias rinkas, teikiančias socialines paslaugas, užtikrinančias visuomenės poreikius (medicina, pensinis draudimas) gali ištikti nesėkmė ir makroekonominė prasme privačios rinkos gali neužtikrinti ribinės naudos ir ribinių sąnaudų lygybės dėl pakitusių paslaugų pobūdžio, paslaugos teikimo sąnaudų ir per didelio siūlomų paslaugų santykio su egzistuojančiu poreikiu, ar tikėtino naudos iš viešosios prekęs pasiskirstymo (Archibugi & Coco, 2004). Svarbus priežastinis ryšis egzistuoja tarp ekonomikos ir HDI pasiekimų, tačiau šie ryšiai yra ne automatiški, o priklauso nuo daugelio veiknių, įskaitant ekonomikos struktūrą, turto paskirstymą, fiskalinius ir politinius sprendimus. Analizuojamieji rodikliai turi loginį tarpusavio ryšį ir atskirus vertinimo objektus, todėl jų tarpusavio ryšių žinojimas sudaro galimybę pilnai įvertinti ekonomikos kitimą socialine-ekonominė prasme.

Apjungiantis makroekonominius rodiklius ir išvestinius indeksus „Mokesčių poveikio ekonomikos konkurencingumui vertinimo socialinės aplinkos kontekste“ modelis gali būti įrankis, kurio pagalba bus galima įvertinti mokesčių, transferinių mokėjimų, ir biudžeto prioritetines sritis, siekiant subalansuoto ekonomikos konkurencingumo augimo. Tradiciniai ekonominiai rodikliai šiuolaikiniame spartaus ekonomikos vystymosi ir globalizacijos laikotarpyje nepakankamai tiksliai fiksuoja ir įvertina pagrindinius ekonomikos ir socialinius aspektus, kas suteikia klaidingus signalus. Informacija, gaunama vertinant ekonominius-socialinius rodiklius kompleksiskai, suteikia platų ekonominės sistemos lygio apibūdinimą.

2.3. Mokesčių naštos ir ekonomikos konkurencingumo ryšio vertinime naudojamų rodiklių pagrindimas

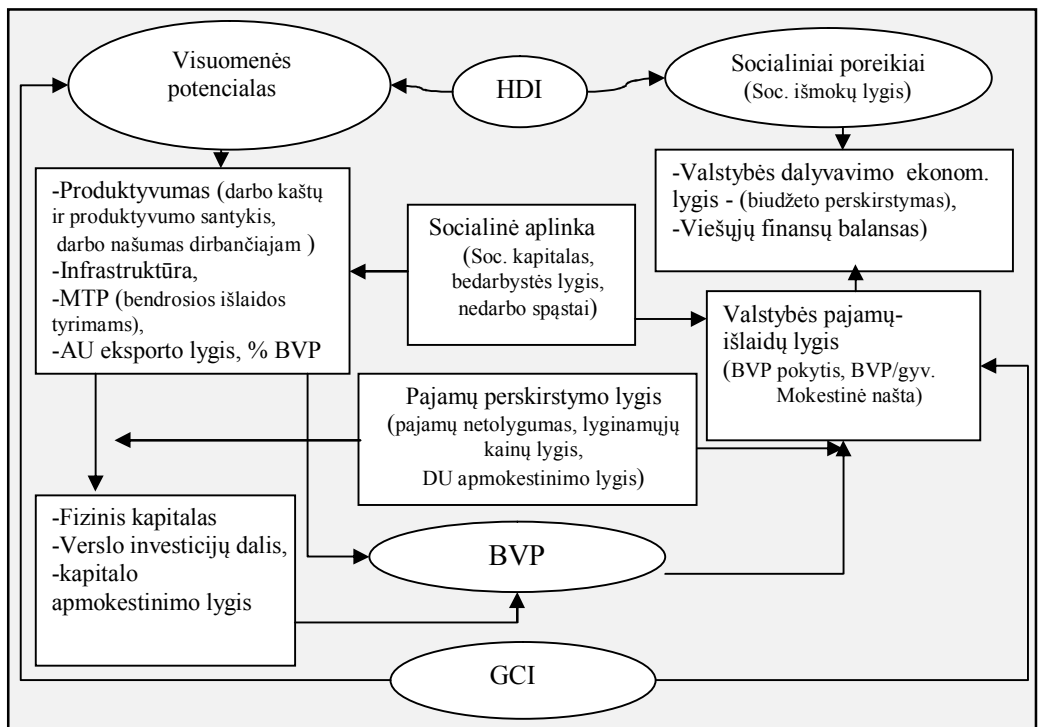
Siekiant nustatyti įvairių veiknių kitimo tendencijas per tiriamąjį laikotarpį ir atlikti palyginamąją analizę, numatyti kitimo bei priklausomybės tendencijas ateityje, aktualu parinkti ir apibrėžti indeksų ir rodiklių statistinę informaciją, kuri

pilnai atspindėtų tiriamojo priklausomojo rodiklio - mokesčių naštos perskirstymo poveikio analizuojamiems kintamiesiems matematinis ryšius. Biudžeto ekonominių - struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių įtraukimas į tyrimą leidžia atlikti dekompozicinę analizę, kurios tikslas indeksų vertinimo sritis susieti su mokesčių pajamų perskirstymo politika. Mokestinių pajamų perskirstymas vykdomas biudžeto dėka, todėl būtent biudžeto struktūriniai rodiklių pokyčiai leis sugretinti ir įvertinti mokestinių lėšų perskirstymo poveikį indeksų pokyčiams.

4 lentelė. Pagrindinių Biudžeto ekonominių-struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių, naudojamų darbe, apibūdinimas

Rodiklis/indeksas	Mato būdas	Rodiklio/indeksa apibūdinimas
1. BVP vienam gyventojui	BVP/gyv.	Bendros ekonominės veiklos mastas visuose ekonomikos sektoriuose, vertinant sukurtą vertę vienam gyventojui. Analizuojant metinį BVP/gyv. augimo tempą galima lyginti ekonominės plėtros dinamikos laike pokyčius.
2. BVP augimo pokytis	% nuo ankstesnio BVP	Apskaičiuojant metinį BVP augimo tempo apimtį siekiama palyginti rodiklio dinamiką laiko atžvilgiu ir tarp skirtingų šalių. BVP augimo pokyčio matavimas galiojusiomis kainomis, vertinant ankstesniųjų metų kainų pokyčius, siekiant nustatyti realius infliacijos augimo tempus.
3. Mokestinė našta	% nuo BVP	Mokesčių pajamų lygis, % nuo BVP
4. Bedarbystės lygis	% nuo visų dirbančiųjų	Darbingų žmonių, laikinai gaunančių bedarbių pašalpas dalis tarp visų dirbančiųjų.
5. Viešųjų finansų balansas	% skirtumo tarp pajamų ir išlaidų pokytis	Konsoliduotas valdžios sektoriaus skolos pokytis, įvertinantis valdžios sektoriaus yra skirtumą tarp pajamų ir išlaidų, bei nusakantis šalies viešųjų finansų padėtį kaip "perviršinio deficito procedūrą". Viešųjų finansų balansas (valdžios sektoriaus skirtumas tarp pajamų ir išlaidų pokytis.)
6. Pajamų pasiskirstymo netolygumo lygis, (GINI indekso analogo išraiška)	% nuo pajamų skirtumo tarp turtingiausių ir vargingiausių visuomenės sluoksnių	Santykis viso pajamų, gaunamų 20% gyventojų, turinčių didžiausias pajamas su pajamomis, gaunamų 20% gyventojų, turinčių mažiausias pajamas. Rodo diferenciacijos tarp skirtingų pajamų grupių mastą (kaip skiriasi realus pajamų pasiskirstymas tarp gyventojų grupių nuo idealaus atvejo, kuomet kiekvienas visuomenės narys gauna vienodas pajamas)
7. Nedarbo spąstai	% bendros mokesčių naštos	Mokesčio tarifai mažai uždirbantiems (progresinių mokesčių efektas), vertinama darbo užmokesčio apmokestinimo lygio progresyvumą ir socialinio draudimo įmokų, bei bedarbystės pašalpų lygį. Šis rodiklis rodo darbo užmokesčio jautrumą apmokestinant aukštesniais mokesčiais ir galimybes gauti/prarasti išmokas, pokyčius.
8. Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai,	% nuo BVP	Rodo išlaidos inovacijoms ir moksliniams tyrimams, investicijas į žmogiškuosius išteklius, MTP tyrimus ir jų plėtrą, plėtojant žinių ir technologijų augimo ir užimtumo strategiją, siekiant visuomenės gerovės augimo.
9. Aukštųjų technologijų eksporto dalis	% nuo eksporto dalies BVP	AU eksporto dalies suminė išraiška, % BVP nuo rodiklio
10. Darbo našumas (ekonomikos produktyvumas)	Darbo produktyvumo lygio pokytis (ΔBVP/gyv, Euro/gyv.)	Darbo našumas svarbus tiek analizuojant darbo našumą (darbo našumą per darbo valandą), tiek bendrąjį ekonomikos konkurencingumo lygį. BVP pokytis per darbo valandą rodo nacionalinės ekonomikos produktyvumo vaizdą.
11. Lyginamųjų kainų lygis	pokytis, PGS in Euro	Skirtumas tarp perkamosios galios standarto (PGS) ir rinkos kainų (Euro), įvertinant valiutų keitimo kursą rodo kainų skirtumus ES šalyse. Vertina mokesčių harmonizacijos lygį.
12. Transferinių mokėjimų lygis	% nuo BVP	BVP dalis, skirta transferinėms išmokoms

Tyrimui parenkami ir naudojami pagrindiniai biudžeto struktūros ir ekonomikos raidos vertinimo rodikliai. (Eurostat, 2010). Valstybė dalyvauja nustatydamą mokestinę aplinką ir formuodama biudžetą, todėl šie rodikliai (4 lent.) rodo valstybės dalyvavimo ekonomikoje, formuojant biudžetą ir perskirstant mokestines pajamas, vaidmenį. Norint modelyje atspindėti biudžeto formavimo procesus, papildomai analizuojami biudžeto struktūros sandarą ir pagrindinius išlaidų straipsnius atspindintys rodikliai. Tinkamai parinktų rodiklių ir indeksų duomenys aktualūs, siekiant nustatyti ir įvertinti ryšius tarp tyrime naudojamų indeksų, kurie atspindi tiek ekonominę šalies gyvenimo lygio situaciją (GCI), tiek visuomenės ir socialinės aplinkos padėtį šalyje (HDI), tiek ir BVP/gyv., mokesčių naštos (TB) ir transferinių mokėjimų (SB) rodiklius. Analizuojami indeksai turi sudėtingus tarpusavio ryšius ir šie ryšiai atskleidžia skirtingus poveikio būdus. Indeksų ir fiskalinės politikos (mokesčių našta) poveikio įtaka ir ryšys su BVP/gyv. bei transferinių išmokų dydžiais (SB), apibūdinamas 3 paveiksle.

3 pav. Indeksų ir valstybės fiskalinių įrankių ryšių struktūra

Valstybės dalyvavimas ekonominiuose ir socialiniuose procesuose tampa vis svarbesnis, reiškiantis ekonomikos cikliškumui bei augant socialinės politikos svarbai. **Siekiant įvertinti ir palyginti skirtingų šalių fiskalinę praktiką nepakanka lyginti tik mokestinę našta, bet ne mažiau svarbūs ir biudžeto sudarymo principai ir prioritetai.** Svarbu išskirti rodiklių, charakterizuojančių fiskalinės politikos vystymąsi ir nustatyti jos poveikį vykstantiems ekonominiams procesams, išreiškiamiems per BVP, biudžeto ir mokesčių lygio kitimo tendencijas.

Šalies ekonomikoje visuomenė ir jos poreikiai (socialinės aplinkos lygis), bei jos savybės (produktyvumas, efektyvumas) lemia šalies ekonominio augimo potencialą, kuris siejamas su aktyviu valstybės vaidmeniu ir dalyvavimu, finansuojant per biudžetą prioritetines sritis, siekiant ilgalaikio potencialaus BVP augimo, kuris remiasi našiomis technologijomis ir žmonių kvalifikacija. Pavaizduoti ryšiai (3 pav.) rodo ekonomikos pusiausvyros ciklą - ekonomikos augimas remiamas valstybės dalyvavimu naudojant tinkamą biudžeto perskirstymo strategiją. Sukuriamas BVP dydis priklauso nuo šalyje turimo fizinio kapitalo, kurį įtakoja investicijos ir kapitalo apmokestinimo sąlygos, kurio pagalba, panaudojant Visuomenės gebėjimo lygį, kuriama pridėtinė vertė. Iš kitos pusės, šios savybės priklauso nuo Valstybės pajamų-išlaidų santykio (biudžeto struktūra), bei mokesstinės naštos, skirtos valstybės investicijoms ir socialinei aplinkai formuoti. Tam tikrame ekonomikos išsivystymo lygyje, santykinis biudžeto didėjimas rodo išlaidų persiskirstymo pokyčius dėl naujų galimybių ar išorės ekonominių sukrėtimų poveikio.

Tarp ekonomikos augimo regresijos modelių mažai dėmesio skiriama valdžios sektoriaus (biudžeto) išlaidų analizei, bet Vyriausybės biudžeto dydis gali būti susijęs su nauju plėtros etapu, ekonomikos atvirumo įtaka, produkcijos įvairove, socialine fragmentacija, gyventojų struktūros pokyčiais ir kitais instituciniais ir kultūriniais visuomenės gyvenimo aspektais.

Kita problema yra kriterijų stabilumas laikui bėgant, taip pat šalių grupių įvairovė, analizuojant pagal ekonomikos išsivystymo lygį (Brock & Durlauf, (2001). Lėšų perskirstymas lemia mokesčių naštos pokyčius, kurių dydis tiesiogiai priklauso nuo šalies išlaidų tiek inovacijoms, tiek transferinėms ir kitoms išmokoms, kurios turi grįžtamąjį ryšį.

Vienas iš jų – pajamų nevienodumo mažėjimas, nes socialinis susiskaldymas (pajamų nevienodumas) yra svarbus konkurencingumo deficito veiksnys (Atkinson & Brandolini, 2001). Lyginat šių kintamųjų poveikį ekonomikos augimui, vyrauja ženkli socialinių veiksnių įtaka – pajamų nevienodumui sumažėjus 10 Gini punktų, biudžeto išlaidos socialinėms reikmėms (deficitas) sumažėja iki 1,9% nuo BVP. Ši, Levine & Easterly (2001), sociopolitinių kintamųjų poveikio visuomeniniam deficitui išvada, sukėlė didelę nuostabą ir kaip pažymi Sala-i-Martin (2004), šis požiūris gali būti reikšmingas, analizuojant pajamų perskirstymo lygio problemą.

Pajamų nevienodumas sąlygoja bedarbystės lygį, nes, kaip nustatė Alesina, Spolaore & Enrico (1999) pajamų nevienodumas didina socialinį-politinį nestabilumą ir vyraujanti didelė pajamų nelygybė gali skatinti įvairias visuomenės grupes organizuoti ir užsiimti ne darbine veikla, o ieškoti kitų pajamų šaltinių, mažina darbo paieškų ir išsilavinimo/perkvalifikacijos poreikį, kas turi neigiamą poveikį konkurencingumo lygiui, nes mažina darbo rinkos efektyvumą ir rinkos stabilumą.

Šiuo aspektu ekonominio išsivystymo (BVP/gyv.) rodiklio buvimas HDI skaičiavimo metodikoje atspindi pajamų perskirstymo aktualumą visuomenėje (mokesstinės naštos paskirstymo, socialinių išmokų politiką). HDI rodiklio trūkumas, lyginant su kitais alternatyviais rodikliais, yra per siauras ekonominės aplinkos ir jos lygio vertinimas, todėl vertinant produktyvios ekonomikos augimo galimybes

aktualus GCI indekso naudojimas, kurio sudėtyje atspindimas šalies ekonomikos augimo santykis tarp technologijų pažangos, darbo kvalifikacijos, produktyvumo įtakos bendram šalies ūkio konkurencingumo didėjimui, ką taip pat lemia valstybės pajamų-išlaidų lygis.

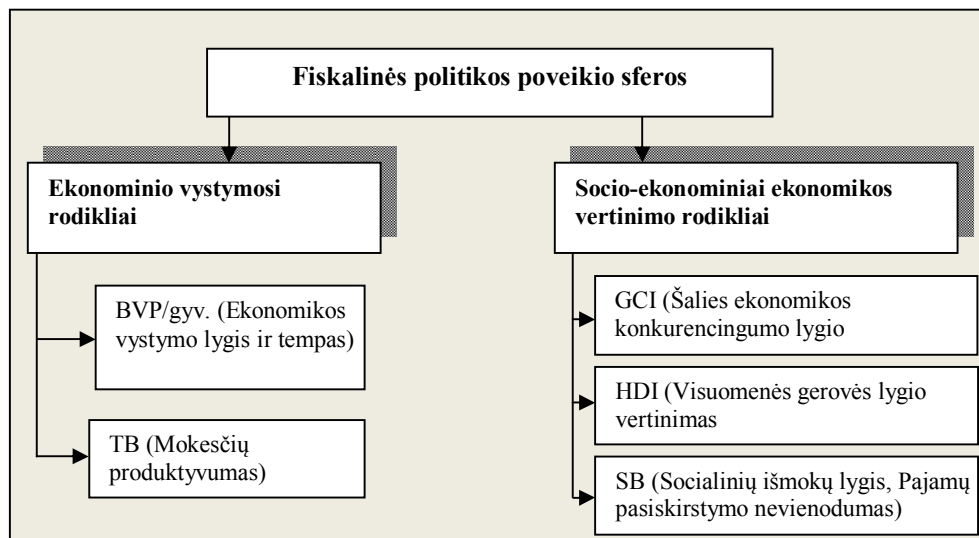
Šiuolaikinėje ekonominėje aplinkoje BVP rodiklį galima vertinti tik kaip vieną iš ekonominės pažangos vertinimo kriterijų, todėl reikalinga kompleksinė suvestinio rodiklio, kuris iš vienos pusės vertintų socialinę pažangą, o iš kitos pusės parodytų ekonomikos potencialo panaudojimą, alternatyva, nes ekonomikos būsenos vertinimas per BVP kitimą yra būtinas, bet nepakankamas konkurencingos ekonomikos augimui šiuolaikinėje visuomenėje. Analizuojant ekonomikos kitimą socialinės aplinkos kontekste mokesčių pajamų perskirstymas, mokesčių našta, veikianti „Nedarbo spąstų“ lygį, augantis transferinių mokėjimų poreikis tampa aktuali analizuojant ekonomikos konkurencingumo sampratą. Analizuojant mokesčių naštos rolę konkurencingumui pagal „Tvaraus vystymosi tendencijų“ (Sen, 2006) supratimą būtina įvertinti mokesčių galimybes tarp galimų kompromisų - skatinamojo poveikio ir visuotinės lygybės siekių. Reikėtų pažymėti, kad nors matavimo ir vertinimo priemonės gali būti pritaikytos daugeliui socialinių rodiklių (pajamoms, vartojimui, sveikatos būklei, išsilavinimui, disponuojamam turtui ir kt.), daugiausia dėmesio skiriama gyventojų pajamoms ir vartojimo išlaidoms, kurios reikšmingai priklauso nuo sukuriamos pridėtinės vertės ir mokesčių politikos. Technologinė pažanga sukuria darbo vietų didėjimą labiausiai kvalifikuotiems darbuotojams, tačiau tuo pat metu nei technologinė pažanga, nei socialinio gyvenimo ypatybės nepadidina darbo vietų vidutinio lygio ir žemos kvalifikacijos žmonėms (Zingales, Desai & Dyck, 2005). Todėl, analizuojant konkurencingumo augimą, svarbu įvertinti, kad, kaip pabrėžia Thurow (1998) empiriniai įrodymai nepalaiko vienakrypčio ryšio tarp kvalifikacijos skirtumų (mokslo ir mokymo) ir darbo užmokesčio nelygybės, o remiantis ekonomistais (Akerloff (2006), Perotti & Volpin, 2005; Persson & Tabellini, 2000) galima teigti, kad egzistuoja glaudus ryšys tarp mokslo ir ekonomikos augimo, o ne tarp švietimo ir nelygybės.

Dinamiškai keičiantis pačiai ekonominei aplinkai, vykstant globalizacijos procesams, intensyvėjant šalių ekonominiams integraciniams procesams, mokesčių sistemos keičiasi, todėl jų įtakos įvertinimas atskiros šalies ekonomikos vystymuisi tampa itin aktuali ir vis sudėtingesnė problema.

Metodiškai teisingai parinkus analizės būdą ir priemones bei įvertinus įvairius politinės ekonomikos aspektus Prescott (2009) nustatyta, kad atsirandant dideliems ekonominiams junginiams ir kai šalys nėra simetriškos ekonominiu, geografiniu ir demografiniu atžvilgiu, nesuderintos fiskalinės politikos bendrame darinyje sukelia ypatingų problemų, todėl papildomi moksliniai tyrimai yra būtini, norint atsakyti į klausimus, koks fiskalinis harmonizavimas ir/ar bendradarbiavimas leidžia garantuoti ekonominę ir socialinę raidą sparčiai besikeičiančiomis ekonominėmis aplinkybėmis.

Siekiant parinkti vertinimo metodikas, atitinkančias kintančias globalizacijos įtakoje sąlygas, reikia tiksliai žinoti ir įvertinti fiskalinio poveikio kryptis. Mokesčių ir jų naštos poveikio ekonomikos augimui vertinimas yra kompleksinio pobūdžio,

todėl būtina išsami analizė skirtingais aspektais, kurie nurodyti 4 paveiksle. Globalizacijos procesai, ES visuomenės senėjimo tendencijos daro įtaką mokesčių struktūrai dėl kintančio viešųjų lėšų poreikio. Ekonomikos konkurencingumo lygis ir socialinės aplinkos palaikymo išlaidos formuoja dabartines fiskalinės politikos - apmokestinimo tendencijas, kurios glaudžiai susijusios su ekonomiais procesais, šiame darbe vertinamais rodikliais - BVP/gyv., mokesčių našta (TB), Socio-ekonomiais indeksais (GCI), HDI indeksais.

4 pav. Tyrime analizuojamos fiskalinės politikos poveikio vertinimo kryptys

Vertinant šiuolaikinių ekonominių procesų ateities pokyčius, globalizacijos, mokesčių naštos ir socialinės aplinkos harmonizacijos vaidmenį, fiskalinės politikos vaidmuo ES šalių atveju turi atitikti ir ekonomikos konkurencingumo lygio, ir socialinės aplinkos kintančius poreikius. Įvairių požiūrių ir skirtingų rodiklių bei indeksų naudojimas tyrime yra būtina sudedamoji modelio proceso dalis. Šių pasirinktų rodiklių analizė rodo, kad hipotetiniai viešųjų išlaidų (biudžeto) sudėties pokyčiai, kintant viešųjų išlaidų poreikiams, priklauso nuo ekonomikos vystymosi galimybių (konkurencingumo) pokyčių ir tendencijų. Fiskalinės politikos ir valstybės finansų valdymo klausimai atskleidžiami per įvairius skirtingų ekonomikos mokyklų požiūrius. Ekonomistų, analizuojančių fiskalinės politikos ir mokesčių vystymosi problemas ir tendencijas (Beck, Demirguc-Kunt, & Levine, 2001; Li, 2014; Alm & McClelland & Schulze 2001) teigimu, valstybės viešųjų finansų panaudojimo efektyvumas yra labai svarbus šalies ekonomikos produktyvumui, todėl aktualus yra biudžeto finansavimas – fiskalinė valstybės funkcija, užtikrinanti reikiamą lėšų balansą, atitinkantį pirmaujančiose pagal ekonomikos konkurencingumą šalyse vyraujančią mokestinę politiką.

Ekonomikos augimo skirtumai ilguoju laikotarpiu lėmė nevienodą šalių, esančių bendroje ekonominėje erdvėje, išsivystymo ir pragyvenimo lygį. Atliekamas mokesčių naštos (ΔTB) ir $\Delta BVP/gyv.$ pokyčių priklausomybės tyrimas šalis

suskirstant į grupes pagal BVP dydį tenkantį gyventojui. Mokesčių (ΔTB) naštos, $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) ir ΔHDI bei ΔGCI indeksų pokyčių priklausomybės tendencijų tyrimas yra sudėtinė modelio dalis, siekiant nustatyti ir įvertinti mokesčių naštos, kaip pagrindinio fiskalinės politikos įrankio kitimo tendencijas skirtingo ekonominio išsivystymo lygio šalyse, siekiant nustatyti mokesčių naštos poveikį, formuojant sąlygas konkurencingam ekonomikos augimui.

2.4. Tyrime naudojamų rodiklių statistinių duomenų vertinimo eiga ir tyrimo metodai

Mokesčių naštos harmonizacijos bendrose ekonominėse erdvėse stiprėja ir analizuojant mokesčių naštos vertinimo ir mokestinių pajamų prognozės metodus, kuriais remiantis galima modeliuoti kryptis. Karras (1999) nustatė tinkamus metodus, kuriais galima formuoti mokestinės raidos kryptis:

1. Ekstropoliacija - prognozuojant pajamų surinkimo iš konkretaus mokesčio pagal faktinius praeities duomenis;
2. Sąlyginis prognozavimo metodas, naudojant elastingumo kriterijus, kai apskaičiuojamos potencialios mokesčių įplaukos, remiantis dabartine mokesčių funkcija, o ryšys tarp mokesčių surinkimo ir atitinkamos mokesčių bazės nustatomas naudojant paprastąją regresiją;
3. Makroekonominiais modeliais, kurie naudoja koreliacijos ir regresijos metodus, įvertinančius funkcinis ryšius tarp tam tikro mokesčio surinkimo ir tam tikrų makroekonominių rodiklių;
4. Struktūriniais modeliais (ypač gerai pritaikomi individualių pajamų mokesčių prognozavimui);
5. Integruotų prognozavimo sistemų („microsimulation“) modeliai.

Antroji ir trečioji prognozavimo metodikos yra regresijos procedūros, kuriose mokestinės pajamos yra susijusios su mokesčio baze (dažniausiai BVP, kuris vertinamas kaip pagrindinis makroekonomikos kintamasis). Remiantis šia metodika laikoma, kad naudojant regresijos lygtis galima prognozuoti ekonomikos pokyčius. Šiame tyrime naudosime trečiąją metodiką - koreliacijos ir regresijos metodus, siekiant nustatyti ir įvertinti ryšius tarp ekonomikos raidos, mokesčių lygio ir socialinės aplinkos, siekiant konkurencingumo augimo. Kompleksiniam įverčiui gauti papildomai bus naudojamas klasterių sudarymas, siekiant nustatyti ryšių pokyčių panašumus tarp atskirų šalių pagal skirtingus požirius.

Tiriant ir analizuojant statistinius tarpusavyje susietus dydžius svarbu ne tik nustatyti tarpusavio ryšį, bet įvertinti šio ryšio stiprumą bei jo susidarymo priežastis. Siekiant nustatyti veiksnių kitimo tendencijas per tiriamąjį laikotarpį ir numatyti kitimo bei priklausomybės tendencijas ateityje naudojami koreliacinės, regresinės ir hierarchinio klasterio analizės metodai. Šio tyrimo metodika reikalauja statistinio patikimumo ir korektiškumo, todėl naudojami statistinių duomenų patikimumo testai. Esant priežastiniams nagrinėjamų rodiklių ryšiams nustatoma, kurie iš jų turi stipriausią statistinį ryšį su ekonomikos konkurencingumo augimą charakterizuojančiu rodikliu. Įvertiname naudojamas Spearman'o koreliacijos koeficientas, kuris tinka kiekybiniais kintamiesiems tirti, tuo labiau, kad jis leidžia teisingai įvertinti statistinį ryšį, net esant nekartotinei klaidai (Pukėnas, 2005).

Tyrimo metu naudojami metodai:

1. grupavimas (įžvalgos formuojamos panašaus ekonominio išsivystymo šalių grupėms);
2. priklausomybės nustatymas (koreliacinių ir regresinių ryšių nustatymas);
3. klasterių sudarymas (pokyčių panašumų paieška);
4. dekompozicinė analizė (ieškoma išskirčių).

Statistinis modeliavimas suprantamas kaip pasirinkto objekto tikimybinio modelio funkcionavimo atkūrimas pasinaudojant programinėmis įrangomis (mūsų atveju - SPSS programa). Modelio metu gautos išvados galioja su tam tikra tikimybe ir esant patikimumo reikalavimui, nustatomas dominantis algoritmas, optimalus pasirinktam kriterijui. Šiuo atveju skaičiuojama 15 metų laikotarpis ir 95% tikimybė, vertinant gautą rezultato tikslumą.

Modelyje skirtingų ekonomikos išsivystymo (pagal Δ BVP/gyv.) šalių, mokesčių naštos (Δ TB), transferinių mokėjimų (Δ SB), Δ GCI ir Δ HDI indeksų duomenų informacija klasifikuojama pagal šalis bei tiriamąjį laikotarpį, todėl atskiri rodikliai sisteminami ir pateikiami analitinių lentelių forma.

Mokesčių naštos (Δ TB), Δ BVP/gyv., transferinių mokėjimų (Δ SB), indeksų Δ GCI ir Δ HDI, bei biudžeto struktūrinių rodiklių pokyčių imties reikšmių pasiskirstymas analizuojamas remiantis tiesinės regresijos prielaida, kurioje numatoma, kad kiekvienai fiksuotai nepriklausomojo kintamojo reikšmei, priklausomojo kintamojo reikšmė bus pasiskirsčiusi pagal normalųjį dėsnį. Praktikoje paprastai nepasitaiko imčių, kurių duomenys būtų griežtai pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, bet galima teigti, kad daugelyje statistinių metodų prognozuojamų kintamųjų reikšmės yra pasiskirsčiusios būtent pagal normalųjį dėsnį, todėl normalusis skirstinys tampa vienu iš svarbiausių statistikos teorijoje ir praktikoje.

Statistinio tyrimo etapai:

1. Siekiant išsiaiškinti, ar mūsų atveju nagrinėjami kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį galima naudoti histogramas – grafikus, kurie parodo duomenų sklaidą ir galimybes duomenims taikyti statistinio skaičiavimo metodus, kurie remiasi normališkumo prielaida. Histogramų palyginimas su normaliuoju skirstiniu gali pasirodyti nepakankamai griežtas, todėl taikomas „One-Sample Kolmogorov-Smirnov“ testas, kuriuo tikrinama, ar realusis skirstinys atitinka normalųjį pasiskirstymo dėsnį. Ši testą tikslinga naudoti vertinamu atveju, nes testuojamų kintamųjų kategorijų skaičius nėra didelis. Šiuo testu patikrinamas skirstinio atitikimas normaliojo pasiskirstymo reikalavimams (visos skirstinio kategorijos turi vienodą proporciją) ir nustatant atitinkamą reikšmingumo lygmenį p – priimamas sprendimas dėl statistinės hipotezės patikimumo lygmens. Jei ši reikšmė yra daugiau negu 5%, dažniausiai priimama hipotezė, kad skirstinys pasiskirstęs pagal normaliojo pasiskirstymo dėsnius ir įprastai statistiniai tyrimai analizuojami su 95% tikimybės prielaida, o kadangi p reikšmė (Asymp. Sig. (2-tailed) didesnės už nustatytą reikšmingumo lygmenį ($\alpha=0,05$), laikoma, kad analizuojamos reikšmės pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį ir

tolimesniuose tyrimuose galima taikyti metodus, tinkančius normaliajam skirstiniui (Vaitkevičius ir Saudargienė, 2006).

2. Tyrimui taikomi daugialypės regresijos metodai, todėl būtina atlikti duomenų sklaidos charakteristikas ir patikrinti tyrimui parinktų priklausomų kintamųjų pasiskirstymą pagal normalųjį skirstinį. Tyrime analizuojamos daugiau nei 3 nepriklausomos imtys – Δ BVP/gyv., mokesčių naštos (Δ TB), transferinių mokesčių (Δ SB) rodiklių pokyčiai, socialinės aplinkos (Δ HDI) ir konkurencingumo (Δ GCI) indeksų pokyčiai, todėl toliau reikalingas ANOVA testas, įvertinantis duomenų reikšmingumo lygmenis bei nustatantis, ar tarp nagrinėjamų imčių yra statistikai reikšmingų vidurkių skirtumų, kuriems negalima taikyti tiesinį regresijos modelį. Modelio tiesiškumas patikrinamas ANOVA metodu, kurios pagalba testuojama, ar apskaičiuoti regresijos lygties koeficientai patikimai skiriasi nuo nulio (testo pagalba nustatoma, ar skiriasi populiacijų požymiai (vidurkiai ir medianos) ir gaunama išvada dėl dispersijų homogeniškumo ir ar yra tarp nagrinėjamų populiacijų statistiškai reikšmingų vidurkių skirtumų, kas aktualu modelio tiesiškumui). Jei gautos p-reikšmės (Sig.) lygios nuliui trijų skaičių po kablelio tikslumu, t. y. mažesnė už nustatytą reikšmingumo lygmenį (0,05), todėl hipotezę apie vidurkių lygybę atmetama, tada statistikai naudojamos duomenų imtys skiriasi reikšmingai. Tikrindami rezultatus apie modelio tiesiškumą, tikrinama, kad gaunami rezultatai rodytų, kad regresijos modelis su duomenimis suderintas 95% (Sig. p reikšmė $0,000 < 0,05$ - pasikliautinumo riba) ir bent jau iš dalies prognozėms tinka.

3. Atliekant testavimą mažesnės imties sudėtimi, siekiant išlaikyti korektiškumą, papildomai naudojamas duomenų homogeniškumo testas. Dispersijų homogeniškumo teste naudojami Levene testo rezultatai. Jeigu p-reikšmė (Sig.) gerokai viršija nustatytą reikšmingumo lygmenį (0,05), priimame hipotezę apie dispersijų lygybę (homogeniškos).

4. Kintamųjų priklausomybės mato – koreliacijos koeficiento metodika priklauso nuo kintamųjų skalės. Tyrime naudojami vieni kintamieji yra išmatuoti ranginėje matavimų skalėje, o kiti intervalinėje matavimų skalėje. Spearman'o koreliacijos koeficientą galima taikyti ir tada, kai turime vieną kintamąjį išmatuotą ranginėje skalėje, o kitą kiekybinį ar abu kintamuosius išmatuotus ranginėje skalėje (Morkevičius, V., 2013). Kintamiesiems, pasiskirsčiusiems pagal normalųjį dėsnį, siekiant išvengti atsitiktinių nuokrypų, skaičiuojame Spearman'o koreliacijos koeficientą. Šio koeficiento pagalba nustatomos kintamųjų sąsajos nebūtinai pagal reikšmes, bet pagal sutvarkymą (ar rango matą) (Vaitkevičius & Saudargienė, 2006). Pearson tiesinės koreliacijos koeficiento nenaudojamas, nes jis jautrus toliau nuo reikšmių centro esančioms reikšmėms ir tyrime esančių duomenų per mažas vienos eilutės duomenų skaičius ($n < 20$). Spearman'o koreliacijos koeficientas, nepaisant pasitaikiusios klaidos, gana teisingai įvertina statistinį ryšį ir jo reikšmė artima tai, kuri būtų nesant klaidos. Spearman'o koeficientas įprastai naudojamas kintamiesiems, kai galimų skirtingų reikšmių skaičius gali būti didelis.

5. Pasirenkant regresijos modelį pasirenkame prognozuojamąjį kintamąjį, nes nuo to priklauso kaip bus skaičiuojami modelio parametrai įverčiai. Ekonomikoje kriterijai vartojami siekiant nustatyti, ar aiškinamasis kintamasis (jų grupė) turi priežastinį poveikį priklausomajam kintamajam regresijos lygtyje. Regresijos lygties (matematinio ryšio) suderinamumas su duomenų aibe dažniausiai nustatomas paprastuoju mažiausiųjų kvadratų metodu. Matricų terminais jos rezultatai galima aprašyti formule:

$$\hat{\beta} = (X'X)^{-1} X'Y ; \quad (8)$$

čia:

- $\tilde{\beta}$ - yra parametrai įverčių vektorius (elementų dėstinys, aprašytas eilute arba stulpeliu),
- X - nepriklausomųjų kintamųjų stebinių matrica,
- Y - priklausomųjų kintamųjų stebinių vektorius.

Šis metodas naudojamas kiekybiniais ekonominiais sąryšiams nustatyti arba ekonominėms hipotezėms tikrinti. Daugialypė regresija nustato dviejų ar daugelio nepriklausomų kintamųjų ryšius. Regresijos analizės modelis leidžia prognozuoti kintamojo reikšmes iš nepriklausomų kintamųjų reikšmių. Visi nepriklausomi kintamieji įtraukiami į skaičiavimą blokais, pasirinkus Stepwise (žingsninį) metodą, kur kiekviename žingsnyje nepriklausomi kintamieji apdorojami kartu. Nepriklausomų kintamųjų įgytoms reikšmėms vertinti naudojamas daugialypės koreliacijos koeficientas. (Čekanavičius ir Murauskas, 2001). Daugialypės regresijos standartinė modelio išraiška yra:

$$Y_i = a + b_1x_{1i} + b_2x_{2i} + \dots + b_kx_{ki} + e_i ; \quad (9)$$

čia:

- e_i - atsitiktinė paklaida,
- a, b_1, b_2, \dots, b_k - modelio koeficientai (iš anksto nežinomi, jie randami mažiausių kvadratų metodu ir patikrinant hipotezę apie modelio tinkamumą),
- x - analizuojami veiksniai.

Daugialypės regresijos modelio prielaidos:

- e_i - normaliai pasiskirstę atsitiktiniai dydžiai,
- visų e_i vidurkiai lygūs nuliui, tai yra $E e_i = 0$;
- visų e_i dispersijos lygios nežinomam skaičiui σ^2 ;
- visi e_i nepriklausomi.

Determinacijos koeficiento kvadrato reikšmės turi būti didesnės už 0,25 - tada regresijos modelis yra galiojantis - laikomas tinkamu ir tinka prognozei. Determinacijos koeficientą galima interpretuoti kaip santykį dispersijos dalies, kurią paaiškina regresijos modelis, su visa dispersija.

6. Siekiant korektiškumo dėl imties apimties, tikrinama, ar nepriklausomi kintamieji nėra multikolinearūs, t. y. - ar tarp jų nėra stipriai koreliuojančių, nes daugialypės regresijos modelis tinkamiausias prognozuoti tada, kai visi

nepriklausomi kintamieji x_1, \dots, x_k tarpusavyje nekoreliuoja, o priklausomybė sieja tik juos ir priklausomą kintamąjį Y . Tam yra skaičiuojamas dispersijos mažėjimo rodiklis VIF (Variance Inflation Factor). Paprastai laikoma, kad intamasis yra „per daug multikolinearus“, jeigu $VIF > 4$. Iš šių prielaidų seka, kad Y_i yra analizuojamasis dydis, o jo vidurkį ir nepriklausomų kintamųjų fiksuotas reikšmės sieja determinuota priklausomybė, todėl laikant, kad Mokesčių naštos (TB) poveikio ekonomikos konkurencingumo (GCI) vertinimo modeliavimui yra tinkama matematinė statistinių duomenų analizės skaičiavimo metodika ir įvertinant, kad Barro (1990) teigimu, ryšys tarp ekonomikos augimo ir fiskalinės politikos pakankamai tiesinis, kuris buvo nustatytas analizuojant ryšį tarp ekonominio augimo ir fiskalinės politikos, vertinant viešųjų finansų kategorijas - produktyvias (investicines) ir neproduktyvias (transferiniai mokėjimai) viešąsias išlaidas. Pagrindinė ekonomikos konkurencingumo ir augimo sąlygos nuostata, remiantis Barro ir Sala-i-Martin (1991) modeliu, analizuojant regresijos lygtį su mokesčių naštos (TB), socialinių paslaugų lygio (HDI), ekonomikos lygio (BVP/gyv.) ir valdžios dalyvavimo lygio kintamaisiais ekonomikoje suformuojama regresijos lygties išraiška:

$$Y_i = a + b_1x_{1i} + b_2x_{2i} + \dots + b_kx_{ki}; \quad (10)$$

čia:

- Y - konkurencingumas, vertinamas GCI indeksu,
- x_1 - socialinės aplinkos vertinimo veiksnys - HDI indeksas,
- x_2 - ekonomikos vystymosi matas - BVP/gyv. rodiklis,
- x_3 - mokestinės aplinkos matmens veiksnys - TB mokesčių našta (mokesčio bazės dydis duotajame laikotarpyje, % nuo BVP),,
- x_4 - socialinės aplinkos lygio veiksnys - SB transferinių mokėjimų lygis (SB, % nuo BVP)

Modelio regresijos lygties sudarymo logika yra pagrįsta Mankiw (1992) ir Barro (1995) teiginiais ekonominio augimo analizei. Mankiw (1992) naudojo regresijos metodiką, vertindamas Δ BVP augimo tempus vienam gyventojui pagal išsilavinimo lygį (darbe taikoma socialinės aplinkos lygis - Δ HDI indeksas) (Bernanke & Gurkaynak, 2001), Barro (1995) papildė analizę valdžios neefektyviomis sektoriaus išlaidomis (darbe naudojame transferinius mokėjimus - Δ SB), įtakančiomis ekonomiką. Biudžeto poveikį (vertiname mokesčių našta Δ TB) ekonomikos augimui analizavo ir laikė aktualiu mokslinių tyrimų srityje Adam & Bevan (2005), Fatas & Mihov (2002), Acemoglu, Johnson, Robinson & 2004). Apskaičiuoti regresijos modelio priklausomajam Δ GCI kintamajam Δ HDI, Δ SB, Δ BVP/gyv ir Δ TB veiksnų regresijos koeficientai pateikiami nestandartizuoti ir jų kitimo ribos su 95% tikimybe, taip pat ir standartizuoti koeficientai. Nestandartizuotų koeficientų kitimo ribų intervalai su 95% tikimybe yra artimesni aukštesniajam (Upper Bound) lygiui, kas rodo, kad nestandartizuoti koeficientai gerai atspindi kitimo priklausomybes. Pasirinkus standartizuotus koeficientus (Standardized Coefficients) regresijos lygties reikšmės

normalizuojamos, todėl ne visada tiksliai bus išreiškiamos priklausomybės, todėl tikslingiau naudoti prognozuojamas reikšmes, kurios nėra standartizuotos (Unstandardized Coefficients) ir turės daugiau tikslumo. Įprastai statistinio tyrimo rezultatams užrašyti naudojami nestandartizuoti koeficientai (Leonavičienė, 2007). Regresiniai ryšiai nustatomi tam, kad būtų galima identifikuoti svetus, veikiančius konkurencingumą (ΔGCI), kas aktualu ekonominės politikos formuotojams, nustatant, kokie analizuojamų veiksnių pokyčiai padėtų pasiekti užsibrėžtą tikslą.

Atlikus veiksnių priklausomybės tyrimą bei nustačius ypatumus, tiriamos prielaidos vertinimo modeliui suformuoti.

7. Siekiant įvertinti šalių ekonomikos vystymosi panašumus naudojame klasterinę analizę, kuri nustato objektų panašumus, suskirstant juos į panašių objektų grupes - klasterius³². Skiriamos dvi pagrindinės klasterinės analizės metodų klasės - hierarchiniai³³ ir nehierarchiniai³⁴ metodai (Čekanavičius & Murauskas, 2002). Hierarchiniais metodais nustatoma bendra visų klasterių tarpusavio priklausomybių struktūra ir tik tada sprendžiama, koks klasterių skaičius optimalus. Savo ruožtu hierarchiniai metodai skirstomi į jungimo ir skaidymo metodus. Taikant jungimo metodus, iš pradžių visi stebėjimai traktuojami kaip atskiri klasteriai. Pirmuoju žingsniu du stebėjimai yra sujungiami į klasterį, kiekvienu kitu žingsniu naujas stebėjimas yra jungiamas prie esamo klasterio arba klasteriai sujungiami. Suformuotas klasteris vėliau jau negali būti skaldomas — jis gali būti tik jungiamas su kitais klasteriais. Vyksmas kartojamas tol, kol lieka vienas klasteris. Taikant klasterinės analizės metodus reikia turėti omenyje, kad:

- klasterinėje analizėje yra daug euristinių, neturinčių teorinio pagrindimo, metodų;
- klasterinės analizės metodai turi nemažai specifiškumo;
- tiems patiems duomenims taikant skirtingus klasterinės analizės metodus, galima gauti skirtingus rezultatus.

Duomenų skaičius nėra labai didelis, todėl tyrime naudojami hierarchinio tipo klasteriai, naudojantis prielaida, kad visi duomenys sudaro vieną didelį klasterį, kurį sudaro mažesni klasteriai, kurie sudaryti iš dar mažesnių klasterių grupių.

Klasterinės analizės tikslas šalis sugrupuoti pagal ΔBVP /gyv. kitimo panašumus į klasterių grupes, suskirstant šalis pagal ΔBVP /gyv., HDI ar kitų veiksnių vystymosi panašumus. Norint nustatyti analizuojamų veiksnių raidos dėsninumus naudojami klasteriai pagal artimiausio kaimyno panašumų grupavimo

³² *Klasterinė analizė* — tai metodas identifikuoti homogenines objektų arba stebėjimų grupes (klasterius) — objektai suskirstomi taip, kad skirtumai klasterių viduje būtų kuo mažesni, o tarp klasterių — kuo didesni. Pagrindinės klasterinės analizės sąvokos yra panašumas ir skirtingumas (atstumas): atstumas nurodo, kiek objektai yra nutolę vienas nuo kito (skirtingi), o panašumas rodo objektų artimumą. Panašūs objektai priklauso tam pačiam klasteriui, nutolę objektai — skirtingiems klasteriams. Pavyzdžiui, valstybės gali būti suskirstytos į homogenines grupes pagal biudžeto ir ekonomikos rodiklius, turizmo rinką — pagal įvairius paklausos rodiklius.

³³ *Hierarchiniais* metodais nustatoma bendra visų klasterių tarpusavio priklausomybių struktūra ir tik tada sprendžiama, koks klasterių skaičius optimalus.

³⁴ *Nehierarchiniai* metodai paprastai taikomi tada, kai iš anksto žinomas klasterių skaičius ir norima tiriamus objektus klasterizuoti ir grupuoti į pageidaujimą grupių skaičių.

principą ir šalys susigrupuoja į atskiras grupes pagal vykstančių procesų pokyčių panašumus. Tokiu būdu bus suformuojamos šalių grupės, kuriose pokyčiai bus panašiausi, kas leis nustatyti, kaip skirtingas ekonominis lygis ir Δ BVP/gyv. pokytis pasiskirsto analizuojamoje aplinkoje.

Atliekamas tyrimas yra atskiro atvejo - šalių vidinių ryšių analizė, o tikėtina pridėtinė šio tyrimo vertė, kad klasterinė analizė leis išskirti panašumus ir specifiskai pasikartojančius dėsningumus tarp panašaus ekonominio išsivystymo (BVP/gyv.), socialinės aplinkos (HDI) ar konkurencingumo lygio (GCI) šalių grupių. Tokiu būdu suformuojamos atskiros šalių grupės, kuriose nagrinėjami dydžiai kinta panašiausiai, leis vertinti atskirų grupių dėsningumus ar išimtis. Įvertinant, kad panašūs objektai priklauso tai pačiai klasterio grupei, o nutolę objektai - skirtingoms klasterio grupėms, šalys susiskirsto į homogenines grupes pagal mokesčių naštos (Δ TB), Δ BVP/gyv. ar kitų darbe naudojamų veiksnių kitimo dėsningumus.

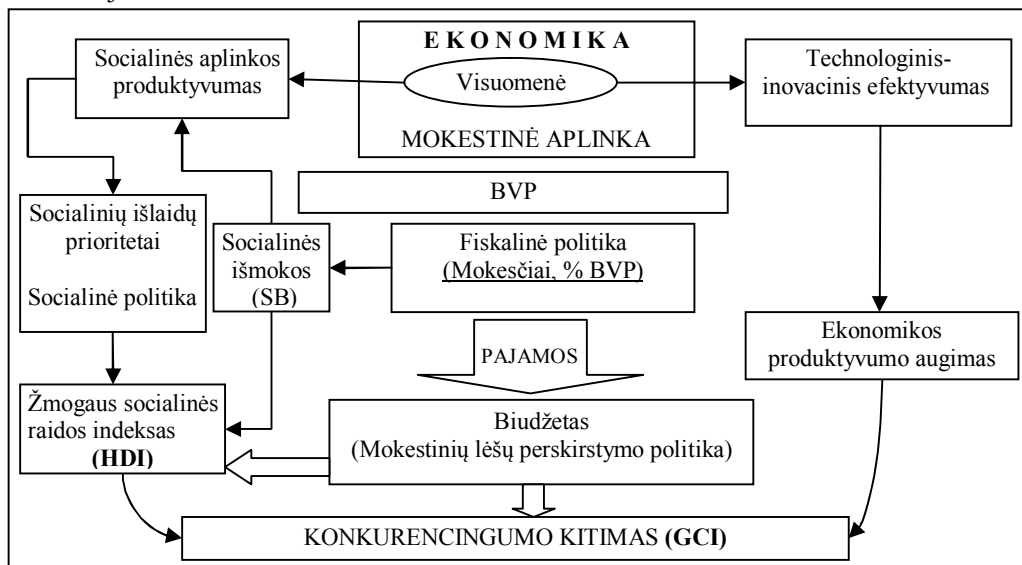
2.5. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste vertinimo modelio formavimas

Siekiant identifikuoti svetus, kurie skatintų ekonominės veiklos produktyvumą ir konkurencingumo didėjimą dabartiniame ekonomikos išsivystymo etape nepakanka vertinti vien tik BVP pokyčius, kurie yra daugiau valstybės biudžeto ar šalies ekonominio augimo bendroji charakteristika, pilnai neįvertinanti tikrosios šalies ekonomikos, jos potencialo ir socialinės aplinkos padėties. Remiantis I ir II dalyse analizuotų autorių Barro R., Alesina A., Zingales L., Perotti R., Sala-i-Martin X., Reinhardt C., Rogoff K., Sen A., Solow, R., Roubini N. atliktų tyrimų įžvalgomis, **nagrinėjant fiskalinės politikos ir ekonomikos augimo priklausomybes, didžiausias dėmesys skiriamas priklausomybių tarp makroekonominių rodiklių, įvertinančių ekonomikos konkurencingumą, viešųjų finansų lygį, biudžeto struktūrą, mokesčių valdymą ir socialinio lygio pokyčius, vertinimui.** Analizuojant ekonomikos konkurencingumo klausimą ES šalių atveju, įvertinant tiriamos aplinkos globalizacijos ir mokesčių harmonizavimo svarbą, bei šalių skirtingą ekonominio-socialinio potencialo lygį, reikalinga ir naudinga moksliniu požiūriu detalesnė ir platesnė mokesčių reikšmės konkurencingos ekonomikos vystymesi analizė, paremta įprastais ekonominiais rodikliais ir išvestiniais indeksais.

Akcentuojant naujo tipo požiūrį į valstybės dalyvavimą ekonominėje veikloje, reikalinga naudoti apibendrintus vertinimo metodus, išskirti ir vertinti skirtingus rodiklius, bei jų tarpusavio priklausomybę.

Siekiant išskirti prioritetinius veiksnius naudojama klasterinė analizė, sugrupuojant šalis pagal vykstančių rodiklių pokyčių panašumus. Mokesčių poveikio šalies konkurencingumui tyrimai dažnai stokoja kokybinio vertinimo argumentacijos, nes dauguma ekonominių vertinimų grindžiami tik BVP kitimo tendencijomis, kurios neparodo visuomenės socialinio gyvenimo lygio pokyčių, todėl nors BVP yra palyginti tikslus ir svarbus šalies ekonomikos funkcionavimo rodiklis, bet dėl jo negebėjimo vertinti visuomenės gyvenimo aplinkos lygio ir ekonomikos konkurencingumo pažangos, aktualus socialinių-ekonominių indeksų analitinis kompleksinis vertinimas, siekiant gauti aiškesnes šalies ekonomikos

konkurencingumo vystymąsi lemiančių veiksnių tarpusavio priklausomybių tendencijas.

5 pav. Priežastiniai ryšiai tarp mokestinės naštos, BVP rodiklio, socialinių indeksų, SB (transferinių mokėjimų) ir konkurencingumo (GCI) lygio

Siekiant išskirti prioritetinius veiksnius naudojama klasterinė analizė, sugrupuojant šalis pagal vykstančių rodiklių pokyčių panašumus. Mokesčių poveikio šalies konkurencingumui tyrimai dažnai stokoja kokybinio vertinimo argumentacijos, nes dauguma ekonominių vertinimų grindžiami tik BVP kitimo tendencijomis, kurios neparodo visuomenės socialinio gyvenimo lygio pokyčių, todėl nors BVP yra palyginti tikslus ir svarbus šalies ekonomikos funkcionavimo rodiklis, bet dėl jo negebėjimo vertinti visuomenės gyvenimo aplinkos lygio ir ekonomikos konkurencingumo pažangos, aktualus socialinių-ekonominių indeksų analitinis kompleksinis vertinimas, siekiant gauti aiškesnes šalies ekonomikos konkurencingumo vystymąsi lemiančių veiksnių tarpusavio priklausomybių tendencijas.

Analizuojami socialiniai indeksai ir mokesčių našta atspindi atskirų šalių vykdomą fiskalinę politiką, priklausomai nuo jų ekonominio išsivystymo lygio ir makroekonominės aplinkos, todėl vertinant ryšius tarp veiksnių pagal turimus duomenis ir pasirinktą nagrinėjimo metodiką, leidžiančią analizuoti mokesčių raidos kryptis, pasireiškia vystymosi, siekiant stabilaus šalies konkurencingo ekonominio augimo, dėsniumai. Tuo pačiu gaunama informacija apie mokesčių harmonizacijos kryptis ir tendencijas. Šalies ekonomikoje visuomenė ir jos poreikiai (socialinės aplinkos lygis), bei jos savybės (produktyvumas, efektyvumas) lemia šalies ekonominio augimo potencialą, kuris siejamas su aktyviu valstybės vaidmeniu ir dalyvavimu, finansuojant per biudžetą prioritетines sritis, siekiant ilgalaikio potencialaus BVP augimo, kuris remiasi našiomis technologijomis ir produktyvumu (žmonių kvalifikacija), o indeksai įvertina tiek ekonominę šalies gyvenimo lygio

situaciją (GCI, BVP), tiek visuomenės ir socialinės aplinkos padėtį šalyje (HDI, SB). Vertinant sąveikas ir ryšius tarp nagrinėjamųjų veiksnių ir procesų (5 pav.) galima konstatuoti, kad visuomenė, pasižyminti atitinkamais produktyvumo ir efektyvumo bruožais, kurie priklauso nuo jos išsilavinimo, darbo kultūros, sąmoningumo išsivystymo lygio, veikia ekonomikos augimą ir BVP dydį. Mokesčių sistemos generuoja pajamas, kurios visuomenine-politine valia perskirstomos per biudžetą, finansuojant prioritetines sritis.

Šioje vietoje atsiranda skirtingų nuomonių, kurios skiriasi nustatant perskirstomo per biudžetą BVP dydį, nustatant socialinių išmokų bazes ir dydžius, bei pasirenkant prioritetines valstybės dalyvavimo ekonomikoje kryptis, jų finansavimo strategijas. **Ekonomikos raidos pokytis HDI indekso parametrus įtakoja viešųjų išlaidų perskirstymu pagal socialinius prioritetus.** Tai tampa ciklu, kuriame laimėjimas bet kuriame etape turi sinergijos efektą ir ilgalaikiame laikotarpyje turi stiprią pasekmės seką – šalys, ciklo pradžioje palaikydama tik ekonominį augimą, gali atsidurti „skurdo rato“ kategorijoje, o šalys, turinčios aukštą HDI vertinimą ir pakankamą ekonominį konkurencingą augimą turi didesnes galimybes pasiekti aukštesnį šalies konkurencingumo lygį. (Sen, 2003; Ackert ir kt.2007; Stiglitz, Jones & Ocampo, 2010; Stewart, Ranis & Samman, 2009). Egzistuojantis ryšys tarp vertinamų veiksnių, įvertinant papildomą aplinkybę, kad ekonomikos raida yra susijusi su nustatytu valstybės poreikiu palaikyti socialinės aplinkos lygį, kuris ES šalyse yra labai skirtingas, priklausomai nuo istorinių ir biudžeto galimybių, o bendro ES socialinio lygio klausimas aktualus ir reikšmingas ekonomikos raidos analizei.

Tokiu būdu galima nagrinėti veiksnių, įtakančių ekonomikos vystymosi ypatumus, tarpusavio sąveikos ratą, kuris turi grįžtamąjį ryšį kitame ciklo etape. Galima teigti, kad šalies visuomenė su jai būdingomis savybėmis – išsilavinimu, darbštumu, sąmoningumu, darbo našumu, kuria pridėtinę vertę sąveikaudama su šalyje vyraujančia ekonomine situacija, bei moka atitinkamus mokesčius valstybei. Valstybės sprendimai priklauso nuo politinės valios ir tikslų, kurie turi įtakos šalies konkurencingumui, vertinamam GCI, socialinei aplinkai, priklausomai nuo biudžeto struktūros, vertinamai HDI indeksu, kurie koreliuoja su šalies mokestine našta.

Socialinės išmokos, vertinant GCI ir HDI indeksais, ekonomikos augimo poveikio neturi, bet jos yra svarbi biudžeto sudedamoji dalis ir nors jos yra būtinos, kaip viena iš valstybės garantų visuomenės saugumui, bet ekonominio potencialo išnaudojimo prasme jas reikėtų vertinti detaliau ir tiksliau, atsižvelgiant į jų paskirtį bei dydį. Nustatant reikšmingumą analizuojame ne poveikį ar nagrinėjamųjų parametrų įtaką, o tik nustatome ir įvertiname ryšio stiprumą, pagal pasirinktus parametrus ir turimus duomenis. Augant ekonomikos globalizacijai, ypač per pastaruosius dešimt metų, plečiantis ES, pirmaujančių šalių ekonomikos vystymosi patirtis tampa svarbi, ir yra būtina išnaudoti teorinę-praktinę jų patirtį, siekiant šalims konkuruoti ne pramonės šakomis, o ekonomikomis ir sukurtos pridėtinės vertės perskirstymo prioritetais, siekiant išnaudoti konkurencinį potencialą globalios ekonomikos kontekste. Vienareikšmio atsakymo dėl skirtingos šalių ekonominės patirties ir potencialo nėra, bet teoriniai tyrimai gali atsakyti į esminį klausimą dėl

ES šalių fiskalinės, socialinės politikos formavimosi ypatybių, kurios turi būti artimos ir siejamos su aukšto ekonominio ir socialinio ekonominio išsivystymo lygio ES šalių patirtimi, ypač įvertinant geografinę-istorinę šalių situaciją.

Svarbus priežastinis ryšis egzistuoja tarp ekonomikos ir HDI indekso lygio, kuris priklauso nuo ekonomikos struktūros, viešojo turto persikirstymo, fiskalinių ir politinių sprendimų. Empiriniai mikro ir makro duomenys vienodai patvirtina šių santykių svarbą. Mikro-lygmeniu, daug tyrimų rodo, kad darbo užmokesčio padidėjimas yra susijęs su papildoma aukštesne išsilavinimo norma, kas savaime lemia tolimesnį produktyvumo ir inovacingumo padidėjimą, būtiną GCI didėjimui, nors atskirų ekonomistų šis argumentas ir buvo ginčijamas – kad švietimas ne savaime didina našumą, o išskiria įvairius įgimtus žmonių gebėjimus.

Vis dėlto, nors dauguma empirinių tyrimų, atrodo, patvirtina teorines prognozes, kad žmogiškasis kapitalas yra pagrindinis ekonomikos augimo procesui, labai sunku gauti kiekybinį apibendrintą socialinės aplinkos poveikio ekonomikos augimui įvertinimą (Barro & Lee, 2001). Šie kintamieji yra analizuojami daugelyje atliktų augimo ekonominių tyrimų ir rezultatai teigia, kad šalių ekonomikos augimas bus greitesnis, kai jos mažins pradinių pajamų apmokestinimą, investuojant į piliečių išsilavinimą, atviresnę prekybą, mažiau korumpuotą vyriausybę ir didesnes jos viešąsias išlaidas, žmogiškųjų išteklių kiekio ir kokybės, technologijų pasirinkimo ir mokesstinės sistemos lankstumo vystymą (Alesina & Carloni, 2011). Tai reiškia, kad ekonomika ir socialinis vystymasis gali būti vienas kitą papildantys veiksniai. Daugumoje tyrimų, kurie nagrinėja mokesčių naštos vertinimo galimybes, dažniausia jos išreiškiamos santykyje su BVP, ši prieiga daugumos autorių, kurių darbai buvo nagrinėti darbo antroje dalyje, buvo komentuota kaip nepakankama sąlyga, norint atskleisti ekonomikos, konkurencingumo ir mokesstinės aplinkos ryšius socialinio gyvenimo kontekste.

Indeksų, kurie sukurti pastarajame dešimtmetyje, integravimas į tyrimą ir naudojimas modelyje yra naujas vertinimo požiūris ir į viešųjų finansų analizę.

Tai turėtų suteikti vertinimui universalumo, kai tenka derinti ekonominius ir socialinius požiūrius, siekiant ekonominio konkurencingumo ir leistų formuoti išvadas, kurios apibūdintų ryšius, pasireiškiančius skirtingo ekonominio išsivystymo (BVP/gyv.) lygio šalyse, atitinkami analizuojant tų ekonomikų, mokesčių naštos, biudžeto formavimo savybes ir atskleisti, kurios turi poveikį ekonomikos konkurencingumui.

Modelio aktualumas pasireiškia tuo, kad leidžia subendrinti ir įvertinant skirtingą šalių ekonominę potencialą bei mokesstinę patirtį, įvardinti ryšius ir kryptis pasiekti užsibrėžtus tikslus, susisteminant gautus rezultatus naudojant grupavimo principus. Tai aktualu pirmiausiai žemesnio ekonominio išsivystymo lygio (BVP/gyv.) šalims, esančioms bendroje ekonominėje erdvėje, kuriose bendras ekonominio augimo (Δ BVP) tempas nėra spartus ir spartaus ekonomikos kilimo laikotarpiu fiskaliniai sprendimai buvo menkai įžvalgūs. Modelio formavimas, siekiant atlikti statistinius skaičiavimus ir analizę, remiasi prielaidomis, kad

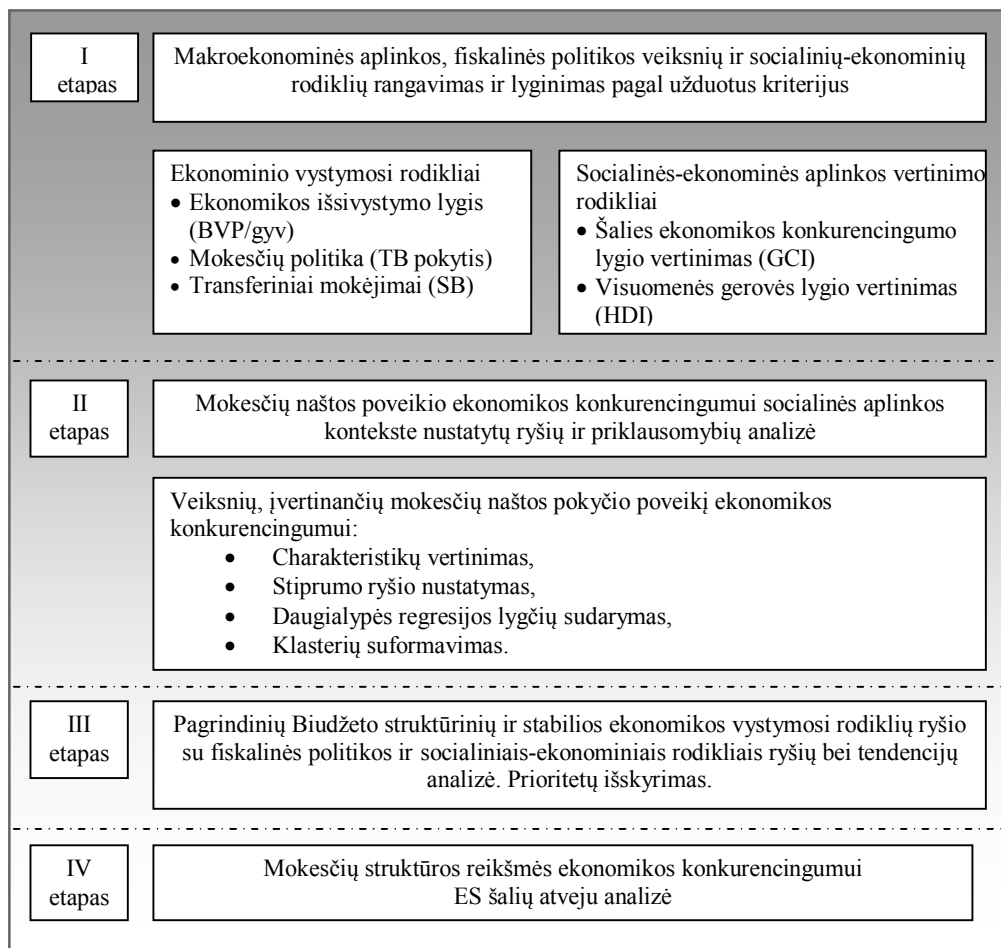
ekonominis gyvenimas turi tendenciją kartotis, o praeities faktai yra geras indikatorius.

Konkurencingumo sąvoka turi būti nukreipta struktūrinių veiksnių pokyčiams ilgalaikiame laikotarpyje, siekiant įtakoti pagrindines ekonomikos savybes, produktyvumą, inovacijas ir t.t. Konkurencingumo analizė, paremta mokesčių pokyčiais, turėtų leisti nacionalinei ekonomikai realizuoti arba sukurti konkurencingą pirmenybę, nes analizuojant tik BVP dydį, jo pokyčius, įvertinamas šalies ekonominio aktyvumo, bet ne efektyvumo pokytis (Schulze & Ursprung, 1999). Daugelyje mokslinių darbų, taip pat tarptautinių organizacijų (OECD, Pasaulio banko, ABS, APEC, UNECE) atliekamuose ekonomikos vystymosi tendencijų vertinimuose teigiama, jog, nepaisant akivaizdžių žiniomis grįstos ekonomikos raidos įrodymų bei bandymų vertinti atskirų parametrų skverbties laipsnį, kokybinių ir kiekybinių metodų bei detalaus, visuminio, daugeliui situacijų tinkamo fiskalinės-mokesčių sistemos vertinimo modelio vis dar nepavyksta sukurti, nors stabilus valstybės vystymasis buvo vienu iš nuolatinių svarbiausių fiskalinės politikos tikslų.

Matematiniais metodais paremta analizė leidžia pateikti įvairiais aspektais išanalizuotas galimybes, įvertinant kur kas tiksliau ir apibendrinant atsakymus iš didesnės kintamųjų bazės. Vertinimo ir ryšio tikslumas reikalauja teisingai suformuluoti turimą problemą ir apibrėžti siekiamus tikslus. Sprendžiant fiskalinės politikos ir ekonomikos raidos vertinimo klausimus šalyse, turinčiose skirtingus istorinius ekonomikos raidos vystymosi ypatumus dėl didelio ekonominio išsivystymo skirtumo, skirtingų mokesčių bazių, bei socialinio lygio skirtumo, veiksnių vertinimui būtina atlikti kompleksinius tyrimus, siekiant sukurti vertinimo modelį. Vertinimo nustatymo tikslumas teisingas tik esant tiksliai suformuluotai problemai ir pasirinkus pritaikomus tyrimo metodus. Remiantis mokslinės literatūros analize apibrėžiami pagrįstų atsakymų reikalaujantys klausimai ir sudaroma modelio, kurio tyrimo etapai buvo sąlygoti darbe nagrinėtų tyrimų rezultatų, struktūra.

Pateiktą (6 pav.) modelio struktūrą sudaro:

- Makroekonominės aplinkos rodiklių analizė;
- Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste analizė, vertinant statistinius ryšius ir priklausomybes tarp valstybės viešųjų finansų - mokesčių naštos (TB) ir ekonomikos raidos rodiklių (BVP/gyv., BVP pokytis), transferinių mokėjimų, GCI ir HDI indeksų pokyčių;
- Pagrindinių Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių ryšių su mokestine politika ir socialiniais-ekonominiais rodikliais analizė ir vertinimas, prioritetinių šalių grupių išskyrimas;
- Mokesčių struktūros reikšmės ekonomikos konkurencingumui vertinimas ES šalių atveju.

6 pav. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste modelio algoritmas

Surinkta informacija klasifikuojama pagal šalis ir analizuojamąjį laikotarpį, rodikliai susisteminiami ir pateikiami analitinių lentelių forma. Siekiant prognozuoti, atliekami tarpusavio priklausomybės, koreliacijos, klasterizavimo tyrimai su turimais istoriniais duomenimis, vertinant prielaidas, kad pagal turimus teorinius duomenis reiškiasi fiskalinės politikos ir valstybės dalyvavimo ekonomikoje, perskirstant lėšas per biudžetą svarba. Vertinama, kad tyrime nagrinėjami rodikliai turi pozityvų tarpusavio ryšį, todėl tokio pobūdžio analizei koreliacinė analizė tinkama, o vertinimo metodikos leidžia palyginti skirtingų ES šalių socialinę-ekonominę patirtį ir valstybės finansų valdymo efektyvumo įvertinimo galimybes šalies ekonominio vystymosi kontekste. Siekiant įvertinti mokesčių sistemos ryšį su BVP ir įtaka ilgalaikiam konkurencingam ekonomikos augimui, akcentuojant pirmaujančių šalių mokesčių sistemas, būtina naudoti apibendrintus tyrimų metodus, o matematiniai metodai leidžia įvairiais aspektais vertinti įvairių rodiklių tarpusavio priklausomybę ir ryšio stiprumą.

BVP rodiklio, Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių bei indeksų kompleksinė analizė leidžia įvairiais pjūviais kiekybiškai vertinti valstybės dalyvavimo ekonomikoje, mokesčių naštos ir socialinį lygius, prioritetu laikant konkurencingumo augimą. Tyrime atliekami kiekybiniai vertinimai leis daryti apibendrinimus apie konkurencingumo, socialinės aplinkos raidos ir valstybės dalyvavimo ekonomikoje santykius, paremtus mokesčių lėšų perskirstymo poveikio analize. Modelio tikslas atskleisti ir nustatyti priežastinius ryšius tarp mokesčių naštos poveikio BVP raidai ir ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste. Ekonomikos augimo tendencijos analizuojamas per ilgesnį laikotarpį (15 m.), todėl bet koks likęs grynasis cikliškas poveikis turėtų būti nedidelis. Tyrimo metu, naudojant šalių klasterių analizę bei įvertinant regresijos ir koreliacijos koeficientų ryšių tamprumą, siekiama nustatyti „prioritetinės“ mokesčių sistemos aplinkybes, lemiančias šalies ekonominio išsivystymo lygio, konkurencingumo ir atitinkamos socialinės aplinkos santykius su Biudžeto struktūriniais rodikliais, išryškinat inovacinį požiūrį į šalių mokesčių ypatumų istorinę raidą.

Modelio ribotumas – nagrinėjama bendra šalių erdvė, kurios narėms galioja tam tikri fiskaliniai reikalavimai ir apribojimai, tyrimas atliekamas 15 m. laikotarpyje. Modelio esmė ne nurodyti kokie rodikliai ką ir kiek įtakoja, bet nustatyti ir identifikuoti jų poveikio ryšius ir kryptis. Bet koku atveju, vis dar esama didelių trūkumų dėl endogeninio ekonomikos pokyčio vertinimo modelių sudėtingumo. Empirinis darbas išlieka suvaržytas dėl to, kad yra daug potencialiai įtaką augimui darančių veiksnių, neįvardintų dėl ribotų galimybių.

3. MOKESČIŲ NAŠTOS POVEIKIO EKONOMIKOS KONKURENCINGUMO VERTINIMO ES ŠALIŲ ATVEJU TYRIMAS

3.1. Mokesčių, ekonomikos ir konkurencingumo ryšių vertinimo pagrindimas

Valstybės vaidmuo, siekiant tvaraus ekonominio augimo, mokestinė aplinka ir bendras mokesčių naštos lygis yra dažnas įvairių politinių - mokslinių diskusijų objektas, siekiant išspręsti, kokio masto valstybės intervencija į ekonomiką ir socialinį visuomenės gyvenimą yra priimtina. Teorinės išvalgos, analizuotos I darbo dalyje leidžia daryti išvadą, kad finansiniai ištekliai yra riboti mokestinėmis galimybėmis, kurios priklauso nuo visuomenės galimybės mokėti ir ekonomikoje sukuriamos pridėtinės vertės.

Europos Sąjunga, vertinant bendrai, yra aukštų mokesčių zona. ES šalyse (EU-27) bendra mokesčių našta (įskaitant socialines įmokas) 2010 m. siekė 38,4 % BVP ir buvo apie 40 % didesnė, lyginant su JAV (24,8%) ar Japonija (26,9%), (CS ir Eurostat (ESA95) ES, OECD (SNA2008) JAV ir Japonija). Aukštas mokesčių naštos lygis ES erdvėje vyrauja nuo 1970 m. dėl valdžios ir viešojo sektoriaus vaidmens augimo šių šalių ekonominiame ir socialiniame gyvenime. Įvertinant faktą, kad kai kurios Europos „aukštų“ mokesčių lygio šalys yra pasiekusios ženklus ekonominių pasiekimų, vertinant ekonominius rezultatus konkurencingumo aspektu, galima manyti, kad didesnis mokestinių pajamų perskirstymas nesudaro neigiamų prielaidų ekonomikos konkurencingumo augimui. Šioje aplinkoje aktualus kompleksinio viešųjų finansų ir mokesčių pokyčius charakterizuojančių rodiklių ryšio su konkurencingu ekonomikos augimu, vertinimas, identifikuojant tas mokesčių ir viešųjų finansų perskirstymo praktikas, kurios turi stipriausią priežastinį ryšį su BVP rodikliu, mokesčių našta, ekonomikos konkurencingumo rodikliu. Temos aktualumą rodo ir 2011 m. Nobelio premijos suteikimas mokslininkams Sims Ch. ir Sargent Th. už tyrimus, analizuojant BVP ir fiskalinės politikos ryšį, bei monetarinės politikos ir biudžeto balanso ryšius tarp ekonominės politikos ir įvairių makroekonomikos kintamųjų dydžių.

Dideli mokesčių naštos lygio skirtumai tarp ES šalių, kai mokesčių lygis skiriasi daugiau nei 20% nuo BVP (nuo 27,1% Lietuvoje iki 47,6% Danijoje) (1. priedas, Total Taxes (including SSC), % of GDP) rodo mokesčių lygio harmonizavimo svarbą, nes vieningoje ekonominėje erdvėje mokesčių našta tarp didžiausią ir mažiausią mokestinę naštą turinčių ES šalių skiriasi net 75 %. Akivaizdu, kad mokesčių lygio klausimas yra aktualus, kaip priemonė ir galimybė socialinės politikos ir konkurencingumo harmonizavimo kontekste.

Vertinant ekonomikos vystymąsi ES aplinkoje konkurencingumo lygis akcentuojamas kaip valstybės ekonomikos vystymosi krypties prioritetas. ES šalys labai skirtingos tiek savo ekonominiu, socialinės aplinkos lygiu, tiek ir fiskalinės praktikos ir valstybės dalyvavimo ekonomikoje praktine patirtimi. Analizuojant ES šalių, turinčių aukštus ekonomikos pasiekimus, istorines ekonomikos vystymosi tradicijas ir ilgametę rinkos ekonomikos patirtį tikėtina, kad šių šalių patirtis darys vis didesnę įtaką viešųjų finansų sistemų pertvarkoje. Subalansuotas, kompleksinis fiskalinės politikos ir konkurencingumo santykis nebuvo plačiai nagrinėtas iki šio

laiko ir dažnai istorinė aukštesnio mokesčių naštos lygio šalių fiskalinė patirtis buvo ignoruojama, siekiant skatinti ekonomiką mažinant mokesčių našą. Dideli skirtumai socialinėje šalių elgsenoje, kaip viešųjų ar privačių sveikatos, išsilavinimo, pensinio aprūpinimo paslaugų apimtys, kai šalys skirtingai taiko mokesčių lengvatas iškraipo mokesčių, socialinės aplinkos ir konkurencingumo vertinimą bendrame ES kontekste. Pati ekonominės sąjungos idėja formuoja mokesčių naštos ir valstybės biudžeto tikslų suderinimo ar harmonizavimo, palankiausiai veikiančio bendrą konkurencingumo ir bendrai priimtino socialinės aplinkos lygio nustatymo problemą. Šioje aplinkoje aktualu nustatyti ir įvertinti kokio tipo ryšiai reiškiasi mokesčių naštos ir ekonomikos konkurencingumo kontekstuose, kai siekiama išlaikyti bendrą ekonomikos potencialą, įvertinant bendrumo idėją bei mokesčių harmonizacijos logiką ir pragmatiškumą.

3.1.1. Tyrimo metu testuojamos hipotezės

Ekonomikos konkurencingumą vertinant kaip esminį ekonomikos tikslą, kuris leis įgyvendinti kitus ekonominius ir socialinius tikslus, nėra aiškiai įvardijamų kryptų, kuriomis vystosi mokesčiai. Švedijoje, Suomijoje, Bulgarijoje pastebimas mokesčių naštos lygio mažėjimas nuo 2000 m., kai tuo tarpu Kipre, Maltoje, Estijoje vyksta atvirkštinės tendencijos. Šiame kontekste, mokesčių naštos lygio ir šalies konkurencingumo ryšių nagrinėjimas yra itin įdomi moksliniu ir praktiniu požiūriu problema. Mokesčių naštos lygio ir valstybės dalyvavimo ekonomikoje plačiausia prasme tikslas yra garantuoti efektyvų ribotų finansinių išteklių paskirstymą ir vertės kūrimą, didėjant darbo našumui, užimtumui ir žmonių bendrajai gerovei, apibūdinama egzistuojančiu socialinės aplinkos lygiu. II darbo dalyje suformuotas „**Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui vertinimo socialinės aplinkos kontekste**“ modelis, ekonomikos, mokesčių naštos, socialinės aplinkos rodikliais siekia nustatyti ir išmatuoti ryšius, pasireiškiančius tarp mokesčių naštos pokyčių ir skirtingo ekonominio vystymosi lygį turinčių šalių ekonomikos konkurencingumo lygio pokyčių socialinės aplinkos kontekste.

Tyrimo objektas yra ryšiai, kurie atskleistų viešųjų finansų rodiklių - biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių, socialinių-ekonominių indeksų ir mokesčių tarpusavio ryšių ypatumus.

Tyrimo metu testuojamos hipotezės suformuluotos remiantis skirtingų ekonomikos mokyklų atstovų teorinėmis įžvalgomis ir nuomonėmis - pagal Monetarizmo Ekonominės minties mokyklos teiginius, kad pagrindinė ekonomikos nestabilumo priežastis yra nesklaidumai finansiniame sektoriuje, o ne valstybės vaidmenyje ekonomikos reguliavimo procesuose. Ekonominio liberalizmo šalininkų nuomone - mokesčių naštos lygis turi atitikti valdžios būtinumą reguliuoti tik tas sritis, kurių visuomenė negali veiksmingai tvarkyti ir kurių negali įgyvendinti pati rinka. Keynes, J.M. ir neokensistinės ekonomikos mokyklos nuomone - Valstybė užima ženklų vaidmenį šalies ekonominiame gyvenime, perskirstant biudžeto lėšas ir įtakojant konkurencingą ekonomikos vystymąsi, o tikslą sukurti mokesčią ir socialinę institucinę aplinką, palankią sklandžiam ekonomikos funkcionavimui, akcentuojama visose šiuolaikinėse ekonomikos augimo teorijose.

Remiantis šiomis įžvalgomis bei idėja, kad ekonomikos vystymosi **stadijos kartoja**si (Sen, 2000; Forbes, 2008), todėl **elgsenos formavimas** ir ekonometrinių modelių pripažinimas aktualus finansinių sprendimų priėmimo procese, esant **politiniam neapibrėžtumui**, kai ekonominius sprendimus lemia objektyvūs politiniai išskaičiavimai, siekiant ne tik ekonominės naudos (Reinhardt & Rogoff, 2010, Fatas & Mihov, 1999; Zingales, 2009). Bendrų ekonomikos ir socialinės aplinkos raidos ryšių ir kryptių nustatymas lemia pagrįstus ekonominius sprendimus (Hines, 2006; Johansson, 2008; Krugman, 1998), kurie turi aktualią reikšmę palankios socialinės aplinkos formavimui (Sala-i-Martin, 2003; Blanke & Paua, 2007; Sen, 2008), vertinant socialinę gerovę ilgalaikio ekonominio augimo perspektyvoje (Sachs, 2002; De Long, 2009) ir pripažįstant, kad ekonomikoje esminis ir lemiamas tampa ūkio konkurencingumo veiksnys (Winner, 2005; Krugman, 2008; Barro, 1990; Roubini, 2007; Myles, 2010). Mokesčiai dabartinėje ekonominėje aplinkoje tampa tuo įrankiu, kurio galios dėka politikai stengiasi įgyvendinti rinkiminius įsipareigojimus, todėl naujas jų vertinimo būdas, susiejant mokesčių vaidmenį su ekonomikos konkurencingumu socialinės aplinkos kontekste aktualus, numatant efekto pokyčius, kuriuos suformuoja skirtinga šalių mokesčių praktiką perskirstant lėšas.

Hipotezes testuojamos nagrinėjant ryšius tarp mokesčių naštos ir struktūros, ekonomikos konkurencingumo ir socialinės aplinkos pokyčių ES šalių atveju:

- **H.1** Mokesčių našta stabdo ekonomikos augimo tempus.
- **H.2** Sąlygiškai „žemas“ mokesčių lygis nesudaro palankių prielaidų konkurencingumo augimui.
 - **H.2.1** Šalyse, kuriose vyrauja didesnis mokestinių pajamų perskirstymo lygis („aukštesnių“ mokesčių šalys), BVP pokyčių tempai yra lėtesni (lyginant su „žemesnių“ mokesčių šalimis), bet turi stabilaus augimo tendencijas ilgalaikiame laikotarpyje.
 - **H.2.2** „Aukštesnių“ mokesčių lygio šalyse ekonomikos ir konkurencingumo lygio augimas yra ženklesnis.
 - **H.2.3** ES šalys, turinčios aukštesnį biudžeto surinkimo (mokesčių) lygį, užima aukštesnes ekonomikos konkurencingumo pozicijas.
- **H.3** Netiesioginių mokesčių vaidmuo ekonomikos vystymuisi turi mažiausiai stabdantį poveikį (lyginant su kitais mokesčių struktūros elementais).

Iškeltos hipotezės aktualios testuojant ES šalių erdvėje, kuri pasižymi tuo, kad atskiros ES šalys turi esminių makroekonominių skirtumų tiek ekonominio išsivystymo lygyje, tiek ekonomikos augimo tempuose, mokesčių struktūroje ir mokesčių naštos lygyje, nors šalims galioja bendros pagrindinės valstybės finansų ir fiskalinės ES viešųjų finansų valdymo ir formavimo taisyklės ir apribojimai.

Iškeltos hipotezės rodo, kad ne visada galima nustatyti, priminę priežastį – ar mokesčių lygis priklauso nuo ekonomikos konkurencingumo lygio, ar mokesčiai turi galimybę sąlygoti konkurencingumo lygio pokytį. Hipotezių patikimumas tikrinamas empirinio tyrimo metu testuojant, ar modelis veiksmingas analizuojant skirtingą šalių mokestinę patirtį ir ekonominius pasiekimus. Hipotezės testuojamos vertinant

gautų ryšių, tarp analizuojamų rodiklių ir indeksų, buvimą, jo stiprumą ir pokyčio tendencijas, siekiant nustatyti, ar esant tokiam rodiklių kompleksui šalys gali stabiliai pirmauti, vertinant konkurencingumo išraiškos kriterijų.

Vertinant ES šalių ekonomikos raidos tendencijas bei skirtingą šalių patirtį socialinėje, mokesstinėje aplinkoje, ekonominio išsivystymo lygį, socialiai subalansuotos, konkurencingos ekonomikos augimas yra būtinas veiksnys, siekiant nustatytų socialinių tikslų. Valstybės dalyvavimo ekonomikoje ir socialinio teisingumo įgyvendinimo klausimuose šioje aplinkoje yra vienareikšmiai svarbus ir reikšmingas. Norint išreikšti šiuolaikinės konkurencingos ekonomikos augimo prioritetus būtina parinkti vertinimo kriterijus, kurie atitiktų formuojamos problemos išraiškas, atspindinčias dabarties visuomenės ir ekonomikos lūkesčius, bei atitiktų šalies finansų valdymo hipotezių vertinimo kriterijus.

3.1.2. Tyrimo objekto pagrindimas ir eigos struktūra

Tyrimo objektas – 24-ios ES šalys. Į tyrimą nėra įtrauktos Liuksemburgas (dėl aukštos BVP/gyv. ir mažo gyventojų skaičiaus), Rumunija ir Bulgarija - dėl statistinių duomenų 1995-2010 m. patikimumo). Parinktų šalių aplinkoje egzistuojantys ekonomikos išsivystymo lygio skirtumai bei ribojanti bendra ekonominė erdvė, su joje bendromis biudžeto sandaros, fiskalinės drausmės taisyklėmis ir apribojimais daro šių šalių mokesstinės naštos analizę aktualią moksliniu požiūriu. Nagrinėjant ES šalių, turinčių aukštą ekonomikos konkurencingumo lygį, patirtį ir manant, kad pagrindiniai vystymosi ypatumai gali pasikartoti kitose šalyse, nustatyti vyraujančias mokesčines ir socialines tendencijas bei ryšius tarp testuojamų indeksų ir rodiklių.

Šiuolaikinės ekonomikos vystymosi stadijoje ES erdvė tinkama nagrinėti vykstančius viešųjų finansų procesus. Šiose šalyse mokesčių naštos pokyčių tyrimas vyksta aplinkoje, kurioje egzistuoja ženklus šalių pasiskirstymas pagal konkurencingumo, ekonomikos išsivystymo ir socialinį lygį, o šalis vienijanti ekonominė erdvė kelia bendrai privalomus (fiskalinio deficito, mokesčių harmonizavimo, konkurencingumo, socialinės aplinkos) reikalavimus šalių viešųjų finansų būklei. Teorinių tyrimų rezultatai bei parengtas modelis sudaro galimybes nagrinėti mokesčių naštos (TB), Socialinės aplinkos (HDI, SB), ekonomikos (BVP/gyv.) ir konkurencingumo (GCI) rodiklių ryšių priklausomybių ypatumus. Empirinis tyrimas apima 15 m. (1995 – 2010) laikotarpį. Modelis sudaro galimybes analizuoti ir lyginti analizuojamų rodiklių ir veiksnių pokyčių ryšius, vertinant juos ekonomikos konkurencingumo, socialinės aplinkos kontekste, atsižvelgiant nuo prognozavimo dėl atsitiktinumų ar nevaldomų rizikų, atskleisti ryšių pobūdį, pasireiškiantį esant skirtingiems ekonomikos vystymosi modeliams.

Tyrimo apribojimai siejami su pasirinkto laikotarpio apimtimi, parinktais rodikliais, skirtingais įvertinti ekonomikos konkurencingumo sąvoką (konkurencingumas pagrindžiamas Visuotinio konkurencingumo indekso reikšmėmis, nevertinama grynųjų eksporto apimtims dėl galimų pokyčių, kuriuos įtakoja ne ekonominės, o politinės aplinkybės), socialinės aplinkos lygis apibūdinamas ir vertinimas Žmogaus socialinės raidos indeksu gali nesudaryti pilno socialinės aplinkos vaizdo (neįvertina smurto, kultūros, visuomenės psichologinės

aplinkos ir psichologinio smurto, kaip socialinio nevienodumo sukeltus padarinius). Ekonomikos raidos pokyčiai vertinami tik BVP rodiklio reikšmėmis.

Pagal konceptualų „Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui vertinimo“ modelio atliekamo empirinio tyrimo statistiniai ES šalių rodiklių ekonominiai ir istoriniai duomenys, naudojami tyrime yra sudaryti remiantis informacija iš oficialių šaltinių:

5 lentelė. ES šalių ekonominių ir istorinių statistinių duomenų priegios

Rodikliai:	Informacijos šaltiniai	Priegios
Mokesčių našta, (TB), % nuo BVP,	1. Eurostat public database, Eurostat (the National Tax List), Eurobase on January 2012; 2. European Commission, Taxation trends in the European Union, 2011 edition, Luxembourg, 2011c.	http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/geninfo/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/geninfo/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm
BVP/gyv. rodiklis	3. "Tax revenue in EU Member States-Trend, level and structure 1995-2010". Directorate-General for Economic and Financial Affairs European Communities, 2012; 4. „Government finance statistics. Summary tables“, Directorate-General for Economic and Financial Affairs European Communities, 2012; 5. „Structures of the taxation systems in the European Union 1995-2010“, European Commission, Directorate-General Taxation and custom union tax policy, 2012;	http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00114 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-EK-12-002 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-EK-11-001
Transferiniai mokėjimai (SB), % nuo BVP	6. "Total output, income and spending. Economic Indicators", Directorate-General for Economic and Financial Affairs European Communities, 2012; 7. "Euro indicators 1995-2010", Directorate-General for Economic and Financial Affairs European Communities, 2012;	http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/dataset?p_product_code=TEC00026 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-SF-11-017
Biudžeto struktūrinių stabilios ekonomikos vystymosi rodikliai	Directorate-General for Economic and Financial Affairs European Communities, 2012;	http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/index_en.htm http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sdi/indicators/theme1
Konkurencingumo lygis		
GCI indeksas	1. "The Global Competitiveness Report 2010-2011", World Economic Forum 2012; 2. International Financial Statistics date (IFS), 2012.	http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness http://elibrary-data.imf.org/DataExplorer.aspx
Socialinės aplinkos lygis		
HDI indeksas	1. "United Nations Development Programs 2010". Human Development Report 2012; 2. International Economic and Social Statistics date (IFS), 2012.	http://hdr.undp.org/en/statistics/ http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1N5R-ebbCWUJ:library.buffalo.edu/asl/guides/busdoc/eeonintl.html+International+Financial+Statistics+HDI&cd=3&hl=lt&ct=clnk&gl=lt

Tyrimas atliekamas naudojant ES šalių duomenis. ES šalių erdvėje aktuali tuo, kad šios šalys analizuojamos kaip ekonominė aplinka, kurią galima charakterizuoti kaip skirtingo ekonominio išsivystymo, socialinės aplinkos lygio šalių vienijimosi eksperimentą.

<p>I etapas</p> <p>Makroekonominės aplinkos, fiskalinės politikos veiksnių ir soc.- ekon. rodiklių vertinimas</p>	<p>1. ES šalių 1995-2010 m statistinės bazės sudarymas. Šalių grupavimas pagal BVP/gyv. rodiklį.</p>	<p>Šalių sugrupavimas į 6 grupes pagal jų ekonominio potencialo lygį (BVP/gyv.)</p>
<p>II etapas</p> <p>Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui testuojamų rodiklių ryšių vertinimas</p>	<p>2.1. BVP/gyv. ir mokesčių naštos pokyčių 1995-2010 m. ES šalyse ryšių vertinimas, rodiklių koreliacinė ir klasterinė analizė.</p>	<p>TB ir (BVP/gyv.) ryšių priklausomybės, skirtingų patirčių vertinimas klasteriu.</p>
	<p>2.2. Socialinių-ekonominių (GCI, HDI) indeksų, transferinių išmokų (SB), BVP/gyv. ir mokesčių naštos (TB) ryšių priklausomybių nustatymas, jų koreliacinė analizė.</p>	<p>Plečiamas tyrimas, papildomai analizuojant koreliacinius ryšius tarp indeksų ir rodiklių.</p>
	<p>2.3. Analizuojamų veiksnių imčių daugialypių regresijos lygčių sudarymas, klasterinė analizė pagal konkurencingumo požymį ES šalyse 1995-2010 m.</p>	<p>Regr. lygčių sudarymas ir atskirai pagal fiskalinių veiksnių poveikį GCI ir HDI. Bendro klasterio pagal visus veiksnius formavimas.</p>
<p>III etapas</p> <p>Pagrindinių biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių, mokesčių naštos, transferinių mokėjimų, BVP rodiklių ir socialinių-ekonominių indeksų pokyčių ryšių vertinimas</p>	<p>3.1. Ryšių tarp pagrindinių biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi, TB, SB, BVP rodiklių ir GCI bei GDI indeksų nustatymas, koreliacinė analizė.</p>	<p>Ryšių tarp biudžeto rodiklių ir ir tiriamų veiksnių nustatymas, lyginant viešųjų finansų poveikį analizuojamiems rodikliams.</p>
	<p>3.2. ES šalių susigrupavimo ir jų grupių išskirtinumų, vertinimas pagal analizuojamų skirtingų prioritetų klasterių rezultatus.</p>	<p>Plečiamas tyrimas. Dekompozicija – leidžia išskirti skirtumus tarp dydžių ir vertinti skirtingas natartis.</p>
	<p>3.3. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui vertinimas ES šalių atveju 1995 – 2010 m. Testuojamų hipotezių</p>	<p>Hipotezių ir tyrimo gautų grupavimo, dekompozicijos ir ryšių rezultatų apibendrinimas.</p>
<p>IV etapas</p> <p>Mokesčių struktūros ekonomikos konkurencingumui ES šalių atveju 1995-2010 m. ryšių vertinimas</p>	<p>4. Mokesčių struktūra, sandara ir ryšiai su konkurencingumo rodikliu ES šalių atveju 1995-2010 m.</p>	<p>Mokesčių naštos dekompozicija pagal jos struktūros komponentus</p>
	<p>4.1. Mokesčių struktūros elementų kitimas ES šalyse 1995-2010 m., ryšių nustatymas, koreliacinė analizė.</p>	<p>Atskirų mokesčių naštos dalių koreliacinių ryšių su tarp skirtingų šalių grupių</p>

7 pav. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste vertinimo modelio tyrimo nuoseklumas

Tyrimas atliekamas pagal II darbo dalyje sudarytą modelio algoritmą (6 pav.). Siekiant atliekamų empirinių veiksnių tikslumo ir modelio tyrime numatytų

kiekvieno etapo tikslaus rezultatų gavimo bei atskirų modelio dalių apskaičiavimo nuoseklumo (7 pav.) pateikiamas kiekvieno empirinio tyrimo etapo aprašymas.

Tyrimui atrinkti rodikliai, charakterizuoti kiekybiniais ryšiais ir jų statistinės charakteristikos leis nustatyti, kokiomis savybėmis pasižyminčios šalys turi teigiamus pokyčius ir poveikius konkurencingumui pasirinktose srityse, bei kaip ir kokius ryšius galima išvelgti, vertinant kokybinius ryšių pokyčius. Šiame tyrime, norint įvertinti ekonomikos ir mokesčių pokyčius, domina, kaip dėl skirtingo ekonomikos potencialo ir socialinės aplinkos lygio skirtumų pasireiškia ryšiai tarp darbe naudojamų ekonomikos ir socialinės aplinkos vertinimo indeksų. Juos vertinant kartu su BVP, mokesčių naštos, transferinių mokėjimų pokyčiais, formuojamas atitinkamas tyrimo metodas, kompleksiškai vertinantis mokesčių ir konkurencingumo ryšį skirtingo ekonominio išsivystymo šalyse. Mokesčių poveikio ekonomikos konkurencingumo vertinimo matematinio modelio tyrimo rezultatai, iliustruoti skaitine ir grafine forma, pateikiami tolimesniame tyrimo poskyryje.

3.2. Mokesčių naštos ir konkurencingos ekonomikos vystymosi vertinimas ir išskirtinumas ES šalių atveju

ES šalių analizės atveju darbe parinkti socialiniai-ekonominiai indeksai ir rodikliai, analizuojami kartu kaip veiksnių visumą, turėtų leisti įvertinti ekonominę pažangą, potencialą ir skirtingą socialinę aplinką ES šalyse, kurios pokyčiai turėtų būti vertinami mokesčių kitimo kontekste. Vertinant, kad dabartiniame ekonomikos etape konkurencingumas yra aktualus ir esminis veiksnys ekonomikos raidos procese, o ES šalyse konkurencingumo lygis yra skirtingas, siekiant įvertinti ir nustatyti konkurencingumo priežastis, naudojamas šalių analizuojamų duomenų klasterizavimo būdas, kuris leis nustatyti būdingus veiksnių kitimo bruožus ir tas aplinkybes kurios lemia atskirų šalių pozicijas pagal skirtingų prioritetų kriterijus ir charakterizuoti santykius kokybiniais ryšiais. Aukšto ekonomikos konkurencingumo ES šalys, turi patirtį formuojant ekonomikos konkurencingumo augimui ir palaikymui palankias mokesčių sistemas. Mokesčių politikos suderinamumas svarbus konkurencingumo aspektui, nes bendroje ekonominėje erdvėje tam tikrą laiką buvo konkuruojama mažinant mokesčių našta, tačiau laimėjimai tik trumpalaikiame laikotarpyje neužtikrino pageidaujamo rezultato (Airija, Slovakija, Latvija).

Vertinant ir analizuojant socialinės aplinkos klausimus, įvertinant ES šalių gyventojų senėjimo ir pajamų nevienodumo problemoms aktualus mokesčių, kaip pajamų išlyginimo priemonės aktualumas jau seniai minima kaip svarbus socialinio konflikto šaltinis, kurio priežastis yra neatitikimas ilgalaikiame laikotarpyje tarp ekonomikos potencialo ir visuomenės lūkesčių. Biudžeto dydis ir transferiniai mokėjimai gali turėti gana skirtingą poveikį konkurencingumui ir ekonomikai, nes viešojo vartojimo ir transferinių mokėjimų lygis ir paskirtis atskirose ES šalyse gali turėti skirtingą poveikį konkurencingumui ir ekonomikos pokyčiams. Viena vertus, aukšti transferiniai mokėjimai gali mažinti ekonomikos augimą per jų poveikį darbo pasiūlai, ar per didelius mokesčius reikalingus palaikyti socialinį lygį, kita vertus, socialinės apsaugos lygis gali turėti teigiamą poveikį augimui dėl potencialiai stipraus žmogiškojo kapitalo potencialo susiformavimo. Tyrimas aktualus būtent

šiam laikotarpyje, kai spartaus globalizacijos ir ES integravimosi proceso pasekmėje tampa aktualus bendras (ES šalių erdvėje) lygio fiskalinis valdymas (ypač transferinių išmokų lygmenyje) ir naujas ekonomikos vystymosi, socialinės ekonomikos sampratos bei raidos mato vertinimas. Pirmaujančių ES šalių ekonomikos vystymosi patirtis tampa svarbi ir aktualu panaudoti jų teorinę –praktinę mokesčių formavimo patirtį, siekiant šalims konkuruoti inovatyvios ekonomikos ir sukurtos pridėtinės vertės persikirstymo prioritetais, siekiant išnaudoti konkurencinį potencialą globalios ekonomikos kontekste.

3.2.1. ES šalių makroekonominės aplinkos, mokesčių lygio pokyčių vertinimas ir šalių grupavimas pagal BVP/gyv. rodiklį

Mokesčių naštos lygio klausimas yra sudėtingas dėl ES šalių ekonominio ir socialinio lygio bei tai lemiančių biudžeto struktūrų skirtumų. Bendras ES mokesčių harmonizavimas yra sudėtingas dėl skirtingų nacionalinių fiskalinių sistemų koordinavimo. Visada išlieka atviras klausimas dėl valstybės galimybių (politinės valios įtakos) racionaliai valdyti finansinius išteklius, įgyvendinant strateginius ilgalaikius ir operatyvius tikslus.

Šiame tyrimo etape, analizuojant ES šalių makroekonominę aplinką, mokesstinę raidą ir jos pokyčius 1995-2010 m. laikotarpyje vertinami mokesčių naštos lygio kitimas, ypač tarp ES senbuvių ir naujai priimtų šalių. (5 priedas. BVP ir mokesstinės naštos pokyčio analizė ES šalyse, 1995-2010 m.). Vertinant mokesčių pokyčių tendencijas analizuojamu laikotarpiu tarp žemesnio ekonominio išsivystymo lygio šalių vyrauja mokesčių konkurencija, kuri pasireiškia mokesčių mažinimu 2003-2008 m. laikotarpyje Lietuvoje, Latvijoje, Slovakijoje, Estijoje, Airijoje. Vertinant mokesčių lygio tendencijas visoje ES erdvėje, bendras mokesčių naštos lygis 2000-2010 m. laikotarpyje nekinta tiesiogiai tik mažėjimo arba didėjimo linkme. Pasireiškia skirtingos mokesčių kaitos kryptys, todėl galima daryti tik labai apibendrinančias išvadas, kurios apibūdina pokyčius ES šalyse - didėja vartojimo, kapitalo mokesčiai, mažėja darbo jėgos ir pelno apmokestinimas.

Vertinant ekonominio lygio skirtumus tarp ES šalių potencialo galimybių ir mokesčių pajamų panaudojimo efektyvumo ir tikslingumo, formuojant biudžeto struktūrą, konkurencingumo kontekste, kai kurių šalių patirtis rodo, kad mokesčių mažinimo nauda gali lemiama neigiama linkme įtakoti konkurencingo lygį, ženkliai mažindama tolimesnį ekonomikos augimą ilgalaikėje perspektyvoje (Airija, Lietuva, Latvija, Slovakija - po ekonominės ir finansinės krizės 2007-2008 m. šių šalių ekonomikos augimo tempai krito iki 15 % nuo BVP). Dėl ekonomikos tvarumo kylančios problemos turi neigiamos įtakos bendram ES šalių ekonomikos augimui, todėl ilguoju laikotarpiu reikalingos racionalios mokesčių ir socialinės politikos taikymo priemonės, paremtos šalių, kurios turi aukštus pasiekimus ekonomikoje ir socialinėje ES ekonominėje aplinkoje istorine sėkmės patirtimi, kas sudarytų prielaidas konkurencingam ekonomikos augimui kitose šalyse, kuriose šie pasiekimai yra kuklesni.

ES šalių ekonominis potencialas, tyrime vertinamas BVP/gyv. rodikliu analizuojamu laikotarpiu turi ženklus skirtumus. Siekiant vertinti šalių ekonominio išsivystymo lygį, grupuojama pagal BVP pajamų, tenkančių vienam gyventojui,

principą. Vertinimo klausimai turėtų būti nagrinėjami panašių objektų atžvilgiu, tada galima teigti apie poveikio vienodumą ir galimybę jam pasireikšti. Vyrauja nuomonė, kad mokesčiai, skirtingai įtakoja nevienodo ekonominio išsivystymo lygio šalių konkurencumą, ekonomikos potencialą bei socialinės aplinkos lygį. BVP/gyv. rodiklis, naudojamas šiame darbe vertinti šalies ekonominio išsivystymo lygį, analizuojamu laikotarpiu ES šalyse skiriasi iki 10 kartų. Siekiant vertinti skirtingo ekonominio išsivystymo lygio reikšmę, ES šalys sugrupuojamos pagal BVP/gyv., naudojant 5000 Euro/gyv. kitimo žingsnį augimo linkme, suskirstant šalis į atitinkamas grupes, siekiant atskleisti, ar yra specifinių ypatumų, pasireiškiančių, esant skirtingam šalių išsivystymo lygiui ir ekonomikos padėčiai.

6 lentelė. ES šalių grupės pagal jų ekonominio išsivystymo lygį BVP/gyv. (1995 - 2010 m., vidut. reikšmės)

Grupė, (Euro/gyv.)	Šalis
1 grupė (5000 iki 10000) BVP, Euro/gyv.	Latvija, Lietuva, Lenkija, Čekija, Estija, Vengrija, Slovakija, Bulgarija, Rumunija
2 grupė (10000 iki 15000) BVP, Euro/gyv.	Portugalija, Slovėnija, Malta
3 grupė (15000 iki 20000) BVP, Euro/gyv.	Graikija, Kipras
4 grupė (20000 iki 25000) BVP, Euro/gyv.	Italija, Ispanija, Anglija
5 grupė (25000 iki 30000) BVP, Euro/gyv.	Belgija, Vokietija, Prancūzija,
6 grupė (30000 iki 35000) BVP, Euro/gyv.	Olandija, Švedija, Danija, Airija, Suomija, Austrija, Liuksemburgas

Pasirinkus kitimo žingsnį, sudaromos 6 šalių grupės. Šalių išsivystymo lygis skirtingai įtakoja ekonomikos vystymąsi, todėl vertinant šalių ekonomikos išsivystymo lygį ir ekonomikos vystymosi tendencijas, galima nustatyti dėsningumus ir išskirti šalių mokesstinės patirties ir ekonomikos vystymosi santykius, kurie apibrėžtų mokesčių ir konkurencingo ekonominio vystymosi ryšius tam tikru laikotarpiu. Modelio aktualumas svarbus dėl prieigų, kurios turi būti išnaudojamos formuojant viešuosius finansus atskleidimo. Tikėtina, kad rodikliai, charakterizuoti kiekybiniais ryšiais, analizuojant socialinės aplinkos, ekonomikos potencialo ir konkurencingumo veiksnius gali tapti novatorišku šiuolaikiniu ekonomikos raidos vertinimo rodiklio pagrindu. Modelyje parinktų veiksmų kitimas analizuojamas 1995-2010 m. laikotarpiu, tokiu būdu siekiant nustatyti ir įvertinti ekonomikos, mokesčių, konkurencingumo ir socialinės aplinkos rodiklių ir indeksų kokybinio vertinimo aspektus tarp skirtingo ekonominio išsivystymo šalių grupių.

3.2.1.1. BVP/gyv. ir mokesčių naštos pokyčių 1995-2010 m. ES šalyse ryšių vertinimas, rodiklių koreliacinė ir klasterinė analizė ES šalyse

Tyrimo II etape, laikantis tyrimo nuoseklumo 2.1. dalies (7 pav.) atliekami BVP/gyv. ir mokesčių naštos pokyčių koreliacinių ryšių nustatymas. Šiame tyrimo etape atliekant statistinius skaičiavimus siekiama nustatyti, ar egzistuoja ryšys tarp mokesčių naštos ir ekonomikos augimo BVP/gyv., kokios krypties ir kokie vystymosi ypatumai gali pasireikšti, lyginant skirtingo ekonominio išsivystymo šalių

duomenis. Klasteriai pagal Δ BVP/gyv. ir mokesčių naštos (Δ TB) rodiklių pokyčius leis išsiaiškinti, ar klasterių grupėse esančios šalys turi bendrų panašumų.

Mokesčių naštos ir BVP/gyv. pokyčių imties reikšmių pasiskirstymas analizuojamas remiantis tiesinės regresijos prielaida, todėl duomenų normališkumas patikrinamas parinktu „One-Sample Kolmogorov-Smirnov“ testu (rezultatai pateikiami 6 priede), tolimesniam tyrimo laikyme, kad normališkumo reikalavimai tenkinami. Šiame tyrimo etape apskaičiuojami mokesčių naštos (Δ TB) ir ekonomikos (Δ BVP/gyv.) koreliaciniai ryšiai, jų stiprumas bei kryptys.

7 lentelė. Spearman'o koreliacijos koeficientai tarp Δ BVP/gyv. ir mokesčių (Δ TB) pokyčių ES šalyse 1995-2010 m.

1 grupė		2 grupė		3 grupė	
(5000 iki 10000) Euro/gyv.	Spearman'o koreliacijos koeficientas	(10000 iki 15000) Euro/gyv.	Spearman'o koreliacijos koeficientas	(15000 iki 20000) Euro/gyv.	Spearman'o koreliacijos koeficientas
Latvija,	0,629	Portugalija,	0,686	Graikija,	0,610
Lietuva,	0,720	Slovėnija,	0,599	Kipras	0,692
Lenkija,	-0,679	Malta	0,589		
Čekija,	0,612				
Estija,	0,771				
Vengrija,	-0,656				
Slovakija	-0,536				
4 grupė		5 grupė		6 grupė	
(20000 iki 25000) Euro/gyv.	(Spearman'o koreliacijos koeficientas	(25000 iki 30000) Euro/gyv.	Spearman'o koreliacijos koeficientas	(virš 30000) Euro/gyv.	Spearman'o koreliacijos koeficientas
Italija,	0,540	Belgija,	0,739	Olandija,	0,408
Ispanija,	0,407	Vokietija,	0,419	Švedija,	0,396
Anglija	0,639	Prancūzija,	-0,533	Danija,	0,470
				Airija,	-0,629
				Suomija	0,460
				Austrija	0,416

koreliacijos reikšmingumo lygis yra 0,01. N (duomenų sk. 475)
(Nėra analizuojamos Bulgarija, Rumunija, Liuksemburgas)

Lentelėje pateikti koreliacinės analizės koeficientai rodo kiekvienos šalies BVP/gyv. ir mokesčių pokyčių ryšių stiprumus. Koeficientų reikšmių rezultatai reikšmingi. Jų dydis svyruoja nuo 0,407 iki 0,771; vyrauja vidutinio stiprumo priklausomybės - didėjant BVP/gyv. lygiui mokesčių naštos lygis auga. Keliose šalyse (Lenkija, Prancūzija, Airija, Vengrija ir Slovakija) ryšys yra priešingos krypties. Tai rodo, kad vertinamas ryšis tarp mokesčių naštos ir BVP/gyv. pokyčių visose šalyse yra aktualus, bet neturi ryškiai išreikštos dinamikos. Prasminga šio ryšio tolimesnė analizė.

Mokesčių naštos (Δ TB) ir Δ BVP/gyv. kitimo priklausomybių koreliacijos tarp atskirų šalių pasireiškia labai skirtingai, vertinant tiek jų stiprumą, tiek kryptį. Aukšto ekonominio išsivystymo lygio šalių (6, 5 grupės - Olandija, Švedija, Danija, Vokietija) koreliacijos ryšio koeficientai yra silpni (0,3 – 0,5). Tai dalinai atitinka (De Long, 2009; Fatas & Mihov, 2001) teiginį, kad ryšys tarp mokesčių naštos (Δ TB) ir ekonomikos (Δ BVP/gyv.) pokyčių aukšto ekonominio išsivystymo lygio

šalyse nėra ženklus (kaip ilgalaikės nuoseklios fiskalinės politikos stabilumo pasekmė- t.y. mokesčių naštai didėjant ekonomikos pokyčiai nėra dideli).

Tarp šių šalių išsiskiria 6-oje grupėje Airija, kurios koeficientas (-0,629) ir 5-oje grupėje Prancūzija (-0,533), kurių koeficientai panašūs su 1-oje grupėje esančių Lenkijos (-0,679), Vengrijos (-0,656) ir Slovakijos (-0,536) koeficientais – šiose šalyse ryšys tarp mokesčių naštos (ΔTB) turi kryptį $\Delta BVP/gyv.$ ir yra vidutinio stiprumo. Tikėtina, kad Airijos mokesčių naštos (ΔTB) ir $\Delta BVP/gyv.$ koreliacinio ryšio prieštarumą, lyginant su kitomis tos pačios grupės šalimis galima sąlygojo faktas, kad mokesčių naštos dydis Airijoje yra vienas mažiausių tarp ES šalių (išskyrus Lietuvą ir Latviją). Latvija turi specifinę mokesčių pajamų struktūrą (tiesioginiai mokesčiai 41%, netiesioginiai - 44% ir socialiniai - 15%, lyginant su ES šalių struktūra - atitinkamai 32, 38 ir 30%). Prancūzijos atveju - aukštas kapitalo apmokestinimo lygis (du kart didesnis negu ES vidurkis), mažėjantis darbo apmokestinimas, išlaikant visas socialines garantijas. Šiose šalyse nustatytas neigiamas ryšys tarp mokesčių naštos ir BVP/gyv. rodiklio pokyčių.

Vidutinio (3, 4 grupės) ir žemesnio (2 grupė) ekonominio išsivystymo lygio šalyse koreliacijos ryšiai tarp mokesčių naštos (ΔTB) ir $\Delta BVP/gyv.$ pokyčių turi tos pačios krypties, vidutinio stiprumo reikšmę, išskyrus Ispaniją (0,407). Šalys, kuriose BVP/gyv. lygis yra mažiausias (1 grupė), nors BVP/gyv. pokyčiai (augimas 2004 – 2008 m. augimas ir vėlesnis kritimas) yra ženklius, mokesčių naštos (ΔTB) ir $\Delta BVP/gyv.$ rodikliai turi aukštus koreliacijos koeficientus (nuo 0,6 iki 0,7), bet poveikio kryptį pasireiškimai nėra vienakrypčiai – Lietuvoje, Latvijoje, Čekijoje ir Estijoje koeficientų ryšių kryptys teigiamos, o Lenkijoje, Vengrijoje ir Slovakijoje - neigiamos. Nors visose šios grupės šalyse nuo 2000 m. buvo siekiama mokesčių naštos mažinimo teikiamos naudos skatinant ekonomikos augimą, bet koreliacijos koeficientų kryptį nevienodumas ir prieštarumas rodo, kad mokesčių naštos (ΔTB) ir $\Delta BVP/gyv.$ kitimas yra sudėtingesnis reiškinys, nei tik bendras mokesčių mažinimo ir ekonomikos konkurencijos siekimas. Mokesčių naštos mažėjimo tendencijos, siekiant ekonomikos skatinimo, atitinka Mintz & Tulkens, (1996), Myles, (2010) teiginius, kad **mokesčių konkurencija gali lemti „per daug“ žemus mokesčių tarifus, o mokesčių naštos mažėjimas gali būti susijęs su mažėjančiu ekonomikos augimu ilgalaikėje perspektyvoje.** Tai patvirtina, kad mokesčių harmonizacijos aktualumą bendroje ekonominėje erdvėje, siekiant išvengti trumpalaikių ekonomikos augimo laimėjimų mažinant mokesstinę naštą.

Galima teigti, kad ryšiai, vertinant kokybiniu aspektu tarp mokesčių naštos (ΔTB) ir $\Delta BVP/gyv.$ turi sudėtingą išraišką – vienose šalyse mokesčiai turi reikšmingą priešingos krypties ryšį su BVP/gyv., kitose – ryšys rodo, kad pokyčiai juda ta pačia linkme (teigimas). Galima pastebėti, kad daugiau neigiamų poveikio ryšių pasireiškia žemesnio ekonominio išsivystymo šalių grupėse (1 grupė), bet atskiri atvejai yra ir vidutinio (5 grupė) ir aukšto (6 grupė) ekonominio išsivystymo šalių grupėse. Atliktas tyrimas neduoda konkretaus atsakymo koks ryšys egzistuoja tarp mokesčių naštos ir ekonomikos (BVP/gyv.) pokyčių. **Rezultatų prieštarumas rodo, kad nėra vienakrypčio ryšio ir neginčijamų dėsningumų tarp mokesčių naštos ir ekonomikos raidos pokyčių.** Egzistuojantis

nevienareikšmis ryšys tarp vertinamų rodiklių rodo, kad siekiant daryti platesnius apibendrinimus ir galimas tendencijas, įvertinant globalizacijos ir fiskalinių priemonių harmonizavimo aspektus, tyrimai, analizuojantys mokesčių ir ekonomikos raidos ryšius yra aktualūs.

ES šalių grupavimo pagal BVP/gyv. ir mokesčių naštos pokyčius tyrimas išplečiamas ir naudojamas kokybinio vertinimo būdas - klasterinė analizė, kuri leidžia nustatyti objektų panašumą pagal tiriamus objekto pokyčius ir suskirstyti juos į grupes taip, kad pokyčiai klasterių grupių viduje būtų kuo mažesni.

Tikėtina tyrimo pridėtinė vertė, kad klasterinė analizė leis išskirti panašumus ir specifiskai pasikartojančius dėsningumus tarp panašaus ekonominio išsivystymo (BVP/gyv.) šalių grupių ir bus suformuotos šalių grupės, kuriose vyksiantys mokesčių naštos ir ekonomikos pokyčiai bus panašiausi. Tokiu būdu suformuojamos atskiros šalių grupės, leis vertinti atskirų grupių dėsningumus ar išimtis. Įvertinant, kad panašūs objektai priklauso tai pačiai klasterio grupei, o nutolę objektai - skirtingoms klasterio grupėms, šalys susiskirsto į grupes pagal rodiklio kitimo dėsningumus.

8 lentelė. Klasterinė analizė pagal Δ BVP/gyv. pokyčius ES šalyse 1995-2010 m.

Eilės Nr.	Šalių grupės, BVP/gyv.	Šalys	Klasteris
1	4	Italija	
	5	Vokietija	
2	4	Anglija	
	5	Prancūzija	
	5	Austrija	
	5	Belgija	
	6	Švedija	
3	2	Portugalija	
	6	Olandija	
4	2	Malta	
	1	Lenkija	
	6	Suomija	
5	1	Vengrija	
	2	Slovėnija	
	3	Graikija	
	4	Ispanija	
	1	Slovakija	
	1	Čekija	
	3	Kipras	
6	1	Latvija	
	1	Estija	
	1	Lietuva	
	6	Airija	

Tyrimo rezultatai (8 lent.) rodo, kad šalys išsidėsto atskirose grupėse, kuriose BVP/gyv. rodiklio pokyčio dinamika analizuojamu laikotarpiu buvo panašiausia vertinamoje aplinkoje. Nėra nei vienos šalių grupės, kurioje būtų tik vienos grupės (pagal ekonominio išsivystymo lygį) šalys.

Keliose klasterio grupėse apjungiamos artimo ekonominio išsivystymo šalių grupės:

- 1 grupėje Italija (4) ir Vokietija (5),
- 2 grupėje daugiausiai vyrauja aukšto ekonominio lygio grupių (5 ir 6 grupės, 7 lentelė), nors Anglija yra 4 - oje grupėje, bet lyginant su toje pačioje grupėje esančiomis Italija ir Ispanija turi artimesnius rodiklius 5 grupei (7 ir 8 lent.).
- 6-oje klasterio grupėje vyrauja išimtinai žemiausio ekonominio išsivystymo šalys (1 grupė), o Airijos pateikimas į šią grupę rodo, kad šios šalies BVP/gyv. ir mokesčių naštos pokyčio tendencijos (koreliacijos koeficientas - 0,629; 7 lent.) buvo artimesnės būtent šios grupės šalims.

Tai rodo, kad šalių grupavimas pagal ekonomikos išsivystymo lygį (BVP/gyv.) nepilnai atskleidžia ekonomikos būseną, nes kiekvienoje klasterio grupėje esančios šalys turi ženklus pasiskirstymo pagal ekonomikos išsivystymą (BVP/gyv.) skirtumus - yra labai aukšto arba žemo ekonominio išsivystymo lygio grupėse.

Vertinant klasterio šalių grupių sudėtį ir lyginant su šalių grupių sudėtimi pagal BVP/gyv. rodiklį (7 lent.), kiekvienoje grupėje yra ir išimtys:

- 4 klasterio grupėje, kurioje Lenkija (1) priklauso žemiausio ekonominio išsivystymo lygio ES šalių grupei, o Suomija (6) aukščiausio ekonominio išsivystymo lygo šalių grupėms;
- 3 klasterio grupėje - atitinkamai Portugalija (2) ir Olandija (6);
- 6 klasterio grupėje - Airija (6) atranda vienoje grupėje su Latvija, Estija, Lietuva (1) šalimis;
- 1 klasterio grupė - Italija (4) su Vokietija (5);
- 5 klasterio grupė - Ispanija (4) su žemesnio ekonomikos išsivystymo šalių grupėmis: Vengrija, Slovakija, Čekija (1), Graikija, Kipras (3) ir Slovėnija (2).

Egzistuoja prieštaravimai tarp ekonomikos kitimo (BVP/gyv. pokytis) kitimo ir ekonominio potencialo, vertinamo BVP/gyv. rodikliu (6 lentelė), todėl nuoseklių tyrimo išvadų daryti negalima. **Galimi pokyčių panašumai klasterio grupėse nesuteikia pagrindo manyti apie galimas bendras tendencijas, nes BVP/gyv. rodiklio skirtumai tarp šalių, esančių tose pačiose klasterio grupėse rodo, kad vertinant ekonomikos (BVP/gyv.) pokyčio rezultatus reikalinga išsamesnė veiksmų, įtakojančių ekonomikos procesus, analizė.**

Vertinant Δ BVP/gyv. klasterio grupėse esančias šalių išskirtis galima teigti, kad ekonomikos (BVP/gyv.) vystymasis atitinkamais laikotarpiais šalyse buvo skirtingas, todėl aktualu atskleisti ir nustatyti būtent tuos ekonominių veiksnių ryšius, kurie apsprendžia ir įtakoja ekonominių procesų pokyčius, nes galbūt kitos jėgos turėjo didesnę poveikį. Ekonominio išsivystymo lygis ir BVP/gyv. pokyčiai gali turėti nevienareikšmius ryšius. Airijos atvejis rodo, kad žema mokesčių našta gali būti ekonomikos augimo veiksniu trumpalaikiame periode, kai šalis per 1995-2005 m. laikotarpį sugebėjo pasiekti aukštą ekonomikos lygį (BVP/gyv.) ir todėl galima manyti, kad mokesstinės aplinka turi reikšmingą ir ženklų poveikį ekonomikos augimui.

Airijos pateikimas į tą pačią klasterio grupę, tarp ekonomiškai silpniausių ES šalių - 1-os grupės šalimis (Latvija, Lietuva ir Estija) atitinka ekonomikos augimo

dinamiką (ekonomikos augimo tempai (2004 – 2008 m.) buvo aukšti, lyginant su kitomis ES šalimis, mokesčių našta buvo mažinama -t.y. buvo naudojama prociklinė fiskalinė politika, kuri ypač pasireiškė - Baltijos šalyse, Slovakijoje, Airijoje), todėl BVP augimo tempai per analizuojamą laikotarpį didėjo neproporcingai, vertinant pagal kitas šalis, esančias toje pačioje grupėje (Švedija, Danija, Suomija; 7 lentelė).

Mokesčių naštos lygis ir BVP tempai lėmė, kad klasterio 4-oje (Lenkija ir Suomija), bei 1-oje grupėse (Italija ir Vokietija) esančios šalys yra ekonomikos potencialo lygiu skirtingos, vertinant tiek jų ekonominio išsivystymo lygį. Šios išskirtys patvirtina daugelio ekonomistų mintis, kad ekonomikos lygio ar būsenos vertinimas BVP rodikliu nepilnai parodo realią ekonomikos būseną. **Nuostata, kad ekonomikos būsenos vertinimas BVP/gyv. rodikliu yra nepakankamas, pasitvirtina.**

Siekiant atskleisti priežastinius ekonomikos raidos ryšius ir įvertinti ekonomikos potencialo lygį reikalinga tolimesnė analizė, kuri detalizuotų ir išaiškintų kitas priklausomybes. turi išryškinti, įvertinti ir nustatyti mokesčių, socialinės aplinkos, ekonomikos kitimo priklausomybes, kurios sudarytų prielaidas ilgalaikiam konkurencingam ekonominiam augimui.

Analizuojant BVP/gyv. klasterio rezultatus pirminis požūris nesuteikia galimybių išsamiai įvertinti ekonomikos vystymosi tendencijas. Tarp mokesčių naštos ir BVP/gyv. pokyčių egzistuojantys ryšiai patvirtina, kad tarp šių rodiklių egzistuoja priklausomybės, todėl reikalinga ir yra aktuali mokesčių pokyčių atskirose šalyse klasterinė analizė, kuri padėtų įvertinti, kokie panašumai ar skirtumai pasireiškia tarp ES šalių ir kaip jie arba juos įtakoja ekonomikos išsivystymo lygis, Δ BVP/gyv. pokytis, įtakojančius ekonomikos vystymąsi. Klasterio pagalba siekiama įvertinant mokesčių kitimo ES šalyse reikšmę BVP/gyv. kitimui ir vertinti susidariusių klasterių grupių šalių kokybines charakteristikas.

Klasterio sudarytos grupės pagal „artimiausio kaimyno panašumo principą“, pateikti 9 lentelėje, kurioje testuojamos ES šalys grupuojamos pagal mokesčių naštos (Δ TB) kitimą į atskiras klasterio grupes, kuriose didžiausi vykstančių kitimų panašumai analizuojamajame laikotarpyje.

Įvertinant, kad mokesčių naštos pokyčiai ir jų poveikis ekonomikos procesams kiekvienoje šalyje yra individualus ir skirtingai įtakoja šalies BVP/gyv. (koreliaciniai ryšiai yra reikšmingi visose ES šalyse (7 lent.), šalies buvimas vienoje grupėje rodo, kad jos mokesčių naštos pokyčiai turėjo panašumų. Tikėtina, kad šios tendencijos turėtų būti panašios ir sutapti su BVP/gyv. klasterio rezultatais – t.y. šalies kaimynės grupėje turėtų būti tos pačios šalys.

Analizuojant mokesčių naštos (Δ TB) pokyčių klasterio grupių sudėtį, ir vertinant pagal ekonominio išsivystymo lygį, tai pačiai grupei priklausančios (išskyrus Slovakija) šalys yra 6-oje klasterio grupėje. Šioje grupėje yra tik žemiausio ekonominio išsivystymo ES šalys (1), išsiskiria Slovėnija, kuri pagal ekonominio išsivystymo lygį yra 2 grupėje (6 lentelė).

9 lentelė. Klasterinė analizė pagal mokesčių naštos pokyčius ES šalyse 1995-2010m.

Eilės Nr.	Spearman'o korel. koef. (mokesčių naštos ir BVP/gyv. pokyčių)	Eil. Nr. pagal BVP/gyv. klasterį	Šalys	Dendograma
1	-0,533	2	Prancūzija (5)	
	0,739	2	Belgija (5)	
	0,407	5	Ispanija (4)	
2	-0,629	6	Airija (6)	
	0,686	3	Portugalija(2)	
	0,639	2	Anglija (4)	
	0,470	2	Danija (6)	
3	0,419	1	Vokietija (5)	
	0,460	4	Suomija (6)	
	0,396	2	Švedija (6)	
	0,408	3	Olandija (6)	
	0,416	2	Austrija (6)	
4	0,589	4	Malta (2)	
	0,540	1	Italija (4)	
	0,610	5	Graikija (3)	
	0,692	5	Kipras (3)	
5	-0,656	5	Vengrija (1)	
	0,599	5	Slovėnija (2)	
	-0,679	4	Lenkija (1)	
	0,612	5	Čekija (1)	
6	0,629	6	Latvija (1)	
	0,771	6	Estija (1)	
	0,720	6	Lietuva (1)	
	-0,536	5	Slovakija (1)	

Vertinant 6-os grupės šalis BVP/gyv. pokyčiai yra panašūs – šios šalys yra vienoje BVP/gyv. klasterio grupėje, todėl galima manyti, kad mokesčių naštos (ΔTB) ir $\Delta BVP/gyv.$ kitimo pokyčiai turi ne tik reikšmingą koreliacinę ryšį (šioje grupėje išsiskiria Slovakija, kurios skiriasi BVP/gyv. pokyčio klasterio grupė, o koreliacijos koeficientas (-0,536) rodo atvirkštinio pobūdžio ryšį ir yra silpniausias tarp kitų šios grupės šalių), bet randasi vienoje klasterio grupėje. Slovakijos išskirties priežastis gali būti skirtingas mokesčių sistemos dedamųjų skirtingi pokyčiai ir jų poveikis ekonomikos kitimui.

Vertinant šalių susigrupavimą 3-oje mokesčių klasterio grupėje, kurioje pagal ekonominio išsivystymo lygį BVP/gyv. susigrupavo aukščiausio ekonominio išsivystymo lygio (6) šalys (išskyrus Vokietiją, bet šios šalies buvimas šioje grupėje nėra esminė išskirtis, nors pagal išsivystymo lygį ji yra 5 grupėje (6 lentelė), bet vertinant Vokietijos ekonomikos potencialo lygį ir absoliutų dydį, jos buvimas vienoje klasterio grupėje su 6 grupės šalimis nėra netikėtas. Vertinant 3-ios klasterio grupės šalių išsidėstymą BVP/gyv. klasterio grupėje, šalys pasiskirsto net į keturias skirtingas grupes.

Tai rodo, kad **jeigu ir mokesčių naštos pokyčiai yra panašūs, tai aukšto ekonominio išsivystymo šalių atveju Δ BVP/gyv. kitimo tendencijos skiriasi ženkliai ir teigti, kad mokesčių našta (Δ TB) turi reikšmingą ryšį su Δ BVP/gyv. pokyčiais nėra prielaidų.** Analizuojant šios grupės koreliacijos tarp mokesčių naštos (Δ TB) ir Δ BVP/gyv. koeficientus galima pastebėti, kad visi turi teigiamą ir silpną reikšmę. Tai dalinai patirtina šių šalių pasiskirstymo Δ BVP/gyv. klasterio skirtingose grupėse logiką, nes pirmuoju atveju (6 grupė Lietuva, Latvija, Estija) koeficiento reikšmės yra aukštesnės, o šalys Δ BVP/gyv. klasteryje yra toje pačioje grupėje.

Kitose mokesčių klasterio grupėse, vertinant šalių ekonominį išsivystymo lygį (6. lentelė), padėtį Δ BVP/gyv. klasterio grupėse ir koreliacinius ryšius:

- 1-oje grupėje skirtumai tarp Ispanijos (4) ir Prancūzijos bei Belgijos (5), vertinant jų ekonomikos potencialą (BVP/gyv.),
- kaip ir 2-oje grupėje išsiskiria Portugalija (2) tarp Airijos ir Danijos (6).

Vertinant pagal šalių sudėtį BVP/gyv. klasterio grupėse – Airija yra 6-oje, o Danija 2-oje, kurioje yra Švedija, Belgija, Austrija ir kitos ekonomiškai stiprios šalys, tas faktas rodo, kad mokesčių naštos ir BVP/gyv. pokyčiai turi esminių skirtumų.

4-oje klasterio grupėje šalys skirtingos tiek pagal ekonominio išsivystymo lygį, tiek pagal Δ BVP/gyv. pokyčio klasterio grupes. Graikija ir Kipras yra (3), kai Malta yra (2), o Italija yra (4) grupėse.

Vertinant Δ BVP/gyv. klasterio pasiskirstymą yra sutapimų tik Graikijos ir Kipro atveju, kai abiejų šalių padėtis abiejuose klasterių grupėse yra greta, panašumų yra ir vertinant koreliacijos koeficientų ryšio stiprumą ir kryptį 0,610 ir atitinkamai 0,692.

Šalių susigrupavimas mokesčių naštos pokyčių klasteryje nesudaro prielaidų tai vertinti kaip dėsningumus, o kai kurių šalių buvimas vienoje ar kitoje klasterio grupėje daro rezultatus kontraversiškus. Jeigu šalys, turinčios aukštesnį ekonomikos išsivystymo lygį, atsiduria šalia esančiose klasterio grupėse (3, 2 grupės), bet jų susigrupavimas Δ BVP/gyv. pokyčio klasteryje yra skirtingose grupėse – nuo 1 iki 6 grupės. Airijos išskirtinumas verčia ją apibūdinti papildomai, nes jeigu ji pagal ekonominio išsivystymo lygį yra su panašiomis šalimis „Mokesčių naštos (Δ TB)“ klasteryje (9 lent.), tai turi ženkliai skirtingą vietą „ Δ BVP/gyv. klasterio“ (8 lent.) grupėje, jos koreliacijos koeficientas turi priešingą kryptį, lyginant su tos pačios (6 lent.) grupės šalimis, o šios šalies mokesčių strategija ir ekonominio augimo tempai analizuojamajame laikotarpyje buvo išskirtiniai ES aplinkoje (trumpalaikis, spartus, netvarus BVP augimas, mokesčių mažinimo strategija).

Egzistuojantys sutapimai tarp grupių šalių sudėčių, vertinant Δ BVP/gyv. ir mokesčių naštos (Δ TB) pokyčių klasterius:

- tose pačiose grupėse atsiduria Švedija (6) ir Austrija (6), kuriose koreliacijos koeficientų lygis svyruoja nuo 0,396 ir 0,416;
- tose pačiose grupėse atsiduria Latvija (1), Lietuva (1), Estija (1), kuriose koreliacijos koeficientų lygis svyruoja nuo 0,629; 0,720; 0,771;

- tose pačiose grupėse atsiduria bei Graikija (3) ir Kipras (3), kuriose koreliacijos koeficientų lygis svyruoja nuo 0,610 ir 0,692.

Tai suteikia rimtų prielaidų manyti, egzistuoja ryšys tarp mokesčių naštos (ΔTB) ir $\Delta BVP/gyv.$ pokyčių. Vyraujančios išskirtys arba neatitikimai tarp šio ir $\Delta BVP/gyv.$ pokyčio klasterio rezultatų, koreliacijos dydžio ir krypties skirtumai, **nevienodas šalių pasikartojimas grupėse pagal skirtingus klasterizavimo prioritetus neleidžia daryti aiškių apibendrinimų ir juos kaip nors charakterizuoti kiekybiniais ryšiais** ar išskirti būdingus bruožus. Ekonominio išsivystymo ($BVP/gyv.$) rodiklis nėra pakankama charakteristika, vertinant ekonomikos raidą. $BVP/gyv.$ rodiklio pokyčiai vienodo ekonominio išsivystymo šalyse reiškiasi skirtingai, vertinant klasteryje esančių šalių sudėtis pagal jų ekonominio išsivystymo lygį.

Analizuojant klasterio grupių susiformavimą trūksta aiškiai apibrėžtų ekonomikos ir mokesčių naštos (ΔTB) pokyčio sąlygų, kurios įvertintų ir išskirtų dominavimą veiksmų, lemiančius ekonomikos raidos pokyčius analizuojamajame laikotarpyje grupėse ar šalyse.

Rezultatų kontraversiškas sąlygoja būtinybę tęsti tyrimą ir detalizuoti analizuojamus veiksmus, siekiant išaiškinti kitas priklausomybes, galinčias parodyti, būtent kokie mokesčių naštos, socialinės ir ekonominės aplinkos bruožai įgalina palaikyti aukštą konkurencingumo lygį. Laikantis tyrimo nuoseklumo (7 pav.) II modelio tyrimo etape analizuojami mokesčių naštos ir jos struktūros pokyčiai 1995-2010 m.

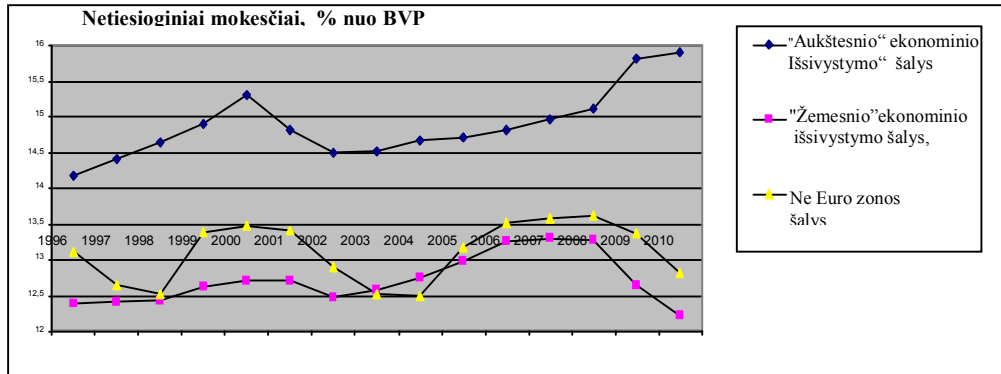
Skirtingi apmokestinimo objektai sudaro galimybes taikyti skirtingus mokesčių svertus ir tokių būdu siekti ekonominių (konkurencingumo skatinimo, darbo našumo, verslo ribojimo), socialinių (pajamų vienodumo, socialinio saugumo), gamtosauginių tikslų. Todėl aktualu vertinti ne tik bendras mokesčines priežastis, bet ir apibrėžti mokesčių poveikio kryptis ar objektus.

Mokesčiai turi struktūrinę sandarą – tiesioginius, netiesioginius mokesčius, kurie fiskalinių požiūriu gali skirtingai įtakoti atskirų šalių BVP rodiklio kitimą.

Vertinant mokesčių naštos (ΔTB) pasiskirstymą pagal apmokestinimo bazę, yra ženklūs skirtumai tarp ES šalių. Aukštesnio ekonominio išsivystymo $BVP/gyv.$ (5, 6 grupės, 6 lent.) šalyse istoriškai yra aukštesnė tiesioginių mokesčių dalis, lyginant su kitomis ES šalimis, ypač su vėliausiai įstojusiomis į ES.

Nuo 2002 m. aukštesnio ekonominio išsivystymo šalių grupėse pastebimas pastovus netiesioginių mokesčių lygio augimas bendroje mokesčių naštoje. Pastebėtina, kad šis pokytis (nuo 14,5 iki 16 proc. nuo BVP) tesėsi ir krizės laikotarpiui 2007-2009 m. (8 pav). Kitose šalyse buvo ženklus pajamų iš netiesioginių mokesčių mažėjimas (nuo 13,6 iki 12 proc. nuo BVP , 2002-2004 m. ir 2007-2010 m.). Svarbu priminti, kad ženklūs pokyčiai, kintant apmokestinamiems subjektams - nuo darbo jėgos prie vartojimo apmokestinimo daugiausia buvo šalyse, kuriose vartojimo mokesčių lygis buvo ir taip pakankamai aukštas. 3-ios klasterio grupės šalių (Vokietija (5), Suomija (6), Švedija (6), Olandija (6), Austrija (6)) ekonomikos lygis yra aukščiausias tarp ES šalių (virš 30000 Euro/ $gyv.$), todėl būtent aukštų mokesčių šalių grupės išlaiko stabilias ekonomikos lygio tendencijas, nors

absoliučiais dydžiais Δ BVP/gyv. pokyčių tempai yra mažesni (lyginant su „žemesnių“ mokesčių naštos šalimis), bet turi stabilaus augimo tendencijas ilgalaikiame laikotarpyje.

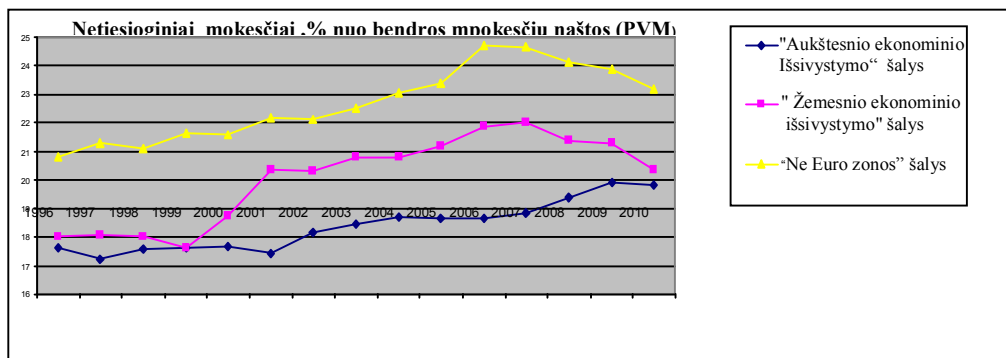
8 pav. Netiesioginių mokesčių dalies kitimo tendencijos ES šalyse 1995-2010 m., % nuo BVP

Tai dalinai patvirtina šalių atsiradimas skirtingose klasterių grupėse (Vokietija 1-oje, Suomija 4-oje, Švedija ir Austrija 2-oje), kas rodo, kad nors ir mokesčių naštos lygio tendencijos išlieka stabilios, bet BVP/gyv. pokyčiai reiškiasi skirtingai. Šalių susigrupavimas į skirtingas klasterio grupes, nors jos priklauso aukščiausio ekonominio išsivystymo šalių grupėms (5 ir 6 grupės pagal ekonomikos lygį, 6. lentelė) rodo, kad nors mokesčių lygio pokyčiai nėra tapatūs ir faktas, kad jose vyrauja aukštas biudžeto persikirstymo (mokesčių naštos) lygis, neigia **H.1** (*Mokesčių našta stabdo ekonomikos augimo tempus*), kuri daugelio ekonomistų priimama kaip aksioma.

Šalių grupavimas pagal ekonominio išsivystymo lygį BVP/gyv. ir sudaryti klasteriai pagal Δ BVP/gyv. ir mokesčių naštos (Δ TB) pokyčių panašumus leidžia daryti prielaidas, kad egzistuojantys ekonominio išsivystymo skirtumai analizuojant mokesčių naštos, ekonomikos, kaip BVP/gyv. rodiklio raidą pasireiškia skirtingai, todėl „aukštesnio ekonominio išsivystymo“ šalimis laikome 5 ir 6 grupės šalis, kur BVP/gyv. yra virš 25000 Euro/m. (6 lentelė). Kaip vienas iš tyrinėjimo aplinkybių, sąlygojančių atitinkamą mokesčių aplinką yra ir monetarinės sąlygos, kurias reglamentuoja Euro zona ir jos įtaka mokesčių naštos pokyčiams – valstybės skolos dydis, infliacija. Įvertindami faktą, kad ne visos ES šalys turi vieningą valiutą (Eurą), išskiriame šalių grupę, kuri turi savo nacionalinę valiutą ir suformuojame atskirą šalių grupę – „Ne Euro zonos“ šalys. Tokiu būdu ES zonos šalys yra papildomai sugrupuojamos į naujas dvi grupes – „Euro zonos“ ES šalys ir „Ne Euro zonos“ ES šalys.

Įvertinant teorines išvalgas dėl mokesčių harmonizacijos ir mokesčių naštos augimui netiesioginių mokesčių kryptimi (Acemoglu, 2004), aukštesnio ekonominio išsivystymo lygio šalių grupėje ši tendencija turi patvirtinimą (8 pav.) - BVP pajamos iš netiesioginių mokesčių dalies auga iki 2000 m. ir nuo 2002 m. iki 2010 m. ir sudaro 16% nuo BVP, o „žemesnio ekonominio išsivystymo“ ir „Ne Euro

zonos“ šalių grupėse pastovios tendencijos nėra – didėjimas pastebimas 1999- 2002 ir 2006-2008 m., o nuo 2008 m. netiesioginių mokesčių surenkamų pajamų lygis pastoviai mažėja ir sudaro 12,5% BVP lygio. Paradoksalu tai, kad nors ir „žemesnio ekonominio išsivystymo“ lygio ir „NE Euro zonos“ šalyse pajamos iš netiesioginių mokesčių yra mažesnės 1995-2010 m. laikotarpyje, bet pajamų dalis iš pagrindinio netiesioginio mokesčio PVM (9 pav.).

9 pav. Netiesioginio mokesčio (PVM dalies kitimas ES šalyse 1995-2010 m. % nuo bendros mokesčių naštos

Šiose šalyse sudaro didesnę dalį bendroje mokesčių naštoje (25%), nei „aukštesnio ekonominio išsivystymo“ lygio šalių atveju (18%). Tai gali būti paaiškinama, kad netiesioginiai mokesčiai leidžia apmokestinti įvairius vartojimo komponentus skirtingu lygiu, todėl mokesčio išlygos ar lengvatos ypač PVM reglamentavime gali įtakoti mokesčių pajamų surinkimo pasekmes, dalinai tai lemia ir žema mokesčių mokėjimo kultūra, nes būtent PVM yra tas mokestis, kurio surinkimas yra lengvai administruojamas, bet plačiau darbe šios prielaidos nėra analizuojamos (tai liudija faktas, Europos Komisijos nustatytas mokesčio jautrumo koeficientas Lietuvoje, Latvijoje yra 0,26; Estijoje 0,29; Lenkijoje 0,33; o tuo tarpu Danijoje 0,50; Švedijoje 0,48; Belgijoje 0,47. OECD, Commission services, 2012). „Aukštesnio ekonominio išsivystymo“ ES šalių atveju santykinai nedidelė šio PVM mokesčio dalis bendroje mokesčių naštoje rodo, kad nors ir bendrai ES erdvėje auga pajamos iš netiesioginių mokesčių grupės, pagrindinės mokestinės pajamos šiose šalyse gaunamos iš kitų mokesčių grupių - egzistuoja aukštas darbo apmokestinimo lygis, kuris neigiamai įtakoja ekonomikos konkurencingumo lygį (EC, 2010). **Mokestinių pajamų struktūra, orientuota į netiesioginius mokesčius, gali būti vertinama kaip užtikrinanti mokesčių sistemos stabilumą ir geros praktikos politiką, nes turi didesnę galimybių įvairovę ir tokiu būdu garantuoja aukštesnį mokestinių pajamų surinkimo lygį.** Kaip pasekmė, daugelis ES šalių, ypač „NE Euro“ zonos šalių, nuo 2007 -2009 m. taip pat pradėjo keisti vartojimo (PVM) mokesčius didėjimo linkme ir šios tendencijos tęsiasi iki šių dienų, nors bendras mokesčių lygis šiose šalyse mažėjo 2002-2005 ir 2008-2010 m. Mokesčių naštos lygis nuo uždarbio ir pelno sistemingai perkeliama vartojimui, todėl bendra mokesčių našta kinta nežymiai. Šios mokesčių raidos kryptys atitinka **H.3 hipotezę** (*Netiesioginių mokesčių vaidmuo ekonomikos vystymuisi turi mažiausiai stabdantį*

poveikį (lyginant su kitais mokesčių struktūros elementais), kad netiesioginių mokesčių reikšmė ir jų generuojamų pajamų vaidmuo BVP sudėtyje pastoviai didėja, lyginant su kitomis mokesčių kategorijomis. Ši, tendencija, akivaizdžiai matoma PVM mokesčio tarifo kitimo 2000-2008 m. dinamikoje (24 priedas, 2 grafikas „PVM pajamų dinamika“). Ši išvada aktuali vertinant mokesčių naštos lygio sandarą, nes priimant sprendimus dėl mokesčių pokyčių aktualu įvertinat tas apmokestinimo sritis, kuriose bus vykdomos korekcijos.

Analizuojant atskirų šalių grupavimosi išskirtinumus mokesčių pokyčių klasterio grupėse – 1 grupėje Prancūzija ir Ispanija; 2 grupėje Portugalija ir Anglija/Airija; 4 grupėje Italija ir Malta ir įvertinant šalių ekonomikos išsivystymo lygį (6 lentelė), bei šalių pasiskirstymą BVP/gyv. klasterio grupėse, kuriose jos yra visos skirtingose grupėse rodo, kad reikalinga detalesnė veiksmų įtakančių ekonomikos vystymąsi analizė, siekiant rasti esmines priežastis, lemiančias mokesčių poveikį ilgalaikiam ekonomikos augimo perspektyvai. Ispanijos, Graikijos 2012 m. ekonominė padėtis rodo, kad reikalinga platesnė ir detalesnė ekonomikos konkurencingumo ir socialinės aplinkos vertinimo analizė, siekiant ilgalaikio konkurencingo ekonomikos vystymosi. Bendros tiesioginių mokesčių naštos kitimo tendencijos tarp skirtingų šalių grupių turėjo supanašėjimo tendencijų - bendrai šios grupės apmokestinimo tarifai mažėja, bet pajamos, vertinamos BVP dalimi lieka pakankamai stabilios laike, nors analizuojant darbo jėgos ir įmonių apmokestinimą matomi esminiai skirtumai. Mokesčiai susiję su darbo apmokestinimu veikia pagrindinį gamybos veiksnį - žmogiškąjį kapitalą, kas turi reikšmingą poveikį konkurencingumo lygiui. Didesni ribiniai mokesčiai darbui (24 priedas, 3 grafikas) turi neigiamą įtaka verslo lygiui ir bendram konkurencingumui. Šios tendencijos atitinka Persson & Tabellini (2012) ir Calderon & Liu (2006) tyrimų ir ekonometrinių skaičiavimų išvadas, kad **asmenų pajamų mokesčiai kenkia konkurencingam augimui (vertinant pajamų vienodumo ir transferinių mokėjimų tendencijas aukštesnio ekonominio išsivystymo lygio šalyse), kai tuo tarpu vartojimo, aplinkos ir turto mokesčiai yra mažiau žalingi ilgalaikiam konkurencingam ekonomikos augimui, nes jų mokėjimas sąlygotas nuo noro turėti arba valdyti turta/prekes.** Nors ir aukščiausio ekonominio išsivystymo šalyse darbo apmokestinimo mokesčiai didėjo 2009-2010 m. laikotarpyje, bet jų lygis 1996 m. sudarė 15% BVP, o 2010 m. atitinkamai 16% BVP, kai netiesioginių mokesčių dalis atitinkamai kito nuo 14% iki 17% (EC, 2010).

Vertinant mokesčių naštos paskirstymo teorijas dažnai teigiama, kad ilguoju laikotarpiu gyventojų asmenų pajamų mokesčio našta turės mažėjimo tendencijas, bet darbdavio ir samdomojo asmens socialinės įmokos didės. ES šalyse šie pokyčiai nėra ryškūs ir daugiausia pastebimi socialinių įmokų mokesčių mažėjimo linkme 1996-2008 m. laikotarpyje (24 priedas, 7 grafikas). Darbo užmokestis įtakoja socialinių įmokų dydžiams, kurie atitinkamai sąlygojo ir didėjančius transferinius mokėjimus (SB). Aukštesnio ekonominio išsivystymo šalyse mokesčių pajamų iš darbo apmokestinimo 2005-2010 m. buvo pastebimas didėjimas, o socialinių įmokų atitinkamai pastovus mažėjimas nuo 1998 m., kai tuo tarpu žemesnio ekonominio išsivystymo ir „Ne Euro“ zonos šalyse pajamos iš darbo apmokestinimo nuo 2006 m.

mažėjo, o socialinės įmokos atitinkamai didėjo. Socialinės įmokos susijusios su pajamų išlyginimo ir darbo apmokestinimo tendencijomis. Mažėjanti aukštesnio ekonominio lygio šalių įmokų kreivė (priedas Nr. 24, 7 grafikas) rodo, kad **didelės viešosios išlaidos turi augimą stabdantį poveikį ekonomiškai stipriai išsivysčiusių šalių atveju.**

2001-2005 m., pereinant į mažesnio ekonominio ciklo augimo laikotarpį, aukštesnio ekonominio lygio šalyse mažėjo darbo apmokestinimo tarifų kreivė (24 priedas, 4 grafikas) ir mokesčių naštos poslinkis buvo vartojimo mokesčių padidėjimo linkme. Priešingai, kitos šalys dar 2-3 metus šią tendenciją ignoravo, kai pradėjo mažėti tiek darbo, tiek vartojimo mokesčiai. Kaip krizės pasekmė - šio mokesčių dalies mažėjimas bendrame mokesčių kontekste, priešingai ekonominiam pakilimui 2005 m. Būtent ekonomikos konkurencingumas leidžia užtikrinti šią pajamų dalį, vertinant, kad ekonomikos nuosmukio laikotarpiu tik konkurencingos prekės kokybės ir kainos atžvilgiu bus paklausios ir užtikrins gamybinę paklausą. Todėl aukštesnio lygio šalyse pajamos iš asmenų mokesčių nemažėja, bet nuo 2008 m. turi augimo tendencijas. Šių mokesčių aktualumas yra tame, kad 10 -tyje ES šalių šios pajamos sudaro nuo 50 % iki 55 % nuo bendrų mokesčių pajamų, o Švedijoje, Austrijoje, Vokietijoje, Danijoje ir Suomijoje daugiau viršija ir šią ribą. Įvertinant asmenų pajamų mokesčių nuoseklias mažėjimo tendencijas, todėl tokį tiesioginių kapitalo ir darbo jėgos mokesčių tarifų mažinimą ir buvo siekiama kompensuoti didinant vartojimo ir turto apmokestinimą. Proporcingas pajamų paskirstymo metodas turi stipresni patrauklumą ES šalyse, nors progresinius ryšius tarp skirtingų pajamų surinkimo yra mažiau sudėtinga pritaikyti, turint mintyje mokesčių lygio nustatymo principus ir gyventojų pajamų mokesčių įtaką ES fiskalinei politikai.

Apibendrinat šios dalies tyrimą galima konstatuoti, kad **mokesčių naštos ir atskirų mokesčių poveikis BVP pokyčiui gali būti skirtingas.** Analizuojant klasterių grupes pagal BVP/gyv. ar mokesčių naštos pokyčius nėra galimybių apibrėžti, kas skatina palaikyti šalies konkurencingumą, bet klasterių grupėse esančios šalys rodo, kad egzistuoja atitinkami būdingi bruožai. **Klasterizavimo rezultatai rodo, kad nors bendrystės požymių esama, bet jų išgryninimas reikalauja gilesnės ir detalesnės studijos.**

Ekonomikos vystymasis, tyrime vertinamas Δ BVP/gyv. rodikliu ir mokesčių naštos (Δ TB) pokyčiai turi statistikai reikšmingą, bet skirtingų poveikio kryptį tarpusavio ryšį. Poveikio kryptis yra skirtingos ne tik tarp šalių grupių, bet ir pačiose grupėse. Tai patvirtina, kad siekiant nustatyti dėsningumus reikalinga papildoma platesnė ekonominių - socialinių veiksnių analizė. Atliktas tyrimo etapas ir nustatyti ryšiai ir jų stiprumai tarp analizuojamų veiksnių - naštos Δ BVP/gyv.) ir mokesčių naštos (Δ TB) nesuteikia galimybės nustatyti priežastinius dėsningumus, o išskirtys, kurios prieštarauja teorinėms įžvalgoms rodo, kad aktuali tolimesnė analizė, kuri leistų atskleisti kirus ryšius, aktualius šio tyrimo kontekste. Analizuotas ryšys tarp BVP/gyv. ir mokesčių naštos pokyčių nenurodo priežastinių ryšių, nes klasteriuose analizuoti rodikliai galėjo būti skirtingo masto ir krypties. Siekiant įvardinti priežastinius ryšius, lemiančius Δ BVP/gyv. ir mokesčių naštos (Δ TB) vystymąsi, reikalinga analizuoti kuo platesnį viešųjų finansų išlaidų - pajamų spektrą, įvertinant

socialinės aplinkos raidos pokyčius, todėl aktuali kitų veiksmų - biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių bei socialinių - ekonominių indeksų statistinių duomenų analizė. Tyrimo rezultatai rodo, kad išsamesnį rezultatą gali duoti papildomų veiksmų analizė, kurie ekonomikos vystymąsi vertina pagal skirtingus rodiklius.

Konkurencingumo klausimas aktualus dabartiniame ekonomikos etape, todėl ryšių, kurie įtakoja jo kitimą indentifikavimas aktualus. Atsižvelgiant į atliktus tyrimus ir gautus rezultatus, atliekami tolimesni tyrimai, papildomai naudojant dekompozicijos principą ir analizuojant socialinius - ekonominius indeksus, kurie pateikiami sekančiame disertacinio tyrimo poskyryje.

3.2.1.2. Mokesčių naštos (TB) ir ekonomikos (BVP/gyv.) pokyčių ryšių su socialine aplinka ir konkurencingumu lygio pokyčiais nustatymas ir įvertinimas

Tyrimas apie mokesčių naštos ir ekonomikos pokyčio priklausomybę plečiamas, papildomai į analizę įtraukiant transferinių mokėjimų (SB) rodiklį bei konkurencingumo GCI ir Žmogaus socialinės aplinkos HDI indeksus. Kompleksinė tarp BVP/gyv., mokesčių naštos (TB), transferinių mokėjimų (SB) rodiklių ir GCI ir HDI indeksų analizė leis suformuoti detalesnes ir aiškesnes išvalgas apie mokesčių, socialinės aplinkos sąsajas ir jų priklausomybių pobūdį, siekiant ekonomikos, paremtos konkurencingumo didėjimu, augimo.

Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui tyrimas remiasi istoriškai susiklosčiusia mokslo tyrimo krypties (tyrinėti ne poveikį ar įtaką, o ryšio ir jo stiprumo įvertinimą) tradicija ir įvertinus ryšio tarp kintamųjų stiprumą, nustatyti ryšių kryptis ir veiksmų svorį tarp konkurencingumo (ΔGCI) ir kitų rodiklių: ($\Delta BVP/gyv.$), ΔBVP , mokesčių naštos (ΔTB) bei Visuomenės socialinę aplinką tyrime charakterizuojančiais rodikliais: Žmogaus socialinės raidos vystymosi indekso reitingo (ΔHDI) ir transferinių mokėjimo rodiklio (ΔSB) pokyčiais ES šalyse 1995-2010 m. laikotarpyje. Taikoma koreliacinė analizės metodika, siekiant skaičiavimo korektiškumo įvertinama, ar parinktoje kintamųjų skalėje ($n=1300$) skirtumai tarp imčių yra reikšmingi ir duomenų atitikimą normaliajam pasiskirstymui tikriname testu (7 priedas). Skirstinys atitinka normalųjį pasiskirstymą nagrinėjamiems kriterijams, kuriems pakanka kintamųjų tolydumo, todėl toliau taikoma koreliacinė analizė.

10 lentelė. Spearman'o koreliacijos koeficientai tarp mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų pokyčių ES šalyse

	ΔGCI	ΔHDI	$\Delta BVP/gyv.$	ΔTB	ΔSB
ΔGCI	1	,878	-,775	-,726	-,407
ΔHDI		1	-,924	-,903	,602
$\Delta BVP/gyv.$			1	,927	,925
ΔTB				1	,910
ΔSB					1

koreliacijos reikšmingumo lygis yra 0,01. N (duomenų sk. 1144)

Koreliacinės analizės rezultatai (10 lent.) rodo, kad tarp mokesčių naštos (ΔTB), konkurencingumo (ΔGCI), transferinių išmokų (ΔSB) ir socialinės raidos (ΔHDI) veiksnių yra statistikai reikšmingi, bet skirtingų poveikio krypties koeficientai. Vertinant ryšį tarp $\Delta BVP/gyv.$, kaip ekonominės aplinkos rodiklio ir mokesčių naštos (ΔTB), šiame darbe charakterizuojančia mokesčių sistema, pokyčių, koreliacijos koeficiento reikšmė (0,927) rodo, kad ryšys yra reikšmingas ir stiprus. Tai rodo, kad **ES šalyse mokesčių naštos (ΔTB) koreliacijos koeficiento ryšys tarp $\Delta BVP/gyv.$ rodiklio pokyčio yra reikšmingas. Jo poveikio kryptis pozityvi, tai rodo, kad mokesčių naštos (ΔTB) ir $\Delta BVP/gyv.$ pokyčiai turi tos pačios krypties kitimą. Šis rezultatas paneigia įprastas nuostatas, kad ryšys tarp mokesčių naštos ir ekonomikos pokyčius yra tik atvirkštinis.**

Teigiamas ir stiprus ryšys (0,878) tarp ΔHDI ir ΔGCI rodo, kad konkurencingumas ir socialinės aplinkos lygis veikia vienas kitą teigiamai. Galima teigti, kad tai rodo, kad **socialinė pažanga sudaro teigiamas prielaidas konkurencingumo augimui**, kas patvirtina **H.2.3 ES šalys, turinčios aukštesnį biudžeto surinkimo (mokesčių) lygį, užima aukštesnes ekonomikos konkurencingumo pozicijas.**

Analizuojant $\Delta BVP/gyv.$ rodiklio neigiamus ir stiprius ryšius tarp konkurencingumo ΔGCI (-0,775) ir socialinės aplinkos lygio ΔHDI (-0,924) indeksų galima teigti, kad ekonomikos augimas ES šalyse sąlygojo prielaidas konkurencingumo (ΔGCI) ir socialinės aplinkos lygio (ΔHDI) augimui. Šie ryšiai rodo, kad tarp ekonomikos konkurencingumo ir socialinės aplinkos veikia papildomos aplinkybės ir BVP rodiklis jas atskleidžia nepilnai. Koreliacinių ryšių stiprumas tarp ΔGCI ir ΔHDI (0,878) indeksų, $\Delta BVP/gyv.$ ir mokesčių naštos (ΔTB) (0,927), ΔGCI ir mokesčių naštos (ΔTB) (-0,729) atitinka Sen, A. (2000); Stewart, F.; Ranis, G. & Samman, E. (2005) teiginius, kad šalys, turinčios aukštą HDI indekso reitingą turi didesnes galimybes pasiekti aukštesnį šalies konkurencingumą.

Netikėti rezultatai gauti vertinant poveikio kryptis tarp $\Delta BVP/gyv.$ ir fiskalinių veiksnių grupės - ΔTB ir ΔSB . Koreliacijos koeficientai turi priešingą kryptį (išskyrus ΔSB ir ΔHDI (0,602), su konkurencingumo ΔGCI ir socialinės aplinkos lygio (ΔHDI) indeksais. Teoriniu požiūriu, ekonomikos lygis ($BVP/gyv.$) turėtų lemti aukštesnį konkurencingumo ir atitinkamai socialinės aplinkos lygį. Šio etapo tyrimo rezultatai rodo, kad vertinant ekonominius ($\Delta BVP/gyv.$), mokesčių naštos ar socialinės aplinkos pokyčius, nors tarp šių rodiklių ir yra aukšti koreliaciniai tarpusavio ryšiai, bet rodiklių pokyčių koeficientų vertinimas ryšio stiprumu ir ryšio poveikio kryptimi neduoda išsamaus atsakymo dėl poveikio konkurencingumo ir socialinės aplinkos kitimo skirtingo ekonominio kontekste ir nėra gaunamas bendras kompleksinis įvertis.

Žema transferinių mokėjimų (ΔSB) koreliacijos koeficiento (-0,407) ryšio reikšmė su konkurencingumo ΔGCI indeksu rodo, kad **transferiniai mokėjimai (ΔSB) neužtikrina prielaidų konkurencingumo augimui**. Faktas, kad transferinių mokėjimų (ΔSB) ir socialinės aplinkos (ΔHDI _ regresijos ryšio reikšmė (0,602) yra teigiama ir tai vienintelė teigiama kryptis tarp $\Delta BVP/gyv.$, ΔTB ir indeksų ΔGCI ir

Δ HDI. Šis faktas nestebina, nes mokesčių pajamų perskirstymas transferinių išmokų pagalba turi teigiamą įtaką socialinės aplinkos gerėjimui.

Analizuojamos ES šalys turi skirtumus, vertinant jas pagal ekonomikos išsivystymo lygį (6 lent.). Tikėtina, kad skirtingumai pasireišk ir socialinės aplinkos vertinime. **Dažnai reiškiamą nuomonę, kad augantis mokesčių naštos lygis stabdo ekonomikos vystymąsi, nevertina mokesčių pajamų poveikio kitoms sritims, kurios veikia socialinės aplinkos ir ekonomikos vystymosi raidą.**

Socialinės aplinkos lygį (Δ HDI) ir tuo pačiu transferinių išmokų (Δ SB) dydžius sąlygoja esanti ekonominė aplinka ir mokesčių naštos lygis. Tai rodo stiprus tos pačios krypties koreliacinis ryšys tarp Δ BVP/gyv. ir Δ SB koeficientų (0,925), atitinkamai tarp Δ TB ir Δ SB koeficientų (0,910). Tuo tarpu tarp Δ HDI ir Δ SB koeficientų ryšys yra vidutinio stiprumo (0,602), ką galima vertinti, kaip aplinkybę, kad transferiniai mokėjimai yra aktualūs palaikant socialinės aplinkos lygį. Atvirkštinis koreliacinis ryšys tarp transferinių mokėjimų (Δ SB) ir konkurencingumo Δ GCI (-0,407) leidžia manyti, kad transferiniai mokėjimai nėra ta biudžeto išlaidų dalis, kuri teigiamai ir ženkliai įtakotų konkurencingumo kitimą.

Tai patvirtina I darbo dalyje nagrinėtų skirtingų apmokestinimo teorijų teiginiai, kad ne tik mokesčių našta turi būti paskirstyta mokėtojams pagal pajėgumą juos mokėti, bet, kaip teigia Naudos principo teorija, mokesčių mokėtojai atsižvelgiant į naudą, kurią jie gauna iš teikiamų visuomeninių prekių, turi tinkamai sumokėti už visuomenines prekes pagal naudą kurią jie gauna. Todėl transferinių mokėjimų naudos principas tik labai ribotai gali būti taikomas valstybės finansų perskirstymo funkcijai.

Mokesčių našta (Δ TB), kuri išreiškiamą kaip sumokamų mokesčių sumos ir BVP santykis turi aukštą teigiamą koreliacinę priklausomybę su Δ BVP/gyv., kaip ekonomikos raidos matu. Nuo mokesčių naštos lygio priklausomas biudžeto dydis įtakoja visuomenės gyvenimo kokybės lygį, perskirstant mokesčines pajamas ir formuojant palankią socialinę aplinką visuomenei (tyrime vertinama HDI indeksu), bet mokesčių naštos (Δ TB) ir Δ HDI (-0,903) ryšys yra atvirkštinis, kaip ir su konkurencingumo lygio matu (Δ GCI) (-0,726). Nors mokesčių našta (Δ TB) ir (Δ BVP/gyv.) turi stiprų teigiamą koreliacijos koeficientą, bet tyrimo rezultatai konstatuoja priešingo poveikio įtaką socialinės aplinkos (Δ HDI) ir konkurencingumo (Δ GCI) požiūriu. Tai rodo, kad tarp analizuojamų veiksnių – Δ BVP/gyv., kuris tyrime naudojamas kaip ekonomikos išsivystymo lygio matas ir HDI indeksas, kuris naudojamas apibūdinti esamą socialinės aplinkos lygį, mokesčių naštos (Δ TB), konkurencingumo (Δ GCI) koreliacinių koeficientų ryšiai yra stiprūs, bet poveikio kryptį prieštaravimas parodo formuoja sudėtingą tarpusavio sąveiką ir poveikio pasekmės analizuojamus dydžius nebūtinai įtakoja tiesiogiai.

Vertinamų rodiklių ir indeksų analizė yra aktuali platesniu kontekstu, jų poveikis vienas kitam gali būti lemiamas kitų aplinkybių - šalies biudžeto, mokesčių sistemos struktūros, transferinių mokėjimų ir pajamų perskirstymo lygio. Neigiama Δ BVP/gyv. koreliacinio koeficiento ryšio kryptis su mokesčių naštos (Δ TB), transferinių mokėjimų (Δ SB) koeficientais ir indeksų Δ GCI ir Δ HDI koeficientais

rodo, kad vertinant tik ekonomikos lygį, mokesčius ar transferinius mokėjimus nėra galimybių išsamiai įvertinti konkurencingumo, socialinės aplinkos lygio kitimo aspektus. Tam reikalinga platesnis tyrimas, kuris padėtų identifikuoti tuos viešųjų finansų politikos aspektus, kurie lemia ar sudaro prielaidas vystytis ilgalaikiam ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste.

Įvertinant koreliacinių ryšių stiprumą ir jų poveikio kryptis, pagal turimus duomenis šiame tyrimo etape, galima daryti prielaidas, kad tyrime nagrinėti parametrai turi reikšmingus tarpusavio įtakos ryšius. Teigiami ir aukšti koreliacijos koeficientai tarp Δ BVP/gyv., mokesčių naštos (Δ TB) ir transferinių mokėjimų (Δ SB) veiksmų patvirtina, kad analizuojant ekonomikos (BVP/gyv.) pokyčius, egzistuoja reikšmingos šių rodiklių koreliacinės priklausomybės.

Vertindami koreliacinių koeficientų reikšmes tarp Δ TB ir Δ HDI (-0,903), Δ TB ir Δ BVP/gyv. (0,927), Δ TB ir Δ GCI (-0,726) galima konstatuoti, kad mokesčių naštos lygis turi reikšmingas sąsajas su ekonomikos, socialinės aplinkos vystymąsi apibūdinančiais rodikliais ir indeksais. Mokesčių naštos lygio koreliacijos koeficientai su visais analizuojamais tyrime rodikliais ir indeksais turi stiprius ir reikšmingus koreliacijos koeficientus. Mokesčių naštos (Δ TB) ir konkurencingumo (Δ GCI) indekso koeficientas (-0,726) turi priešingos poveikio krypties rezultatą. Šis rezultatas stebina, nes teoriniai tyrimai (Sala-i-Martin, 2004; Kaufmann, 2004; Porter, 2009) tyrimai rodo, kad ryšys tarp mokesčių naštos lygio ir konkurencingumo augimo pakankamai tiesinis. Prieštaravimai leidžia manyti, kad **norint vertinant mokesčių reikšmę ekonominiuose ir socialiniuose procesuose mokesčiai turi būti analizuojami plačiame kontekste, įvertinant biudžeto sandaros, konkurencingumo, ekonominės ir socialinės aplinkos lygio būklės aspektus bei viešųjų finansų dalyvavimo ekonomikoje poveikį.**

ES šalių ekonominio išsivystymo skirtumai (6 lent.) ir tyrimo rezultatai - aukšti koreliaciniai koeficientai tarp Δ TB ir Δ BVP/gyv. (0,927), konkurencingumo Δ GCI (-0,726) ir Δ HDI (-0,903) indeksų rodo, kad bendras tendencijas reikia vertinti detalčiau, išplečiant tyrimą naudojant dekompozicijos principus ir įvertinant teorines įžvalgas dėl ekonomikos konkurencingumo formavimosi prielaidų tarp skirtingo ekonominio išsivystymo šalių.

Skirtumai mokestinėje aplinkoje, kurią vienija bendra ekonominėje erdvėje gali sudaryti nemotyvuotas prielaidas atskirų šalių socialinei - ekonominei raidai, kuri gali neatitikti bendrų vieningos ekonominės erdvės dalyvių tikslų (fiskalinė drausmė, valstybės finansų tvarumas, valstybės skolos lygis) ir tokiu būdu sukelti problemas vieningos ES šalių erdvės viešųjų finansų sistemos stabilumui.

Aukšti ir neigiami koreliacijos koeficientai tarp Δ GCI ir Δ BVP/gyv. (-0,775) bei Δ GCI ir Δ TB (-0,726) rodo, kad ekonomikos (BVP/gyv.) ir mokestinių pajamų augimas nėra tiesioginė konkurencingumo didėjimo sąlyga (paneigia **H.1.** hipotezę), todėl galima manyti, kad konkurencingumas yra sudėtingesnis reiškinys, nei tik fizinis ekonomikos dydžių vertinimas rodikliais ar jų pokyčiais. Reikalinga platesnė sąlygų ir aplinkybių, įtakančių konkurencingumo pokyčius, analizė. Svarbu įvertinti įžvalgas, kas svarbu ar mažai svarbu atskiroms ES šalims ar jų grupėms. Koreliacinių koeficientų ryšys tarp Δ GCI ir Δ HDI indeksų koeficientų (0,878) rodo,

kad tarp atskirų sričių – konkurencingumo, kuris daugiau įvertina fizines analizuojamo objekto savybes ir socialinės aplinkos lygio ryšys yra stiprus, todėl gerėjant šalies konkurencingumui, atitinkamai auga ir socialinės aplinkos lygis. Vertinant atskirus koreliacinius ryšius tarp Δ HDI ir Δ BVP/gyv. (-0,924), Δ HDI ir Δ TB (-0,903) veiksmų, aukšti mokesčių ir Δ BVP/gyv. koreliacijos koeficientai turi priešingos krypties ryšį su socialinės aplinkos raidą charakterizuojančiu HDI indeksu. Atvirkštinis ryšys tarp indeksų (Δ GCI; Δ HDI) ir ekonominių Δ BVP/gyv. ir fiskalinių Δ TB, Δ SB rodiklių rodo, kad vertinant vien tik BVP rodiklį, jo pokyčius, daugiau įvertinama tik bendros einamosios ekonomikos kryptys, o ne ekonominio potencialo pokyčiai.

Informacija, susijusi su BVP rodiklio suteikiama informacija nėra pakankamai informatyvi, kad būtų galima atskleisti, kiek ir kaip šalies ekonominis augimas įtakoja gyventojų aplinkos ir šalies ekonominio potencialo augimo lygį.

Teorinės prielaidos rodo, kad ekonomikos ir socialinės aplinkos kitimas turėtų atitikti šalies ekonomikos galimybes, jos lygį. Nors koreliacijos tarp analizuojamų veiksmų negarantuoja priežastinio ryšio, bet tyrimo rezultatai gali būti naudingi numatant sąlygas tvariam ekonomikos ilgalaikiam augimui. Tikėtina, kad aukštesnis ekonomikos konkurencingumo lygis sudaro prielaidas generuoti didesnes mokesčines pajamas, kurios atitinkamai suteikia prielaidas aukštesnio socialinės aplinkos lygio buvimui.

Galima manyti, kad siekiant konkurencingos ekonomikos vystymosi mokesčių ir transferiniai mokėjimų lygis ir dydis turi būti vertinamas kartu lyginant su kitais ekonomikos raidos parametrais, papildomai taikant dekompozicijos principą, taip siekiant įvertinti analizuojamų veiksmų skirtingą intensyvumą skirtingose aplinkose. Skirtingais indeksais išreikšti socialinės-ekonominės aplinkos lygio vertinimo kriterijai tampa aktualūs, vertinant ekonomikos vystymosi tendencijas.

Įvertinat faktą, kad dalis ES šalių pirmauja pasaulyje pagal konkurencingumo lygį ir priklauso aukšto socialinės aplinkos lygio šalių grupei, tikėtina, kad galima atskleisti kompleksą veiksmų, kurie, įvertindami skirtumus ir panašumus tarp analizuojamų šalių, apibrėžtų sėkmingos viešųjų finansų ir fiskalinės vadybos principus.

3.2.1.3. Ekonominės aplinkos ir svėry, veikiančių konkurencingumo ir socialinės aplinkos lygį skirtingose šalyse, indentifikavimas

Tyrimo metu nustatyta (3.2.1.2. poskyris), kad vyrauja reikšmingi ryšiai tarp socialinių - ekonominių indeksų ir fiskalinių veiksmų. Koreliacinės analizės rezultatų kontraversiškumas rodo, kad vertinant ES šalių ekonomikos išsivystymo lygio, išreikšto (Δ BVP/gyv.), mokesčių naštos (Δ TB) ir transferinių mokėjimų (Δ SB) pokyčius ir analizuojant koreliacines priklausomybes tarp Δ GCI bei Δ HDI indeksų, reikalinga detalesnė analizė, kuri leistų įvardinti esmines priežastis tarp mokesčių ir ekonomikos vystymosi, siekiant ilgalaikio konkurencingumo. Tyrime naudojamas šalių grupavimas, įvertinant šalių ekonomikos išsivystymo lygio skirtumus pagal BVP/gyv., nėra pakankamas.

Laikantis tyrimo nuoseklumo (7 pav.) 2.3. dalies apskaičiuojami visų veiksmų – $\Delta BVP/gyv.$, mokesčių naštos (ΔTB), transferinių išmokų (ΔSB), socialinės aplinkos indekso (ΔHDI) regresijos lygčių koeficientai ir sudaromas hierarchinis klasteris pagal konkurencingumo (GCI) požymį, naudojantis „artimiausio kaimyno“ duomenų kitimo panašumo principą, naudojant 1995-2010 m. ES šalių duomenis. Remiantis koreliacijos koeficientų reikšmių dydžiais (10 lent.), tolimesnei analizei yra reikšmingi visi anksčiau minėti rodikliai – mokesčių našta (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, konkurencingumas (ΔGCI), socialinė aplinka (ΔHDI) ir transferiniai mokėjimai (ΔSB). Apskaičiuoti koreliacinių ryšių tarp mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, konkurencingumo (ΔGCI), socialinės aplinkos (ΔHDI) ir transferinių mokėjimų (ΔSB) poveikio kryptys nesudaro prielaidų nustatyti aiškiai išreikštų dėsnų ar tendencijų, kuriomis remiantis būtų galima apibrėžti rodiklių tarpusavio santykius, nes poveikio kryptų nesutapimai neleidžia išskirti esminį kanalą, kuris lemtų konkurencinio pranašumo kitimą.

Ekonomikos augimas yra būtina, bet nepakankama sąlyga socialinės aplinkos augimui. Tik ekonominis augimas ($BVP/gyv.$) dar negarantuoja šalių gyventojų savalaikio gerovės kilimo. Gautas koreliacinis rezultatas skatina plėsti empirinį tyrimą ir nustatyti papildomus ryšius, kurie galėtų identifikuoti svertus, veikiančius ekonomikos konkurencingumo augimą, nes šiuolaikinėje ekonomikoje konkurencingumo sąlyga tampa prioritetine ir būtina subalansuotam ekonomikos vystymuisi, įvertinant ir socialinės aplinkos didėjančius poreikius.

Naudojantis sudaryta duomenų baze skaičiuojami konkurencingumo regresijos lygties koeficientai. Siekiant tyrimo korektiškumo, apskaičiuojamas determinacijos koeficientas (R Square = 0,625) (8 priedas). Apskaičiuojamas regresijos modelio priklausomajam ΔGCI ir kintamiesiems ΔHDI , ΔSB , $\Delta BVP/gyv$ ir ΔTB rodiklių regresijos koeficientus (9a priedas) užrašoma ES šalių ekonomikos konkurencingumo priklausomybės nuo analizuojamų kintamųjų rodiklių daugialypės regresijos lygtis:

$$GCI = 49.30 + 0.133 HDI - 0.391 BVP + 0.188 TB - 0.930 SB \quad (11)$$

Nagrinėjant nustatytų regresinių ryšių svarbą ir konkurencingumui neigiamą reikšmę ir didžiausią svorio poveikio dalį turi transferiniai mokėjimai ($\Delta SB -0,930$). Šis faktas rodo, kad transferiniai mokėjimai (ΔSB) analizuojamoje ES šalių erdvėje turi ypatingai didelę neigiamą poveikio reikšmę konkurencingumui. socialinės aplinkos lygis (ΔHDI koeficientas 0,133) įtakoja ekonomikos konkurencingumo augimą teigiamai ir pasitvirtina Sala-i-Martin (2003) teiginys, kad žmogiškojo faktoriaus aplinka (HDI) turi pozityvų vaidmenį šalies konkurencingumo lygiui. Šiame kontekste svarbu atskirti socialinės aplinkos (ΔHDI) ir transferinių mokėjimų (ΔSB) vaidmenį šiuolaikinėje ekonomikos ir konkurencingumo aspekte.

Transferinių išmokų (ΔSB) regresijos ($-0,930$) reikšmė rodo, kad analizuojamojoje ES šalių aplinkoje ekonomikos konkurencingumui mokesčių persikirstymo lygis socialinėms reikmėms turi labai svarbią įtaką ir patvirtina mokslininkų nuomonės dėl socialinės politikos reikšmingo poveikio ekonomikos raidai. Atvirkštinis ryšys ir neigiama SB regresijos reikšmė nereiškia, kad

transferinius mokėjimus reikia laikyti tik kaip trikdį, kurio pašalinimas arba mažinimas suteiks teigiamas prielaidas konkurencingumo didėjimui, bet rodo, kad **transferiniai mokėjimai priklauso prie tų veiksnių, kurie tiesiogiai ir reikšmingai įtakoja ekonomikos konkurencingumą, todėl socialinės politikos sprendiniai turi būti motyvuoti, suderinti ir atitikti šalies ekonomikos potencialo, mokestinės aplinkos ir konkurencingumo galimybes.** Tikėtina, kad šios tendencijos atskirose šalyse gali pasireikšti skirtingai, bet akivaizdu, kad transferiniai mokėjimai turi būti suderinti ir atitikti ekonomikos išsivystymo ir konkurencingumo lygius.

Šiame tyrimo etape vertinamos visos ES šalys, kurios turi ženklų ekonominio išsivystymo lygio skirtumų (BVP/gyv.), todėl tikėtina, kad ne visose šalyse transferinių mokėjimų lygis turės tokią ženklia įtaką konkurencingumui. Neigiama (-0,391) Δ BVP/gyv. rodiklio regresijos reikšmė rodo, kad ekonomikos pokyčiai (darbe – BVP rodiklis) tiesiogiai nesąlygoja šalies konkurencingumo lygio ir spartesnio ekonominio augimo (BVP/gyv. pokytis). Šalys nebūtinai turi konkurencingumo prioritetą einamajame laikotarpyje, (Δ BVP/gyv. regresijos koeficiento kryptys lygtyje rodo neigiamą poveikį (-0,391) konkurencingumui).

Šiame tyrime tokį rezultatą galėjo lemti spartus BVP/gyv. kitimas žemesnio konkurencingumo ES šalyse. Tai patvirtina mintį, kad **vertinant ekonomikos būseną aktualus ne atskiro etapo (metų, pusmečio) vertinamas (dažniausiai naudojant BVP pokyčio rodiklio reikšmę), bet kompleksinis ekonomikos lygio ir jos potencialo lygio pokyčio įvertinimas, kuris atspindėtų stabilias ekonomikos potencialo ir socialinės aplinkos lygio tendencijas ilgalaikiame laikotarpyje** (bent 5 metų laikotarpis).

Teigiama (0,188 Δ TB) mokesčių (kaip Valstybės biudžeto dydžio matmens ir mokestinių lėšų perskirstymo išraiškos) reikšmė konkurencingumui suteikia prielaidas paneigti **H.1** hipotezę, kad *Mokesčių našta stabdo ekonomikos augimo tempus*. Nedidelė, bet teigiama Δ TB koeficiento reikšmė atitinka didėjančio biudžeto tendencijas ir Vagnerio dėsnio logiką (paskutinių dešimtmečių tendencijos, remiantis Solow, 1993; Carneiro, 2009; Perotti, 2006 tyrimais).

Augantis mokestinių pajamų perskirstymas, atitinka didėjančią „Valstybės dydžio“ (didėja mokestinių pajamų perskirstymo lygis, atitinkamai mokestinė našta, % nuo BVP) vaidmenį produktyviai ekonomikos raidai. Regresijos lygties rezultatai, rodantys mokesčių poveikio lygį ekonomikos konkurencingumui (0.188 Δ TB) sudaro prielaidas manyti, kad mokesčių lygis turi nors nežymų, bet teigiamą poveikį ekonomikos konkurencingumui. Todėl galima teigti, kad **BVP augimas, paremtas mokesčių mažinimo strategija neturi perspektyvos (šio analizės atveju – ES šalys)**, tuo pačių pasitvirtina **H.2.** hipotezė, kad *Salygiškai „žemu“ mokesčių lygis nesudaro teigiamų prielaidų konkurencingumo augimui (ES šalių atvejis).*

Vertinant regresijos analizės rezultatus ryškėja tendencijos, kad egzistuojantys skirtumai, vertinant ES šalis pagal ekonomikos išsivystymo lygį, konkurencingumą, socialinę aplinką, transferinių išmokų lygį, sudaro prielaidą manyti, kad aktualu ES šalis analizuoti atskirai, siekiant nustatyti, kaip analizuojamų veiksnių poveikių

kryptys reiškiasi ekonominio vystymosi panašumų turinčiose šalių grupėse ir atskirai kiekvienoje šalyje.

Kiekviena šalis turi jai būdingų žmogiškųjų, gamtinių ar kitokių potencialiai galimų naudoti išteklių ar gebėjimų, todėl strategiškai išnaudotos potencialios galimybės mokesčių naštos, transferinių mokėjimų perskirstymo srityje, lemiant ekonomikos vystymąsi yra aktualios.

Indeksai, vertinantis konkurencingumą ar visuomeninės socialinės aplinkos lygį dalinai apibūdina, kokie rezultatai buvo pasiekti, o regresijos lygtys, vertinančios kiekvienos šalies padėtį darbe parinktais rodikliais, nurodo regresijos koeficientų reikšmę ir kryptį - kaip atskiri rodikliai įtakoja analizuojamus pokyčius.

Šalys turi skirtingus ekonominio išsivystymo lygius, skirtingas mokesčių struktūros sistemas, socialinės politikos tikslus, todėl atskirų veiksmų mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių pokyčiai konkurencingumui gali turėti skirtingą poveikį ir atitinkami skirtingas koreliacinių koeficientų reikšmes.

Tyrime buvo panaudotas grupavimo principas (6 lentelė), kai šalys buvo sugrupuojamos pagal jų ekonominio išsivystymo lygio rodiklio ($BVP/gyv.$) aritmetines vidurkių reikšmes. Buvo suformuotos 6-os skirtingos šalių grupės.

Laikantis 6-ųjų grupių analogijos, sudaromos 6-os šalių grupės ir pagal GCI indekso reitingo reikšmių aritmetinius vidurkių lygius, šalys suskirstomos į atitinkamas grupes, kurios šalių GCI indeksai bus artimiausi grupės vidurkiui. Šiose grupėse šalys turi panašiausius (artimus šalių grupės vidurkiui) konkurencingumo lygio reitingus analizuojamu laikotarpiu. Apskaičiuojami priklausomajam kintamajam ΔGCI indeksui analizuojamų fiskalinių veiksmų - $\Delta BVP/gyv.$, ΔTB ir ΔSB regresijos koeficientai kiekvienoje ES šalyje pagal daugialypės regresijos formulę:

$$GCI = b_0 +/- b_1 BVP +/- b_2 TB +/- b_3 SB \quad (12)$$

Formulėje naudojami rodikliai ir jų rezultatai gali būti naudojami politikos formuotojų, keičiant atitinkamai koreguojant mokesčių naštos lygį, transferinių mokėjimų dydžius, tokiu būdu įtakoiant ekonominius šalies pasiekimus, šiuo atveju vertinamus $BVP/gyv.$ rodikliu.

Pateikiami (11 lent.) kiekvienos ES šalies $\Delta BVP/gyv.$, mokesčių (ΔTB) ir transferinių mokėjimų (ΔSB) regresiniai koeficientai, apskaičiuoti pagal 12 formulę. Šalys sugrupuojamos atskiromis grupėmis:

- pagal ekonomikų išsivystymo lygius (2 stulpelis, 11 lentelė);
- pagal konkurencingumo indekso reitingą (7 stulpelis, 11 lentelė).

Vertinant gautis regresijos koeficientų rezultatus pastebima, kad vyrauja žemas santykinės įtakos reikšmingumo lygis. Šiuo atveju svarbiau analizuoti ir ryšio poveikio kryptis, kurios gali atskleisti pokyčių tendencijas. Analizuojant rodiklių - $\Delta BVP/gyv.$, mokesčių naštos (ΔTB) ir transferinių mokėjimų (ΔSB) poveikio ekonomikos konkurencingumui (ΔGCI) regresijos lygties koeficientų ryšio kryptis atskirose ES šalyse, vertiname ir lyginame tiek šalių grupių, tiek atskirų šalių

Analizuojant 1-os grupės šalis pastebima aiškios viešųjų finansų politikos išskirtys - kad mokesčių našta (ΔTB) ir transferinių mokėjimų (ΔSB) regresijos koeficientai turi neigiamą įtaką konkurencingumui (išskyrus Bulgarija, ΔTB 0,204; Estija ΔSB 0,131), o tuo tarpu $\Delta BVP/gyv.$ koeficiento ryšys yra teigiamo poveikio (išskyrus Čekija -0,234 ir Lenkija -0,166). Tai gali būti pasekmė, kad žemo ekonominio išsivystymo lygio šalys analizuojamu laikotarpiu patyrė skirtingus ekonomikos ciklus (nuo 1995 m. pakankamai spartus ekonomikos augimas, BVP augo virš 5%, nors vėliau ekonomikos smukimas) ir tai įtakojo konkurencingumo augimą, bet reikia atkreipti dėmesį, kad, lyginant su aukšto ekonominio išsivystymo lygio šalimis, BVP/gyv. lygis turi ženklų skirtumą absoliučiais dydžiais. Tai rodo ir tai, kad BVP/gyv. regresijos koeficientai nėra didžiausi konkrečios šalies lygtyje, todėl konkurencingumui didesnę įtaką turėjo kitos aplinkybės, o ne šie vertinami rodikliai. Vertinant Estijos atvejį – $\Delta BVP/gyv.$ 0,295; mokesčių našta (ΔTB) -0,941, Vengrijos atveju $\Delta BVP/gyv.$ 0,588; mokesčių našta (ΔTB) -0,609, Lietuvos atveju $\Delta BVP/gyv.$ 0,351; mokesčių našta (ΔTB) -0,474. Mokesčių naštos vaidmuo konkurencingumui turėjo didesnę, bet neigiamą įtaką, lyginant su ekonomikos kitimu (BVP/gyv.). Analogiškai, transferinės išmokos (ΔSB) konkurencingumui (ΔGCI), taip pat turėjo ženkliai neigiamą poveikį Vengrijos atveju - ($\Delta BVP/gyv.$) 0,588; transferiniai mokėjimai (ΔSB) -0,811. Šiuo atveju galima prielaida, kad ekonomikos augimas nėra paremtas konkurencingumo raidos aplinkybe, ypač šalyse, kuriose ekonomikos išsivystymo lygis yra sąlyginai žemas.

Analizuojant aukštesnio ekonominio išsivystymo lygio šalis, esančias 2, 3 ir 4 grupėse išryškėja tendencijos, kad ekonomikos raidos ($\Delta BVP/gyv.$) koeficientų poveikis konkurencingumui (ΔGCI) turi priešingą poveikio kryptį (išskirtys tik Maltos ir Ispanijos atvejus), o mokesčių naštos (ΔTB) ir transferinių mokėjimų (ΔSB) koeficientai - teigiamą poveikį konkurencingumo (ΔGCI) pokyčiui. Be to, transferinių mokėjimų (ΔSB) regresijos lygties koeficientai turi ženkliai didesnę lyginamąją vertę konkurencingumui, lyginant su kitais koeficientais - Portugalijos atveju transferiniai mokėjimai (ΔSB) 0,735, kai ($\Delta BVP/gyv.$) -0,256, o mokesčių naštos koeficientas (ΔTB) 0,444; Slovėnijos atveju - transferinių mokėjimų koeficientas (ΔSB) 0,485, kai ekonomikos raidos koeficientas ($\Delta BVP/gyv.$) -0,211, o mokesčių naštos koeficientas (ΔTB) -0,141; ženkliai išskirtys Kipro atveju, nes transferinių mokėjimų koeficiento poveikis (ΔSB) konkurencingumui (ΔGCI) turi aukštą teigiamo poveikį 0,914, o ekonomikos raidos koeficientas ($\Delta BVP/gyv.$) -0,224 neigiamą poveikį, o mokesčių naštos (ΔTB) 0,109 koeficientas nedidelį teigiamą poveikį. Tokios išskirtys rodo nesuderinamumą tarp ekonomikos sukuriamos pridėtinės vertės persikirstymo socialinėms reikmėms arba per aukštus socialinius išpareigojimus visuomenei, arba tam įtaką daro kiti ekonomikos veiksniai, kurie neatsispindi analizuojamuose rodikliuose. Analogiškas Italijos - transferinių mokėjimų koeficiento poveikis (ΔSB) 0,824; Graikijos atvejai - transferinių mokėjimų koeficiento poveikis (ΔSB) 0,757.

Analizuojami ryšiai (11 lent.) daugelyje situacijų yra silpni, todėl daryti prielaidas, kad rodikliai ženkliai ir dėsningai visose šalyse pozityviai ar negatyviai įtakoja konkurencingumo (ΔGCI) pokyčius, nėra tvirto pagrindo.

Išryškėjusios **tendencijos signalizuoja, kad transferiniai mokėjimai turi reikšmingą vaidmenį konkurencingumui ir tai sudaro prielaidas, manyti, kad klaidos transferinių mokėjimų srityje turės neigiamus padarinius ekonomikai.** Akivaizdu, kad transferinių mokėjimų vaidmuo konkurencingumo procese yra per svarbus, o šios išlaidos nesudaro prielaidų ilgalaikiam tvariam ekonomikos konkurencingumui.

Priešingos tendencijos pastebimos aukšto ekonominio išsivystymo šalių (5, 6 grupės) ir Anglijos atvejais, kuriose transferinių mokėjimų koeficientai (ΔSB) turi neigiamą reikšmę (išskyrus Prancūziją, kurioje (ΔSB) regresijos koeficientas teigiamas, bet reikšmė nėra ženkli 0,197). Vertinant ekonomikos raidos koeficientų ($\Delta BVP/gyv.$) regresijos koeficientų poveikio kryptis aiškiai išreikštų tendencijų nėra – Anglijoje, Vokietijoje, Danijoje, Olandijoje ir Švedijoje regresijos koeficientai kryptys rodo, kad ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$) kitimas konkurencingumą (ΔGCI) veikia neigiamai, bet koeficientų reikšmės nėra ženklios - nuo -0,158 Švedijos iki -0,252 Danijos atvejais. Tai rodo, kad $\Delta BVP/gyv.$ kitimas nėra reikšminga konkurencingumui aukšto ekonominio išsivystymo lygio šalyse.

Išimtinai teigiamos mokesčių našta (ΔTB) regresijos koeficientų reikšmės (išskyrus Prancūzijos atvejį ΔTB -0,192) rodo, kad mokesčiai nėra ta aplinkybė, kuri neigiamai veikia ekonomikos konkurencingumą. Tai leidžia manyti, kad vyraujanti išankstinė nuomonė dėl aukštų mokesčių lygio sudaromų aplinkybių, kurios apsunkina ekonomikos augimą nėra patvirtina išsamiais tyrimais. Greičiau mokesčių, kaip pajamų perskirstymo sąlyga, reikalauja detalesnės kompleksinės analizės, kuri įvertintų mokesčių naštos poveikį ekonomikos ir konkurencingumo augimui, o ne tiesmukišką mokesčių vertinimą, kaip ekonomikos trikdį.

Transferinių išmokų (ΔSB) koreliacijos koeficientų priešingos kryptys (išskyrus Prancūzijos atvejį – ΔSB 0,197) konkurencingumo koeficientui ekonomiškai stipriausių šalių (5 ir 6) grupėse rodo, kad transferiniai mokėjimai turi neigiamą poveikį konkurencingumui. Transferiniai mokėjimai aktualūs mokesčių naštos ir ekonomikos lygio konkurencingumo vertinimo aspektoje. Jų lygio atitikimas ekonominiam šalių potencialo lygiui ir yra svarbi aplinkybė, vertinant ir kaip socialinio teisingumo priemonės išraišką perskirstant mokesčines pajamas ir formuojant konkurencingą ekonomikos aplinką, ypač vidutinio ekonominio išsivystymo šalių - Ispanijos, Italijos, Graikijos, Kipro, Slovėnijos, Portugalijos atvejais.

Yra rizika, kad, vertinant vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalis, jos pervertina savo ekonomikos potencialias ir konkurencingumo galimybes. Transferinės išmokos gali būti naudojamos kaip laikino ekonomikos augimo skatinimo, paremto mokesčių mažinimo, vidaus vartojimo per išmokas skatinimo, o ne konkurencingumo lygio didinimo politika. Transferiniai mokėjimų (ΔSB) regresijos koeficientų reikšmingumo lygiai ir tai, kad net 10 šalių turi aukštą koeficiento reikšmę – Bulgarijos atveju -0,451; Vengrijos atveju -0,811; Maltos atveju -0,485; Portugalijos atveju 0,735; Slovėnijos atveju 0,485; Kipro atveju 0,914; Graikijos atveju 0,757; Ispanijos atveju 0,464; Vokietijos atveju -0,624; Suomijos atveju -0,517 rodo, kad ši sritis yra aktuali ekonomikos konkurencingumo vertinime,

o poveikio kryptų įvairovė ir išskirtys, egzistuojančios tarp įvairių šalių grupių rodo, kad **socialinės aplinkos principai, reikalaujantys atitinkamo socialinio lygio palaikymo sąnaudų, turi būti nagrinėjami papildomai, įvertinant galimas aplinkybes, kad atskirose nagrinėjamosiose šalyse transferinių mokėjimų (ΔSB) lygis galimai viršija potencialias ekonomines galimybes.**

Aukšto ekonominio išsivystymo (5, 6 grupės) šalyse³⁵, mokesčių naštos (teigiama) ir transferinių mokėjimų regresijos koeficientų (neigiama) kryptys rodo, kad **ilgalaikėje perspektyvoje, vyraujant aukštam konkurencingos ekonomikos ir socialinės aplinkos lygiui, ekonomikos (BVP/gyv. rodiklio) augimas nėra konkurencingumo garantas, o prioritetai teikiami suderintai mokestinei ir socialiniai politikai.**

Tai patvirtina teiginius, kad vien tik BVP/gyv. augimas nesudaro palankių sąlygų ir prielaidų konkurencingumo augimui, todėl ekonomikos raidai įvertinti reikalinga ne tik BVP pokyčius, kurie yra daugiau ekonominio augimo bendroji charakteristika, bet būtina vertinti mokesčių naštos lygį, atsižvelgiant į skirtingus šalies ekonominius pajėgumus ir transferinių išmokų politiką.

Analizuojant šalių susigrupavimą pagal GCI indekso reitingo lygius (7 stulpelis, 12 lent.) galima pastebėti, kad dauguma pokyčių tendencijų išlieka tokios pačios, kaip ir grupuojant šalis pagal BVP/gyv. rodiklio reikšmes (2 stulpelis, 12 lent.).

Galima išskirti, kad aukšto konkurencingumo šalių grupėse (1, 2 ir 3 grupės pagal GCI) šalys turi neigiamo poveikio regresijos transferinių išmokų (ΔSB) koeficientus ir teigiamo poveikio mokesčių naštos pokyčio (ΔTB), išskyrus Prancūziją, kurioje kryptys yra priešingos bendroms tendencijos šiose grupėse.

Transferinių išmokų (ΔSB) koeficientų kryptys analogiškai neigiamą kryptį turi ir žemo konkurencingumo šalių grupėse (6 grupė pagal GCI), 5 oje grupėje šios kryptys šio koeficiento poveikio kryptys yra įvairios, o vidutinio konkurencingumo (4 grupė, 6 lent.) šalyse transferinių mokėjimų koeficientai turi teigiamą ryšį.

Galima konstatuoti, kad aukšto (1-3 grupės) ir žemo (6 grupė) konkurencingumo šalių grupėse transferinių mokėjimų poveikio kryptys atitinka ir turi teigiamą poveikį su konkurencingumo kitimu, kai tuo tarpu mokesčių naštos pokyčiai turi kitokį poveikį - aukšto (1-3 grupės) konkurencingumo šalių grupėse šio rodiklio regresijos koeficientai turi teigiamo poveikio kryptis, o žemo (6 grupė) konkurencingumo šalių grupėje mokesčių naštos pokytis regresijos koeficientai turi neigiamą kryptį.

Nors sudėtinga išskirti aiškius apibendrinimus, bet mokesčių naštos pokyčio ir transferinių mokėjimų koeficientų regresijos koeficientų kryptys leidžia manyti, kad šių rodiklių poveikis konkurencingumui yra aktualus, ypač vertinant mokesčių naštos regresijos (ΔTB) koeficientų reikšmingumo lygius bei priešingo poveikio kryptis žemiausio ekonominio išsivystymo šalių 1-oje grupėje - Estija -0,941; Vengrija -0,609, Latvija -0,965.

³⁵ Virš 30% ES šalių yra tarp pirmiausių 20 stipriausių šalių pagal ekonomikos konkurencingumo lygį (WEF, 2010)

biudžeto surinkimo (mokesčių) lygi, užima aukštesnes ekonomikos konkurencingumo pozicijas.

Sekančiame tyrimo etape analizuojami ir vertinami atskirų veiksnių mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių pokyčių įtaka ne tik ekonominiams, bet ir žmogiškiesiems veiksniams, darbe vertinamus HDI indeksu.

Siekiant vertinti ne tik pokyčius ekonominėje aplinkoje, bet atsižvelgiant, kad socialinės lygis (HDI) konkurencingumui yra aktualus, ką rodo stiprus (0,878) koreliacinis ryšys tarp ΔHDI ir ΔGCI koeficientų (10 lent.), todėl kompleksinis vertinimas skirtingais požiūriais leis indentifikuoti išskirtis ir konstatuoti analizuojamų veiksnių skirtumus.

Tyrime buvo naudojamas grupavimo principas (6 lentelė), kai šalys buvo sugrupuojamos pagal jų ekonominio išsivystymo lygio rodiklį ($BVP/gyv.$). Buvo suformuotos 6-os šalių grupės. Laikantis 6-ių grupių analogijos, sudaromos 6-os šalių grupės ir pagal HDI indekso reitingo reikšmių aritmetinius vidurkių lygius, šalys suskirstomos į atitinkamas grupes, kurios šalių HDI indeksai bus artimiausi grupės vidurkiui.

Analizuodami socialinę aplinką (HDI) laikome, kad rodikliai, kurie buvo vertinami analizuojant konkurencingumo (GCI) priklausomybes, bus tinkami ir šio atvejo analizei. Apskaičiuojami analizuojamų veiksnių - $\Delta BVP/gyv.$, ΔTB ir ΔSB kiekvienoje ES šalyje regresijos koeficientai priklausomajam kintamajam HDI indeksui pagal daugialypės regresijos formulę:

$$\mathbf{HDI = b_0 +/- b_1 BVP +/- b_2 TB +/- b_3 SB} \quad (13)$$

Lentelėje (13 lent.) pateikiama kiekvienos ES šalies ekonomikos $\Delta BVP/gyv.$, mokesčių naštos (ΔTB) ir transferinių mokėjimų (ΔSB) regresiniai koeficientai. Šalys lentelėje išdėliojamos grupėmis pagal jų ekonominio išsivystymo lygį.

Vertinant gautus rezultatus yra dalis šalių, kuriose visų vertinamų rodiklių - ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$), mokesčių naštos (ΔTB) ir transferinių mokėjimų (ΔSB) regresijos koeficientų kryptys turi teigiamą poveikį ΔHDI indeksui – tai aukšto arba aukštesnio ekonominio išsivystymo šalys – Belgija, Vokietija, Austrija, Suomija, Olandija.

Pažymėtina ir tai, kad visų regresijos koeficientų reikšmės nėra didelės – nuo 0,107 iki 0,271 (išskyrus Belgijos atvejį - ΔTB 0,745). Vertinant aukšto ekonominio išsivystymo šalių (5 ir 6 grupės) regresijos koeficientų kryptis, daugumoje atvejų visų rodiklių koeficientų rezultatai rodo teigiamą poveikį socialinės aplinkos indekso ΔHDI kitimui (išskyrus – Danijos atveju ekonomikos pokyčiai ($\Delta BVP/gyv.$) -0,190; Švedijos atveju $\Delta BVP/gyv.$ -0,172; mokesčių naštos (ΔTB) neigiamas poveikis Prancūzijos atveju -0,348).

Vyraujančios teigiamos regresijos koeficientų poveikio kryptys aukšto ekonominio išsivystymo lygio šalyse (5, 6 grupės) transferinių mokėjimų (ΔSB), mokesčių naštos (ΔTB) ir dalinai ekonomikos pokyčių ($\Delta BVP/gyv.$) srityse ir šių rodiklių regresijos koeficientų atvirkštinės kryptys vidutinio ir žemesnio ekonominio išsivystymo (1-3 grupės) lygio šalyse leidžia manyti, kad būtent žemesnio ekonominio išsivystymo šalių socialinė aplinka (ΔHDI) nėra suderinta su

išsivystymo (1-3 grupės) lygio šalyse leidžia manyti, kad būtent žemesnio ekonominio išsivystymo šalių socialinė aplinka (Δ HDI) nėra suderinta su ekonomikos potencialu, mokesčių naštos ir transferinių mokėjimų lygiu.

Išskirtina tai, kad žemo (1 grupė) ir žemesnio ekonominio išsivystymo (2-3 grupės) beveik visų šalių visų regresijos koeficientai turi priešingą poveikį socialinio lygio raidai Δ HDI, yra tik kelios išskirtys – 1 grupėje Estijos atveju (Δ BVP/gyv. 0,283), Lietuvos (Δ BVP/gyv. 0,246) ir Slovakijos atveju (Δ BVP/gyv. 0,105) teigiamą poveikį rodo ekonomikos pokytis; ir Vengrijos atveju teigiamas poveikis transferinių mokėjimų (Δ SB 0,738) srityje. Mokesčių naštos rodiklio regresijos koeficiento (Δ TB) kryptys turi neigiamą vyraujančią visų šių grupių šalių atvejais reikšmę ir koeficiento dydis turi ženklią reikšmę socialinės aplinkos Δ HDI kitimui – Bulgarijos atveju -0,455, Estijos -0,927, Vengrijos -0,702, Latvijos -0,647, Lietuvos -0,662, Slovakijos -0,545. Aukšti mokesčių naštos rodiklio regresijos koeficientai rodo, kad vertinant kitų, aukštesnio ekonominio išsivystymo ES šalių lygiu, minėtose šalyse egzistuoja žemesnis, nei vidutinis ES mokesčių lygis, todėl reikalinga papildoma analizė, siekiant įvertinti, ar analizuojamu laikotarpiu transferinių mokėjimų lygis (Δ SB) atitiko šių šalių ekonominio išsivystymo lygį ir mokesčių naštos, ekonomikos konkurencingumo lygis sudarė prielaidas ir galimybes tokio socialinės aplinkos (HDI) lygio formavimui. **Egzistuojančios išskirtys yra panašaus pobūdžio, tai rodo, kad šalių grupavimo logika atitinka tendencijas ne tik pagal ekonominio išsivystymo lygį (Δ BVP/gyv.), bet ir pagal kitus darbe analizuojamus rodiklius.**

Panašios tendencijos vyrauja ir 2-oje grupėje, kurioje tik keletas šalių turi teigiamas regresijos koeficientų reikšmes – Slovėnijos atveju ekonomikos pokytis turi teigiamą poveikį (Δ BVP/gyv. 0,124), Maltos atveju regresijos koeficientas rodo, kad mokesčių naštos pokyčiai įtakoja pozityviai (Δ TB 0,172), o Portugalijos atveju – transferinių mokėjimų koeficientas taip pat turi teigiamą poveikį (Δ SB 0,327).

Galima manyti, kad šios kelios išskirtys nepaneigia tos pačios tendencijos, kaip ir 1-osios šalių grupės atveju, kad socialinei aplinkai (HDI) aktualūs mokesčių naštos ir transferinių mokėjimų lygis šalyje, tiks ir šiuo atveju. Skirtingai nuo 1 grupės šalių koeficientų, 2-os grupės regresijos koeficientai yra beveik dvigubai mažesni, aukščiausia koeficiento reikšmė yra Portugalijos atveju (Δ TB -0,435).

Tokios pačios tendencijos, vertinant koeficientų kryptis ir jų dydį kartojasi ir 3-ios grupės atveju. Išskirtys Kipro atveju ekonomikos pokyčio regresijos koeficientas (Δ BVP/gyv. 0,147) turi teigiamą reikšmę, o visi kiti regresijos koeficientų rezultatai - tiek Kipro, tiek Graikijos atveju yra neigiami, jų reikšmės yra dar mažesnės, negu prieš tai buvusių šalių ir aukščiausia reikšmė Graikijos atveju (Δ TB -0,340). Vertinant šių trijų šalių grupių regresijos koeficientų kryptis ir dydžius pastebima bendra tendencija, kad vyrauja mokesčių naštos (Δ TB), (Δ BVP/gyv.) ir transferinių mokėjimų (Δ SB) koeficientų priešingo poveikio kryptys socialinės aplinkos (Δ HDI) lygio koeficientui; augant šalių ekonominio išsivystymo lygiui (Δ BVP/gyv.) mažėja regresijos koeficientų reikšmingumo lygis.

Analizuojant 4-os grupės šalių regresijos koeficientų kryptys galima teigti, kad nors ir vyrauja daugiau priešingo poveikio koeficientų, bet aukštos koeficientų

teigiamos reikšmės Anglijos atveju transferinių mokėjimų (ΔSB 0,713), Italijos atveju mokesčių naštos (ΔTB 0,712), Ispanijos ekonomikos pokyčių ($\Delta BVP/gyv.$ 0,661) leidžia manyti, kad šio ekonominio išsivystymo lygio šalyse atskiri fiskaliniai veiksniai turi reikšmingą teigiamą ryšį socialinės aplinkos (HDI) kitimui.

Regresijos koeficientų poveikio krypties skirtingumai tarp aukšto (5-6 grupės) ir kitų, žemesnio ekonominio išsivystymo (BVP/gyv.) šalių grupių (1-4 grupės) rodo, kad teigiamos $\Delta BVP/gyv.$, mokesčių naštos ir transferinių mokėjimų regresijos koeficientų reikšmės aukšto ekonominio lygio šalyse pagrindžia teiginius, kad **galima pasiekti tokį ekonomikos išsivystymo (BVP/gyv.) lygį, kai mokesčių naštos bei ir transferinių mokėjimų pokyčiai būtų orientuoti į socialinės aplinkos lygio stabilų augimo užtikrinimą**, kas patvirtina hipotezę **H.2.1 Šalyse, kuriose vyrauja didesnis mokesčių pajamų perskirstymo lygis („aukštesnių“ mokesčių šalyse), BVP pokyčių tempai yra lėtesni (lyginant su „žemesnių“ mokesčių šalimis), bet turi stabilaus augimo tendencijas ilgalaikiame laikotarpyje.**

Analizuoti ryšiai tarp socialinės aplinkos (HDI) ir analizuojamų rodiklių ekonomikos išsivystymo ($\Delta BVP/gyv.$), mokesčių naštos (ΔTB) bei ir transferinių mokėjimų (ΔSB) leidžia apibendrinti, kad per šiuos kanalus gali būti pasiektas teigiamas poveikis HDI, o poveikio kryptys, priklausomai nuo ekonomikos išsivystymo lygio šalyse.

Lyginant 11 ir 13 lentelių rezultatus ypač išsiskiria transferinių mokėjimų (ΔSB) regresijos koeficientų kryptys aukšto ekonominio lygio šalyse (5-6 grupės). Vienu atveju, vertinant transferinių mokėjimų (ΔSB) poveikį konkurencingumui, vyrauja neigiamos regresijos koeficientų reikmės. Teigiamas ryšys yra vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalių 2, 3 ir 4 grupėse, tuo tarpu vertinant socialinės aplinkai (HDI) – teigiamo poveikio kryptys egzistuoja aukšto ekonominio išsivystymo lygio šalių grupių 5 ir 6 atvejais. Vertinant mokesčių naštos (ΔTB) koeficientų poveikio rezultatus - tiesioginio poveikio kryptys abiem analizės atvejais (GCI ir HDI) pasireiškia aukšto ir vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalių 3, 4, 5 ir 6 grupės – konkurencingumo GCI atveju, o vertinant Socialinės aplinkos (HDI) atveju - aukšto (5 ir 6 grupės) ekonominio išsivystymo lygio atveju. Žemesnio ekonominio išsivystymo (1 grupė) lygio GCI atveju, o HDI atveju 1 ir 2 grupių atvejais nustatyti neigiamo poveikio mokesčių naštos poveikio ryšiai.

Tai rodo, kad **viešosios išlaidos turi skirtingą poveikį ekonomikos vystymuisi, vertinant socialinių išlaidų aspekte ir priklauso nuo šalies ekonominio išsivystymo lygio ir išlaidų tipo** - produktyvios išlaidos teigiamai įtakoja ekonominį augimą, o viršijančios šalies produktyvumo lygį viešųjų išlaidų dalis transferinės išmokoms lėtina ekonomikos augimą. Mokesčių naštos (ΔTB) koeficientų rezultatai patvirtina, kad **mokesčių naštos lygis nėra ta aplinkybė, kuri tik neigiamai įtakoja konkurencingumą ar Visuomenės socialinę aplinką.**

Egzistuoja hipotetinė biudžeto pajamų – išlaidų santykių riba, kurią nustatyti turi padėti ES šalių grupavimas į klasterio grupes, nustatant pasikartojančius dėsningumus, kurie padėtų nustatyti ir įvertinti mokesčių, socialinės aplinkos poveikio konkurencingam ekonomikos augimui tendencijas - pageidautinas ar klaidingas kryptis. Atskirų ES šalių rezultatų prieštaravimai rodo, kad vertinant

Tendencijos nėra išreikštos stipriai, bet regresijos koeficientų poveikio krypčių įvairovė rodo, kad ryšiai neturi aiškių tendencijų krypčių ir šiame tyrimo etape jų dėsningumą vertimas yra sudėtingas.

Panaši situacija yra vertinant Δ BVP/gyv., Δ TB ir Δ SB regresijos koeficientų kryptis pagal HDI indekso tyrimo atveju. 1-os ir dalinai 2 ir 3 grupių neigiamo poveikio kryptį beveik visose šalyse turi visi analizuojami rodikliai – mokesčių našta (Δ TB), Δ BVP/gyv. ir transferinių mokėjimų (Δ SB) koeficientai.

Aukščiausio ekonominio išsivystymo šalyse (5 ir 6 grupėse) su išimtimis (Δ BVP/gyv. Danijoje -0,109; Švedijoje -0,172; Δ TB Prancūzijoje -0,348; Δ SB Airijoje -0,107) visi rodikliai - Δ BVP/gyv., mokesčių naštos (Δ TB) ir transferinių mokėjimų (Δ SB) koeficientai turi teigiamą poveikio kryptį HDI indeksui.

Lyginant (14 lent.) mokesčių naštos (Δ TB), Δ BVP/gyv., transferinių mokėjimų (Δ SB) rodiklių regresijų koeficientus, šalis sugrupavus pagal HDI reitingo grupes dauguma šalių lieka tose pačiose šalių grupėse, kaip ir grupuojant jas pagal BVP/gyv. rodiklį. Išskirtis pastebimos 2 grupės šalyse, kur Čekija dabar randasi vienoje grupėje su Portugalija, kuri turi aukštesnes pozicijas pagal ekonomikos išsivystymo lygį (BVP/gyv.), Kipras vienoje grupėje su žemesnio ekonominio išsivystymo šalimis - Vengrija, Slovakija ir Lenkija.

Stebina 3-os grupės šalių sudėtis pagal HDI rodiklį, kurios yra skirtingo ekonominio išsivystymo šalys – nuo 2 grupės (Malta, Slovėnija) iki 4 grupės (Italija, Ispanija) grupės pagal BVP/gyv. rodiklį. Šioms grupės šalims būdingas neigiamo poveikio krypties transferinių mokėjimų regresijos koeficientų (Δ SB) reikšmės, kaip kitose žemesnio HDI reitingo lygio 4, 5 ir 6 šalių grupėse. Kitose šalių grupėse, kuriose yra šalys, turinčios aukštesnius HDI reitingo lygius, jos atitinkamai užima ir aukštas pozicijas pagal BVP/gyv. rodiklio dydį. Beveik visose šiose šalyse (išskyrus Prancūzijos (Δ TB -0,348), Danijos (Δ BVP/gyv. -0,109), Airijos (Δ SB -0,107) ir Švedijos atvejus (Δ BVP/gyv. -0,172) regresijos koeficientų įtakos kryptys yra teigiamos HDI pokyčiams.

Analizuojant mokesčių naštos (Δ TB), Δ BVP/gyv., transferinių mokėjimų (Δ SB) rodiklių regresijos koeficientų kryptis galima konstatuoti, kad jos daugumoje atvejų atitinka HDI pokyčius aukšto ekonominio išsivystymo šalyse (5, 6 grupės pagal BVP/gyv.; 6 lent.) ir turi priešingas įtakos kryptis žemesnio ekonominio išsivystymo šalyse.

Atkreiptinas dėmesys, kad transferinių mokėjimų (Δ SB) koeficiento reikšmė šiame tyrimo epizode nėra aukšta ir galima manyti, kad šiuo konkrečiu atveju tarpusavio priklausomybė tarp transferinių mokėjimų ir socialinės raidos per analizuojamą laiką nėra stipri, nors literatūroje išskiriama nuomonė, kad **tarp ekonomikos augimo ir socialinės aplinkos (Δ HDI) egzistuoja dvipusis ryšys, vertinant viešąsias/socialines išlaidas** (transferinius mokėjimus), t.y. šalis palaikydama tik ekonominį augimą, gali atsidurti tokioje padėtyje, kai dėl žmoniškųjų išteklių trūkumo mažės ekonominio augimo tempai, o tuo tarpu šalys, turinčios aukštą HDI reitingo vertinimą, išnaudodamos turimus ekonominius potencialus, turi didesnes potencialias galimybes pasiekti aukštesnį

konkurencingumo lygį. Tai patvirtina hipotezę **H.2.2** „*Aukštesniu“ mokesčių lygio šalyse ekonomikos ir konkurencingumo lygio augimas yra ženklus.*

Aktuali detalesnė analizė, grupuojant šalis ne tik pagal ekonominio išsivystymo lygį (BVP/gyv.), bet pagal kitus ekonominius - socialinius kriterijus, kurie leistų identifikuoti ir nustatyti veiksnius, įtakančius konkurencingos ekonomikos vystymosi kryptis, atitinkamus biudžeto pajamų - išlaidų santykių lygius.

Tolimesniame tyrimo etape aktualu įvertinti ir pagrįsti darbe analizuojamų rodiklių BVP/gyv. mokesčių naštos, transferinių mokėjimų, konkurencingumo ir Socialinės aplinkos tarpusavio ryšio poveikio dinamiką, įvertinant ES šalių ekonominio išsivystymo lygio skirtingumo aspektą. Prieštaringi rezultatai, gauti vertinant bendrus ES šalių ir atskirus šalių koreliacijos ir regresijos koeficientų rezultatus rodo, kad dėl ES šalių ekonominio ir socialinio lygio išsivystymo lygio skirtumų sudėtinga nustatyti dėsningumus ir vyraujančias pokyčių kryptis mokesčių naštos ir ekonomikos vystymosi kryptyse, kurios atitiktų bendrą ES šalių ekonominio susivienijimo ir harmonizavimo, finansinio ir socialinio lygio palaikymo stabilumo tikslą.

ES šalių ekonomikos (Δ BVP/gyv.), socialinės aplinkos lygio (Δ HDI), mokesčių naštos (Δ TB) ir transferinių mokėjimų (Δ SB) pokyčių tyrimų rezultatai, gauti analizuojant skirtingais grupavimo būdais ir pjūviais pagal atskiras kryptis – konkurencingumo, socialinės aplinkos kitimą rodo, kad koreliaciniai ir regresiniai rezultatai, analizuojant suminius ir bendrus ES šalims duomenis nebus tikslūs visose ES šalyse dėl egzistuojančių reikšmingų ekonominių ir socialinių šalių skirtingumo. Siekiant nustatyti aiškesnius dėsningumus bei galimas rodiklių poveikio pasireiškimo kryptis, reikalingas šalių skaidymas į grupes ne tik pagal jų ekonomikos išsivystymo lygį BVP/gyv., bet pagal tuos kriterijus, kurie padėtų įvertinti ir atskleisti būtent tuos ryšius, kurie sudarytų aktualias prielaidas konkurencingumui didinti.

Tyrimas tęsiamas klasterio pagalba suformuojant šalių grupes pagal Δ GCI indeksų pokyčio panašumus. Klasterinės analizės pagal Δ GCI kintamąjį svarba apibrėžiama siekiu suformuoti grupes, turinčias daugiausia panašumų tarp nagrinėjamų šalių. Klasterio pagalba siekiama įvertinti šalių analizuojamų veiksmų kitimą analizuojamu laikotarpiu.

Klasteris sudaromas apjungiant įvairius įvertinimo ir analizės aspektus - ekonominio išsivystymo (Δ BVP/gyv.), mokesčių naštos (Δ TB), transferinių mokėjimų (Δ SB), Socialinės aplinkos (Δ HDI) lygio pokyčius, Δ BVP/gyv. pokytį, ir konkurencingumo (Δ GCI) kitimą 1995-2010 m. laikotarpiu. Šalių sugrupavimas į atitinkamas klasterio grupes rodo dominuojančius ir tai šalių grupei būdingus analizuojamų rodiklio pokyčių panašumus.

15 lentelė. ES šalių susigrupavimas klasteryje, naudojant analizuojamų rodiklių duomenis, (pagal ΔGCI prioriteta)

Klasterio grupės	Šalys	šalių gr. (BVP/g)	ΔTB lygis, % nuo BVP, vieta				ΔBVP/gyv., vieta			HDI, vieta			ASB (išmokos gyv., % nuo BVP), pokytis			GCI, vieta			Klasterio Dendograma
			1995-2010	1995	2010	+/-	1995	2010	+/-	2005	2010	+/-	1995	2010	+/-	2005	2010	+/-	
1	Prancūzija	5	5	4	1	12	8	4	2	14	-12	5	4	1	23	15	8		
	Austrija	6	6	7	-1	11	16	-5	14	21	-7	1	1	0	19	18	1		
	Belgija	5	4	3	1	1	14	-13	12	18	-6	10	7	3	25	19	6		
2	Danija	5	1	2	-1	6	1	5	18	19	-1	6	8	-2	11	9	2		
	Olandija	6	9	10	-1	23	20	3	7	7	0	16	20	-4	5	8	-3		
	Suomija	6	3	8	-5	3	11	-8	6	14	-8	3	3	0	16	7	9		
	Švedija	6	2	1	1	7	6	1	10	9	1	4	9	-5	21	2	19		
3	Vokietija	5	11	9	2	4	15	-11	19	10	9	3	5	-2	22	5	17		
	Anglija	4	16	11	5	8	10	-2	14	26	-12	13	15	-2	15	12	3		
	Airija	6	18	26	-8	26	2	24	17	5	12	24	13	11	26	29	-3		
4	Latvija	1	17	24	-7	20	4	16	92	48	44	14	25	-11	51	70	-19		
	Slovakija	1	12	27	-15	17	14	3	42	31	11	12	21	-9	38	60	-22		
	Lietuva	1	24	22	2	24	18	6	79	44	35	23	14	9	56	47	9		
	Estija	1	14	23	-9	14	3	11	77	34	43	25	18	7	28	33	-5		
5	Kipras	3	26	13	13	18	23	-5	22	35	-13	26	23	3	48	40	8		
	Malta	2	25	17	8	9	19	-10	27	33	-6	17	22	-5	38	50	-12		
	Graikija	3	23	20	3	5	22	-17	20	22	-2	11	6	5	39	83	-44		
	Lenkija	1	13	18	-5	21	25	-4	52	41	11	8	16	-8	44	39	5		
6	Ispanija	4	20	19	1	25	7	18	11	20	-9	18	17	1	32	42	-10		
	Portugalija	2	19	16	3	15	9	6	33	40	-7	20	11	9	34	46	-12		
7	Cekija	1	15	14	1	2	17	-15	39	28	11	19	19	0	35	36	-1		
	Slovėnija	2	8	15	-7	19	21	-2	37	29	8	9	10	-1	38	45	-7		
	Vengrija	1	7	12	-5	22	13	9	47	36	11	15	12	3	46	52	-6		
	Italija	4	10	6	4	16	5	11	21	23	-2	7	2	5	41	48	-7		
8	Bulgarija	1	21	21	0	13	24	-11	67	58	9	22	26	-4	60	71	-11		
	Rumunija	1	22	25	-3	10	26	-16	74	50	24	21	24	-3	69	67	2		

Paaškinimas

	Ženkliai neigiamas rodiklio pokytis analizuojamu laikotarpiu
	Ženkliai teigiamas rodiklio pokytis analizuojamu laikotarpiu

Susiformavusiose (15 lent.) 8-iose klasterio deriniuose (siekiant praplėsti į klasterinę analizę papildomai įtraukiamos Rumunija ir Bulgarija) – atskirose šalių grupėse, šalys susiskirsto pagal mokestinės naštos, BVP kitimo dinamiką, socialinės politikos pokyčių panašumus/skirtumus atskirose šalyse. Analizuojant šalis atskirose grupėse, įvertinant jų pasiskirstymą pagal ekonomikos, socialinės aplinkos, mokesčių naštos lygį, bei susiformavusių klasterio grupių sudėtį ir atitinkamai lyginant su kitomis šalimis, galima tirti pasireiškiančius dėsniskus panašumus ar skirtumus, kurie gali išreikšti stipriąsias ar silpnąsias šių šalių ekonomines - socialinės politikos pasekmes.

Vertinant šalis klasterio grupėse galima konstatuoti, kad ekonomikos išsivystymo (Δ BVP/gyv.), mokesčių naštos (Δ TB) ar transferinių mokėjimų (Δ SB) lygis toje pačioje klasterio grupėje esančių šalių yra panašūs, atitinkamai pagal jų lygio ar reitingų pozicijas, vertinant rodiklių ir indeksų lygiais.

Analizuojant suformuotas klasterio grupes galima konstatuoti, kad aukšto ekonominio išsivystymo šalyse (1 ir 2 klasterio grupės), kuriose daugiausiai yra 5-6 grupės šalys pagal (Δ BVP/gyv.), konkurencingumo pokyčiai vyravo augimo linkme ir dauguma šalių analizuojamu laikotarpiu gerinimo savo pozicijas GCI reitinge analizuojamu laikotarpiu: Prancūzijos atveju +8 punktai, Belgijos +6, Suomijos +9, Švedijos +19, Vokietijos +17 punktų. Vertinant kitus rodiklius buvo pastebimos mažėjimo tendencijos. Daugiausia mažėjo HDI indekso reitingai – Prancūzijos atveju sumažėjo 12 punktų, Austrijos -7 (šios šalies taip pat mažėjo (BVP/gyv.) rodiklio reikšmė -5 punktais), analogiškai Belgijos atveju -6 ir ekonomikos lygis (Δ BVP/gyv.) -13 punktų, Suomijos atveju mažėjo mokesčių naštos lygis (Δ TB) 5 punktais. **Faktas, kad šiose šalyse gerėjo konkurencingumo situacija, o mažėjo minėti rodikliai nebūtinai galima traktuoti, kad jos tapo mažiau socialiai patrauklios, o prielaidą, kad kitose šalyse išlaidos visuomenės gyvenimo kokybės gerinimui spartėjo greičiau, negu gerėjo tų šalių jų ekonomikos (BVP/gyv.) ar konkurencingumo (GCI) lygiai** (Airijos atveju transferiniai mokėjimai (Δ SB) augo +11 punktų, o konkurencingumas mažėjo -3 punktais; Lietuvos atveju transferinių mokėjimų lygis (Δ SB) kilo +9 punktais, Estijos atveju transferinių mokėjimų lygis (Δ SB) kilo +7, o konkurencingumo (GCI) lygis mažėjo -5 punktais; Graikijos atveju transferinių mokėjimų lygis (Δ SB) kilo Δ SB +4, konkurencingumas (GCI) mažėjo -44 punktais, Portugalijos atveju transferinių mokėjimų lygis (Δ SB) kilo +9 ir atitinkamai konkurencingumas mažėjo -12 punktų, Italijos atveju transferinių mokėjimų lygis (Δ SB) kilo +5 ir atitinkamai konkurencingumas mažėjo -7 punktais).

Galima manyti, kad šiose šalyse nustatyti transferinių mokėjimų (Δ SB) ir mokesčių naštos (Δ TB) lygiai nebuvo suderinti ir neatitiko ekonomikos potencialių galimybių ar Visuomenės socialinio vystymosi tikslų ir nesudarė prielaidų konkurencingumo (GCI) lygio gerėjimui.

Tai patvirtina pagal GCI reitingo pokyčiai:

- Graikijos atveju konkurencingumo lygis sumažėjo nuo 39 iki 83 vietos, kai tuo tarpu transferinių mokėjimų lygis (Δ SB) pakilo iš 11 į 3 vietą tarp ES šalių;

- Ispanijos atveju (GCI) konkurencingumo lygis sumažėjo nuo 32 iki 42 vietas, transferinių mokėjimų lygis (ΔSB) pakilo iš 18 į 17 vietą tarp ES šalių,
- Italijos atveju konkurencingumo lygis sumažėjo nuo 41 iki 48 vietas, o transferinių mokėjimų lygis (ΔSB) pakilo iš 7 į 2 vietą tarp ES šalių.

Darant gilesnes biudžeto struktūros ir makroekonominių rodiklių priežastines prielaidas galima teigti, kad šios šalys susidūrė su bedarbystės, gamybos produktyvumo problemomis, todėl patyrė transferinių mokėjimų politikos ir biudžeto sandaros klaidas, kurios ir lėmė aukštesnes valstybės skolos poreikį ir mažėjantį konkurencingumo pokytį.

Šios šalys yra skirtingose klasterio grupėse Graikija - 5-oje, Italija 7-oje, Ispanija 6-oje, o šių grupių išsidėstymas klasteryje rodo, kad analogiški analizuojamų dydžių pokyčiai gali pasireikšti kitose šalyse, esančios toje pačioje grupėje. **Toje pačioje grupėje esančios šalys turi tikimybę susidurti su panašaus pobūdžio problemomis**, todėl tai gali būti signalas, kad ir tose šalyse atitinkami pokyčiai vyksta ta pačia kryptimi. Jos gali susidurti su problemomis, kokias jau patiria grupėje esančios šalys - Kipras ir Malta su Graikijos ekonominėmis problemomis, Slovėnija, Čekija su Italijos, Portugalija – su Ispanijoje vykstančiais ekonominiais procesais. Dažniausiai transferinės išlaidos viršija ekonomikos potencialias galimybes, mokesčių naštos poveikis verslui mažina konkurencingumo lygį, valstybė neturi pakankami finansinių svertų skatinti ekonomikos.

Faktas, kad teigiami konkurencingumo teigiami pokyčiai buvo 1-3 klasterio grupės šalyse, kuriose mokesčių mažėjimo tendencijos nepasireiškė, arba pasireiškė neženkliai (Suomijos atveju mokesčių naštos lygis (ΔTB) mažėjo -5 punktais), o konkurencingumo lygio (ΔGCI) pokyčiai buvo daugelyje šalių teigiami ir ženklūs: Belgijos atveju pakilo +6 punktais; Prancūzijos +8; Suomijos +9, Švedijos +19 ir Vokietijos atveju konkurencingumo pokytis buvo +17 punktų rodo, kad yra prielaidų tvirtinti **H.2.2 hipotezę - „Aukštesnių“ mokesčių lygio šalyse ekonomikos ir konkurencingumo lygio augimas yra ženklesnis.**

Socialinės aplinkos (ΔHDI) indekso teigimas pokytis yra siektinas tikslas, bet jis turi atitikti konkurencingumo kitimo tendencijas, kurias galima įžvelgti vertinant rodiklių koeficientų regresijos lygį tarp skirtingų. Daugelyje žemo ekonominio išsivystymo (BVP/gyv.) lygio šalių Socialinės aplinkos (ΔHDI) kitimas buvo ženklus – Latvijos atveju kilo +44 punktais, Slovakijos +11, Lietuvos +35, Estijos +43 punktais. Analogiškos tendencijos ir aukštesnio ekonominio išsivystymo lygio šalių atvejais – Čekijos atveju kilo +11 punktų, Lenkijos +11, Slovėnijos +8 ir Italijos atveju kilo +11 punktų. Tuo tarpu konkurencingumo (ΔGCI) pokyčiai turėjo mažėjimo tendencijas minėtose šalyse, išskyrus Lenkijos, Lietuvos ir Kipro atvejus. Bet šios šalys turėjo kitų neigiamų pokyčių – Kipro atveju mažėjo ekonomikos lygio raidos ($\Delta BVP/gyv.$) pokytis -5 punktais, Lenkijos atveju mokesčių naštos lygis (ΔTB) mažėjo -5 punktais. Tai gali būti požymis, kad nėra suderinta ekonomikos potencialo ar konkurencingumo lygis su išlaidomis Socialinės aplinkos lygio poreikiu.

ES šalys, turinčios žemesnę ekonomikos išsivystymo lygį (Δ BVP/gyv.), **plačiai naudojami mokesčių mažinimo galimybe skatinti ekonomikos augimo tempus**. Pastebima, kad 4, 7 ir 8 klasterio grupių šalyse vyrauja tendencija, kad mokesčių naštos lygio pokytis (Δ TB) turi mažėjo (išskyrus Italijos atvejį, Δ TB +4), kaip konkurencingumo lygio (Δ GCI) neigiami pokyčiai (išskyrus Rumunijos atvejį, kur (Δ GCI) +2 punktai). Galima teigti, kad tvirtinasi **H.2 hipotezė**, kad - *Salvagiškai „žemas“ mokesčių lygis nesudaro palankių prielaidų konkurencingumo augimui (ES šalių atvejis)*.

Dėsninga tai, kad šalys, turinčios aukštą ekonomikos išsivystymo lygį, atitinkamai turi ir panašaus lygio socialinės raidos (HDI) indekso lygį – Švedija, Olandija, Vokietija, Suomija. Jos grupuojasi 1, 2 ir dalinai 3-oje klasterio grupėse, o šalys, esančios kitose klasterio grupėse iš esmės pagal konkurencingumo ir socialinės raidos parametrus turi ženkliai blogesnes indeksų reitingų pozicijas. Klasteryje (15 lent.) šalių grupės pagal pokyčių tendencijas grupuojasi į stambesnius pogrupius, kuriose esančios šalys turi daugiausiai panašumų ir bendrų savybių: 1 grupė su 2; 3 su 4; 6 su 7 ir 5. Tikėtina, kad tam įtakos turi geografinė ir geopolitinė šalies padėtis, šalyje vyraujančios visuomenės mentaliteto savybės. Daugelis vienoje grupėje esančių šalių yra kaimynės: 4 grupėje -Latvija, Estija, Lietuva, 2 grupėje - Skandinavijos šalys, 6 grupėje – Ispanija ir Portugalija.

Faktas, kad **aukšto ekonominio išsivystymo ES šalys atsiranda vienoje ar gretimose grupėse galėtų būti gera idėja pažvelgti būtent į tą patirtį, kuri leidžia pasiekti ir išlaikyti aukštą konkurencingumo ir Socialinės aplinkos lygius**. Pogrupiuose esančios šalys taip pat turi panašias fiskalinės politikos ir ekonomikos vystymosi tendencijas ir atitinkamai tyrime parinktais rodikliais vertinamus rezultatus.

Vertinant grupės šalių vystymosi potencialais galimybes, galima analizuoti kituose pogrupiuose esančių ir aukštesnių rezultatų pasiekusių šalių ekonomikos ir fiskalinės politikos vystymosi patirtį. Šalių klasterio grupių sudėtis ir panašaus ekonominio išsivystymo (BVP/gyv.) šalių buvimas skirtingose klasterio grupėse leidžia manyti, kad **BVP rodiklis parodo, bet neatskleidžia tų aplinkybių kurios lemia ar įtakoja konkurencingumo ir socialinės aplinkos kitimo pokyčius**. Valstybės viešųjų finansų politikos skirtingos strategijos ir ekonominio augimo su visuomenės gerove santykis atsispindi skirtingose klasterio grupėse.

Remiantis nustatytais koreliaciniais ryšiais ir regresinėmis priklausomybėmis tarp nagrinėjamų rodiklių, įvertinus pokyčių tendencijas tarp klasterių grupių, galima įvertinti šalies mokesčių naštos pokyčių kryptis, BVP persikirstymo ir transferinių mokėjimų politiką, taip, kad būtų pasiektas aukštesnis konkurencingumo ir socialinės aplinkos lygiai. Tikėtina, kad ekonomikos vystymosi ypatumai kartosis naują ekonomikos vystymosi ciklo etapą pasiekusiose šalyse, todėl naudojant ekonomiškai pirmaujančių šalių patirtį viešųjų finansų valdyme ir mokesčių politikos praktikas, galima siekti nuosaikaus ilgalaikio konkurencingumo ekonomikos augimo.

Apibūdinant grupėse pasireiškiančius pokyčius, jų išsamesniam aiškinimui iš atliktų tyrimų informacijos nepakanka, todėl į tolimesnę modelio analizę papildomai

įtraukiami Biudžeto struktūriniai ir stabilios ekonomikos vystymosi³⁶ rodikliai, kurie plačiau atskleidžia Valstybės vaidmenį viešųjų finansų ir analizuojamų rodiklių pokyčiams.

Tokiu būdu siekiama identifikuoti aplinkybes, įtakančias šalies ekonomikos konkurencingumo lygį socialinės aplinkos kontekste. Analizuojant ekonomikos konkurencinį potencialą aktuali plati kompleksinė analizė, nes analizuojamų rodiklių koreliacijos ir regresijos koeficientų santykinės įtakos priklausomam kintamajam krypčių įvairovė rodo, kad ekonomikos ir konkurencingumo kitimas socialinės aplinkos kontekste yra platus kompleksinis reiškinys. Siekiant įvertinti tiksliai kitimo priežastis reikalinga mokesčių pajamų ir išlaidų (biudžeto struktūros) dekompozicinė analizė, ieškant ir įvardijant viešųjų finansų gilumines aplinkybes, kurios lemia mokesčių, ekonomikos ir socialinės aplinkos subalansuotą raidą

3.2.2. Pagrindinių biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių ryšių nustatymas ir gretinimas su kitais tyrimo rodikliais

Tyrimo metu analizuoti rodikliai - Δ BVP/gyv., mokesčių naštos (Δ TB), transferinių mokėjimų lygio (Δ SB), Δ GCI ir Δ HDI indeksų pokyčiai turi sudėtingus tarpusavio koreliacinius ir regresinius ryšius, kas pasireiškia skirtingomis koeficientų įtakos poveikio kryptimis atskirose šalyse ir skirtingu šalių išsidėstymu klasterio grupėse. Dėl vykstančių analizuojamų rodiklių pokyčių dinamikos šalių atsiradimas vienoje ar kitoje klasterio grupėje rodo gautų rezultatų kontraversiškumą ir poreikį analizuoti pokyčius lemiančius faktorius.

Šalys klasteriuose pasiskirsto ne tik pagal ekonominio išsivystymo lygį ar indeksų reitingus, bet ir kitas aplinkybes, todėl vertinant tarpusavio sąveikos dydžius, negalima padaryti išsamių išvadų apie mokesčių, kaip pagrindinį fiskalinės politikos įrankio, įtaką šalies konkurencingam ekonomikos augimui. Nors ekonominiai valdžios sprendimai priklauso nuo politinės valios ir tikslų, bet konkurencingumo lygis (GCI) ir vyraujantis socialinės aplinkos lygis (HDI), paremtas socialinių išmokų sistema - transferiniais mokėjimais (SB), priklauso nuo biudžeto struktūros ir mokesčių įplaukų galimybių.

Transferinės išmokos (Δ SB), vertinant ryšį su GCI ir HDI indeksais, tiesioginio poveikio ekonomikos augimo neturi, bet jos aukštas neigiamo poveikio konkurencingumo lygiui koeficientas regresijos lygtyje (11) rodo kad, transferiniai mokėjimai yra svarbi biudžeto sudedamoji dalis ir būtina detali jos analizė.

Ekonominio potencialo išnaudojimo prasme jas reikėtų vertinti detaliau ir tiksliau, atsižvelgiant į transferinių mokėjimų tikslumą ir dydį. Vienareikšmio atsakymo, kuris įvertinti konkurencingumo kitimo priklausomybes nėra dėl skirtingos šalių ekonominės patirties ir ekonominio potencialo skirtumų, bet teoriniai biudžeto struktūros rodiklių tyrimai gali atsakyti į principinį klausimą dėl ES šalių mokesčių, socialinės aplinkos formavimosi ypatybių, kurios turi būti siejamos su aukštesnio ekonominio išsivystymo ES šalių analogiška patirtimi.

³⁶ Sustainable socio-economic development (angl.)

3.2.2.1. Ryšių tarp Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių apskaičiavimas ir palyginimas

Papildomi tyrimai ir kompleksinis vertinimas yra reikalingi nustatyti kanalus ir būdus, per kuriuos fiskalinė politika įtakoja konkurencingą ekonomikos augimą, atsižvelgiant į nagrinėjamus viešosios paklausos ir pasiūlos kanalus, įvertinant biudžeto struktūros elementus. Įvertinant analizuojamų rodiklių koreliacinius, regresinius rezultatus ir sudarytą klasterį (15 lent.) pagal konkurencingumo (GCI) požymį bei šalių susigrupavimą klasterio grupėse, remiantis modelio tyrimo nuoseklumu (7 pav.) šiame tyrimo etape analizuojami pagrindinių Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių ir mokesčių naštos, transferinių mokėjimų, BVP ir socialinių-ekonominių indeksų pokyčių ryšiai. Siekiama įvertinti skirtingo ekonominio išsivystymo šalių patirtį, bei biudžetų struktūros formavimo ypatybes, siekiant aukštesnio ekonominio konkurencingumo ar visuomenės gyvenimo kokybės augimo.

Valstybės finansų politikoje naudojami įvairūs svertai, kurių panaudojimo efektyvumas vertinamas skirtingais būdais. Įvertinant, kad indeksai GCI ir HDI, bei kiti rodikliai BVP, TB ar SB pokyčiai yra įtakojami bendrų ekonominių pokyčių, o nagrinėjamoje erdvėje Valstybės dalyvavimo ekonomikoje lygis yra aukštas ir turi tendencijas didėti, biudžeto struktūros sandara yra tas finansinis instrumentas, per kurį Valstybė didžiąja dalimi ir įtakoja esminius pokyčius, formuodama viešųjų finansų ir šalies ekonominę - socialinę politiką.

Siekiant testuoti šio atvejo hipotezes ES šalių erdvėje ir nustatyti tarpusavio ryšius tarp skirtingų ekonomikos išsivystymo lygio šalių ir jų biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos rodiklių, modelio vertinimo kompleksinis naujumas ir naudingumas paremtas indeksų analize ir dekompozicijos principu, kas turėtų leisti detaliau įvertinti gilumines viešųjų finansų kitimo priežastis.

Atliekant dekompoziciją, analizuojamų mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) lygis ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčiai pagal jų vertinimo sritis siejami su Biudžeto struktūriniais ir stabilios ekonomikos vystymosi rodikliais, kurie turėtų kuo artimesnį atitikmenį pagal veiklos ar išlaidų principą. Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodikliai parinkti naudojantis Eurostat'o metodika, kuria siekiama suvienodinti šalyse naudojamus skirtingus biudžeto sandaros santykinius rodiklius, siekiant lengviau lyginti pokyčius, vykstančius atskirose ES šalyse formuojant biudžeto pajamų ir išlaidų politiką.

Sudaroma lentelė pagal atskiras rodiklių - mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų vertinimo sritis ir priskirtus pagal sričių poveikio artumą Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklius.

Biudžeto struktūriniai rodikliai atitinkamai sugrupuojami į grupes (16 lent.), pagal vertinamų ir analizuojamų rodiklių įtakos ir/ar poveikio sritis. Tai turėtų leisti nustatyti ir analizuoti svarbiausius viešųjų finansų svertus, lemiančius atskirose šalyse vykstančius mokesčių pajamų ar išlaidų pokyčius, įvertinti jų vaidmenį konkurencingumo ir socialinės aplinkos lygio kitimo kontekste. Nustatyti ryšiai leis

identifikuoti svetus, veikiančius konkurencingumą ir visuomenės socialinę aplinką pozityviai, kas sudarys galimybę politikų formuotojams įvertinti, kurie rodiklių pokyčiai leistų pasiekti užsibrėžtus tikslus.

16 lentelė. Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių poveikio sričių atitikimo parinkimas mokesčių (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų vertinamoms sritims

Vertinimo sritis	Trumpinys	Rodikliai, pagal veiksnio poveikio sritį	Biudžeto struktūriniai ir stabilios ekonomikos vystymosi rodikliai		
Ekonomikos išsivystymo lygis	BVP	Makroekonominės aplinkos rodikliai	1. BVP/gyv. pokytis		
			2. BVP pokytis, (% nuo ankstesnio BVP)		
Fiskalinė politika	TB	Mokestinės aplinkos rodikliai	3. Infliacijos lygis (vid. metinis harmonizuotų vartotojų kainų pokytis)		
			4. Mokestinė našta, (% nuo BVP)		
			5. Viešasis balansas (valdžios sektoriaus skolos lygis, % nuo BVP)		
			6. Valstybės skolos lygio pokytis, (% nuo buvusios skolos)		
			7. Bedarbystės lygis, (% nuo visų dirbančiųjų)		
			8. Viešųjų finansų balansas (valdžios sektoriaus skirto tarp pajamų ir išlaidų pokytis,)		
			Pajamų pasiskirstymo nevienodumas	Socialinio balanso rodikliai	9. Pajamų pasiskirstymo netolygumo lygis, (% nuo pajamų skirto tarp turtingiausių ir vargingiausių sluoksnių) (Gini koeficiento analogas)
					10. „Skurdo-nedarbo“ spąstai - progresiniai mokesčių tarifai mažai uždirbantiems, (% mokesčių naštos lygio)
Šalies ekonomikos konkurencingumas	GCI	Visuotinio konkurencingumo indeksas	11. Realusis Darbo kaštų augimo tempo ir produktyvumo santykis, (/BVP pokytis /dirbančiajam)		
			12. Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai, (% nuo BVP)		
			13. Aukštųjų technologijų eksporto dalis, (AU % nuo eksporto dalies BVP)		
			14. Verslo investicijų dalis, (% nuo BVP)		
Visuomenės gerovės lygis	HDI	Žmogaus socialinės raidos indeksas	15. Darbo našumas dirbančiajam (ekonomikos produktyvumas), (pokytis BVP/dirbantis gyv.)		
			16. Lyginamųjų kainų lygis, (pokytis Euro/gyv.)		
			17. Darbo užmokesčio apmokestinimo lygis, (% nuo visų mokesčių)		
Socialinių išmokų lygis	SB	Viešųjų išmokų rodiklis	18. Transferiniai mokėjimai, (pokytis UR/gyv.)		

Tyrimė siekiama nustatyti ekonomikos konkurencingumo augimo galimybes, įvertinant socialinės aplinkos pokyčius, todėl biudžeto struktūrinių rodiklių koreliacinė analizė turėtų leisti atskleisti priklausomybes tarp skirtingų šalių šiame kontekste.

Mokestinių pajamų srutai, perskirstomi per biudžetą, kurio struktūrą lemia įvairios socialinės ir ekonominės aplinkybės, todėl konkurencingos ekonomikos prioritetų ir tikslų indentifikavimas (konkurencingumo, socialinio lygio, bedarbystės, našumo, deficito) yra aktuali užduotis.

Vertinant BVP/gyv. rodiklį, kaip ekonomikos išsivystymo potencialo lygį, įvertinama šalies ekonomikos lygis. BVP kitimo pokyčiai nusako esamos padėties dinamiką, kurios vertinimas aktualus šalių gebėjimu prisitaikyti ir išnaudoti kintančias galimybes.

BVP rodiklis analizuojamas ir vertinamas dviem aspektais:

1. BVP/gyv. - vertinama sukuriama pridėtinė vertė, tenkanti gyventojui;
2. BVP pokytis - vertinama tik BVP kitimas, neįvertinant jo kūrime dalyvaujančių žmonių skaičiaus.

Analizuojant šiuos rodiklius per poveikį visuomenei ir kiekvienam piliečiui būtina įvertinti, kad jie turi tarpusavio sąveiką, todėl nustatant ir vertinant skirtingo ekonominio išsivystymo šalių Biudžeto struktūrinių rodiklių skirtumus ir ypatumus mokesčių naštos lygis, socialinės raidos pokyčiai, konkurencingumo vystymasis vertinami analizuojant atitinkamas Biudžeto struktūros rodiklių koreliacines ir regresines išraiškas.

Šių rodiklių ryšiai yra svarbūs, siekiant įvertinti praktinį pritaikomumą formuojant biudžetą, nustatant kryptis, kuriomis turėtų būti formuojama mokesčių pokyčių ir transferinių mokėjimų ribos, siekiant ekonomikos konkurencingo augimo „geriausios patirties“ turinčių šalių pavyzdžiu.

Šiame tyrimo etape atliekamas ES šalių biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių statistinis tyrimas, norint nustatyti egzistuojančius statistikai patikimus koreliacinius ryšius tarp BVP rodiklių. Siekiant statistinio tyrimo duomenų korektiškumo, atliekamas Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių normališkumo tikrinimo testas (10 priedas). Visų ES šalių Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių gauti koreliaciniai rezultatai grupuojami į dvi grupes, kurios atspindi ekonomikos raidą iš skirtingų pozicijų, apibrėžiant jas BVP rodiklio išraiškomis - BVP/gyv. ir BVP pokyčiais.

Pateikiami (17 lent.) „Visų“ ES šalių koreliacijos rezultatai gali būti vertinami kaip ryšių, pasireiškiančių tarp viešųjų finansų ir mokesčių naštos. Įvertinti, kad informacija pateikiama pagal bendrus ES šalių duomenis, apskaičiuojami koreliacijos koeficientai tarp Δ BVP, mokesčių naštos (Δ TB), Δ BVP/gyv., transferinių mokėjimų (Δ SB) rodiklių, Δ GCI, Δ HDI indeksų ir Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčiai rodo bendrus ES zonoje esančių šalių analizuojamų rodiklių priklausomybes.

Analizuojant rodiklius vertinant skirtingais kriterijais BVP rodiklio dimensijas - Δ BVP/gyv. pokyčiu ir Δ BVP pokyčiu (pokytis nuo buvusio prieš tai BVP dydžio), koreliaciniai ryšiai tarp indeksų (Δ GCI), (Δ HDI), mokestinės naštos (Δ TB) ir transferinių mokėjimų (Δ SB) yra tos pačios krypties ir panašaus dydžio. Tai leidžia daryti išvadą, kad analizuojamas ekonomikos pokytis, vertinamas Δ BVP pokyčiu ir Δ BVP/gyv. lygio pokyčiu, turi panašias kitimo tendencijas.

17 lentelė. ES „Visų“ šalių Spearman‘o koreliacijos koeficiento reikšmės, analizuojant ryšius tarp darbe naudojamų ir Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių

Ekonomikos rodikliai		Biudžeto struktūriniai rodikliai ir indeksai	Δ BVP/gyv.	Δ BVP
GCI			-0,775	-0,785
Makroekonominiai rodikliai	BVP	1. Δ BVP/gyv.	1,000	-0,284
		2. Δ BVP, (% nuo ankstesnio BVP)	-0,284	1,000
Fiskalinė politika	TB	3. Infliacijos lygis (vid. metinis harmonizuotų vartotojų kainų pokytis)	-0,544	0,144
		4. Mokestinė našta, (% nuo BVP)	0,927	0,827
		5. Viešasis balansas (valdžios sektoriaus skolos lygis, % nuo BVP)	0,296	-0,526
		6. Valstybės skolos lygio pokytis, (% nuo buvusios skolos)	0,398	0,237
		7. Bedarbystės lygis, (% nuo visų dirbančiųjų)	-0,528	0,113
		8. Viešųjų finansų balansas (valdžios sektoriaus skirtumo tarp pajamų ir išlaidų, pokytis)	0,382	0,244
		9. Pajamų pasiskirstymo netolygumo lygis, (% nuo pajamų skirtumo tarp turtingiausių ir vargingiausių sluoksnių)	-0,669	0,535
Pajamų pasiskirstymo nevienodumas		10. Nedarbo spąstai - progresiniai mokesčių tarifai mažai uždirbantiems, (% mokesčių naštos lygio)	0,274	-0,073
Šalies ekonomikos konkurencingumas	GCI	11. Realusis Darbo kaštų augimo tempo ir produktyvumo santykis, (/BVP pokytis /dirbančiajam)	0,109	-0,240
		12. Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai, (% nuo BVP)	0,732	-0,303
		13. Aukštųjų technologijų eksporto dalis, (AU % nuo eksporto dalies BVP)	0,636	-0,206
		14. Verslo investicijų dalis, (% nuo BVP)	-0,166	0,133
Visuomenės gerovės lygis	HDI	15. Darbo našumas dirbančiajam (ekonomikos produktyvumas), (pokytis BVP/dirbantis gyv.)	0,941	-0,336
		16. Lyginamųjų kainų lygis, (pokytis Euro/gyv.)	0,882	-0,293
		17. Darbo užmokesčio apmokestinimo lygis, (% nuo visų mokesčių)	-0,052	-0,163
HDI			-0,924	-0,864
Socialinių išmokų lygis	SB	18. Transferiniai mokėjimai, (pokytis Euro/gyv.)	0,925	0,875

Paiškinimas

■	Teigiamas ryšys tarp nagrinėjamų rodiklių
■	Atvirkštinis ryšys tarp nagrinėjamų rodiklių

Vertinant koreliacinius ryšius su analizuojamais indeksais – koeficientas tarp (Δ BVP) pokytis ir konkurencingumo lygio (Δ GCI) yra -0,785, o tarp (Δ BVP/gyv.) ir (Δ GCI) -0,775, atitinkamai koreliaciniai koeficientai tarp (Δ BVP) ir mokesčių naštos (Δ TB) yra 0,827; tarp (Δ BVP/gyv.) ir mokesčių naštos (Δ TB) 0,927. Analogiškai aukšti koreliaciniai koeficientai tarp (Δ BVP) pokyčio ir Socialinės aplinkos lygio (Δ HDI) yra -0,924; tarp (Δ BVP/gyv.) ir (Δ HDI) -0,864 bei

koreliaciniai koeficientai tarp (Δ BVP) ir transferinių mokėjimų (Δ SB) yra 0,875 ir atitinkamai tarp (Δ BVP/gyv.) ir transferinių mokėjimų (Δ SB) 0,925.

Analizuojant ekonomikos, vertinamos BVP rodikliu kiekybiniai pokyčiai turi panašias kitimo tendencijas pagrindinių vertinamų veiksnių atžvilgiu. Analizė pagal (Δ BVP/gyv.) rodiklį įvertina šalies ekonominę padėtį informatyviau išsamiau atspindi BVP poveikį piliečio atžvilgiu, todėl būtent BVP/gyv. rodiklis galėtų ir turėtų būti naudojama plačiau, analizuojant ekonomikos pokyčius³⁷.

Vertinant Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių koreliacinius koeficientus su mokestine aplinka susiję tokie biudžeto rodikliai, kaip bedarbystės lygis, pajamų pasiskirstymo netolygumo lygis turi atvirkštinio pobūdžio ryšį ir reikšmingą ryšį su ekonomikos (Δ BVP/gyv.) rodikliu, kaip ir socialinės aplinkos raidos lygis (Δ HDI) (-0,924), nors transferinių mokėjimų (Δ SB) koreliacijos kryptis (0,925) turi teigiamą kryptį. Galima manyti, kad šie rezultatai atitinka (Sen, 2006; Sala-i-Martin, 2004; Roubini, 2008) mintis, kad išlaidų socialinės aplinkos reikmėms poveikis ekonomikos yra reikšmingas, ir jų aktualumas auga, didėjant pragyvenimo lygiui šalyje, todėl transferinių išmokų (Δ SB) ir (Δ HDI) indekso koreliacijos kryptys nėra tokios pačios krypties, vertinant jų reikšmę (Δ BVP/gyv.) rodikliui. Bendrosios biudžeto išlaidos kartu su jų ekonominėmis subkategorijomis - *transferiniai mokėjimai ir kitos socialinės viešosios investicijos*, turi teigiamą poveikį ekonomikos augimui.

Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių analizė parodo, kokia yra biudžeto struktūros sandara ir kaip jos atskiri rodikliai koreliuoja su darbe prioritetiniu parametru laikomu konkurencingumo indeksu (GCI). Biudžeto rodiklių santykiai atspindi visuomenės socialinę – ekonominę būseną ir nuotaikas. Mokesčių naštos (Δ TB) koreliacijos koeficientai turi teigiamą kryptį (0,927), vertinant (Δ BVP/gyv.) atvejį - infliacija (-0,544), bedarbystė (-0,528), o socialinė įtampa, vertinama pajamų netolygumu lygi (-0,699), t.y. veikia priešinga kryptimi.

Vyriausybė, mokestinių pajamų pagalba, stengiasi išsaugoti ir kurti darbo vietas, kurios reikalauja aukštesnio žinių lygio, nes dėl pajamų nevienodumo priežastys daugiausia susiję su bedarbyste arba žemai kvalifikuoti darbu, o įvertinant, infliacijos poveikį pajamoms, žmogiškasis faktorius reikšmingai lemia ekonomikos vystymąsi. Šios tendencijos rodo žmogiškojo faktoriaus vaidmens ekonomikos raidoje, ką patvirtina ir Darbo našumas dirbančiajam rodiklio (0,941) aukštas teigiamas koreliacijos su Δ BVP/gyv. rodikliu lygis. Kitų biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių koreliacijos koeficientų kryptys, tokių kaip - Aukštųjų technologijų eksporto dalis (0,732) ir Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai (0,636) atitinka konkurencingumo augimo strateginius tikslus. Nėra didelių abejonių, kad **technologinės inovacijos sudaro reikšmingas prielaidas šalių ekonomoms tapti konkurencingesnėmis**, todėl būtent investicijos technologinių inovacijų srityse yra šalių, pirmaujančių pagal GCI indeksą, prioritetas.

³⁷ Atitinka Karras (1999) ir Stiglitz, Jones. & Ocampo (2010), išvadas, kad daugiausia dėmesio, analizuojant fiskalinės politikos poveikį ekonomikos augimui, reikia skirti mokesčių poveikio *BVP vienam gyventojui* analizei.

Vertinant socialinės aplinkos raidos indeksą HDI (-0,924) ir transferinių mokėjimų regresijos (ΔSB) koeficientą (0,925) galima pastebėti, kad socialinė politika turi labai stiprų ryšį, o atvirkštinės koreliacijos koeficientų kryptys tarp (ΔHDI) ir (ΔSB) patvirtina tai, kad nėra pagrindo manyti, kad transferinės išmokos ta išlaidų vieta ir forma, kuri sukuria tiesiogines prielaidas socialinės aplinkos lygio teigiamam kitimui. **Transferinių išmokų lygis turi ženklų poveikį ekonomikos vystymuisi ir konkurencingumui, kas rodo, kad visi klausimai, susiję su mokesčių pajamų perskirstymu turi būti vertinami visuomenės pajamų netolygumo, mokesčių poveikio skirtingoms socialinėms grupėms kontekste, siekiant mažinti visuomenės poreikius nuo socialinių išmokų priklausomybės lygio.**

Galima teigti, kad egzistuoja sudėtingi ir įvairių krypčių ryšiai tarp ekonomikos, konkurencingumo ir fiskalinės politikos, kurią lemia socialinės aplinkos poreikis ir vykdoma valstybės viešųjų finansų valdymo politika.

Gauti tyrimo rezultatai – šalių padėtys klasterio grupėse, stiprus koreliacinis ryšys tarp ($\Delta BVP/gyv.$), mokesčių naštos, bei tarp kitų analizuojamų tyrimo metu veiksnių rodo, kad egzistuoja sėkmės praktika, kuri sudaro atskiroms šalims galimybes sėkmingai ekonominei raidai. Ši patirtis taikytina ES šalių erdvėje, įvertinant skirtingą šalių ekonominį potencialą, socialines galimybes siekti konkurencingo ekonomikos augimo, vykdamat socialiai atsakingą mokesčių politiką. Egzistuojantys tarp ES šalių ekonominiai ir socialiniai skirtumai reikalauja analizės, kurioje atsispindėtų, kaip šie skirtumai įtakoja bendrus ES fiskalinius ir socialinius sprendimus, nes iš atlikto tyrimo galima teigti, kad vienodai parinktų kriterijų taikyti negalima. Šias prielaidas priimant, kaip istoriškai ir mokslškai patvirtinamas prielaidas, galima manyti, kad egzistuoja atitinkamų Biudžeto rodiklių ir darbe analizuojamų veiksnių santykių derinys, kuris atskleidžia santykinius dydžius tarp vertinamų veiksnių ir išlaikant atitinkamas proporcijas būtų sudarytų prielaidos ekonomikos konkurencingumui, kuris būtų paremtas atsakinga socialinio lygio nustatymo politika ir tokia biudžeto forma, kuri leistų siekti ilgalaikio konkurencingumo augimo.

3.2.2.2. ES šalių atskirų grupių suformavimas ir jų vertinimas pagal skirtingų prioritetų klasterių rezultatus

Atsižvelgiant, kad ieškoma ir siekiama įvertinti ir apibūdinti „geriausios patirties“ praktiką, kai vienos šalys pirmauja konkurencingumo lygmens aspekto, kitos yra pasiekusios aukštesnių rezultatų socialinės aplinkos lygmenyje (vertinamos HDI, SB kriterijais) ir laikantis tyrimo nuoseklumo (7 pav.) šiame etape atliekamas skirtingų ES šalių lyginimas, vertinant jų susigrupavimą skirtingose klasterių grupėse pagal skirtingus analizuojamus rodiklius - Visuomenės socialinę aplinką (HDI), BVP/gyv., mokesčių našta (TB), transferinės išmokos (SB), prioritetu laikant konkurencingumo lygio pokytį (ΔGCI).

Skirtingos susiformavusios grupės mokesčių naštos (ΔTB) ar ($\Delta BVP/gyv.$) klasterio grupėse rodo, kad egzistuoja skirtumai tarp ekonomikos ir socialinio potencialo, mokesčių naštos lygio, kurie lemia šalies atsiradimą tam tikroje šalių

grupėje. Tikėtina, kad tai lemia aplinkybės, kurios nepriklauso nuo pasirinktų darbe rodiklių poveikio sričių. Vertinant šalies padėtį pagal skirtingų prioritetų klasterių grupėse bus galima atskleisti valstybės viešųjų finansų, mokesčių, transferinių mokėjimų kitimo aplinkybes ir identifikuoti sėkmingos patirties, kuri remiasi istoriškai patvirtina ekonomine sėkme, priežastis. Darant prielaidas, kad šalies ekonominio augimo potencialas siejamas su valstybės vykdoma mokestine politika, kuri orientuota ilgalaikio ekonominio konkurencingo potencialo kūrimui, o mokestinių pajamų ir biudžeto dydis ir šalyje sukuriama pridėtinė vertė atitinka vyraujančią socialinę aplinką, kurios grįžtamasis poveikis užtikrina ilgalaikę konkurencingą ekonomikos raidą.

Fiskalinės politikos ir ekonomikos priklausomybės vertinimo sprendimai yra kompleksinio pobūdžio, todėl prioritetų analizės skirtingais aspektais - konkurencingumo (GCI), socialinės aplinkos (HDI ir SB) lygio ir jų suderinamumas tikėtinai leistų teigti, kad šie prioritetiniai pasirinkimai atitinka pažangios ir subalansuotos ekonominės politikos raidos prioritetus. Tyrimo metu pasitvirtina prielaidos dėl mokesčių raidos svarbos ekonomikos vystymuisi ir jos ryšio su viešaisiais finansais aktualumo. Identifikuojant esminius fiskalinės politikos skirtumus ES šalyse pasireiškia nevienodos krypties ir skirtingu intensyvumu ryšiai, todėl sudėtinga nustatyti ekonomikos ir fiskalinės politikos priklausomybės pobūdį ir kryptis.

Siekiant išaiškinti geriausios mokestinės - socialinės praktikos ES šalis ir analizuoti jų patirtį, vertiname šalių susiskirstymus pagal panašumus skirtingose klasterių grupėse. Suformuotus klasterius (8 lent., 9 lent., 15 lent.) bei sudarant papildomus klasterius pagal (HDI) indeksą ir transferinius mokėjimus (SB) apjungiamo kartu į bendrą lentelę, kurioje atskirų klasterių grupės išdėstomos pagal GCI ir HDI indeksų reitingų lygius didėjimo tvarka (kuo klasterio grupės reitingai aukštesni, tuo grupė, atitinkamai pasiskirstymui klasteryje, keliama į lentelės viršų ir atitinkamai, kuo reitingai žemesni – į lentelės apačią). Toks klasterių, indeksų reitingų ir šalių grupių, pagal jų ekonominio išsivystymo lygį apjungimas leidžia išskirti ir apibendrinti tas šalis ir jų grupes, kuriose analizuojamų laikotarpiu šalis turi ir išlaiko aukštą konkurencingumo, ekonominio stabilaus augimo, socialinės aplinkos lygio pozicijas, ką vertiname kaip ekonominės – socialinės politikos tęstinumo tvarumą laike, kuris atspindi būtent tuos ekonominius, fiskalinius ir socialinius santykius, kurie leidžia pasiekti būtent tokio lygio rezultatus, pagrindiniu prioritetu laikant ekonomikos konkurencingumo raidą ir išskirti tas šalių grupes, kuriose pasireiškia priešingos tendencijos.

Siekiant gauti kompleksinius sprendimus subendrinti pokyčiai ir bendrieji principai analizuojami lentelėje atskiruose klasterio grupėse, kuriose šalys grupuojasi pagal analizuojamų veiksnių pokyčių panašumus. Tai leidžia manyti, kad tose pačiose grupėse pasireiškia panašausi pokyčiai.

18 lentelė. ES šalių susigrupavimas pagal skirtingų požiūrių ir darbe analizuojamų veiksnių - klasterių rezultatus ir GCI bei GDI indeksų reitingų reikšmes

GCI reitingai, 2005-2010	ΔGCI	Šalių grupės	ΔBVP/gyv.	Šalių grupės	Mokesčių našta (ΔTB)	Šalių grupės	HDI reitingai, 2005-2010	ΔHDI	Šalių grupės	Transferinės išmokos (ΔSB)	Šalių grupės
3	Suomija	6	Danija	6	Vokietija	5	13	Danija	6	Švedija	6
5	Danija	6	Švedija	6	Suomija	6	15	Suomija	6	Danija	6
4	Švedija	6	Austrija	6	Švedija	6	7	Švedija	6	Austrija	6
9	Olandija	6	Belgija	5	Olandija	6	8	Olandija	6	Belgija	5
6	Vokietija	5	Anglija	4	Austrija	6	17	Vokietija	5	Suomija	6
11	Anglija	4	Prancūzija	5	Danija	6	21	Austrija	6	Vokietija	5
23	Airija	6	Vokietija	5	Anglija	4	5	Belgija	5	Prancūzija	5
16	Austrija	6	Italija	4	Portugalija	2	18	Prancūzija	5	Anglija	4
19	Belgija	5	Suomija	6	Airija	6	16	Anglija	4	Olandija	6
16	Prancūzija	5	Portugalija	2	Belgija	5	12	Ispanija	4	Italija	4
29	Estija	1	Olandija	6	Prancūzija	5	38	Airija	6	Airija	6
45	Slovakija	1	Malta	2	Ispanija	4	39	Portugalija	2	Graikija	3
43	Lietuva	1	Lenkija	1	Malta	2	43	Kipras	3	Ispanija	4
52	Latvija	1	Kipras	3	Italija	4	47	Malta	2	Slovėnija	2
40	Portugalija	2	Vengrija	1	Graikija	3	35	Graikija	3	Kipras	3
32	Ispanija	4	Slovėnija	2	Kipras	3	18	Lenkija	1	Portugalija	2
47	Lenkija	1	Graikija	3	Vengrija	1	40	Čekija	1	Vengrija	1
43	Kipras	3	Ispanija	4	Slovėnija	2	32	Slovėnija	2	Čekija	1
49	Malta	2	Slovakija	1	Lenkija	1	35	Vengrija	1	Malta	2
61	Graikija	3	Čekija	1	Čekija	1	24	Italija	4	Rumunija	1
45	Italija	4	Latvija	1	Latvija	1	20	Latvija	1	Bulgarija	1
38	Slovėnija	2	Estija	1	Estija	1	28	Slovakija	1	Slovakija	1
32	Čekija	1	Lietuva	1	Lietuva	1	32	Lietuva	1	Lenkija	1
50	Vengrija	1	Airija	6	Slovakija	1	38	Estija	1	Estija	1
68	Rumunija	1	Rumunija	1	Rumunija	1	59	Rumunija	1	Lietuva	149
72	Bulgarija	1	Bulgarija	1	Bulgarija	1	58	Bulgarija	1	Latvija	1

Vertinant pokyčius kompleksiskai, apimant keletą kitimo sričių pagal naudojamus darbe veiksnius, **siekama išskirti šalis, kurios turi sėkmingiausią praktiką ir tose srityse įvertinti jų sėkmingos patirties perėmimo galimybes.** Klasteriai sudaryti skirtingų prioritetų pagrindais, todėl galima laikyti, kad mokesčių naštos (ΔTB) ir transferinių išmokų (ΔSB) klasteriai gali būti vertinami kaip priemonė, o GCI ir HDI indeksų pokyčiai - kaip tikslai, kuriuos norima pasiekti per ekonomikos (BVP/gyv.) kitimą. Įvertinant šalių ekonominio išsivystymo lygį (BVP/gyv.).

Apjungus visų klasterių grupes į vieną bendrą lentelę, išskiriame klasterių grupes, kuriose yra daugiausiai šalių, turinčių aukščiausius reitingus pagal GCI ir HDI indeksų reikšmes. Tokiu būdu išskiriamos atskiros skirtingų klasterio 2-3 grupės, kuriose yra 8 skirtingai pasikartojančios šalys. Skirtingose klasteriuose grupių šalių sudėtis nėra tapati, todėl suformuojama lentelė, kuriose vertinamas šalių pasikartojimas atrinktoje klasterio grupėse. Atrenkamos ir išskiriamos į atskirą lentelę tos šalys, kurios dažniausiai pasikartoja pirmosiose (aukščiausiose) klasterio grupėse ir turi aukščiausius ekonominio išsivystymo lygio rodiklius ir indeksų reitingų reikšmes. Įvertinant šalių reitingų lygius GCI ir HDI indeksus, ekonominio išsivystymo lygį (BVP/gyv.), naudojame grupavimo principą, vertindami šalių pasikartojimo dažnį aukščiausiose pozicijoje atitinkamose reitingų klasterio grupėse, išskiriamos šalys, pirmaujančias pagal vertinamus parametrus.

19 lentelė. Aukščiausius reitingus turinčių šalių pasiskirstymo tankis klasterių grupėse

Šalies pavadinimas	Šalies grupės vieta pagal BVP/gyv.	Pasikartojimas aukščiausiose klasterio grupėse	ΔGCI reitingai, 2000-2010	ΔHDI reitingai, 2000-2010
Suomija	6	4	3	13
Danija	6	5	5	15
Austrija	6	4	16	18
Švedija	6	5	4	7
Vokietija	5	4	6	17
Belgija	5	3	19	16
Olandija	6	4	9	8
Prancūzija	5	3	16	12
Anglija	4	4	11	21
Portugalija	2	1	40	35

Paaškinimas

 Šalys, turinčios aukščiausius reitingus pagal reitinguojamus kriterijus

Šioje lentelėje pateikiamos šalys, turinčios aukščiausius įvertinimus pagal GCI, HDI indeksų reitingus ir (BVP/gyv.) rodiklius tarp analizuojamų ES šalių. Atrinktos šalys dažniausiai pasikartoja pirmosiose dviejuose klasterio grupėse, turi aukštus ekonominio išsivystymo lygio rodiklius ir analizuojamų indeksų reitingus. Vertinant atrinktas atskiras šalis galima pastebėti (Suomiją, Daniją, Švediją), kad jos priklauso aukščiausio ES aplinkoje ekonominio išsivystymo lygio šalių - 6-ai grupei (Vokietija - 5 grupei). Šių šalių reitingai pagal GCI ir HDI indeksus taip turi pirmaujančias pozicijas. Išskirtis Airijos atvejis, kasi šalis pagal HDI indekso

reitingą užima 5, bet pagal GCI reitingą tik 23 vietą. Tai galima vertinti kaip socialinio lygio, ekonomikos ir konkurencingumo lygio neatitikimą, o aukštą HDI reitingo vietą vertinant kaip laikiną pasiekimą. Vertinant Prancūzijos ir Vokietijos atvejį, Prancūzijos pasiekimai socialinėje aplinkos vertinime pagal HDI indekso reikšmę yra ženkliai, bet pagal konkurencingumo (GCI) indekso lygį ženkliai žemesnėje pozicijoje, lyginant su Vokietijos pasiekimais. Vokietijos ekonomikos poveikis ir reikšmė ES ekonomikoje yra ženkliai gamybos masto lygiu, vertinant, kad jos BVP sudaro 27% viso ES šalių BVP, todėl jos atsiradimas pirmaujančių šalių grupėje yra logiškai dėsningas. Įvertinus minėtas aplinkybes galima teigti, kad vyraujančios ekonominės ir socialinės tendencijos šiose šalyse, turinčiose aukštus įvertinimus ekonomikos ir socialinės aplinkos formavime bei egzistuojantys jose biudžeto perskirstymo kriterijai užtikrina jų testinį, aukštą pasauliniu lygmeniu, konkurencingumo ir socialinės aplinkos lygį.

Siekiant nustatyti ir įvardinti aplinkybes, kurios aktualios formuojant geriausios /lyderiaujančios/pirmaujančios/.../ šalies fiskalinės praktikos patirtį, remiantis istoriniais duomenimis nėra labai tikslu ir tai labiau atspindi faktinę buvusią situaciją, nei formuoja būsimas strategijas, bet galima manyti, kad tyrime naudojama logika ir gauti rezultatai nurodys galimas, istoriškai pasitvirtintas gaires, todėl tikėtinas „gerosios“ patirties perėmimas, pritaikant ją konkrečiai situacijai, įpareigojant laikytis tam tikrų ekonominių – socialinių santykių ir taisyklių, turės bendrą teigiamą poveikį šalies konkurencingam ekonominiam augimui. **Galima manyti, kad būtent išskirtų šalių (19 lent.) vykdoma viešųjų finansų, mokesčių, socialinė politika, įvertinant ekonomikos stabilumą ir ekonomikos bei socialinio lygio pasiekimus, šiuo metu geriausiai atspindi viešųjų finansų ir konkurencingumo praktikas** tiek ES šalių, tiek ir panašaus ekonominio ir socialinio lygio pasaulio šalių atžvilgiu. Švedijos, Suomijos, Danijos, Olandijos viešųjų finansų valdymas aktualus vertinant jų pasiekimus konkurencingumo, ilgalaikio ekonominio augimo dėsningumą ir socialinio lygio aspektu. Vokietijos viešųjų finansų ir Biudžeto struktūrinius ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių analizė aktuali masto aspektu, vertinant šioje šalyje sukuriama BVP dydį ES šalių mastu. Atrinktų šalių grupė atitinka eilę empirinių tyrimų išvadų, kad pasiūlymai mokesčių sistemos tobulinimui daugiausia remiasi ES šalių, ypač Skandinavijos šalių patirtimi, o **aukštas mokesčių lygis akcentuoja socialinio teisingumo principą brandžios aukšto ekonomikos lygio atveju.** Aukštas mokesčių lygis sąlygoje didesnę lėšų perskirstymą per biudžetą. Tai šioje aplinkoje veikia kaip ilgalaikė ekonomikos stabilizavimo priemonė ekonominio ciklo metu, vertinant valstybės vaidmenį ekonominiame šalies gyvenime ir siekiant mažinti ekonominį cikliškumą ir palaikyti stabilų konkurencingą ekonominį augimą, kas atitinka J.M.Keynes teorijos paradigmos tendencijas.

Šių šalių mokestinė patirtis, vertinant socialinę-ekonominę raida istoriniu aspektu, leidžia manyti, kad vykstant globaliam mokesčių vienodėjimo procesui bendroje ekonominėje erdvėje, mažėjant socialiniai atskirčiai tarp ES šalių, aktualus kompleksinis mokesčių, socialinės aplinkos, konkurencingumo įvertinimas, siekiant suformuoti sėkmingos patirties perėmimo sąlygas. Šalių grupės, suformuotos pagal

analizuojamus kriterijus (19 lent.) (toliau darbe - „Etaloninės šalys“) mokesčių ir socialines politikas galima laikyti prioritetinėmis ES šalių atveju. Analizuojant jų biudžeto struktūrinius ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklius, mokesčius, transferinius mokėjimus, socialinės aplinką formuoti tokią mokesstinę praktiką, kuri teigiamai įtakotų šalių konkurencingą ekonomikos augimą analizuojamojoje aplinkoje.

Norint vertinti „Etaloninių“ šalių pasiskirstymo klasterio grupėse dėsningumus, skaičiuojami „Etaloninių šalių“ Spearman‘o koreliacijos koeficientai. Atliekant šiuos skaičiavimus siekiama įvertinti statistinius ryšius tarp analizuojamų rodiklių ir lyginti koreliacinių ryšių stiprumus bei kryptis, kurie buvo nustatyti „Visų“ ES šalių atveju (10 lent.). Atliekamas duomenų normališkumo patikrinimas (12 priedas). Šiuos skaičiavimus atliekame mažesne statistine imtimi, todėl siekiant išlaikyti skaičiavimo normališkumo korektiškumą, papildomai naudojamas duomenų homogeniškumo testas (13 priedas).

20 lentelė. „Etaloninių“ šalių Spearman‘o koreliacijos koeficientai tarp mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų pokyčių

	ΔGCI	ΔHDI	$\Delta BVP/gyv.$	ΔTB	ΔSB
ΔGCI	1	0,572	-0,561	-0,677	-0,139
ΔHDI		1	-0,602	-0,668	-0,486
$\Delta BVP/gyv.$			1	0,530	0,480
ΔTB				1	0,552

* koreliacijos reikšmingumo lygis yra 0,01. N (duomenų sk. 230)

Pateikiami apskaičiuoti koreliacijos koeficientai (20 lent.) atrinktame pagal anksčiau minėtus kriterijus („Etaloninės“) šalių grupei.

Vertinant koreliacinių koeficientų dydžius ir kryptis, daugumos jų galima konstatuoti mažesnius ryšių stiprumo lygius (vidutinis ir silpnas koreliacinio ryšio stiprumas, nuo 0,480 iki 0,677, lyginant su „Visų“ ES šalių atveju (10 lent.) koreliacijos koeficientais, kurie turi stiprų arba labai stiprų ryšį (nuo 0,7 iki 0,9; abiemis tirtais atvejais labai silpnas koreliacinis ryšis tarp transferinių mokėjimų ΔSB ir konkurencingumo lygio ΔGCI pokyčių).

Koeficientų poveikio kryptys sutampa, išskyrus transferinių mokėjimų (ΔSB) ir Socialinės aplinkos (ΔHDI) indekso pokyčių poveikio kryptį – „Etaloninių“ šalių atveju ji turi neigiama poveikį (-0,482), o „Visų“ šalių atveju teigiamą (0,602).

Ženklaus skirtumai egzistuoja tarp „Etaloninių“ ir „Visų“ šalių transferinių mokėjimų (ΔSB) koreliacinių koeficientų su kitais analizuojami rodikliais - ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$) pokyčių - „Etaloninių“ šalių atveju (0,480) ir (0,925) „Visų“ šalių atveju; analogiškai mokesčių naštos (ΔTB) pokyčių (0,552) ir (0,910) leidžia manyti, kad transferinių mokėjimų pokyčiai turi mažiau reikšmingą įtaką, o jų neigiamas ryšys su Visuomenės socialine aplinkos raidos (ΔHDI) indekso pokyčių „Etaloninėse“ šalyse rodo, kad jų poveikis nesudaro prielaidų šios aplinkos gerėjimui.

Šioje aplinkoje **transferinių mokėjimų lygis atitinka ekonomikos konkurencingumo lygio būseną ir sudaro palankią terpę jo augimui, nors**

tiesiogiai ekonomikos (Δ BVP/gyv.) pokyčius įtakoja neženkliai. Ši aplinkybė rodo, kad galima optimali transferinių mokėjimų riba ir patvirtina hipotezę **H.2.1**, kad, Šalyse, kuriose vyrauja didesnis mokesčių pajamų perskirstymo lygis („aukštesniu“ mokesčių šalyse), BVP pokyčių tempai yra lėtesni (lyginant su „žemesniu“ mokesčių šalimis), bet turi stabilaus augimo tendencijas ilgalaikiame laikotarpyje.

„Etaloninių šalių“ atveju labai silpnas ryšis tarp ekonomikos (Δ BVP/gyv.) ir transferinių mokėjimų Δ SB (0,480) pokyčių, kai „Visų“ šalių atveju ryšio stiprumas yra labai aukštas (0,925). Analogiškos tendencijos tarp transferinių mokėjimų Δ SB ir konkurencingumo (Δ GCI) indeksų pokyčių koreliacinio ryšio koeficientų (-0,139) „Etaloninių“ šalių ir atitinkamai (-0,470) „Visų“ šalių atveju, o lyginant transferinių mokėjimų (Δ SB) ir mokesčių naštos Δ TB pokyčių koeficientus konstatuotas silpnas ryšis (0,552) Etaloninių“ šalių atveju, negu „Visų“ šalių atveju (0,910).

Ryšių poveikio kryptis išlieka abiem atvejais tokios pačios - tarp Socialinės aplinkos (Δ HDI) ir konkurencingumo indeksų (Δ GCI) pokyčių ryšis teigiamas. Tarp ekonomikos (Δ BVP/gyv.) ir konkurencingumo indeksų (Δ GCI) pokyčių, ar Socialinės aplinkos (Δ HDI) indekso pokyčių yra neigiamas; tarp mokesčių naštos (Δ TB) ir ekonomikos (Δ BVP/gyv.) - teigiamas, o tarp mokesčių naštos (Δ TB) ir konkurencingumo (Δ GCI) pokyčių bei Socialinės aplinkos (Δ HDI) indeksų pokyčių - neigiamas. Koreliacijos koeficientų reikšmės dydžio mažėjimas tarp mokesčių naštos (Δ TB) ir ekonomikos (Δ BVP/gyv.) nuo (0,927) „Visų šalių“ atveju iki (0,530) „Etaloninių“ šalių atveju rodo, kad **aukšto konkurencingumo ekonomikos šalyse mokesčių naštos ir ekonomikos raidos priklausomybė mažėja.** Ekonomikos (Δ BVP/gyv.) pokyčiai šiose šalyse nėra jautrūs mokesčių naštos (Δ TB) kitimui. Tikėtina, kad aukštas konkurencingumo lygis sukuria tokią pridėtinę vertę, kuri užtikrina visuomenės socialinius poreikius ir garantuoja atitinkamą mokesčių pajamų lygį.

Ekonomikos produktyvumas, paremtas konkurenciniu potencialu leidžia generuoti aukštas mokesčių pajamas. Koreliacinio ryšio lygis tarp mokesčių naštos (Δ TB) ir ekonomikos (Δ BVP/gyv.) pokyčių (0,530) „Etaloninių“ šalių, įvertinant egzistuojantį tose šalyse mokesčių naštos lygį, atveju nepatvirtina **H.1** hipotezės, kad Mokesčių našta stabdo ekonomikos augimo tempus.

„Etaloninių“ šalių atveju ryšis tarp transferinių mokėjimų (Δ SB) ir konkurencingumo Δ GCI indekso pokyčių yra silpnas (-0,139), lyginant „Visų“ šalių atveju (-0,407). Tai rodo mažėjančią transferinių išmokų rolę konkurencingumo kitimui. **Aukštesnis transferių lygis leidžia manyti, kad egzistuoja riba, kurią viršijus mažėja visuomenės paskatos siekti ekonominės naudos ir atsiranda prielaidos teigti, kad galimas piktnaudžiavimas socialinių mokėjimų srityje.** Mažiau reikšmingi koreliacijos koeficientai rodo mažesnę priklausomybę, todėl tikėtina, kad vieno veiksnio pokytis nesukels esminio padarinio kitam veiksmui.

Tokia būseną, kai pajamos ir išmokos neturi aukštos koreliacijos rodo fiskalinę būseną, kurioje transferinių mokėjimų lygis atitinka potencialias ekonomikos ir jos konkurencingumo galimybes.

Vidutinis transferinių mokėjimų koreliacinio koeficiento ryšio stiprumas

(Δ SB) ryšis su mokesčių naštos (Δ TB) pokyčiais (0,522) ar neigimas su Visuomenės socialinio lygio indekso (Δ HDI) pokyčiu (-0,486), rodo, kad **socialinė aplinka, suderinta su ekonomikos produktyvumo ir mokesčių mokėjimo galimybėmis, sudaro palankią terpę ekonomikos (BVP/gyv.) kitimui**. Ekonomiškai ir socialiai brandžiose šalyse aktyvus valstybės dalyvavimas ekonomikoje mokesčių pavidale, kai fiskalinės politikos dėka viešieji finansai išnaudojami efektyviausiai, kuriant šalies konkurencingumą ir palankią aplinką žmogaus raidai patvirtina **H.2.3** hipotezę *ES šalys, turinčios aukštesnį biudžeto surinkimo (mokesčių) lygį, užima aukštesnes ekonomikos konkurencingumo pozicijas*, nes sėkmingiau nei kitos didina bendrą pajamų lygį ir gerina savo gyventojų finansines - socialines galimybes, išnaudodamos konkurencingos ekonomikos privalumus.

Tolimesniame tyrimo etape apskaičiuojami „Etaloninių“ šalių regresijos lygties koeficientai, nustatomas modelio determinacijos koeficiento kvadratas (15 priedas). Dėl mažo duomenų kiekio patikimumo vertinimui atliekama „Etaloninių šalių“ „mokesčių naštos (Δ TB), ekonomikos (Δ BVP/gyv.), transferinių mokėjimų (Δ SB) rodiklių, Δ GCI ir Δ HDI indeksų pokyčių Modelio tinkamumo analizė (16 priedas). Nors naudojamos duomenų imtys statistikai skiriasi reikšmingai, bet siekiant korektiškumo dėl imties apimties patikrinama, ar nepriklausomi kintamieji nėra multikolinearūs, t. y. - ar tarp jų nėra stipriai koreliuojančių. Duomenys atitinka keliamus reikalavimus (17 priedas), ES „Etaloninių“ šalių ekonomikos konkurencingumo priklausomybės nuo analizuojamų kintamųjų veiksmų daugialypės regresijos lygtis:

$$\text{GCI} = 12,25 + 0,254 \text{ HDI} - 0,132 \text{ BVP} + 0,252 \text{ TB} - 0,173 \text{ SB} \quad (14)$$

Visų ES šalių ir „Etaloninių“ šalių grupės įdomu lyginti ir analizuoti dėl tos priežasties, kad daugumoje statistinių tyrimų naudojami bendri visai ES erdvei duomenų vidurkiai, o įvertinant, kad „Etaloninės“ šalys turi reikšmingą įtaką bendriems rezultatams, todėl palyginimas skirtingų, nors ir dalinai besisiejantių analizuojamų kintamųjų yra reikšmingas.

Lyginant gautą „Etaloninių“ šalių lygtį su ES šalių regresijos lygtimi (11 formulė), matomos analogiškos koeficientų krypčių tendencijos, bet skiriasi koeficientų dydžiai, ypač transferinių mokėjimų (SB) koeficiento. „Etaloninių šalių aukštesnis HDI regresijos koeficientas (0,254) rodo socialinės aplinkos augančią reikšmę ekonomikos konkurencingumui, lyginant su ES šalims regresijos lygties koeficientu (0,133). Mažėjanti (nuo 0,930 iki 0,173) transferinių mokėjimų (SB) regresijos koeficiento reikšmė leidžia manyti, kad „Etaloninių“ šalių atveju mažėja konkurencingos ekonomikos priklausomybė nuo transferinių išmokų lygio. Tai galima traktuoti, kad ES šalyse, kurių nėra „Etaloninių“ šalių grupėje, mažėja visuomenės dalis, kuriai reikalinga ši paslauga, kas, tikėtina, **lemia didėjanti visuomenės ekonominį produktyvumą, kaip ir visuomenės dalies, su minimaliomis pajamomis, mažėjimą, ko pasėkoje didėja pajamų išlyginimo lygis**.

Šios tendencijos atitinka empirinių tyrimų išvadas, kad socialinės aplinkos lygis ilgalaikiame laikotarpyje turi teigiamą poveikį ekonomikos augimui dėl

potencialiai stipraus žmogiškojo kapitalo susiformavimo, o pajamų nevienodumo mažėjimas teigiamai veikia ekonomikos augimą ir šis požiūris ir kaip pažymėjo Sala-i-Martin (2004), gali būti lemiamas, analizuojant mokesčių naštos problemas spartaus ekonominio augimo šalyse.

Lyginant mokesčių naštos (ΔTB) regresijos koeficiento reikšmes „Etaloninių“ ir ES šalių atveju, jos didėja nuo (0,188) iki (0,252), kas paneigia **H.1** hipotezę, kad Mokesčių našta stabdo ekonomikos augimo tempus, nes, kaip rodo „Etaloninių šalių“ pasiekimai GCI, HDI indeksų reitinguose, dėka didelio mokestinių pajamų perskirstymo pasiektas aukštas viešojo sektoriaus dydis turi efektyvumo poveikį ekonomikos lygiui, o konkurencinga ekonominė raida atitinkamai susijusi su aktyvia mokestine politika.

Priešingos krypties $\Delta BVP/gyv.$ veiksnio regresijos koeficiento reikšmės „Etaloninių šalių“ (-0,132) ir (-0,391) „Visų“ šalių atveju patvirtina **H.2.2** hipotezę, kad „Aukštesnių“ mokesčių lygio šalyse ekonomikos ir konkurencingumo lygio augimas yra ženklesnis.

Apskaičiuoti šiame tyrimo etape koreliacijos ir regresijos koeficientai rodo, kad egzistuoja reikšmingi skirtumai tarp „Visų“ šalių ir „Etaloninių šalių“ statistinio tyrimo rezultatų, kurie dalinai atitinka teorinius ir empirinius kitų autorių tyrimų rezultatus. Tai patvirtina prielaidas ir būtinybę naujo ekonomikos raidos vertinimo, kuris leistų kompleksiskai įvertinti ekonomikos ir mokesčių naštos, socialinės politikos pokyčius, siekiant ilgalaikio ir tvaraus konkurencingo ekonomikos augimo. Koreguojant vieną iš analizuojamų parametrų, kiti keisis taip pat, todėl būtina žinoti keitimo ir kitimo galimas kryptis ir tendencijas.

Tolimesnis tyrimas yra aktualus ir siekiant nustatyti prioritetinius konkurencingumo ir ekonomikos raidos aspektus, vertinant biudžeto perskirstymo principų kontekste, skaičiuojami koreliacinius ryšius tarp biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių.

Atitinkamai kaip „Visų“ šalių atveju (14 lent.) taip ir „Etaloninių šalių“ atveju (21 lent.) pateikta analizė pagal ($\Delta BVP/gyv.$) rodiklį yra informatyvesnė, nei (ΔBVP) pokyčių analizės atveju, turi daugiau aukštesnio reikšmingumo lygio koreliacijos koeficientų. Tas rodo, kad ryšiai tarp ($\Delta BVP/gyv.$) rodiklio ir mokesčių naštos (ΔTB), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI , ΔHDI indeksų ir Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių turi aukštesnį tarpusavio priklausomybės lygį. Šios tendencijos atitinka daugelio autorių nuomones, kad vertinant ekonominės aplinkos, visuomenės produktyvumą, konkurencingumą, kaip ir analizuojant mokesčių poveikį, **ekonomikos mato išraiškos prioritetu laikyti pajamas vienam gyventojui, o ne bendrą ekonomikos kitimo pokytį**. Vertinant pagal pajamas ($BVP/gyv.$, mokesčių naštos, transferinius mokėjimus) tiksliau atspindima reali šalies ekonomikos ir socialinė aplinkos būklė.

Analizuojant pokytį daugiau vertinami dinaminiai aspektai, kurių prigimtis gali būti įvairialypė ir pilnai neatspindi ekonomikos vystymosi dėsningumą. Tolimesniame tyrime, vertinant Biudžeto struktūrinius ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklius naudojamas $BVP/gyv.$ rodiklis.

21 lentelė. „Etaloninių“ šalių grupės Spearman‘o koreliacijos koeficiento reikšmės, analizuojant ryšius mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$; ΔBVP), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų ir Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių

Ekonomikos rodikliai		Biudžeto struktūriniai rodikliai ir indeksai	$\Delta BVP/gyv.$	ΔBVP
GCI			-0,561	-0,094
Makroekonominiai rodikliai	BVP	1. $\Delta BVP/gyv.$	1,000	-0,125
		2. ΔBVP , (% nuo ankstesnio BVP)	-0,125	1,000
Fiskalinė politika	TB	3. Infliacijos lygis (vid. metinis harmonizuotų vartotojų kainų pokytis)	0,408	-0,441
		4. Mokestinė našta, (% nuo BVP)	0,530	0,420
		5. Viešasis balansas (valdžios sektoriaus skolos lygis, % nuo BVP)	0,185	-0,045
		6. Valstybės skolos lygio pokytis, (% nuo buvusios skolos)	-0,065	0,322
		7. Bedarbystės lygis, (% nuo visų dirbančiųjų)	0,856	0,055
		8. Viešųjų finansų balansas (valdžios sektoriaus skirtumo tarp pajamų ir išlaidų, pokytis)	-0,642	0,328
		9. Pajamų pasiskirstymo netolygumo lygis, (% nuo pajamų skirtumo tarp turtingiausių ir vargingiausių sluoksnių)	-0,102	-0,115
		10. Nedarbo spąstai - progresiniai mokesčių tarifai mažai uždirbantiems, (% mokesčių naštos lygio)	0,426	0,067
Šalies ekonomikos konkurencingumas	GCI	11. Realusis Darbo kaštų augimo tempo ir produktyvumo santykis, (/BVP pokytis /dirbančiajam)	0,089	-0,344
		12. Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai, (% nuo BVP)	0,480	0,790
		13. Aukštųjų technologijų eksporto dalis, (AU % nuo eksporto dalies BVP)	0,793	0,391
		14. Verslo investicijų dalis, (% nuo BVP)	0,234	-0,131
Visuomenės gerovės lygis	HDI	15. Darbo našumas dirbančiajam (ekonomikos produktyvumas), (pokytis BVP/dirbantis gyv.)	0,840	-0,305
		16. Lyginamųjų kainų lygis, (pokytis Euro/gyv.)	-0,022	-0,011
		17. Darbo užmokesčio apmokestinimo lygis, (% nuo visų mokesčių)	-0,165	-0,111
HDI			-0,602	-0,550
Socialinių išmokų lygis	SB	18. Transferiniai mokėjimai, (pokytis Euro/gyv.)	0,480	-0,394

Paaikškinimas

- Teigiamas ryšys tarp nagrinėjamų rodiklių
- Atvirkštinis ryšys tarp nagrinėjamų rodiklių

Šiame tyrimo etape, analizuojant „Etaloninių“ šalių grupės rodiklių koreliacijos ir regresijos koeficientus, siekiama išgryninti tuos šių šalių grupės viešųjų finansų, socialinės politikos aspektus, išreikštus per Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčius.

Pokyčiai leistų nustatyti šiose šalyse esamus socialinės aplinkos ir ekonomikos vystymosi santykius ir priklausomybes, kuriais remiantis būtų galima formuoti bendrus visoms ES šalims valdymo dėsningumus ir testuoti iškeltas hipotezes.

Analizuojant „Visų“ ir „Etaloninių šalių“ Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių koreliacijos koeficientus galima teigti, kad konkurencinga ekonomikos raida susijusi su tais biudžeto rodikliais, kurie rodo valstybės požiūrį į inovacijų svarbą - abiemis analizuojamais atvejais koreliacijos koeficientai „Aukštųjų technologijų eksportui“ ir „Išlaidoms moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai“ (0,636 ir atitinkamai 0,793; 0,732 ir atitinkamai 0,480) turi tos pačios krypties reikšmingą poveikį.

Esminiai skirtumai pastebimi tarp:

- „Bedarbystės lygio“ koreliacijos koeficientų (-0,528 ir atitinkamai 0,856),
- „Pajamų pasiskirstymo netolygumo“ koreliacijos koeficientų (-0,669 ir atitinkamai -0,102),
- „Viešųjų finansų balanso“ koreliacijos koeficientų (0,382 ir atitinkamai -0,642),
- Kaip ir mokesstinės politikos pasekmės - „Nedarbo spąstų“ (0,274 ir atitinkamai 0,426) koreliacijos koeficientų skirtumų, kas tikėtina rodo, kad „Etaloninių“ šalių asmenų mokesčių progresyvumo santykis su (BVP/gyv.) rodikliu turi aukštesnę priklausomybę ir augant ekonomikos pokyčiui (Δ BVP/gyv.) mažėja bedarbystės lygis žemai kvalifikuotos visuomenės dalies.

„Visų“ šalių atveju esamą socialinės atskirties lygį, kurį stengiamasi kompensuoti transferinių mokėjimų (Δ SB) pagalba (0,924), kurios nesuderintos su šalių ekonomikos konkurencingo produktyvumo lygiu ir turi bendrą neigiamą poveikį konkurencingumo (Δ GCI) augimui (regresijos koeficientas -0,930), kai „Etaloninėse“ šalyse šis rodiklis yra dvigubai mažesnis (0,480) (regresijos koeficientas -0,173).

Siekiant tyrimo tikslumo, įvertinant, kad ES šalys turi labai skirtingą ekonominę, konkurencinę ir socialinę aplinkos formavimo patirtį ir egzistuoja reikšmingi ekonominio išsivystymo lygio skirtumai, atliktas tyrimas rodo, kad analizuojant pasirinktus veiksnius vyrauja reikšmingi skirtumai, todėl toliau formuojamos atskiros šalių grupės pagal jų ekonomikos išsivystymo lygį, atskiriant „Etalonines“ (jau analizuotas) ir „NE etalonines“ (likusios) šalis.

Grupuojama, siekiant panaikinti „Etaloninių“ šalių statistinių duomenų įtaką, analizuojant skirtumus tarp šios grupės ir „Visų“ šalių grupės rezultatų, tokiu būdu siekiant tiksliau įvertinti pasireiškiančius skirtumus ir panašumus, tarp prioritėtinės - „Etaloninės“ šalių grupės ir kitų ES šalių vykdomų viešųjų finansų valdymo ir biudžeto rodiklių.

Sudaroma nauja „NE etaloninių“ šalių statistinių duomenų bazė, kurioje nėra šalių, priklausančių „Etaloninių“ šalių grupei duomenų. Atliekamas šios grupės šalių mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir konkurencingumo (ΔGCI), Socialinės aplinkos ΔHDI indeksų pokyčių statistinių duomenų tikrinimas „One-Sample Kolmogorov-Smirnov“ testu (18 priedas), vertinamas skirstinio atitikimas Normaliajam pasiskirstymo dėsniumi.

Atliekamas „NE etaloninių“ šalių mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$; ΔBVP), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų pokyčių statistinių duomenų Dispersijų homogeniškumo testas (19 priedas), kuriame pateikiamas „Levene“ testo rezultatas. Kadangi p -reikšmė (Sig.) gerokai viršija nustatytą reikšmingumo lygmenį (0,05), priimame hipotezę apie dispersijų lygybę (homogeniškos), skaičiuojami Spearman'o koreliacijos koeficientai.

22 lentelė. „NE etaloninių“ šalių Spearman'o koreliacijos koeficientai tarp mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų pokyčių

	ΔGCI	ΔHDI	$\Delta BVP/gyv.$	ΔTB	ΔSB
ΔGCI	1	0,724	-0,709	-0,456	-0,697
ΔHDI		1	-0,954	-0,515	-0,937
$\Delta BVP/gyv.$			1	-0,516	0,956
ΔTB				1	0,638
ΔSB					1

koreliacijos reikšmingumo lygis yra 0,01. N (duomenų sk. 945)

Gauti (22 lent.) rezultatai yra reikšmingi ir tinkami analizuoti, laikantis darbe naudojamos tyrimo proceso eigos. Vertinant „NE etaloninių“ šalių koeficientų dydžius ir kryptis, daugumos jų galima konstatuoti aukštesnių stiprumų ryšių stiprumo lygius, lyginant su „Etaloninių“ šalių atveju (20 lent.), o analizuojant poveikio kryptis, pastebimos dvi išskirtys: koreliacinių koeficientų tarp mokesčių naštos (ΔTB) ir ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$) pokyčių „Etaloninių“ šalių atveju turi teigiamą pokytį (0,530), o „NE etaloninių“ šalių atveju šis ryšys yra panašaus stiprumo, bet turi neigiamą kryptį (-0,516). Ši kryptis sutampa su „Visų“ šalių atvejo rezultatu (-0,927).

Galima manyti, kad „Etaloninių“ šalių atveju mokesčių naštos (ΔTB) teigiamas poveikis ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$) pokyčiams rodo tinkamo mokesčių naštos suderinamumo su ekonomikos lygiu atvejį ir patvirtina **H.2.1** hipotezę, kad Šalyse, kuriose vyrauja didesnis mokestinių pajamų perskirstymo lygis („aukštesnių“ mokesčių šalys), BVP pokyčių tempai yra lėtesni (lyginant su „žemesnių“ mokesčių šalimis), bet turi stabilias augimo tendencijas ilgalaikiame laikotarpyje.

Kita svarbi išskirtis pastebima tarp transferinių mokėjimų (ΔSB) ir Socialinės aplinkos indekso (ΔHDI) pokyčių koeficientų - „Visų“ ES šalių atveju (10 lent.) šis koeficientas turi teigiamos krypties ryšį (0,902), o „Etaloninių“ (-0,486) ir NE etaloninių“ šalių (-0,937) atvejais koeficiento poveikio kryptis yra neigiama. Transferinių mokėjimų lygio politika yra reikšminga ekonomikos konkurencingumo

formavime ir skirtumai poveikio kryptyse rodo, kad šio rodiklio vertinimas yra aktualus.

Tęsiant tyrimą, skaičiuojami regresijos koeficientai, prieš tai įvertinant „NE etaloninių“ šalių mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų pokyčių duomenų regresijos modelio reikšmingumo lygį (20 priedas).

Apskaičiuojami „Ne Etaloninių“ šalių mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų regresijos koeficientai (21 priedas).

Dėl mažesnio duomenų kiekio atliekama kolinearumo diagnostika, gauti rezultatai, atitinka keliamus reikalavimus, todėl užrašoma „NE etaloninių“ šalių ekonomikos konkurencingumo priklausomybės nuo analizuojamų kintamųjų rodiklių daugialypės regresijos lygtis:

$$GCI=36.68+0.427 HDI+0.076 BVP-0.127 TB-0.899 SB \quad (15)$$

Toliau, siekiant įvertinti tendencijas tarp analizuojamų dydžių ir lyginti juos su anksčiau apskaičiuotais „Etaloninių“ ir „Visų“ šalių rezultatais, skaičiuojami „NE etaloninių“ šalių koreliacijos koeficientai tarp analizuojamų rodiklių, indeksų ir Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių.

Rezultatai, gauti pagal bendrus „Visų“ ES šalių duomenis rodo bendrąsias tendencijas, kurios vyrauja šalyse ES lygiu ir šiuo rezultatus galima analizuoti, lyginant su kitais dideliais ekonominiais junginiais. Šioje aplinkoje, išsiskirtų „Etaloninių“ šalių patirtis, formuojant konkurencingą ekonomiką aukšto socialinės aplinkos lygio kontekste.

Atitinkamai „NE etaloninių“ šalių tyrime indentifikuojami ryšiai tarp Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi ir mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$; ΔBVP), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių.

Įvertinant šios šalių grupės pasiekimus konkurencingumo ir socialinės aplinkos lygyje, manytina, kad tyrimas išryškins tas vietas ar aplinkybes, kurios nesudaro paskatų aukštiesiems pasiekimams.

Būtent dekompozicinio palyginimo tyrime atsiskleidžia sąlygos, kad konkurencingumas yra sudėtinis kompleksinis reiškinys, ženkliai sudėtingesnis, negu inovacijų ar technologinių naujovių įgyvendinimas ar BVP augimo pasiekimai, ypač mokesčių naštos mažinimo sąskaitą stimuliuojant ekonomiką.

Vertinant lentelėje pateikiamus gautus tyrimo rezultatus išryškėja skirtumai, kurie turi poveikį šalies konkurencingumo formavimuisi.

Analizuojant „Visų“, „Etaloninių“ ir „NE etaloninių“ šalių tyrime naudojamų rodiklių - mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$; ΔBVP), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų ir Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių koreliacinius ir regresijos koeficientus, sudaroma suminė bendra šalių skirtingų grupių rezultatų grupavimo lentelė, kurioje išskiriami reikšmingi santykiai ir poveikio kryptys tarp darbe analizuojamų rodiklių.

23 lentelė. „NE etaloninių“ šalių grupės Spearman‘o koreliacijos koeficiento reikšmės, analizuojant ryšius tarp mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$; ΔBVP), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų ir Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių

Ekonomikos rodikliai		Biudžeto struktūriniai rodikliai ir indeksai	$\Delta BVP/gyv$	ΔBVP
GCI			-0,709	0,165
Makroekonominiai rodikliai	BVP	1. $\Delta BVP/gyv.$	1	-0,258
		2. ΔBVP , (% nuo ankstesnio BVP)	-0,258	1
Fiskalinė politika	TB	3. Infliacijos lygis (vid. metinis harmonizuotų vartotojų kainų pokytis)	-0,582	0,184
		4. Mokestinė našta, (% nuo BVP)	-0,516	-0,394
		5. Viešasis balansas (valdžios sektoriaus skolos lygis, % nuo BVP)	0,153	0,323
		6. Valstybės skolos lygio pokytis, (% nuo buvusios skolos)	-0,529	-0,461
		7. Bedarbystės lygis, (% nuo visų dirbančiųjų)	-0,448	0,152
		8. Viešųjų finansų balansas (valdžios sektoriaus skirtumo tarp pajamų ir išlaidų, pokytis)	0,156	0,327
		9. Pajamų pasiskirstymo netolygumo lygis, (% nuo pajamų skirtumo tarp turtingiausių ir vargingiausių sluoksnių)	-0,766	0,126
Pajamų pasiskirstymo nevienodumas		10. Nedarbo spąstai - progresiniai mokesčių tarifai mažai uždirbantiems, (% mokesčių naštos lygio)	-0,005	-0,069
Šalies ekonomikos konkurencingumas	GCI	11. Realusis Darbo kaštų augimo tempo ir produktyvumo santykis, (/BVP pokytis /dirbančiajam)	0,161	-0,19
		12. Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai, (% nuo BVP)	-0,683	-0,296
		13. Aukštųjų technologijų eksporto dalis, (AU % nuo eksporto dalies BVP)	-0,248	-0,271
		14. Verslo investicijų dalis, (% nuo BVP)	-0,04	0,16
Visuomenės gerovės lygis	HDI	15. Darbo našumas dirbančiajam (ekonomikos produktyvumas), (pokytis BVP/dirbantis gyv.)	0,957	-0,379
		16. Lyginamųjų kainų lygis, (pokytis Euro/gyv.)	0,941	-0,33
		17. Darbo užmokesčio apmokestinimo lygis, (% nuo visų mokesčių)	-0,128	-0,099
ΔHDI			-0,954	0,364
Socialinių išmokų lygis	ΔSB	18. Transferiniai mokėjimai, (pokytis Euro/gyv.)	0,956	-0,424

Paaiškinimas

█	Teigiamas ryšys tarp nagrinėjamų rodiklių
█	Atvirkštinis ryšys tarp nagrinėjamų rodiklių

Remiantis „Etaloninės“ šalyse vyraujančiomis tendencijomis ir manant, kad šių šalių istoriškai sėkmingos ekonomikos ir socialinės politikos formavimo praktikos taikymas bus tinkamas ES šalių erdvėje, kiekvienai šaliai taikant šios praktikos rezultatus individualiai, kas sudarys prielaidas formuoti mokesčių ir viešųjų pajamų - išlaidų politiką konkurencingumo didėjimo linkme socialinės politikos kontekste.

3.2.2.3. Mokesčių poveikio ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste rezultatų analizė ir jų vertinimas

Mokesčių naštos aktualumas yra nuolatinė ir atsinaujinanti problema skirtingos ekonomikos raidos etapuose skirtingą fiskalinę patirtį turinčiose šalyse ir tuo labiau aktualu įvairiuose ekonominiuose dariniuose. Mokesčių ir valstybės viešųjų finansų valdymo klausimai priklauso nuo įvairių skirtingų ekonomikos mokyklų požiūrių, politikų ir analitikų, turinčių galimybę ir pareigą teikti argumentuotus pasiūlymus. Mokestinių veiksnių supratimas, nustatant pagrindinius mokesčių naštos ir struktūros akcentus ir kryptis, bei veiksniais, lemiančiais sėkmingą mokestinių lėšų persikirstymą, kaip atitinkamą valstybės mokesčių ir fiskalinę politiką padeda paaiškinti, kodėl kai kurios šalys sėkmingiau nei kitos didina pajamų lygį ir savo gyventojų finansines - socialines galimybes. Mokesčiai dabartinių laikotarpiu turi ne tik pajamų generavimo funkciją, bet jų svarba aktuali pabrėžiant būtinybę mažinti socialinę atskirtį ir ekonominio išsivystymo lygio skirtumus, palaikant subalansuotus kiekvienos ES šalies ekonomikos vystymosi scenarijus.

Atliekant kiekybinį socio-ekonominių indeksų bei rodiklių tarpusavio priklausomybės vertinimą naudojant daugialypės koreliacijos ir regresijos metodus tarp skirtingų ekonominio išsivystymo šalių grupių nustatyti egzistuojantys skirtumai ekonominio augimo procese, mokesčių ir atsakingos socialinės politikos formavime. Šiame tyrimo etape sudaroma „Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui vertinimas“ modelio empirinė išraiška ES šalių atveju 1995 – 2010 m. Tai turėtų būti universalus instrumentas, kurio praktinis pritaikomumas pasireikštų nustatant viešųjų finansų kryptis, formuojant mokesčių naštos kryptis ir fiskalinius sprendimus, apimantis mokesčių naštos pokyčių poveikio reikšmingumą ekonomikos išsivystymo lygio būsenai, skatinant ekonomikos konkurencingumą ir žmogiškųjų išteklių produktyvumo augimą. Bendroje suvestinėje lentelėje naudojama regresijos 11, 14 ir 15 lygčių koeficientų reikšmės ir 17; 21; 23 lentelių koreliacijos koeficientų statistikai reikšmingos reikšmės, kurios rodo ryšius tarp mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$; ΔBVP), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI , ΔHDI indeksų ir Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių, prioritetu laikant konkurencingumo lygio augimą.

Lentelėje pateikti koreliaciniai ir regresiniai koeficientai rodo šiame darbe analizuojamų veiksnių ryšių stiprumą, poveikio dydį ir jo kryptį. Kaip vienas iš pagrindinių kintamųjų veiksnių tyrime akcentuojama mokestinė aplinka, kuri, nagrinėjamoje ES šalių erdvėje, fiskalinės politikos formavime turi reikšmingą lygį.

Tyrimo analizuojami rodikliai atspindi fiskalinės politikos, paremtos mokesčių naštos poveikio įtaka ir jos vaidmeniu formuojant palankią aplinką

konkurencingumo augimui socialinės aplinkos kontekste, naudojant biudžeto perskirstymo principus.

24 lentelė. Mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių, ΔGCI ir ΔHDI indeksų ir Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių pokyčių koreliaciniai ir regresiniai koeficientai „Visų“, „Etaloninių“ ir „NE etaloninių“ šalių atveju

Mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste ES šalių atveju nustatyti ryšiai

Indeksai ir biudžeto struktūriniai rodikliai	ES šalys (visos)		„NE etaloninės“ ES šalys		„Etaloninės“ ES šalys	
	regresijos koef.	Sprm. koreliac. koef. $\Delta BVP/gyv.$	regresijos koef.	Sprm. koreliac. koef. $\Delta BVP/gyv.$	regresijos koef.	Sprm. koreliac. koef. $\Delta BVP/gyv.$
ΔGCI		-0,775		-0,709		-0,561
$\Delta BVP/gyv.$	-0.391		0.076		-0.132	
• Aukštųjų technologijų eksporto dalis		0,636		-0,248		0,793
• Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai		0,732		-0,683		0,480
Fiskalinė politika						
ΔTB	0,188		-0.127		0.252	
• Δ Mokestinė našta		0,927		-0,516		0,530
• Δ Infliacijos lygis		-0,544		-0,582		0,408
• Δ Bedarbystės lygis		-0,528		-0,448		0,856
• Δ Viešųjų finansų balansas		0,382		0,156		-0,642
• Δ Nedarbo spąstai		0,274		-0,005		0,426
• Δ Pajamų pasiskirstymo netolygumo lygis		-0,669		-0,766		-0,102
Visuomenės gerovės lygis						
ΔHDI	0,133		0.427		0,254	
• HDI		-0,924		-0,954		-0,602
• Δ Darbo našumas (ekonomikos produktyvumas)		0,941		0,957		0,840
• Δ Lyginamųjų kainų lygis		0,882		0,941		0,022
ΔSB	-0.930		-0.899		-0.173	
• Δ Transferinės išmokos		0,925		0,956		0,480

Paiškinimas

	Teigiamas ryšys tarp nagrinėjamų rodiklių
	Atvirkštinis ryšys tarp nagrinėjamų rodiklių

Valstybės dalyvavimas ekonominiuose procesuose atsispindi biudžeto ir socialinės politikos formavimo procese, kuris vertinamas mokesčių (TB), transferinių mokėjimų (SB), Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių prioritetų nustatyme ir parinkime.

Įvertinant, kad ES yra ekonominis junginys, kuriame esančios šalys privalo atitikti ekonominius - socialinius, bei numatytus fiskalinius reikalavimus ir apribojimus, o šalių ekonominė, socialinė aplinka ir fiskalinė patirtis turi ženklų skirtumų, krypčių nustatymas, formuojant mokesstinę ir biudžeto politiką yra aktualus dabarties klausimas.

Vertinant tyrimo rezultatus (24 lent.) reikia konstatuoti, kad **konkurencingumas yra nagrinėjamas kaip reiškinys, susijęs ekonomikos perspektyvomis ir mokesčių naštos (TB) bei transferinių mokėjimų (SB) galimybėmis koreguoti konkurencingumą socialinės aplinkos kontekste naudojant biudžeto galimybes.**

Dauguma rodiklių susiję su BVP rodikliu ir vertinant konkurencingumo indekso (GCI) kitimą, siejama su BVP/gyv. pokyčiais, o ne tiesiogiai vertinama konkurencingumo ir Biudžeto struktūrinių - stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių priklausomybės. Δ BVP/gyv. koreliacijos koeficientai visais trimis „Visų“, „Etaloninių“ ir „NE etaloninių“ šalių atvejais turi atvirkštinį, bet stiprų ryšį (-0,775; -0,709 ir -0,561) su konkurencingumo indekso (Δ GCI) pokyčiu. Tai rodo, kad **ekonomikos augimas, apibūdinamas ir vertinamas BVP rodiklio išraiška yra aktualus konkurencingumui, bet atvirkštinis ryšys rodo, kad tai nėra tas rodiklis, kurio teikiama informacija apie ekonomikos vystymosi tendencijas būtų patikima.** Δ BVP/gyv. regresijos koeficientų reikšmių kryptis regresijos lygtyse sutampa su konkurencingumo pokyčiais tik „NE etaloninių“ šalių atveju (0,076), kitais atvejais turi priešingą poveikį ekonomikos konkurencingumui. Faktas, kad **žemesnio ekonominio išsivystymo šalyse ekonomikos pokyčiai teigiamai veikia konkurencingumo lygį nestebina, nes egzistuojantis konkurencingumo lygis nėra aukštas, todėl teigiami rezultatai šio lygio šalyse turi greitą poveikį konkurencingumui.** Tokio ekonominio išsivystymo šalyse yra vidinių ekonomikos ir verslo potencialių galimybių vystymosi krypčių, kurios turi ženklų pozityvų poveikį konkurencingumo augimui trumpalaikiame laikotarpyje.

Žemesnio ekonominio išsivystymo lygio šalių struktūriniai rodikliai rodo, kad biudžeto išlaidos, skirtomis technologinių inovacijų sričiai nėra pakankamas, lyginant su aukštesniu konkurencingumo reitingus turinčiomis šalimis. Tai rodo „NE etaloninių“ šalių „Aukštųjų technologijų eksporto dalis“ koreliacijos koeficiento lygis (-0,248), kai „Etaloninėse“ šalyse jis yra (0,793). Galima konstatuoti, kad šis koeficientas signalizuoja apie valstybės dalyvavimo ekonomikoje vaidmenį, formuojant konkurencingą aplinką. ES šalių aplinkoje konkurencinga technologinė pažanga ženkliai sąlygoja BVP/gyv. (atitinkamai ekonomikos konkurencingumo augimą) raidą augimo linkme. Tai patvirtina „Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai“ koreliacijos koeficientai, kurie „NE etaloninėse“ yra (-0,683), o „Etaloninėse“ šalyse - (0,480). Teigiamas koreliacijos koeficientas tarp (Δ BVP/gyv.) ir „Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų

plėtrai“ rodiklio rodo, kad **valstybės dalyvavimas ekonomikoje, perskirstant biudžeto lėšas ir kuriant technologinę šalies pažangą, yra reikšmingas**, o šio tyrimo metu rodiklių koreliaciniai koeficientai rodo kryptis, kurios sąlygoja biudžeto formavimo strategijas.

Vertinant šiuos Biudžeto struktūros ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklius galima teigti, kad „Aukštųjų technologijų eksporto dalies“ ir „Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai“ koreliacijos koeficientai rodo „Ne etaloninių šalių“ valstybės ar viešųjų investicijų šioje srityje trūkumą arba netikslingus jų panaudojimo tikslus ekonominio naudingumo prasme.

Įvertinant, kad šalių ekonomikos konkurencingumą paskutiniuosius kelis dešimtmečius lėmė technologijos pažanga nuo 38% iki 65%, bei konkurencingumo veiksnio įtaką darbo našumo padidėjimui iki 75%, lėmė daugiau kaip 50% didėjusias nacionalines pajamas (EC, 2010). Mmokslinių idėjų komercializavimas versle akivaizdžiai atneša pridėtinę ekonominę naudą, kuri būtent atspindi šalies konkurencingumo lygyje.

Analizuojant mokesčių, kaip pagrindinės fiskalinės priemonės, poveikį ekonomikos konkurencingumui nepasitvirtina **H.1 hipotezė**, kad *Mokesčių našta stabdo ekonomikos augimo tempus*, vertinant tiek jos koreliacijos ryšį su $\Delta\text{BVP/gyv.}$ „Etaloninių“ šalių atveju (0,530), kai atitinkamai „NE etaloninių“ (-0,516) ir poveikio dydį - regresijos koeficientas (0,252) ir atitinkamai (-0,127). Tai patvirtina mintis dėl mokesčių naštos lygio poveikio ekonomikos konkurencingumui, kad **mokesčių „mažėjimo“ tendencijos vyraujančioje globalizacijos aplinkoje turi tendenciją nykti bei naujai aktualus tampa ir pasitvirtina tradicinis J.M.Keynes politikos požiūris į savaimes fiskalines stabilizavimo priemones, kai mokesčių naštos ir biudžeto dydis yra reikšmingas faktorius, užtikrinantis sėkmingą ekonomikos raidą. Tai rodo, kad „sąlygiškai „žemų“ mokesčių sistema neskatina išlaikyti sveikesnį požiūrį į darbą, visuomenę, tuo patvirtinama hipotezė H.2, kad *Sąlygiškai „žemas“ mokesčių lygis nesudaro palankių prielaidų konkurencingumo augimui.***

Mokesčių naštos vertinimas aktualus ne tik dėl tiesioginės paskirties, kaip pajamų gavimo būdas, bet šiuolaikinėje visuomeninėje aplinkoje atlieka turi ženklų socialinį poveikį. „Etaloninių“ šalių „Bedarbystės lygio“ koreliacijos koeficientų (kaip ekonomikos produktyvumo aspekto) (0,856) ir „Nedarbo spąstų“ (progresyvinio GPM mokesčio apmokestinimo išraiška) (0,426) atitikimas su $\Delta\text{BVP/gyv.}$ rodiklio kryptimi rodo, kad **mokesčių naštos, kaip visuomenės pajamų išlyginimo priemonė, taip pat atlieka savo paskirtį.** „Pajamų pasiskirstymo netolygumo lygio“ rodiklio ir $\Delta\text{BVP/gyv.}$ rodiklio koreliacijos koeficientai „NE etaloninių“ šalių atveju (-0,766), o „Etaloninių“ (-0,102), todėl tiek transferinių mokėjimų (ΔSB) koreliacijos koeficientas (0,480) atitinka kryptį su ekonomikos kitimo ($\Delta\text{BVP/gyv.}$), tiek regresijos lygio koeficientas (-0,173) yra ženkliai mažesnis, lyginant su „Neetaloninių šalių“ atveju (-0,899). Tai rodo, kad „Etaloninių“ šalių socialinės aplinkos ir jos aplinkos lygis suderintas ir atitinka ekonominio potencialo išsivystymo ir produktyvumo lygiu bei formuoja tinkamą socialinę aplinką, kuri teigiamai įtakoja konkurencingą ekonomikos augimą,

visuomenės žmoniškųjų išteklių ir jos produktyvumo formavime (noro dalyvauti ekonominėje veikloje).

Analizuojamas HDI indeksas, kaip visuomenės socialinio aplinkos raidos rodiklis, visose šalyse turi panašias tendencijas - tiek regresijos, tiek ir koreliacijos koeficientai turi tokios pačios krypties poveikį ir panašaus dydžio reikšmes. Šios tendencijos rodo, kad ES šalys turi pakankamai aukštą socialinės aplinkos lygį (šiuo tyrimu vertinama HDI indekso išraiška).

Regresijos koeficientų reikšmės rodo, kad aukšto lygio visuomenės socialinė aplinka ekonomikos konkurencingumo augime turi mažesnę reikšmę, tikėtina dėl ilgame laikotarpyje nusistovėjusios mokesstinės naštos lygio ir transferinių mokėjimų poreikių atitikimo. „Etaloninių“ šalių atveju HDI indekso regresijos koeficiento reikšmė konkurencingumo lygtyje yra (0,254), kai tuo tarpu „Ne etaloninių“ net du kartus didesnė (0,427).

Mažesnės ir koreliacijos koeficientų reikšmės tarp Socialinės aplinkos (Δ HDI) ir ekonomikos (Δ BVP/gyv.) pokyčių (-0,620 ir atitinkamai (-0,954) „NE etaloninių“ šalių atveju, kas rodo, kad „NE etaloninių“ šalių atveju socialinės aplinkos palaikymas reikalauja didesnės biudžeto dalies pajamų, negu „Etaloninių“ šalių atveju. **Aktualus tampa transferinių mokėjimų pagrįstumo ir jų lygio nustatymo klausimas, siekiant išvengti per didelio spaudimo mokesčių sistemai. Galima teigti, kad transferinių mokėjimų lygis turi skatinti visuomenės norą tobulėti ekonominio produktyvumo augimo kryptimi, siekiant išvengti „Nedarbo spąstų“ atsiradimo galimybės ir palaikyti arba mažinti „Pajamų pasiskirstymo netolygumo“ lygį.**

Socialinės aplinkos ir transferinių išmokų politika „NE etaloninėse“ šalyse reikalauja nuoseklių pokyčių, lygiagrečiai vertinant mokesčių naštos ir ekonomikos išsivystymo lygį bei potencialias šalies ekonomikos konkurencingumo galimybes.

3.2.3. Mokesčių struktūros elementų ir ekonomikos konkurencingumo ryšių vertinimas

Mokesčių sistema yra sudėtingas mechanizmas, besiformuojantis ir kintantis laike, todėl norint formuoti naują požiūrį reikalingas atramos taškas, atsižvelgiant į bendrus mokesčių raidos kriterijus ir tai, kad šalys turi skirtingus fiskalinio elgesio kriterijus.

Norint pagrįsti bendro mokesčio modelio naudojimą ES ekonominėje aplinkoje, papildomai individualiai reikia įvertinti šalių finansinio korektiškumo ir elgesio aplinkybes. Daryti išvadas apie mokesčių sistemos pokyčius atskirose šalyse, remiantis tik bendra ES ekonomikos raida yra klaidinanti idėja, jei nėra paisoma ES šalių nevienalytiškumo klausimo.

Tyrimo metu gauti rezultatai sudaro prielaidas suformuoti prielaidas mokesčių, kaip vieno iš pagrindinių fiskalinių įrankio, turinčio didžiausias galimybes koreguoti ekonomikos vystymosi parametrus, kitimo tendencijas. Tyrimo 4 etape, laikantis nuoseklumo (7 pav.) atliekamas mokesčių naštos struktūros elementų koreliacinių ryšių vaidmens vertinimas, siekiant įvertinti ir išgryninti tyrimo naudojamų rodiklių ir atskirų mokesčių struktūros elementų ryšius.

Apskaičiuoti koreliacijos ir regresijos koeficientai tarp „Etaloninių“ ir „NE etaloninių“ šalių rodo, kad egzistuoja skirtumai, vertinant mokesčines aplinkas atskirose šalių grupėse. Įvertinant, kad mokesčiai aktyviai dalyvauja ekonomikos formavime ir lemia biudžeto, socialinio lygio, investicinę aplinką, aktuali mokesčių naštos struktūros analizė. Remiantis gautais rezultatais galima teigti, kad vertinant priežastingumo ryšius tarp ekonomikos ir mokesčių naštos atskirose šalių grupėse, **egzistuoja istoriškai patvirtinta „geroji“ praktikos patirtis.**

Tyrimo metu pasitvirtina hipotezės, dėl mokesčių naštos priežastinio ryšio konkurencingumui aktualumo, todėl papildomai svarbu įvertinant mokesčių naštos pasikeitimo santykį tarp mokesčių struktūros elementų. Svarbu išskirti būtent tuos mokesčių naštos struktūros kriterijus ir santykius, kurie atitiktų ir skatintų ekonomikos konkurencingumo augimo galimybes.

Šioje tyrimo dalyje naudojama mokesčių naštos struktūros elementų dekompozicijos analizė, siekiant nustatyti priežastis, kurios leistų pagrįsti „gerosios“ mokesčių sistemos praktikos logiką. Mokesčių naštos struktūra analizuojama pagal mokesčių tipų elementus, atitinkančius Eurostat'o duomenų bazės mokesčių struktūros elementų klasifikaciją, pateikiama priede (25 priedas).

Vertindami šios struktūros atskirus elementus, analizuojami mokesčių naštos elementų pokyčiai skirtingose ES šalių grupėse 1995-2010 m., siekiant nustatyti „Etaloninių“ šalių „gerosios“ mokesčių sistemos praktikos principus ir ryšius, kurie, tikėtina, lemia ekonomikos konkurencingumo ir socialinės aplinkos lygį.

Mokesčių naštos elementai analizuojami pagal jų lygio kitimo tendencijas atskirose šalių grupėse ir norint charakterizuoti bendruosius principus, įvertinant kad dalis ES šalių turi bendrą valiutą, naudojamas šalių sugrupavimas į „Euro zonos“ ir „Ne Euro zonos“ grupes ir sudaromos tris atskiros šalių grupės - „Etaloninės“, „NE Etaloninės Euro zonos“ ir „NE Etaloninės NE Euro zonos“ šalys. Įvertinant, kad skirtumai grupės šalių viduje nėra dideli ir esminiai, pokyčiai analizuojami tarp skirtingų šalių grupių. Siekiant įvertinti ryšių stiprumus ir kryptis, sąlygojančias konkurencingumo lygį, atliekama grafinė mokesčių sistemos struktūros dedamųjų analizė, Lyginama atskirų mokesčių struktūros dalių kitimo tendencijos bendroje mokesčių naštoje ir procentais nuo BVP, vertinant pokyčius penkiolikos metų laikotarpyje.

3.2.3.1. Mokesčių struktūros elementų kitimas ir jų vertinimas

Per pastarąjį dešimtmetį, dauguma ES šalių mokesčių našta didino tuose struktūros elementuose, kurie laikomi mažiau iškreipiantys mokesčių konkurenciją - vartojimo ir aplinkosaugos. Daugelyje ES šalių mokesčių sistemos reformuojamos didinant vartojimo ir mažinant darbo jėgos apmokestinimo elementus. Siekiant ekonomikos konkurencingumo augimo tampa aktualus kapitalo mokesčių didinimo, siekiant kapitalo panaudojimo efektyvumo, tuo pačiu mažinant darbo jėgos apmokestinimą. Tokie mokesčių struktūros pokyčiai ilgainiui leistų didinti paskatas konkurencingam verslui, skatinant inovacijų lygį. Nors gyventojų pajamų mokesčio tendencijos ES šalyse rodo, kad darbo jėgos apmokestinimas mažėja,

tačiau bendra mokestinė našta darbo jėgai išlieka pakankamai aukšta. Aukštas darbo apmokestinimas daro didesnę įtaką gyventojams nei augantys vartojimo mokesčiai.

Tyrimai rodo, kad aukštų progresinių mokesčių šalyse (Reinhardt & Rogoff, 2010), kad pasiekus tam tikrą pajamų lygį, dirbantieji pradeda mažiau siekti kilimo karjeroje. Esant aukštam darbo apmokestinimui, gyventojai, kaip alternatyvų pajamų šaltinio, linkę siekti socialinių išmokų ir kompensacijų. Myles (2010) tyrimai, kuriuose jis imitavimo skirtingų mokesčių reformos modelių poveikį ekonomikos augimui, ypač mokesčių reformų poveikį mokesčių tipų pasikeitimui, patvirtina, kad pereinant nuo pajamų apmokestinimo į vartojimo apmokestinimą ekonomikos augimo norma didėja. Šią tendenciją taip pat patvirtina Europos Komisijos (EC, 2010), analizuotas Quest III modelis kuris rodo, kad mokesčių konsolidavimas, didinant vartojimo ir nekilnojamojo turto mokesčius ir yra palankiausias iš visų mokesčių, siekiant konkurencingo ekonomikos augimo ES teritorijoje (EC, 2010).

Pagrindinės analizuojamos Mokesčių struktūros elementų grupės (pagal Eurostat'o naudojamą metodiką) skirstomos pagal:

- Pajamų struktūrą:
 - netiesioginius (prekės ir importas),
 - tiesioginius mokesčius (pajamos ir turtas) ir socialines įmokas;
- Ekonomines funkcijas:
 - darbo apmokestinimo,
 - kapitalo mokesčius,
 - gamtosauginius mokesčiai (darbe nevertinami).

Papildomai išskiriama ir vertinama vartojimo mokesčių grupės mokestis - PVM. Skirtingų mokesčių struktūros dedamųjų elementų tarpusavio ryšiai ir ryšiai su transferinių mokėjimų (ΔSB) rodikliu, konkurencingumo (ΔGCI) indeksu skirtingose šalių grupėse leis įvertinant egzistuojančius mokesčių struktūros skirtumus šalyse.

25 lentelė. Spearman'o koreliacijos koeficientai tarp mokesčių struktūros dedamųjų elementų pokyčių, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodikliu, ΔGCI indekso pokyčių skirtingose šalių grupėse

Šalių grupės	Mokesčių struktūros elementai, % nuo BVP							ΔGCI	ΔSB
	$\Delta BVP/gyv.$	Netiesiog. mokesčiai	Tiesiog. mokesčiai	Vartojimo mokesčiai (be PVM)	Darbo apmokest.	Kapitalo mokesčiai	Soc. įmokos		
Etalonišės, Euro zona	0,472	0,636	0,384	-0,527	0,523	0,529	0,414	-0,561	0,280
Etalonišės, Ne Euro zn	0,571	0,538	0,292	-0,698	0,472	-0,143	0,499	-0,715	0,420
Euro zona	0,629	0,784	-0,392	-0,453	0,559	0,843	0,714	-0,665	0,962
Ne Euro zona	-0,469	-0,434	-0,471	-0,619	0,626	0,964	-0,636	-0,467	0,948
Visos ES šalys	0,317	0,809	0,347	-0,505	0,511	0,817	0,718	-0,775	0,925

koreliacijos reikšmingumo lygis yra 0,01. N (duomenų sk. 2150)

„Etaloninių“ šalių ekonomika sudaro prielaidas manyti, kad egzistuoja toks mokesčių struktūros tipas, kuris užtikrina ilgalaikį stabilų ekonomikos ir socialinio gyvenimo kokybės augimą. Nustatomi ryšiai tarp ekonomikos (Δ BVP/gyv.), transferinių mokėjimų (Δ SB) rodiklių, konkurencingumo Δ GCI indeksų pokyčių apskaičiuojant koreliacinius koeficientus tarp atskirų šalių grupių ir mokesčių struktūros elementų. Vertinant gautus koreliacinius ryšius (25 lent.) ir analizuojant fiskalinę politiką mokesčių struktūros elementų požiūriu pagal pagrindinių mokestinių pajamų grupes (tiesioginiai, netiesioginiai, vartojimo, darbo apmokestinimas, socialinės įmokos) bei pagrindinius grupių mokesčius matomos išskirtys:

1. Koreliacijos koeficientai tarp ekonomikos (Δ BVP/gyv.) ir Δ PVM mokesčių pokyčių turi priešingą kryptį („NE Euro“ zonos šalyse neigiama), o „Etaloninių“ šalių grupėje ryšys mažo stiprumo (0,414 iki 0,499). Tai rodo, kad PVM, kaip pagrindinis iš netiesioginių mokesčių grupės mokesčių, analizuojamuoju laikotarpiu nėra traktuotinas, kaip akivaizdžiai reikšmingas mokesčių surinkimo procese ir formuojant mokestinę aplinką, nors koreliacija koeficiento lygis ir kryptis (0,714) rodo šio mokesčio tipo svarbą reikšmę „Euro zonos“ šalyse. Tai patvirtina teiginius apie **vartojimo mokesčių prioritetus ir galimybes plėsti bei gilinti mokestinę bazę vartojimo mokesčių linkme**. Neigiamą koeficiento (-0,636) reikšmę „Ne Euro zonos“ šalyse galima traktuoti, kaip biudžeto persikirstymo pasekmę. Koeficiento reikšmė gali būti paaiškinama pajamų laike skirtumo, vertinant ekonomikos piko ir nuosmukio laikotarpius (2004-2008 m.). Analizuojant PVM, kaip vieną iš tų mokesčių, su kuriuo siejama perspektyva sukurti aiškesnes, socialiai orientuotas fiskalines politikas ir užtikrinant didėjančią mokesčių surinkimą iš netiesioginių vartojimo mokesčių reikia pastebėti, kad, dėl minėtų išskirtinimų negalima teigti, jog šio mokesčio augimo prielaidos tinkamos visose analizuojamose šalyse, bet jo svarba, formuojant mokesčių sistemas ateityje didės.

2. Analizuojant ES šalių mokesčių pokyčių 1995-2010 m. grafines medžiagas (22, 23, 24, 25 priedai) ženklios tendencijos, kad pastoviai ir reikšmingai auga vartojimo ir kitų tiesioginių mokesčių vaidmuo. Vertinant mokestinę politiką tiesioginių ir netiesioginių mokesčių grupių požiūriu pastebėtina, kad šiose abiejose mokesčių tipuose šalių grupės turi panašaus lygio (reikšmingus) ir krypties koreliacijos koeficientus, išskyrus „Ne Euro zoną“, kurioje tiesioginių mokesčių koreliacijos koeficientas (-0,469), tiesioginių mokesčių koreliacijos koeficientas (-0,434) rodo neigiamą mokesčių poveikį ekonomikos (BVP/gyv.) raidai analizuojamu laikotarpiu ekonomikos. Tai patvirtina hipotezes, kad globalioje bendroje ekonominėje erdvėje, kokia šiuo metu yra ES, aktualus mokesčių praktikos, kuri būtų nukreipta ilgalaikiam ekonomikos konkurencingumo kūrimui, patirtis.

3. Vertinant apmokestinimo tendencijas pagal ekonomines funkcijas - vartojimą, darbą ir kapitalą pastebimos tendencijos, kad darbo apmokestinimas visose šalių grupėse turi neigiamas koreliacijos reikšmes su Δ BVP/gyv., o tuo tarpu kapitalo grupės mokesčiai - teigiamas. Vartojimo apmokestinime (be PVM) t.y. -

energijos komponentų, tabako ir alkoholio, bei kitus vartojimo mokesčius pastebima, kad koreliacinis reikšmingumas nėra didelis (-0,471 iki 0,382). Galima teigti, kad šie vartojimo mokesčiai ilgalaikėje perspektyvoje neduoda teigiamo poveikio ekonomikos kitimui (Δ BVP/gyv.) ir todėl, šie mokesčių tipai skatinti BVP/gyv. (arba ekonomikos) augimą nėra tinkamiausi.

4. Analizuojant darbo jėgos apmokestinimą (kuris iš esmės sudarytas iš asmeninių pajamų mokesčių ir socialinės apsaugos įnašų) galima konstatuoti, kad jis duoda neigiamą poveikį ekonomikos augimui - visose šalių grupėse koreliacijos koeficientas yra neigiamas ir turi vidutinį stiprumą (-0,698 iki -0,453).

Darbo jėgos apmokestinimo kitimas gali būti tik mažėjimo linkme (tai patvirtina ir ES šalių 1995 – 2010 m. darbo jėgos apmokestinimo kitimo tendencijos. 24 priedas, 6 grafikas). Vertinant darbo apmokestinimo istorines tendencijas, ši mokesčių rūšis pradėjo mažėti nuo 1990 m., kai tuo tarpu nuo 1970 m. turėjo ženklaus ilgalaikio augimo tendencijas (nuo 28% - 1970 m. iki 42% - 1997 m.). Šio didėjimo priežastis buvo būtent šių mokesčių pajamomis buvo grindžiamas pagrindinis vyriausybės išlaidų finansavimas ir todėl, kad skirtingai nuo vartojimo mokesčių, juos galima padaryti progresyvius pagal socialinius ir politinius poreikius ir tokiu būdu įtakoti socialines problemas Akivaizdu, kad neigiami koreliacijos koeficientai visose grupėse tik patvirtina teiginius, kad **tolimesnis darbo jėgos apmokestinimas gali turėti tik mažėjimo tendencijas, keliant minimalų neapmokestinamų pajamų lygmenį, progresinio apmokestinimo lygius ar įvedant specifines išimtis mažų pajamų darbuotojams** (ką patvirtina ir statistinės tendencijos - ES šalių aritmetinis vidurkis mažėja - nuo 35.8 % (1999) iki 32.9 % (2009) (EC, 2010). Aktualu keisti darbo apmokestinimo sistemą ir šalyse, kuriose darbo apmokestinimas yra santykinai didelis, ieškoti būdų kaip perkelti darbo jėgos apmokestinimo našta „ekonomikos augimui draugiškesniems“ mokesčiams ir remiantis ekspertų išvadomis, tokie mokesčiai yra nekilnojamojo turto, aplinkosaugos ir vartojimo.

5. Vertinant kapitalo apmokestinimą, galima teigti, kad ši **mokesčių grupė aktyviai nedalyvauja mokesčių generavimo procese**, nors koreliacijos koeficientai turi ženklų teigiamą reikšmę (0,472 iki 0,626). Įvertinant, kad pastaraisiais metais auginantis fiskalinės politikos dėmesys buvo skirtas mažinti arba stabilizuoti darbo jėgos apmokestinimą ir stengiantis mokesčių našta perkelti kapitalo mokesčiams ir ypač įmonių pajamų apmokestinimo lygmenyje, galima teigti, kad **esami kapitalo mokesčiai yra per maži arba prastas jų surinkimo lygis** ir tikėtina, kad vertinant kapitalo mokesčių dalies BVP sudėtyje mažėjimo tendencijas nuo 2008 m. (24 priedas, 8 grafikas) stambių įmonių apmokestinimas arba mokesčių bazės lengvatos nėra tinkamos. Įmonių pajamų mokesčiai, nors paprastai laikomas vienu svarbiausiu kapitalo mokesčiu, nėra pagrindinis pajamų šaltinis daugumoje ES šalių. Šiuo laikotarpiu ES aplinkoje vyrauja ženkli tendencija kapitalo mokesčių vystymo dėl padidėjusio kapitalo judrumo, ypač per pastarąjį dešimtmetį. Šioje vietoje, fiskalinės politikos požiūriu, šių mokesčių harmonizavimas globalioje aplinkoje tapo išskirtinai svarbus dėl mokesčių įtakos vidaus ir užsienio kapitalo investicijoms, ypač kuriant stimulus perkelti naudą į

mažai apmokestinamą jurisdikciją. Todėl kad būtų išvengta rinkos iškraipymų, ypač labai integruotuose rajonuose, tokiuose kaip ES rinka, aktualus šių mokesčių harmonizuotas augimas bendroje erdvėje. Teigiami koreliacijos koeficientai rodo, kad **ši mokesčių grupė turi potencialą skatinti ekonomikos augimą visose šalių grupėse**, bet reikalinga bendros fiskalinės taisyklės, reglamentuojančios mokesčių konkurenciją.

Nors aukštesnis mokesčių lygis, esant atitinkamai biudžeto struktūrai, sudaro prielaidas aukštesniam konkurencingumo lygiui, bet akivaizdu, kad mokestinė patirtis negali būti traktuojama vienodai visose šalyse.

6. Analizuojant socialinių įmokų koreliacijos koeficientus „Etalonines Euro zonos“ (0,529) ir „Ne Euro zonos“ grupių (0,964), kuriose konkurencingumas (ir tuo pačiu produktyvumas), bei esamas ekonomikos išsivystymo lygis yra skirtingas, aukštas koreliacijos koeficientas pastarojoje grupėje rodo reikšmingą ekonomikos (Δ BVP/gyv.) ir transferinių mokėjimų ryšį. Tai dalinai galima paaiškinti siekiais mažinti socialinę įtampą, o „Euro Zonos“ (0,843) šalyse - noru palaikyti tinkamą socialinę terpę ir teikiant platų socialinių paslaugų spektrą mažinti socialinę įtampą visuomenėje. **Galima traktuoti, kad šios pastangos turi prevencijos faktorių, siekiant ilgalaikėje perspektyvoje išlaikyti ir didinti visuomenės darbingumo ir socialinio saugumo stabilumo lygį.** „Etaloninėse Ne Euro zonos“ šalyse šis koreliacinis ryšis (-0,143) yra priešingos krypties ir nėra aukštas, ką galima vertinti, kaip faktą, kad ilgalaikiame periode palaikomas socialinės aplinkos lygis ir socialinė politika, paremta aukštais mokesčiais, duoda tokius rezultatus, kai ekonomikos kitimas (Δ BVP/gyv.) neturi reikšmingos įtakos transferinių mokėjimų lygiui (Δ SB). Socialinės įmokos susijusios su pajamų išlyginimo ir darbo apmokestinimo tendencijomis, mažėjanti aukštesnio ekonominio išsivystymo lygio šalių įmokų kreivė (24 priedas, 7 grafikas) rodo, kad pasitvirtina teiginiai apie konkurencingos ekonomikos augimą lemiančius veiksnius - **didelės viešosios išlaidos turi augimą stabdantį poveikį išsivysčiusių šalių atveju.** Tai atitinka ir disertacijos rezultatus, kad šiose šalyse koreliacija tarp socialinės aplinkos ir fiskalinės politikos, BVP/gyv. kitimo turi mažėjimo kryptį, nes priešingu atveju - dominuotų neigiamas didesnio apmokestinimo poveikis socialinei aplinkai.

7. Vertinant gautus transferinių mokėjimų (Δ SB) koreliacijos rezultatus, pastebėtina, kad egzistuoja pozityvus ryšys su (Δ BVP/gyv.), bet „Etaloninėse“ abiejuose grupėse jis yra nereikšmingo lygmens (0,280 iki 0,420), o tiek „Euro“ (0,962), tiek „Ne Euro zonos“ šalyse (0,948) šalyse koeficientai turi aukštą reikšmingumo lygį. Galima teigti, kad didžioje šių pajamų dalis tenka vidaus vartojimui (koreliacijos koeficientas tarp „Visos“ šalys su PVM (0,718)) ir rodo **didelę visuomenės išlaidų priklausomybę nuo einamųjų pajamų (tame tarpe ir transferinių mokėjimų (SB).**

8. Vertinant ekonomikos (Δ BVP/gyv.) bei konkurencingumo (Δ GCI) ryšį pastebima panaši tendencija - visos šalių grupės turi neigiamą reikšmingą koeficientą (-0,561 iki -0,715). Mažiausia reikšmė „Ne Euro šalyse“ (-0,467). Tai patvirtina prielaidas, kad pats **BVP augimas nėra konkurencingos ekonomikos**

augimo privaloma sąlyga ir vykdomos fiskalinės politikos pasiekimas, todėl šalies ekonomikos pasiekimų negalima vertinti vien BVP dydžio pokyčiais. Šio rodiklio vertinimas gali informuoti tik apie trumpalaikę ekonomikos būseną, kai tuo tarpu konkurencingumas rodo ilgalaikės šalies ekonomikos perspektyvas ir potencialą.

Norint įvertinti ekonomikos raidą skirtingais atvejais būtinas požiūrio kompleksiskumas, nes raidos tikslai gali būti panašūs, bet keliai juos pasiekti dėl skirtingo starto pozicijos ar kitų objektyvių priežasčių gali būti skirtingi. Akivaizdu, kad orientuojantis į ilgalaikį konkurencingumą reikalinga kompleksinė valstybės finansų valdymo reforma, kurioje turi būti vienas tikslas, bet ne vienas aspektas, kaip dabartinėje aplinkoje – BVP/gyv. didėjimas.

Siekiant ilgalaikės visuomenės gerovės būvio, socialinio pastovumo ir stabiliai augančios konkurencingos ir produktyvios ekonomikos reikia suprasti analizuojamų parametrų kompleksiskumą ir laiko momentą, kuriame reikia priimti sprendimus. Svarbu, kad ekonomikos ir konkurencingumo vystymosi lygiai atitiktų parenkamus fiskalinio valdymo principus.

Identifikuojant esminius fiskalinės politikos skirtumus ES šalyse pasireiškia nevienodos krypties ir skirtingu intensyvumu ryšiai, todėl sudėtinga nustatyti tiesioginį ekonomikos ir fiskalinės politikos priklausomybės pobūdį ir kryptį dėl egzistuojančios vieningos ekonominės erdvės ir skirtingo ekonominio lygio bei šalių politikos prioritetų, todėl subendrinti pokyčiai ir bendrieji principai analizuojami atskiruose šalių klasterio grupėse, kuriose vienijasi ir pasireiškia bendrosios tendencijos.

3.3. Modelio empirinio tyrimo praktinio pritaikymo sritys

Rodiklių ir indeksų kompleksinio tyrimo rezultatai - nustatyti koreliaciniai ryšiai ir regresijos koeficientai tarp atskirų ES šalių grupių leidžia manyti, kad vyrauja bendras mokesčių struktūros tipas ir fiskalinės politikos principai, kurie būtų palankiausi bendrai visoms ES šalims. Nors rezultatai tarp atskirų grupių yra prieštaringi ir priklausomybės skiriasi tiek dydžiu, tiek kryptimis, bet galima teigti kad teigiamos bendrosios fiskalinės praktikos tendencijos pasireiškė ateityje, šalims pasiekus atitinkamus konkurencingumo ir ekonomikos išsivystymo lygius. Skirtingo ekonominio lygio šalims nėra vienodo sprendimo ir būtina naudoti individualius požiūrius, bet bendros tendencijos, vertinant jas parinktu svirtų kompleksu, turi atitikti „gerosios“ fiskalinės politikos tendencijas ir kriterijus.

Įvertinant bendros ekonominės erdvės ir globalizacijos poveikį galima teigti, kad „Etaloninių“ šalių ekonomika sudaro prielaidas manyti, kad šiose **šalyse egzistuojanti fiskalinės - socialinės politikos praktika, užtikrina ilgalaikį, stabilų konkurencingos ekonomikos ir socialinį visuomenės gyvenimo kokybės augimą**, todėl galima vertinti, kokie biudžeto struktūros, mokesčių surinkimo ar perskirstymo kanalai aktualūs, norint keisti vertinamų veiksnių – konkurencingumo, Socialinės aplinkos atitinkamas sritis. „Etaloninių“ šalių **fiskalinė, kaip „patyrimo“ politika gali sudaryti pageidaujamo tikslo regimybę ir nurodyti mokesčių sistemos raidos pozicijas ir kryptis, kurios, remiantis jų patirtimi, tikėtina, turėtų**

suteikti prioritetus konkurencingam, socialiai atsakingam ekonomikos augimui. Įvertinant, kad ES šalys, iš principo, yra pakankamai aukšto išsivystymo lygio ir esminių ekonomikos raidos skirtumų tarp jų nėra, vertinant geografiniu, ekonominiu, darbo našumo ar technologiniu požiūriu, todėl prioritetingas fiskalinės politikos formavimas tampa dar sudėtingesnis ir turi būti tikslesnis, tam būtina kintamųjų rodiklių tęstinumas, įvertinant, kad daugelis ekonominių reiškinių turi tendencijas kartotis įvairių ciklų metu. Analizuojama „Etaloninių“ šalių mokesčių struktūra leidžia manyti, kad netiesioginiais mokesčiais pagrįsta mokestinė sistema garantuoja stabilumą įvairiais ekonomikos ciklo etapais ir formuoja ilgalaikį ekonomikos konkurencingumą. Tai patvirtina **H.3** hipotezę, kad *Netiesioginių mokesčių vaidmuo ekonomikos vystymuisi turi mažiausiai stabdantį poveikį (lyginant su kitais mokesčių struktūros elementais).* Reikėtų įvertinti, ar mokesčių sistema yra draugiška ekonomikos augimui ir darbo vietų kūrimui, ar yra tam tikrų trukdžių būtent šiems tikslams ir žiūrint per šią prizmę apsispręsti, kokia tokia mokesčių sistema būtų optimali konkrečiai šaliai. **Akivaizdu, kad bet koku atveju reikia daryti mokesčių sistemą progresyvesne ir be išankstinio nusistatymo vertinti, kokia mokestinė sistema yra tinkamiausia konkrečioje valstybėje.**

Empiriniai mokesčių tyrimai patvirtina iškeltas hipotezes dėl išlaidas lemiančių rodiklių reikšmingumo, permanentinių tyrimų poreikio ir siūlomų analizės, bei kriterijų reikšmingumo vertinimo, siekiant sudaryti advekatumo praktikos reikmėms prielaidas. Koreguojant mokesčių praktikas ir biudžeto persikirstymo principus, laipsniškai pasiekti pageidautinas ekonomines - socialines būsenas, o formuojant integruotas statistines duomenų bazes, kurių dėka būtų galimybės formuoti ir analizuoti mokesčių pokyčius ir jų raidą, kas užtikrintų formavimo proceso tęstinumą. Nėra vienareikšmio apibrėžimo ir individualaus priešasčių derinio, kuriame galima išskirti svarbiausias mokesčių sistemos ydas ar neigiamus netikėtumus, kuriuos sukelia parinkti mokesčių dydžiai ar ribos. Dažnai mokestinių reformų rezultatų priskiriami tam tikram laikotarpiui palankūs veiksniai, dažnai ciklinių, pokyčiai ir pakankamai retai vertinimų rezultatai išgryninami ir sprendžiama tik pagal atskirų rodiklių pokytį, nesiekiant kompleksiskumo ir bendrumo.

Analizuojant sėkmingos mokestinės patirties perėmimo galimybes, suformuojant mokesčių įtakos ekonomikos konkurencingam augimui struktūros dėsningumus, suformuotas modelis leidžia įvertinti ir panaudoti pagrindinius viešųjų finansų valdymo „gerosios“ praktikos požymius.

Įvertinant, kad biudžeto formavimas yra ne tik ekonomikos raidos skatinimo, bet ir sudaro prielaidas vykdyti valstybės ekonomines – socialines funkcijas, finansuojant jų lėšų poreikį, todėl biudžeto struktūra turi atitikti globalios aplinkos įtaką (ES fiskalines taisykles).

Bendrosios mokestinės metodologijos pripažinimas ir platesnio ekonomikos raidos, vertinant ne tik BVP/gyv. rodikliu, taikymas yra aktualus ne tik ES šalyse.

Valdymo srityje visuotinai pripažįstamas mechaninio pažangos patirties perkėlimo neperspektyvumas, jeigu perkeliama tik poveikio patirtis. Kiekvienu atveju būtinas reformas derinti prie šalies nacionalinio fono, todėl globalios

ekonomikos veiksnys šiuolaikinėje ekonomikoje tampa ženkliai svarbus ir akivaizdu, kad kūrybinio elemento vaidmuo, esant suformuotoms kitimo riboms yra būtinas, formuojant mokestinę darną, finansinių išteklių persikirstymą ir jų efektyvų panaudojimą. Tik turint vienodus kriterijus ir jų taikymo taisykles, atsiranda objektyvumo prielaidos priimti sprendimus, įvertinant jų poveikio kryptis ir reikšmingumą lygius.

Ilgalaikius augimo sprendimus lemia modelyje įvardintų veiksnių atitinkantis santykis, siekiant numatyti konkurencingo augimo tikslų, tuo pačiu, įvertiname globalizacijos veiksnių reikšmingumą modeliavimui (kapitalo apmokestinimo, socialinių išmokų tendencijos, visuomenės senėjimas).

Principiniu požiūriu, viešųjų finansų rinkos globalizacijos veiksniai yra specifiniai ir sunkiai kiekybiškai įvertinami ir išmatuojami dėl statistinės informacijos bei ateities nuspėjamumo sunkumų dėl šioje rinkoje vykstančių spekuliatyvių veiksmų. Tarptautinių organizacijų ir bendrų, išvestinių indeksų vaidmuo valstybės finansų valdyme ir jo tobulinime bus vis didesnis ir skatins tokias reformas, kurios apims platų socialinių - ekonominių indeksų spektrą ir remsis pažangios patirties skleidimu, siekiant, kad **egzistuojantys priežastiniai ryšiai būtų perkeltami į savitas nacionalines terpes, išlaikant bendruosius principus ir siekiamybes**. Iš apibendrinamojo tyrimo statistinių rezultatų galima teigti, kad sudarytas modelis ir į jį įtraukti kintamieji rodikliai turi reikšmingą įtaką ekonomikos konkurencingam augimui, vertinant jos raidą socialiniu aspektu.

Planuojant ir formuojant mokestines (ES atveju) struktūras ir bendrą naštos lygį, nustatant valstybės dalyvavimo ekonomikoje lygį (biudžeto persikirstymo tendencijos ES), pokyčiai vertinami modeliuojant pasirenkant „geriausių“ šalių fiskalinę patirtį ir biudžeto rodiklių reikšmių ryšių lygius, kurie leistų, nustatyti viešųjų finansų politiką, kuri būtų optimali, atsižvelgiant į ateities laikotarpių laukiamų veiksnių ir priklausančių nuo jų rezultatų neapibrėžtumą, todėl optimalus uždavinys - suformuoti subalansuotos mokesčių ir biudžeto struktūros formavimo kriterijus, atsižvelgiant į viešųjų finansų poveikį socialiniam - ekonominiam visuomenės gerbūviui, kuris užtikrintų konkurencingą ekonomikos vystymosi perspektyvą.

Tyrimai rodo, kad pasikeitus reikšminiam veiksniumi, naudojantis modelių suteikta galimybė reaguoti į pakitusias sąlygas ir parinkti šias sąlygas atitinkančią mokestinę politiką arba koreguoti biudžeto struktūrą pagal darbe nagrinėtų rodiklių logiką, siekiant, kad fiskalinės politikos poveikis ekonomikai per mokesčių naštos svertą būtų sisteminis.

Akivaizdu, kad negalima taikyti vienodų fiskalinių sąlygų skirtingo ekonominio išsivystymo ir mokestinio patyrimo šalims. Jeigu Vokietijos, Olandijos ar Švedijos ekonomikoms biudžeto griežtumo politika yra priimtina ir nestabdo ekonomikos vystymosi, tai šalyse, kuriose fiskalinė drausmė buvo ne tokia tobula ar ekonomikos augimas analizuojamu laikotarpiu buvo skatinamas monetarinėmis priemonėmis, per griežtos fiskalinės taisyklės stabdys ekonomikos raidą ir pažangą. **Naujas požiūris į visuomenės gerovę reikalauja suvokimo, kad gerovės valstybė gali ir turi būti kuriama nesiremiant prielaida, jog BVP/gyv. turi nuolat**

sparčiai augti. Analizuojant mokesčių politikos prioritetus ir būsimų laikotarpių prognozes aktualu, vertinti „Etaloninių“ šalių fiskalinę patirtį, kuriose viešųjų išlaidų politika grindžiama fiskaline drausme ir principu - taupymas yra tinkamiausias būdas valstybės finansų problemoms spręsti.

Istoriškai akivaizdu, kas rinkos savireguliacija tokiose ekonominės aplinkos deriniuose, kaip ES šalys ir esant socialinio lygio augimo tendencijoms, neprilygs valstybiniam reguliavimui. **Tvarus ekonomikos augimo tendencijos, susiejant pragyvenimo lygį su konkurencingumu ir dabartinai pokyčiai mokesčių naštos formavime rodo, kad didėjant konkurenciniam spaudimui valstybės vis didesnę dėmesį teikia ilgesnio laikotarpio perspektyvoms ir tinkamų paskatų gyventojams sudarymui.**

Remiantis teoriniais elementais bei atliktais empiriniais tyrimais, suformuotas fiskalinę ir biudžeto perskirstymo politiką lemiančių veiksnių nustatymo ir vertinimo modelis, kurio pagrindu atliktas ES šalių mokesčių sistemos ir mokesčių lėšų perskirstymo įtakos socialiniams - ekonominiams veiksniams tyrimas, leidžiantis nustatyti prioritetinius tikslus, pasirenkant izdo formavimo politiką.

Apibendrinant tyrimo rezultatus teoriniame ir empiriniame lygmenyje svarbu įvertinti, kad pateiktas modelis galioja tik tyrimo metu galiojusiomis sąlygomis, todėl rezultatai turi būti vertinami su tam tikromis išlygomis, atsižvelgiant į galimus galutinių tikslų pokyčius, pakitus pradinėms sąlygoms. Kai kalbama apie mokesčių reformą, reikia suprasti, kad nėra mokesčių, kurių didinimas neturėtų jokios neigiamos įtakos, tačiau kiekvienos šalies ekonomika turi rasti tą mokesčių derinį, kuris bendru atveju, atitikdamas „Etaloninių“ šalių ekonomikos dėsnius labiausiai atskleistų jos potencialą, orientuojantis į sisteminę mokesčių politikos reformą, didinant pajamas iš kapitalo ir mažinant darbo jėgos mokesčius, o mokesčių koregavimas turi būti susijęs su „Etaloninių“ šalių esančios mokesčių naštos formavimo praktika, siekiant įgyvendinti nacionalinius tikslus, siekiant šalies gyventojų socialinio teisingumo, realių prielaidų konkurencingos ekonomikos ir darbo rinkos atsivavimo.

„MOKESČIŲ NAŠTOS POVEIKIO EKONOMIKOS KONKURENCINGUMUI VERTINIMO SOCIALINĖS APLINKOS KOTEKSTE“ modelis sudarytas, vadovaujantis teorinėmis, istorinėmis ir praktinėmis mokesčių naštos kitimo, įtakos ekonomikos, konkurencingumo, visuomenės gerovės lygio raidai ir valstybės dalyvavimo ekonominėje veikloje vertinimo koncepcijų nuostatomis, yra teoriškai argumentuotas instrumentas, tinkamas vertinti mokesčių naštos vaidmenį ekonomikos konkurencingumo formavime socialinės aplinkos kontekste.

Sudarytu modeliu gali naudotis mokesčių ir socialinės sistemų dalyvių grupės:

1. Analitikai ir ekspertai, kurie savo išvargomis, komentarais ir pasiūlymais formuoja mokesčinę – socialinę šalies ar regiono politiką, sąlygotą visuomenės poreikių ir šalies ekonominių galimybių. Šis modelis gali padėti įvertinti mokesčių naštos ir ekonomikos raidos, sąlygotos socialinės aplinkos formavimo veiksmų, biudžeto formavimo santykius ir tarpusavio priklausomybes. Tai

padės atsakingiau formuoti ir skleisti požiūrį mokesčių naštos pokyčių reikšmę socialinės aplinkos kontekste.

2. Politikai, kurie atsakingi už mokesčių ir biudžeto pajamų - išlaidų formavimą šalyje, bei mokslinės ir praktinės patirties panaudojimą, siekiant ekonomikos konkurencingumo augimo ir atsakingos socialinės politikos formavimo. Modelis gali tarnauti kaip įrankis, kuris leidžia nustatyti ribas ir proporcijas, vertinant darbe nagrinėtus rodiklius ir motyvus bei būti pritaikytas lengviau priimant apmokestinimo pokyčių sprendimus formuojant ekonomikos ar socialinės politikos pokyčius.
3. Mokslininkai, kurie dėstomuose dalykuose ir mokslinėje veikloje nagrinėja viešųjų finansų, mokesčių, ekonomikos konkurencingumo klausimus ir ieško kiekybinių argumentų.
4. Mokesčių mokėtojai – fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie dalyvauja mokesčių mokėjimo ir jų perskirstymo procese ir išreškia pilietišką požiūrį ir elgesį mokesčių sistemos ir valstybės atžvilgiu. Modelis gali suteikti platesnį ir informatyvesnį požiūrį į mokesčių naštos, kaip fiskalinės politikos įrankį visuomenės gerovės ir ekonomikos konkurencingumo formavimo kontekste.

Naudojamų skirtingų šaltinių statistinių duomenų apie mokesčių naštos pokyčius, ekonomikos vystymosi tempus, ekonomikos potencialo ir socialinio lygio kitimą subendrinimas, įvertinant, kad darbe analizuoti indeksai turi skaičiavimo metodikas, kurios vertinamą sritį vertina skirtingais aspektais, leis sudaryti galimybes įvertinti faktą, kad nepaisant to, kad mokesčių naštos ir ekonomikos augimo ar stabilizavimo teoriniai tyrimai nepateikia aiškių įrodymų, kad mokesčių našta galėtų pakenkti ekonomikos augimui ilguoju laikotarpiu, bendra ekonominė ES šalių sąjunga verčia ir skatina ieškoti naujų ekonominių ir ypač mokesčių solidarumo formų, įvertinant egzistuojančius šalių socialinio ir ekonominio išsivystymo lygio skirtumus. Skirtingų rodiklių integravimas modelyje sudaro galimybes išsamiau įvertinti skirtingas sritis, siekiant kompleksinio sprendinio, kuris suteiktų prielaidas vertinti ir numatyti konkurencingos ekonomikos augimo aplinkybes, kurios tuo pačiu sąlygotų socialiai orientuotą ekonomikos augimą. Įvertinant analizuojamo laikotarpio fiskalinę problematiką ir ES šalių ateities ekonomikos raidos strategiją, fiskalinių problemų sprendimo galimybės siejamos su transferinių mokėjimų detalesne analize, vertinant jų poveikį ekonomikos konkurencingumui.

IŠVADOS

1. Atlikti mokesčių naštos lygio ir jos reikšmės ekonomikos aplinkos pokyčiams tyrimo rezultatai rodo, kad mokesčiai yra svarbus ekonomikos vystymosi veiksnys, kuris šiuolaikinėje aplinkoje turi būti vertinama plačiau, ne tik valstybės dalyvavimo ekonomikoje lygio aspektu. Mokestinės naštos poveikį aktualu įvertinti šalies ekonominio potencialo, ekonomikos konkurencingumo, socialinės aplinkos lygio ir viešųjų išlaidų poreikio kontekste. Kompleksinis mokesčių naštos vertinimo principas leidžia atskleisti mokesčių naštos poveikį ne tik ekonomikos pokyčiams, bet parodo ir mokestinių pajamų perskirstymo vaidmenį ekonomikos konkurencingumo ir socialinės aplinkos lygio kitime.

2. Dažniausiai pateikiamas ekonomikos būsenos vertinimas BVP rodikliu nepilnai atspindi šiuolaikinės ekonomikos ir visuomenės elgsenos ryšius bei tendencijas. BVP rodiklis neteikia informacijos apie socialinės aplinkos ar ekonomikos potencialo lygio kitimą, nors BVP rodiklio rezultatai dažnai pristatomi kaip valstybės gerovės lygio patvirtinimo rezultatas. Visuotinio konkurencingumo ir Žmogaus socialinės raidos indeksai teikia papildomos informacijos apie makroekonominis ir socialinius procesus, todėl jų integravimas į tyrimą suteikia vertinimui universalumo, konkrečiau įvertinant ekonomikos raidos pokyčių įtaką socialinės aplinkos ir ekonomikos konkurencingumo lygiui.

3. Valdžios finansinis veiksmingumas, fiskalinio reguliavimo kokybė ypač aktuali tampa siekiant ekonominio stabilumo ar pageidautino socialinės aplinkos lygmens, todėl mokesčių naštos, kaip pagrindinio fiskalinio įrankio, svarba šiuolaikinėje ekonomikoje yra ypač aktuali. Skirtingų ekonomikos mokyklų atstovų požiūriai į apmokestinimo naštą ir mokestinių pajamų perskirstymo per biudžetą lygį evoliucionuoja kartu su politiniais ir ekonominiais pokyčiais, kuriuos lydi nuolatiniai mokesčių sistemos tobulinimo ieškojimai. Argumentų kryptys leidžia išskirti pagrindines mokesčių tikslo funkcijas:

- Mokestinių lėšų perskirstymas kaip socialinio teisingumo vykdymas ir socialinės politikos įgyvendinimas, pasireiškiantis skirtingu mokesčių mokėtojų grupių apmokestinimu;
- Valstybės ekonominio gyvenimo reguliavimas, ekonomikos konkurencingumo skatinimas, visuomeninių gėrybių teikimas;

Antroji funkcija, aktualizuojanti valstybės dalyvavimo ekonomikoje vaidmenį, yra ryškėjanti pastarojo laikmečio mokesčių formavimosi kryptis, kai dėmesys sutelkiamas konkurencingumo principais paremtam ekonomikos augimui, atsakingai vertinant augančius visuomenės socialinius poreikius.

4. Analizė, taikant vieną pjūvį ar vieną metodą neleidžia įvertinti pokyčių dinamikos skirtingais aspektais. Klasterinė analizė pagal skirtingus kriterijus leidžia išskirti pasiekimus ir panašumus bei specifiskai pasikartojančius dėsninumus tarp ES šalių skirtingose klasterio grupėse. Tyrimas, šalis grupuojant į grupes pagal skirtingus kriterijus, leidžia analizuoti rodiklių įtaką skirtingais pjūviais ir išskirti, kokiais požymiais pasižymintiose šalyse reiškiasi tiriamų rodiklių charakteristikų

atitinkamos tendencijos. Analizuojant šalis, esančias skirtingose klasterio grupėse, įvertinant šalių pasiskirstymą ir susigrupavimą pagal ekonomikos potencialo (BVP/gyv.), socialinės aplinkos, mokesčių naštos lygį, bei susiformavusių klasterio grupėse šalių sudėtį, atitinkamai lyginant su kitomis klasterio grupėmis, atskleidžiami ir išskiriami pasireiškiantys analizuojamų rodiklių dėsningi panašumai ar išskirtinimai, kurie parodo stipriąsias ar silpnąsias tų šalių ekonominės - socialinės politikos pasekmės. Toje pačioje grupėje esančios šalys turi tikimybę susidurti su panašaus pobūdžio raidos problemomis. Įvertinant pokyčių tendencijas tarp klasterių grupių, galima prognozuoti mokesčių naštos, konkurencingumo lygio, transferinių mokėjimų rodiklių pokyčių kryptis, kurios gali pasireikšti atitinkamoje klasterio grupėje esančiose šalyse.

5. Hipotezė dėl aukštesnio mokesčių naštos lygio neigiamo poveikio ekonomikos raidai, tiriamu laikotarpiu ES šalių erdvėje nepasitvirtina. Gauti tyrimo rezultatai neįrodo neigiamo mokesčių naštos poveikio ekonomikos konkurencingumui socialinės aplinkos kontekste ES šalių atveju, todėl dažnai reiškiamą nuomonę, kad augantis mokesčių naštos lygis stabdo ekonomikos vystymąsi, neturi palaikymo šio tyrimo atveju.

6. Stiprūs ir priešingų kryptių koreliaciniai ryšiai tarp konkurencingumo bei mokesčių naštos lygio pokyčių rodo, kad ekonomikos (BVP/gyv.) ir mokesčių pajamų augimas nėra tiesioginė konkurencingumo didėjimo sąlyga ES šalyse analizuojamu laikotarpiu. Tai patvirtina iškeltą hipotezę, kad analizuojamoje ES šalių erdvėje sąlygiškai „žemų“ mokesčių lygis nesudaro teigiamų prielaidų konkurencingumo augimui, todėl kitų veiksnių poveikio svarba konkurencingumo augimui tampa svarbi. Aukšto ekonominio išsivystymo lygio ES šalyse, kuriose BVP/gyv. lygis yra aukštesnis už ES šalių vidurkį, vidutinio stiprumo ir tos pačios krypties koreliaciniai ryšiai rodo, kad šalyse, kurios užima aukštas pozicijas pagal konkurencingumo lygį, mokesčių naštos ir ekonomikos raidos priklausomybė mažėja ir patvirtina hipotezes, kad šalyse, kuriose vyrauja didesnis mokesčių pajamų perskirstymo lygis, BVP pokyčių tempai yra lėtesni, bet turi stabilaus ekonomikos (BVP) augimo tendencijas ilgalaikiu laikotarpiu ir šalys atitinkamai užima aukštesnes ekonomikos konkurencingumo pozicijas.

7. Teigiamo poveikio stiprus koreliacinis ryšys tarp mokesčių naštos ir ekonomikos (BVP/gyv.) pokyčių bei stipraus teigiamo poveikio regresijos koeficiento reikšmė regresijos konkurencingumo lygtyje atitinka didėjančio mokesčių pajamų perskirstymo tendencijas ES šalių atveju, kas patvirtina Vagnerio dėsnį (augant ekonomikai didės valstybės išlaidų dalis Bendrajame nacionaliniame produkte), aukšto ekonominio (BVP/gyv. aukštesnis už ES šalių vidurkį) išsivystymo ES šalių atveju. Priešingo poveikio krypties koreliaciniai ryšiai ir neigiamas vidutinio lygio regresijos koeficientas kitų ES šalių atveju rodo, kad mokesčių naštos mažinimo strategija, naudojama skatinti ekonomikos (BVP/gyv.) augimą, nėra perspektyvi ilgalaikio ekonomikos konkurencingumo požiūriu.

8. Teigiama BVP/gyv. rodiklio regresijos koeficiento reikšmė ekonomikos konkurencingumo lygtyje leidžia manyti, kad žemesnio (už vidutinį BVP/gyv. vidurkį ES šalyse) ekonominio išsivystymo šalyse ekonomikos (BVP/gyv.) pokyčiai teigiamai įtakoja konkurencingumo lygio pokyčius. Šiose šalyse konkurencingumo lygis, vertinant ES šalių aplinkoje, nėra aukštas, todėl teigiami ekonomikos pokyčiai turi greitesnį pozityvų poveikį konkurencingumo lygio pokyčiui.

9. Koreliaciniai skirtingo stiprumo lygio ryšiai tarp transferinių mokėjimų ir ekonomikos (BVP/gyv.) pokyčių rodo, kad viešosios išlaidos turi skirtingą poveikį ekonomikos vystymuisi, vertinant socialinių išlaidų aspektu ir priklauso nuo šalies ekonominio išsivystymo lygio ir išlaidų tipo. Transferinės išlaidos, mažinančios socialinę atskirtį ir motyvuojančios dalyvauti ekonomikos procesuose, teigiamai veikia ekonomikos (BVP/gyv.) augimą. Silpnescio lygio koreliaciniai koeficientai tarp transferinių mokėjimų ir ekonomikos (BVP/gyv.) pokyčių ES šalyse, kurios yra pasiekusios aukštą ekonomikos (BVP/gyv.) ir konkurencingumo lygį, rodo, kad transferinės išmokos neturi ekonomikos augimą skatinančio poveikio. Dominuojanti ekonomikos konkurencingumo regresijos lygtyje priešinga transferinių išmokų (ΔSB) koeficiento reikšmė rodo, kad ekonomikos konkurencingumui mokesčių perskirstymo lygis socialinėms reikmėms turi didelę įtaką žemesnio (už vidutinį BVP/gyv. vidurkį ES šalyse) ekonominio išsivystymo ES šalyse. Tyrime nustatyta neigiamo poveikio transferinių išmokų (ΔSB) regresijos koeficiento reikšmė ekonomikos konkurencingumo lygtyje, kuri nesutampa su konkurencingumo augimu nereiškia, kad transferinius mokėjimus reikia vertinti kaip trikdį, kurių pašalinimas arba mažinimas suteiktų teigiamą priedaidą konkurencingumo didėjimui.

10. Tyrime gauti rezultatai rodo, kad transferiniai mokėjimai priklauso prie tų veiksmų, kurie reikšmingai įtakoja ir didele dalimi lemia ekonomikos konkurencingumo pokyčius, todėl socialinės politikos sprendiniai turi būti suderinti su šalies ekonomikos potencialo galimybėmis ir atitikti konkurencingumo lygį analizuojamoje šalių aplinkoje. ES šalių grupėje, kurioje BVP/gyv. rodiklio lygis panašus ES šalių vidurkiui (Ispanija, Italija, Portugalija, Kipras, Graikija) dominuojantys teigiami regresiniai koeficientai tarp transferinių išmokų ir konkurencingumo pokyčių leidžia manyti, kad šiose šalyse analizuojamu laikotarpiu transferinių išmokų lygis turėjo teigiamą trumpalaikį poveikį konkurencingumo lygio, bet ne ekonomikos augimo (BVP/gyv.) pokyčiams.

11. Aukšto ekonominio išsivystymo (BVP/gyv. lygis aukštesnis už ES šalių vidurkį) ES šalyse - mokesčių naštos teigiamo; ekonomikos raidos (BVP/gyv.) ir transferinių mokėjimų neigiamo poveikio konkurencingumui regresijos koeficientai rodo, kad ilgalaikėje perspektyvoje, vyraujant aukštam konkurencingumo ir socialinės aplinkos lygiui, ekonomikos (BVP/gyv.) augimas nėra esminė konkurencingumo sąlyga, prioritetai teikiami suderinti su ekonomikos konkurencingumo lygiu mokesčiai ir socialinei politikai;

12. Dominuojantys pozityvūs transferinių mokėjimų regresiniai koeficientai ekonomikos konkurencingumo lygtyje Aukšto ekonominio išsivystymo lygio ES

šalyse patvirtina, kad socialinės aplinkos lygis ilgalaikiame laikotarpyje turi teigiamą poveikį ekonomikos augimui dėl potencialiai stipraus žmogiškojo kapitalo susiformavimo, pajamų nevienodumo mažėjimas teigiamai veikia ekonomikos (BVP/gyv.) augimo lygį.

13. Socialiniams, ekonominiams reiškiniams būdingas inertiškumas, todėl šiose srityje egzistuoja dažniausiai vienintelė galima pageidautinos evoliucinės būsenos siekimo kryptis. Tyrime analizuoti mokesčių naštos, ekonomikos (BVP/gyv.), socialinės aplinkos ir konkurencingumo lygio rodikliai tinkamai apibūdina kintančias socialines ir ekonomines sąlygas, kurios neatsiejamoms nuo politinių sprendimų perskirstant mokesčines lėšas ir nustatant mokesčines naštos lygį. Darbe analizuojamas rodiklių kompleksas tinkamas atskleisti šalių fiskalinę praktiką, nustatant kriterijus ir ryšius, kurie sudarytų pagrįstas prielaidas siekti pageidautino ekonominės ir socialinės būsenos lygio.

14. Tyrimo rezultatai rodo, kad modelyje naudojami rodikliai yra tinkami identifikuoti ryšius tarp ekonomikos, mokesčių naštos ir ekonomikos konkurencingumo socialinės aplinkos kontekste. Nustatyti koreliaciniai ryšiai ir regresijos koeficientai tarp atskirų ES šalių ir grupių rodo, kad egzistuoja grupė šalių, kurių pasiekimai ekonominiame ir socialiniame lygyje gali būti laikomi pavyzdiniais. Šioje šalių grupėje egzistuojančios fiskalinės ir socialinės politikos kryptys, kurios pasireiškia atitinkamu mokesčių naštos ir mokesčių struktūros tipu ir socialinės politikos principais, būtų palankiausias ES šalių erdvėje siekiant ekonomikos konkurencingumo augimo. Rezultatai tarp skirtingo ekonominio išsivystymo šalių grupių yra prieštaringi, priklausomybės skiriasi tiek dydžiu, tiek kryptimis, todėl pozityvios praktikos panaudojimas sudarytų bendras prielaidas ar kriterijus šalims siekti pageidautinų tikslų ekonomikos konkurencingumo ar socialinės aplinkos kontekste. Dekompozicijos analizės būdu, naudojant įvairių kriterijų rinkinius, pasireiškiančius skirtingais aspektais ir atskleidžiančius skirtingo pobūdžio pasireiškiančius ryšius tarp analizuojamų rodiklių, išskirtos kaip pozityvios praktikos ES šalių grupės, nustatyti ryšiai ir priklausomybės tarp darbe analizuojamų rodiklių ir indeksų sudaro prielaidas manyti, kad:

- Egzistuojanti šioje šalių grupėje, kurios analizuojamu laikotarpiu turi aukštus ir pageidautinus pasiekimus analizuojamose srityse, fiskalinės-socialinės politikos praktika sudaro sąlygas ilgalaikiam, stabiliam konkurencingos ekonomikos ir socialiniam visuomenės gyvenimo kokybės palaikymui ir augimui;
- Išskirtoje grupėje egzistuojančių mokesčių sistemos struktūrų analizė rodo, kad netiesioginiais mokesčiais pagrįsta mokesčinė sistema užtikrina stabilesnes mokesčines pajamas įvairiais ekonomikos ciklo etapais, sumažindama neigiamą ekonomikos ciklų poveikį ekonomikos konkurencingumo lygiui.

15. Naujas požiūris į ekonomikos raidą ir visuomenės gerovę reikalauja suvokimo, kad gerovės valstybė gali ir turi būti kuriama nesiremiant prielaida, jog tik ekonomikos lygio (BVP) augimas sudarys teigiamas paskatas socialinės

aplinkos teigiamiems pokyčiams. BVP rodiklio išraiška yra aktuali vertinant ekonomikos pasiekimus, bet tai nėra tas rodiklis, kurio teikiama informacija apie ekonomikos ir socialinės aplinkos vystymosi tendencijas būtų išsami ir tinkama vertinimui socialinės aplinkos kontekste. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad modelyje naudojamas rodiklių kompleksas yra tinkamas kompleksiskai vertinti ES šalių ekonomikos raidą konkurencingumo ir socialinės aplinkos kontekste, siekiant nustatyti ir įvertinti mokesčių naštos raidos tendencijas ir kryptis, kintant makroekonominiai aplinkai, siekiant konkurencingo ekonomikos augimo;

16. Prognozuoti ekonominius ir socialinius pokyčius sudėtinga ne tik dėl teorijų ir metodų gausos, bet ir dėl visuomenės elgsenos. Vertinant ekonomines perspektyvas, reikalinga atsižvelgti į visuomeninius-socialinius procesus ir valstybėje priimamų ekonominių ir mokesčių sprendimų efektyvumą. Būsimoje ES šalių mokesčių sistemos pokyčiuose ryškės neigiamo mokesčių netikėtumo aspektas, kuris pasireikš mokesčių naštos automatinio perskirstymu tarp skirtingų visuomenės socialinių grupių, kintant socialinės nelygybės lygiui.

LITERATŪRA

1. Acemoglu, D.; Johnson, S. & Robinson, J. (2004). Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth. *Journal of Public Economics*, No. 129, 257–558. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w10481>
2. Ackert, D.; Lucy, F.; Gillette, A.; Martinez-Vazquez, J. and Mark Rider. (2007). Voting on Tax Policy Design: A Test of the Selfish versus Social Preferences Hypotheses. *Public Finance Revue*. No. 2007; 35; 263. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-25]. Prieiga per internetą: http://www.researchgate.net/publication/247722499_Voting_on_Tax_Policy_Design_A_Test_of_the_Selfish_versus_Social_Preferences_Hypotheses
3. Adam, C.; Bevan, D. (2005). Fiscal deficits and growth in developing countries. *Journal of Public Economics* No. 89, 571–597. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.economics.ox.ac.uk/Department-of-Economics-Discussion-Paper-Series/fiscal-deficits-and-growth-in-developing-countries>
4. Agell, J.; Lindh, T.; Ohlsson, H. (2005). Growth and the public sector: a reply. *European Journal of Political Economy*, No. 15, 359–366. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-11]. Prieiga per internetą: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.55.4307>
5. Aghion P. & Howitt, P. (2004). Market Structure Growth Process. *Review of Economic Dynamics*, No. 109, 465–490. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-11]. Prieiga per internetą: <http://ideas.repec.org/a/red/issued/v1y1998i1p276-305.html>
6. Aghion, P. & Howitt, P. (1994). A model of growth through creative destruction. *Econometrica*, No. 60(2), 323–351. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/2951599>
7. Aghion, P. & Howitt, P. (2005). Growth with quality-innovations: an integrated framework. In: Aghion, P., Durlauf, S. (Eds.), *Handbook of Economic*, No. 54, 352-54 [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: www.econ.brown.edu/fac/peter.../ahhandbook.pdf
8. Aghion, P.; Bloom, N.; Blundell, R.; Howitt, P. (2004). Competition and Innovation: An Inverted and Relationship. *AIM Working Paper*. Series WP-007. September. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-15]. Prieiga per internetą: www.stanford.edu/~nbloom/PevertedU.pdf
9. Akerlof, G. (1970). The market for lemons: Quality uncertainty and the market mechanism. *Quarterly Journal of Economics*, No. 84:488-500. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-13]. Prieiga per internetą: http://wikisum.com/w/Akerlof:_The_market_for_lemons
10. Alesina, A. (1999). Too large and too small governments. In V. Tanzi, K. Chu, & S. Gupta (Eds.), *Economic policy and equity* (pp. 216–234). Washington, DC: International Monetary Fund
11. Alesina, A. and R. Perotti (1997), The Welfare State and Competitiveness, *The American Economic Review*, 87 (5), 921-939

12. Alesina, A.; Ardagna, S. (1998). Large Changes in Fiscal Policy: Taxes Versus Spending. *Economic Policy*, No.13, 489–517. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-12]. Prieiga per internetą: www.icio-imf.org/external/np/fad/equity/alesina.pdf
13. Alesina, A.; Carloni, D. (2011). The Electoral Consequences of Large Fiscal Adjustments. VoxEU.org, May 29. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-06-27]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w17655>
14. Alesina, A.; Perotti, R.; Schiantarelli, F.; Ardagna, S.(2002). Fiscal policy, profits and investment. *American Economic Review*, No. 92 (3), 571–589. [žiūrėta 2012-06-27]. Prieiga per internetą: www.nber.org/papers/w7207
15. Alesina, A.; Spolaore, E.; Enrico, R. (1999). Endogenous Growth. *Journal of Comparative Economics*, No. 65, 587-215. [žiūrėta 2012-06-27]. Prieiga per internetą; <https://www.mtholyoke.edu/courses/epaus/econ213/rodrikaalesina.pdf>
16. Alesina, A.; Tabellini, G. (2003). A positive theory of fiscal deficits and government debt. *Review of Economic Studies*, No. 57, 403–414. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-12]. Prieiga per internetą: <https://osc.hul.harvard.edu/dash/e=A+Positive+Theory+of+Fiscal+Deficits+and+Government+Debt>
17. Alesina, A.; Wacziarg, R. (2004). Openness, country size and government. *Journal of Public Economics*, No. 69, 305–321. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: www.nber.org/papers/w6024
18. Alm, J., McClelland, G., Schulze, W. (2001). Why do people pay taxes?. *University of Colorado, Boulder, CO 80309-0256, USA*
19. Archibugi, D., & Coco, A. (2004). A new indicator of technological capabilities for developed and developing countries. *World Development*, No. 32(4), 629–654.
20. Ardagna, S. (2004a). Fiscal stabilisations: when do they work and why? *European Economic Review*, No. 48, 1047–1074. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: http://www.world-economics-Journal.com/Papers/Sovereign%20Credit%20Risk%20in%20the%20Euro%20Zone_9aba49ba-1440-498c-b2b4-50d975b8c208.paper
21. Ardagna, S.; Caselli, F.; Lane, T. (2005). Fiscal discipline and the cost of public debt service: some estimates for OECD countries. *CEP Discussion Paper*, No. 670. Centre for Economic Performance, London School of Economics (January). [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-14]. Prieiga per internetą: www.nber.org/papers/w10788
22. Artadi, V. & Sala-i-Martin, X., (2004) The Global Competitiveness Index. Global Competitiveness Report, Global Economic Forum. Hampshire: Palgrave Macmillan. 51–80.
23. Aschauer, D. (2000). Public Capital and Economic Growth: Issues of Quantity, Finance and Efficiency. *Economic Development and Cultural Change*, No. 48(2): 391 -406. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-09-05]. Prieiga per internetą: http://www.researchgate.net/publication/24097909_Public_Capital_and_Economic_Growth_Issues_of_Quantity_Finance_and_Efficiency

24. Atkinson, A.B. & Brandolini, A. (2001). Promise and pitfalls in the use of „secondary“ data-sets: Income inequality in OECD countries as a case study. *Journal of Economic Literature*, XXXIX (3), 771–799. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.nsd.uib.no/macrodatabguide/set.html?id=49&sub=1>
25. Atkinson, A.B. & Piketty, T. (2007). Top Incomes over the Twentieth Century: A Contrast between Continental European and English Speaking Countries. *Oxford University Press*, Oxford. No. 47, 47–10
26. Atkinson, A.B. (2005) Comparing the distribution of top incomes across countries. *Journal of the European Economic Association*, 3 (2/3). pp. 393-401. [interaktyvus]
27. Auerbach, A. (2001). Taxation and corporate financial policy. In: Auerbach, A., Feldstein, M. (Eds.). *Handbook of Public Economics*, North-Holland, Amsterdam. No. 48, 1047–1074 [interaktyvus] [žiūrėta 2013-08-14]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w8203>
28. Auerbach, A.; Bradford, D. (2001). Generalized cash flow taxation. *Journal of Public Economics*, No.88, 957-980.
29. Balassone, F.; Franco, D. (2000). Public investment, the stability pact and the “golden rule”. *Fiscal Studies*, No. 21, 207–229. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-14]. Prieiga per internetą: www.ifs.org.uk/fs/articles/0023a.pdf
30. Barberis, P. (2004). *The Keynesian Revolution in Whitehall: A Study in Public Policy*, Social Science Department, Manchester Polytechnic
31. Baretta, C.; Huber, B.; Lichtblau, K. (2002). A tax on tax revenue: the incentive effects of equalizing transfers: evidence from Germany. *International Tax and Public Finance*, No. 9, 631–649. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-11]. Prieiga per internetą: http://www.researchgate.net/publication/5148604_A_Tax_on_Tax_Revenue_The_Incentive_Effects_of_Equalizing_Transfers_Evidence_from_Germany
32. Barro, R & Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic Conditions, Development and Structure. Monograph*. Cambridge, MA LEEUW; 212-E/2004-001
33. Barro, R & Lee, J. (2001) *International data on educational attainment: updates and implications*. Copyright Oxford University Press 2001. [žiūrėta 2011-10-10]. Prieiga per internetą: <http://oep.oxfordjournals.org/content/53/3/541.short>
34. Barro, R. & Lee, J. (2004). Losers and winners in economic growth. In proceedings of the World Bank annual conference on development economics, 2004. Washington, DC: IBRD. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-01-16]. Prieiga per internetą: <http://scholar.harvard.edu/barro/publications/losers-and-winners-economic-growth>
35. Barro, R. & Lee, W. (2000). *International data on educational attainment: Updates and implications*. Center for International Development (CID) at Harvard University (CID Working Paper No. 42). [interaktyvus] [žiūrėta 2011-10-10]. Prieiga per internetą: www.nber.org/papers/w7911.pdf
36. Barro, R. & Sala-i-Martin, X. (1995). Convergence. *Journal of Political Economy*, No. 100(2), 223–251. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-04-27]. Prieiga per internetą: <http://ideas.repec.org/a/ucp/jpolec/v100y1992i2p223-51.html>

37. Barro, R. & Sala-i-Martin, X. (1999). Public Finance in Models of Economic Growth. *Review of Economic Studies*, No. 59(4): 645-661. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-17]. Prieiga per internetą: <http://restud.oxfordjournals.org/content/59/4/645.short>
38. Barro, R. & Sala-i-Martin, X. (2004). Economic Growth, Second edition. *The MIT Press*, Cambridge, MA. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-25]. Prieiga per internetą: www.bris.ac.uk/Depts/Economics/Growth/books.htm
39. Barro, R. & Sala-i-Martin, X. (2004a). Economic Growth. Convergence of productivity – Cross-national studies and historical evidence 2 end. *MIT-Press*, Cambridge, MA. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: http://www.springer.com/economics/macroeconomics/book/978-3-7908-1320-3?token=gbgen&wt_mc=Google- -Book%20Search- -Springer- -EN
40. Barro, R. & Sala-i-Martin, X. (2011). Do State Fiscal Policies Affect State Economic Growth? *Public Finance Review July 2011*
41. Barro, R. (1990). Government spending in a simple model of endogenous growth. *Journal of Political Economy*, No. 98, 103–125.
42. Barro, R. (1990). Government spending in a simple model of endogeneous growth. *Journal of Political Economy*. 98(S5): 103-125.
43. Barro, R. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. *Quarterly Journal of Economics*, 106:407-443.
44. Barro, R. (1991). Public finance in models of economic growth. *Review of Economic Studies*, No. 59, 645–661.
45. Barro, R. (1994). On the predictability of tax-rate changes. In: Barro, R.J. (Ed.), *Macroeconomic Policy*. *Harvard University Press*, Cambridge, pp. 268–297.
46. Barro, R. (1995). Inflation and economic growth. *Bank of England Quarterly Bulletin* 166–176.
47. Barro, R. (1997). Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study. *MIT Press*, Cambridge, MA. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-02-15]. Prieiga per internetą: <http://Determinants+of+Economic+Growth:+A+CrossCountry+Empirical+Study%22&hl>
48. Barro, R. (1999). Inequality, growth, and investment. *NBER Working Paper 7038*. Cambridge: National Bureau of Economic Research. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w7038>
49. Barro, R. (2001). Human Capital and Growth. *American Economic Review*, 91:12-17.
50. Barro, R., and Sala-i-Martin, X. (1991). Convergence Across States and Regions. *Brooking Papers on Economic Activities*, 1:107-182.
51. Barro, R., Redlick, C. (2009). Macroeconomic Effects from Government Purchases and Taxes. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w15369>

52. Barro, R.J., and Lee, J. (1993). International Comparison of Educational Attainment. *Journal of Monetary Economics*, 32:363-394.
53. Barro, R.J., and Lee, J.W. (2000). International Data on Educational Attainments Updates and Implications. National Bureau of Economic Research, *Working Paper* 7911.
54. Beck, T.; Demirguc-Kunt, A.; Levine, R. (2001). New tools in comparative political economy: the database of political institutions. *World Bank Economic Review* 15, 165– 176.
55. Belletini, G.; Ceroni, C.B. (2004). Social security expenditure and economic growth: an empirical assessment. *Research in Economics*, No. 54, 249– 275.
56. Bernake, B. & Gertler, M. (1998). Agency costs, net worth and business cycle fluctuations. *American Economic Review*, No. 79, 524-325.
57. Bernanke, B. & Gurkaynak, R.S. (2001). Is Growth Exogenous? Taking Mankiw, Romer and Weil Seriously. *National Bureau of Economic Research* 8365.
58. Bernanke, B. and Mihov, I. (1998). Measuring monetary policy, *Quarterly Journal of Economics* 113(3), 869—902.
59. Bernanke, Ben S., Mark Gertler, and Simon Gilchrist. (1999). The financial accelerator in a quantitative business cycle framework. *Review of Economics and Statistics* 78 (1):1–15.
60. Besley, T. & Smart, M. (2007). Fiscal restraints and voter welfare. *Journal of Public Economics*, No. 91, 755–773. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-04]. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047272706001356>
61. Bikas, E., Čepienė, I.; Jasienė, M.(2007). Pinigai,kreditas, *Valstybės finansai*. VU leidykla, Vilnius.
62. Blanchard O. J., Perotti R. (2002). An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output. *The Quarterly Journal of Economics* 117(4), 1329–1368.
63. Blanchard, O. & Perotti, R., (2002). An empirical characterization of the dynamic effects of changes in government spending and taxes on output. *Quarterly Journal of Economics*, No. 117 (4), 1329–1368. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-21]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w7269>
64. Blanchard, O. (1997). Suggestions for a new set of fiscal indicators. In: Vernon, H., Van Widen, F. (Eds.). *The Political economy of government debt*. North-Holland, Amsterdam, pp. 307–324.
65. Blanchard, O.; Amighini, A., Giavazz, A. (2010). Macroeconomic: a European perspective. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-04-05]. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/4389956/Macroeconomics_Olivier_Blanchard
66. Bleys, B. (2008). The index of sustainable economic welfare: Case study for Belgium – First attempt and preliminary results. Belgium: Vrije Universities Brussels.

67. Bloug, M. (1999). Second thought of Keynesian revolution in Economic Theories. History of political Economy, Vol. 23, No. 2. Cambridge: Cambridge University press.
68. Boettke, P., Horwitz, S. (2005). The Limits of Economic Expertise: Prophets, Engineers, and the State in the History of Development Economics. *History of Political Economy*, 37(Suppl 1): 10-39; doi:10.1215/00182702-37-Suppl_1-10
69. Bohn, H. & Inman, R. (2002). Balanced budget rules and public deficits. NBER WP 5533. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-11-14]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w5533>
70. Booth, A. (2004). The Keynesian revolution in Economic policy-making. *Economic history review*, 2 end series, Annual supplement of history of political economy 36:103-23 [interaktyvus] [žiūrėta 2013-04-15]. Prieiga per internetą: <http://ppa.sagepub.com/content/3/3/11.abstract>
71. Bovenberg, A.L. , & Smulders, S.A. (1996). Transitional impacts of environmental policy in an endogenous growth model. *International Economic Review*, No. 37, 861–893.
72. Brittan, S. (1997). Can democracy manage economy/ the end of Keynesian era? Cambridge: Cambridge University Press.
73. Brock, W.A. & Durlauf, S.N. (2001). Growth empirics and reality. *World Bank Economic Review* 15, 229–272. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-21]. Prieiga per internetą: www.ssc.wisc.edu/econ/archive/wp2024R_a.pdf
74. Bruce, D. & Schuetze, H.J. (2004). Tax Policy and Entrepreneurship. *Swedish Economic Policy Review*, 11, 223-265.
75. Buettner, T. (2006). The incentive effect of fiscal equalization transfers on tax policy. *Journal of Public Economics*, No. 90, 477–497. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-20]. Prieiga per internetą: wwwuser.gwdg.de/~cege/Diskussionspapiere/37
76. Buškevičiūtė, E. (2006). Viešieji finansai. Kaunas, Technologija.
77. Buti, M. & Noord, P. (2007). Fiscal discretion and elections in the early years of EMU. *Journal of Common Market Studies*, No. 42, 737–756.
78. Buti, M. and Martinot, B. (2000). EMU in the Early Years: Differences and Credibility, EMU and Economic Policy in Europe – Challenges of the Early Years. *Edward Elgar*, Cambridge University Press.
79. Butkevičius, A., (2008). Nacionalinio biudžeto išlaidų planavimo pagrįstumo didinimas. *Daktaro disertacija, leidykla Vilnius VGTU*, Technika 1510-Mokslo literatūros knyga. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-20]. Prieiga per internetą: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080814_090909-83212/DS.005.1.02.ETD
80. Calderon, C. & Serven, L. (2004). The Effects of Infrastructure Development on Growth and Income Distribution. World Bank Policy Research Paper, WPS 3400. Washington, DC World Bank. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-20]. Prieiga per internetą: <http://elibrary.worldbank.org/doi/book/10.1596/1813-9450-3400>

81. Calderon, C. & Liu, L. (2006). The Direction of Causality between Financial Development and Economic Growth. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-05]. Prieiga per internetą: <http://ideas.repec.org/p/chb/bcchwp/184.html>.
82. Cameron, D. (2011). The Effects of Infrastructure Development on Growth and Income Distribution. *World Bank Economic Review* 128, 165– 176. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-20]. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/speeches/world-economic-forum-davos-2014-speech-by-david-cameron--2>
83. Canzoneri, M. (2001). Relative labor productivity and the real exchange rate in the long run: evidence for a panel of OECD countries. *Journal of International Economics*, Volume 47, Issue 2,
84. Carneiro, P. (2008). The Returns to Firm Investment in Human Capital (with Rita Almeida). World Bank, Washington, DC. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8742> License: CC BY 3.0 Unported.”
85. Clark, D., Kahn, J. R., & Ofek, H. (1999). City size, quality of life, and the urbanization deflator of the GNP: 1910–1984. *Southern Economic Journal*, 54(3), 701–714.
86. Clarke, P. F. (1999). Keynesian Revolution and its Economic consequences. Edward Elgar. (Cheltenham, UK and Northampton, MA, US)
87. Cnossen, S. (2001). Taxing Capital Income in the Nordic Countries: A Model for the European Union?. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-04]. Prieiga per internetą: http://ideas.repec.org/a/mhr/finarc/urnsici0015-2218%28199903%29561_18stiitn_2.0.tx_2-a.html
88. Colander, D. (2005). Was Keynes Keynesian or linear? *Journal of Economic Literature* , No. 22:1575-5. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-09-25]. Prieiga per internetą: <https://www.ischool.utexas.edu/~darius/16-Keynesian-Linear.pdf>
89. Cordes, J. (1999). Reconciling Normative and Positive Theories of Government. *American Economic Review*, Vol. 87 (May), pp. 169-72.
90. Correia, I., (2010). Consumption Taxes and Redistribution. *American Economic Review*, American Economic Association, 100(4), 1673-94.
91. Costantini, V. & Salvatore, M. (2005). Sustainable Human Development for European Countries *Journal of Human Development*, Vol. 6, No. 3, November 2005 [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-25]. Prieiga per internetą: www.researchgate.net/.../d912f50be56af1490a.pdf
92. Craine, R.& Hardouvelis, G. (1998). Are Rational Expectations for real? *Greek Economic review* 5, I -5-32.
93. Cremer, H.; Gahvari, F.; Ladoux, N. (2004). Externalities and optimal taxation. *Journal of Public Economics*, No. 70, 343–364.
94. Čekanavičius, V.& Murauskas, G. (2001). Statistika ir jos taikymai I. *Vilnius: TEV*, 240 p.

95. Čekanavičius, V. & Murauskas, G. (2002). Statistika ir jos taikymai II. *Vilnius: TEV*, 272 p.
96. Dasgupta, P. (2001). Human well-being and the natural environment. Oxford: Oxford University Press. Data Set for a Panel of 138 countries, [interaktyvus] [žiūrėta 2013-04-15]. Prieiga per internetą: <http://ukcatalogue.oup.com/product/9780199247882.do>
97. Davidson, P. (2004). Setting the record straight on A history of Post Keynesian economics. *Journal of post-Keynesian economics*, Vol. 26.
98. Davidson, P. (2011). Behavioral economists should make a turn and learn from Keynes and Post Keynesian economics. *Journal of post-Keynesian economics*, Vol. 33.
99. Davies, J.B. (1999). Buchanan and Wagner on John Maynard Keynes: Essays on the Origins of Keynes's Thought. *History of political economy* 37/2 [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.iea.org.uk/sites/default/files/publications/files/THE%20CONSEQUENCE%20OF%20MR%20KEYNES.pdf>
100. Davies, S.; Anwar, M.S.; Sampath, R. (1996). Causality between Government Expenditures and Economic Growth: An Examination Using Cointegration Techniques. *Public Finance*, No. 51, 166–184.
101. De la Fuente, A. ; Doménech, R. (2006). Human capital in growth regressions: how much difference does data quality make? *Journal of the European Economic Association*, No. 4, 1–36.
102. De Long, B. & Summers, L. (2006). ERC: Equipment Investment and Economic President and Fellows of Harvard College and the Massachusetts Institute of Technology
103. De Long, H. (2008). The triumph on monetarizm. *Journal of Economic perspective. Volume 1*, No. 14 147–169.
104. De Soto, H. (2000). The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else. New York: Basic Books. Deutsche Bank Research. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-06-04]. Prieiga per internetą: <http://www.barnesandnoble.com/w/the-mystery-of-capital-hernando-de-soto/1103234738?ean=9780465016150>
105. Devarajan, S., K.; Vinaya, S.; Heng-fu, Z. (1996). The Composition of Public Expenditure and Economic Growth. *Journal of Monetary Economics*, no. 37(2), 313-344.
106. Devereux, M. P., Griffith, A. ; Klemm, N.; (2004). Why has the UK corporate tax raised so much revenue. *IFS Working Paper* 04/04?
107. Devereux, M. P.; Griffith, R.; Klemm, A. (2002). Corporate income tax reforms and international tax competition. *Economic Policy*. No. 35, 451-488.
108. Devereux, M., and Love, D. (2007). The Effects of Factor Income Taxation in a Two Sector Model of Endogenous Growth. *Canadian Journal of Economics*, 27:509-536.

109. Dodson, B. (2008). Is Fiscal Policy the Answer?– A Developing Country Perspective. World bank, Washington E.S.
110. Easterly, W. & Rebelo, S. (1999). Fiscal policy and economic growth: an empirical investigation. *Journal of European Economic Review*, No.37, 409–417. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-11-15]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w4499>
111. Easterly, W. (1999). Life during growth. *Journal of Economic Growth*, No. 4, 239–276.
112. Easterly, W. (2005). National Policies and Economic Growth: A Reappraisal. *Handbook of Economic Growth*. Volume 2, Pages 1-1070 (2014). [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1574068405010154>
113. Easterly, W. (2007). The Elusive Quest for Growth. National Policies and Economic Growth: A Reappraisal. Cambridge, MA: MIT Press.2005. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-04-25]. Prieiga per internetą: www.nber.org/papers/w10050.reftxt
114. Edwards, J. & Keen, M. (1996). Tax competition and Leviathan. *European Economic Review*, No. 40, 113–134.
115. Elmeskov, J.; Scarpetta, S. & Martin, J. (2004). Making Reform Happen Lessons from OECD Countries– Lessons from OECD Countries. *Economic Policy*, vol.23, No. 6July, 267-311.
116. European Commission, Directorate-General for Taxation and the Customs Union. (2014). Taxation trends in the European Union. Bruxelles. p. 417. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-25]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm
117. European Commission. (2010). Proposal for a council regulation amending regulation (EC) No. 1467/97 on speeding up and clarifying the implementation of the excessive deficit procedure. COM (2010) 155 final, Brussels, 20.4.2010. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-25]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/eu_economic_situation/pdf/com2010_522en.pdf
118. European Commission. European Economy - Public Finances in EMU. Office for Official Publications of the EC, Luxembourg. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/public_finance_s_emu_en.htm
119. European Commission. Public Finances Report. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-05]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/public_finance_s_emu_en.htm
120. Eurostat base Structures of the taxation systems in the European Union - Data 1995-2010 (Luxembourg: Office for Official Publications. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-05]. Prieiga per internetą:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-DU-06-001

121. Eurostat. Government finance statistics (GFS). Summary tables. THEME Economy and finance. Data 1995-2010. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, [interaktyvus] [žiūrėta 2013-09-17]. Prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/introduction
122. Fama, E. & French, K. (2012). Size, Value, and Momentum in International Stock Returns. *Journal of Financial Economics*, 2012, 105(3), pp. 457-72.
123. Fatás A., Mihov I. (2001). The Effects of Fiscal Policy on Consumption and Employment: Theory and Evidence. *CEPR Discussion Paper* No. 2760.
124. Fatas, A. & Mihov, I. (2001). Government Size and Automatic Stabilizers: International and International Evidence. *Journal of International Economics*, Vol. 55 (October), pp. 3-28. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-05]. Prieiga per internetą: http://faculty.insead.edu/ilian-mihov/documents/Journal_Version_Intrafp_2.pdf
125. Fatas, A. & Mihov, I. (2001a). The effects of fiscal policy on consumption and employment: theory and evidence. *CEPR Discussion Paper*. No. 2760.
126. Fatas, A. & Mihov, I. (2003) The macroeconomic effects of fiscal rules in the US states. *INSEAD*, Boulevard de Constance, 77305 Fontainebleau, France. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-15]. Prieiga per internetą: <http://perso.univ-rennes1.fr/sebastien.pommier/fatasmihov2.pdf>
127. Fatas, A. & Mihov, I. (2003). The Case for Restricting Fiscal Policy Discretion. *European Economic Review*, No. 38, 117-132. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-01-05]. Prieiga per internetą: <http://faculty.insead.edu/fatas/fpind.pdf>
128. Favarra, G. (2003). An Empirical Reassessment of the Relationship Between Finance and Growth. International Monetary Fund, WP-03/203
129. Feldstein, M. (2002). The transformation of public economics research: 1970–2000. *Journal of Public Economics*, No. 86, 319– 326.
130. Felix, D. (1998). Biography an Idea: Johan Maynard Keynes and the General Theory of Emploment, *Interest and Money*. Oxford University Press.
131. Felix, D. (1998). Keynes– A Critical Life. British library of congress Catalog, No. 98-3040
132. Ferrer-i-Carbonell, A. & Frijters, P. (2004). How important is methodology for the estimates of the determinants of happiness? *The Economic Journal*, No.114(July), 641–659.
133. Ferrer-i-Carbonell, A. (2005). Income and well-being: An empirical analysis of the comparison income effect. *Journal of Public Economics*, No. 89(5–6), 997–1019. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-05]. Prieiga per internetą: [http://darp.lse.ac.uk/papersDB/Ferrer-i-Carbonell_\(JPubE05\).pdf](http://darp.lse.ac.uk/papersDB/Ferrer-i-Carbonell_(JPubE05).pdf)

134. Fisher, J.; Burnside, D.; Eichenbaum, M. (2003). Fiscal shocks and their consequence. *NBER Working Paper* Np. 21-152. Northwestern University, Federal Reserve Bank of Chicago, NBER
135. Floden, M. (2004). The effectiveness of government debt and transfers as insurance. *Journal of Monetary Economics*, No. 48, 81–108.
136. Folster, S.; Henrekson, M., (2005). Growth and the public sector: a critique of the critics. *European Journal of Political Economy*, No.15, 337– 358.
137. Forbes, K.J. (2008). A reassessment of the relationship between inequality and growth. *American Economic Review*, No. 90, 869–887.
138. Friedman, M. (1969). The optimal quantity of money and Other Essays. In: Friedman, Milton (Ed.). Aldine Publishing Company, Chicago. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-05]. Prieiga per internetą: http://hoohila.stanford.edu/friedman/pdfs/116_5.pdf
139. Fukuda-Parr, S. (2003). The human development paradigm: operationalizing Sen's ideas on capabilities. *Economics*, No. 9(2–3), pp. 301–317.
140. Furman, J.& Stiglitz, J.E. (1998). Economic Crises:Evidence and Insights from East Asia. *Brookings Papers on Economic Activity* 2:1–135.
141. Gali, J. & Monacelli, T. (2005). Monetary policy and exchange rate volatility in a small open economy. *Review of Economic Studies*, No. 72 (3), 707-734.
142. Gali, J. & Perotti, R. (2003). Fiscal policy and monetary integration in Europe. *Economic Policy*, No. 37, 533–572. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-08-25]. Prieiga per internetą: www.nber.org/papers/w9773
143. Gali, J.; Lopez-Salido, J.D.; Valles, J. (2007). Understanding the effects of government spending on consumption. *International Finance Discussion Papers*. Board of Governors of the Federal Reserve Bank, No. 805.
144. Ganelli, G. (2007). Fiscal Policy Rules in an Overlapping Generations Model with Endogenous Labour Supply. *Journal of Economic Dynamics and Control*, No. 31, 58.
145. Ganghof, S. & Genschel, P (2008). Taxation and democracy in the EU. *Journal of European Public Policy*, No. 15 Issue 1, 58-77.
146. Ganghof, S. (2005). Globalization, Tax Reform Ideals and Social Policy Financing. *Global Social Policy*; Apr, Vol. 5 Issue 1, p77-95, 19p [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-15]. Prieiga per internetą: <http://gsp.sagepub.com/content/5/1/77.short>
147. Garrett, G. & Mitchell, D. (2001). Globalization, government spending and taxation in the OECD. *European Journal of Political Research*, No. 39, 145-17.
148. Gasper, D. (2002). Is Sen's capability approach adequate? *Review of Political Economy*, No. 14(4), 435–461. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-08-15]. Prieiga per internetą:<http://www.tandfbooks.com/doi/abs/10.4324/9780203881309?isOnline=false>
149. Gasper, D. (2008). Is Sen's capability approach adequate? *Review of Political Economy*, No. 14(4), 435–461.

150. Giavazzi, F. & Pagano, M. (2002). Non-Keynesian effects of fiscal policy changes: international evidence and the Swedish experience. *Swedish Economic Policy Review*, No. 3, 67–103. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-15]. Prieiga per internetą: www.nber.org/papers/w5332
151. Giavazzi, F.; Japelli, T.; Pagano, M. (2000). Searching for non-linear effects of fiscal policy: evidence from industrial and developing countries. *European Economic Review*, No. 44, 1259–1289.
152. Glomm, G. & Ravikumar, B. (2007). Productive government expenditures and long-run growth. *Journal of Economic Dynamics and Control*, No. 21, 183–204.
153. Gordon, R. & Li, W. (2010). Puzzling Tax Structures in Developing Countries: A Comparison of Two Alternative Explanations. University of Chicago Press, Chicago. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-09-17]. Prieiga per internetą: www.nber.org/papers/w11661
154. Gravelle, J. (2002). Behavioral Responses to a Consumption Tax in George R. Zodrow and Peter Mieszkowski, eds., *United States Tax Reform in the 21st Century*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
155. Griffith, R. & Klemm, A. (2004). What has been the tax competition experience for the last 20 years? IFS Working Paper 04/05. The Institute for Fiscal Studies, London
156. Grimm, M. & Kennethl, H. (2008). A Human Development Index by Income Groups. *World Development*. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-15]. Prieiga per internetą: <http://ideas.repec.org/p/got/iaidps/155.html>.
157. Guvenen, F., Kuruscu, B., Ozkan, S., 2010. Taxation of Human Capital and Wage Inequality: A Cross-Country Analysis. NBER Working Paper No. 15526 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w15526>
158. Hayek, F. (2013). *Law, Legislation and Liberty: A New Statement of the Liberal Principles of Justice and Political Economy*. first published 1982 by Routledge
159. Hall, R.E. (2004). Measuring factor adjustment costs. *The Quarterly Journal of Economics*, No. 119 (3), 899–927. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-15]. Prieiga per internetą: www.stanford.edu/~rehall/MFAC-QJE-08-04.pdf
160. Hein, E. (2014). The crisis of finance-dominated capitalism in the euro area, deficiencies in the economic policy architecture, and deflationary stagnation Policies. *Journal of post-Keynesian economics*, Vol. 36
161. Helliwell, J. (2003). How's life? Combining individual and national variations to explain subjective well-being. *Economic Modeling*, No. 20, 331–360.
162. Hemming, R.; Kell, M.; Mahfouz, S. (2002). The Effectiveness of Fiscal Policy in Stimulating Economic Activity - A Review of the Literature. IMF Working Paper 02/208 (Washington: International Monetary Fund). [interaktyvus] [žiūrėta 2013-04-15]. Prieiga per internetą: <http://rbidocs.rbi.org.in/rdocs/content/pdfs/L-6a.pdf>
163. Hines, J.R. (2006). Will Social Welfare Expenditure Survive Tax Competition? *Oxford Review of Economic Policy*. Vol. 22(3): 330-348.

164. Hoover, K. (2005). Dr. Keynes: economic theory in a diagnostic science. Working papers // University of California, Department of Economics 06,
165. Huizinga, H. & Laeven, L. (2006). International profit shifting within multinationals: a multi-country perspective. *Economic Paper*, No. 260. European Commission. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-11]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication_summary598_en.htm
166. Johansson, C. (2008). The human development indices. Oxford: Human Development Report Office, United Nations Development Programme. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-02-15]. Prieiga per internetą: <https://unp.un.org/Details.aspx?pid=22926>
167. Joumard, I. (2001). Tax Systems in European Union Countries. Economic Department working paper No. 301, OECD, Paris. *Journal of Monetary Economics*, No. 50: 49–123 [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-11]. Prieiga per internetą: <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702303665904577450071884712152>
168. Kahneman, D.; Krueger, A.; Schkade, D.; Schwarz, N.; & Stone, A. (2004). Toward national well-being accounts. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, No. 94, 429–434.
169. Karmelavičius, J.; Klyvienė, V. (2013) Baltijos šalių makroekonominių rodiklių atsako į fiskalinės politikos pokyčius analizė. Pinigų sudijos, Vilnius. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-04-15]. Prieiga per internetą: <http://www.ebscohost.com/titleLists/bt-journals.pdf>
170. Karpavičius, S. (2009). The Effects of Fiscal Instruments on the Economy of Lithuania. Bank of Lithuania Working Paper Series with number 4.
171. Karras, G. (1999). Taxes and growth: testing the neoclassical and endogenous growth models. *Contemporary Economic Policy*, No. 17, 177–188. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-10]. Prieiga per internetą: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/coep.1999.17.issue-2/issuetoc>
172. Kaufmann, D. (2004). Governance Redux: the Empirical Challenge. *The Global Competitiveness Report 2003–2004*. Hampshire: Palgrave Macmillan. 137–64.
173. Kaufmann, D.; Kraay, A. & Mastruzzi, M. (2006). Governance Matters: Governance Indicators for 1996–2005. *World Bank Policy Research Working Paper* 4012.
174. Keynes, John Maynard. (2003). The General Theory of Employment, Interest and Money. *The World of Free Plain Vanilla Electronic Books* London: The Macmillan Press.
175. Klein, M. & Olivei, G. (2001). Capital Account Liberalization, Financial Depth, and Economic Growth. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-15]. Prieiga per internetą: <http://fletcher.tufts.edu/faculty/klein/pdf/caplib.pdf>
176. Krogstrup, S. (2007). What do Theories of Tax Competition Predict for Capital Taxes in EU Countries? Brussels: Tax Competition Literature. Graduate Institute of International Studies. P. 38.

177. Krugman, P. (1996). Making Sense of the Competitiveness? Debate // Oxford Review of Economic Policy. 1996, Nr. 12(3). [interaktyvus] [žiūrėta 2014-03-15]. Prieiga per internetą: www.staff.ncl.ac.uk/david.harvey/.../KrugmanComp.pdf.
178. Krugman, P. (1998). Competitiveness: A Dangerous Obsession. Foreign Affairs, No. March/April, 125. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-15]. Prieiga per internetą: <http://www.foreignaffairs.com/articles/49684/paul-krugman/competitiveness-a-dangerous-obsession>
179. Krugman, P. (1998). Increasing Returns and Economy Geography". Massachusetts institute of Technology. The Journal of Political Economy, No.98, 125-112. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-12]. Prieiga per internetą: www.rrojasdatabank.info/krugman1991.pdf.
180. Krugman, P. (2004). Globalization and the inequality of nations. *The Quarterly Journal of Economics*, No.110, 857–880.
181. Krugman, P. (2010). Economics and happiness: Framing the analysis. Oxford: Oxford University Press. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-12]. Prieiga per internetą: http://www.huffingtonpost.com/george-lakoff/economics-and-morality-pa_b_1596181.html
182. Lachman, D. (2012). Europe's Perfect Economic Storm Could Drench the U.S. Presidential Election. *Finance*. July 27, 2012 11:25 AM The Exchange
183. Laffer, A. (2004). The Laffer Curve: Past, Present, and Future. Heritage Foundation Backgrounder no. 1765. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-12]. Prieiga per internetą: <http://www.heritage.org/research/reports/2004/06/the-laffer-curve-past-present-and-future>
184. Layard, R. (2005). Happiness: Lessons from a new science. London: Penguin. *Financial History Review*, No. 4 (2), p.117-138.
185. Lane, P.R. & Perotti, R. (2003). The importance of composition of fiscal policy: evidence from different exchange rate regimes. *Journal of Public Economics*, No. 87, 2253–2279.
186. Lane, P.R. (2003). The cyclical behavior of fiscal policy: evidence from the OECD. *Journal of Public Economics*, No.87, 2661–2675.
187. Lastauskienė, G. (2013). Ekonominiai argumentai teisėje: jų vieta ir ribos. ISSN 1392–1274. Teisė 2013 89. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-12]. Prieiga per internetą: www.vu.lt/leidyba/dokumentai/zurnalai/TeisAe/.../20-36.pdf
188. Lawn, A.P. (2003). A theoretical foundation to support the Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW), Genuine Progress Indicator (GPI), and other related indexes. *Ecological Economics*, No. 44, 105–118.
189. Levine, R (2004). Finance and Growth: Theory and Evidence. *Handbook of Economic Growth*. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-01-02]. Prieiga per internetą: www.nber.org/papers/w10766
190. Levine, R. & Easterly, W. (2001). It's not factor accumulation: Stylized facts and growth models. *World Bank Economic Review*, No. 15(2), 177–219. [interaktyvus]

- [žiūrėta 2014-01-22]. Prieiga per internetą:
http://williameasterly.files.wordpress.com/2010/08/33_easterly_levine_itsnotfactoraccumulation_prp.pdf
191. Levišauskaitė, K. & Rūškys, G. (2003). Valstybės finansai. Kaunas: VDU leidykla.
 192. Li, Q. (2014). Welfare Effects of Consumption Taxes. Preprint submitted to Elsevier. Department of Economics, Stony Brook University.
 193. Lidbom, M. (2006). Why is the dog barking? An analysis of international competitiveness and wellbeing using cross sectional data. *Review of Economic Studies*, No. 69, 313–337.
 194. Lockwood, B. (2000). Tax competition and tax co-ordination under destination and origin principles: A synthesis. CEPR Discussion Paper No. 2556. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-04-12]. Prieiga per internetą:
<http://ideas.repec.org/p/wrk/warwec/567.html>
 195. Lopez-Claros, A.; J. Blanke, M.; Drzeniek, I.; & Zahidi, S. (2008). Policies and Institutions Underpinning Economic Growth: Results from the Competitiveness Indexes. *The Global Competitiveness Report 2007–2008*. Hampshire: Palgrave Macmillan. p. 3–37.
 196. Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, No. 22, 25-32.
 197. Lucas, R.E. & Stokey, N. (1999). Optimal fiscal and monetary policy in an economy without capital. *Journal of Monetary Economics*, No. 12, 55–94. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/2663227>
 198. Luintel, K.B.; Khan, M. (2000). A quantitative reassessment of the finance-growth nexus; evidence from a multivariate VAR. *Journal of Development Economics*, Volume 60, Number 2,.
 199. Martišius, S. A. (2005). Ekonominių teorijų raida 1870–1970 metais. *Pinigų studijos* 2, Vilnius. 47–57.
 200. Max-Neef, M. (1995). Economic growth and quality of life: A threshold hypothesis. *Ecological Economics*, No. 15, 115–118.
 201. McNeill, D. (2007). Human Development: The Power of the Idea. *Journal of Human Development*, No. 1, 5-22;
 202. Mendoza, E. & Tesar, L. (2003). A Quantitative Analysis of Tax Competition v. Tax Coordination under Perfect Capital Mobility. *NBER Working Paper* (9746). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-02-12]. Prieiga per internetą:
www.nber.org/papers/w9746
 203. Mendoza, E.; Razin, A. & Tesar, L. (2004). Effective tax rates in macroeconomics: cross-country estimates of tax rates on factor income and consumption. *Journal of Monetary Economics*, No. 45, 46–68.
 204. Minea, A. & Villieu, P. (2009). Borrowing to finance public investment? The GRPF reconsidered in an endogenous growth setting. *Fiscal Studies*, No. 30, 103–133.

205. Mintz, J. & Tulkens, H. (2001). Commodity tax competition between member states of a federation: equilibrium and efficiency. *Journal of Public Economics*, No. 29, 133–172.
206. Mises von, L. (1996). *A Critique of Interventionism: Inquiries into Present Day Economic Policy and Ideology*. New York, Irvington-on-Hudson. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-09-12]. Prieiga per internetą: <http://mises.org/document/877/Critique-of-Interventionism-A>.
207. Myles, G.D. (2010). Taxation and economic growth. *Fiscal Studies*, No. 21, 141–168.
208. Moffatt, I. (2008). A preliminary analysis of composite indicators of sustainable development. *International Journal for Sustainable Development & World Ecology*, No. 25, 124-85.
209. Morkevičius, V. (2013). Statistinė duomenų analizė su SU SPSS ir STATA. Metodologinis mokomasis studijų paketas. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-04-11]. Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/stat/stat.html&course_file=stat_II_I_6_1_1.html
210. Munnell, A. H. (1996). Infrastructure investment and economic growth. *Journal of Economic Perspectives*, No. 6, 189-198.
211. Musgrave, R. & Peacock, A.T. (1999) *Classics in the Theory of Public Finance*. Wagner, A. (1883–1890). 2nd and 3rd ends. (Leipzig). Partly reprinted. In: Macmillan, London. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-04-11]. Prieiga per internetą: <http://journals.cluteonline.com/index.php/IBER/article/.../356>.
212. Musgrave, R. A. (1996). The Role of the State in Fiscal Theory. *International Tax and Public Finance*, Vol. 3 (July), pp. 247-258.
213. Musgrave, R. A. (2008). "Public finance". *The New Palgrave Dictionary of Economics*. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-12]. Prieiga per internetą: http://www.dictionaryofeconomics.com/article?id=pde2008_P000244&edition=curren&q=public%20finance&topicid=&result_number=1
214. North, D. C. (1999). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press. Cambridge
215. OECD (2011). Office for Official Publications of the European Communities. *Compulsory levies in the EU Economy. Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue*. OECD Publications Service, Paris. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: www.oecd.org/tax/transparency/44430243.pdf
216. Office for Official Publications of the European Communities. (2007). *General taxation systems in the European Union*. Luxembourg. p. 431. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/tax_policy/index_en.htm
217. Office for Official Publications of the European Communities. (2006). *Government finance statistics. Summary tables*. Luxembourg. p.460, [interaktyvus] [žiūrėta 2013-

- 03-10]. Prieiga per internetą: epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY.../KS.../KS-EK-13-001-EN.PDF
218. Office for Official Publications of the European Communities. (2004). Tax revenue in EU Member States. Trend, level and structure 1995-2005. Luxembourg. p. 228. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY.../KS.../KS-DU-07-001-EN.PDF
219. Panicos, D. (2006). Does Financial Development Cause Economic Growth? Time Series Evidence from 16 Countries. *Journal of Development Economics*, No. 51,
220. Pappa, E. (2005). New Keynesian or RBC transmission? The effects of fiscal policy in labor markets. *Journal of Economic Dynamics and Control*, No. 28, 645–660.
221. Pearce, D. W. (2006). Macmillan Dictionary of Modern Economics. Leidykla TEV, Vilnius, 2006.
222. Peretto, P.F. (2003). Fiscal Policy and Long-Run Growth in R&D-Based Endogenous Market Structure. *Journal of Economic Growth*, 8:325-347.
223. Perotti, E. & Volpin, P.F. (2005). The political economy of entry: lobbying and financial development. *Journal of Political Economy*, No. 114, 145–173. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-06-10]. Prieiga per internetą: <http://faculty.london.edu/pvolpin/lobbying.pdf>
224. Perotti, R. (1996). Growth Income Distribution and Democracy: What the Data Say. *Journal of Economic Growth*, 1:149-187.
225. Perotti, R. (1999). Political equilibrium income distribution and growth. *Review of Economic Studies*, No. 60, 125-123. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-11]. Prieiga per internetą: http://www.rperotti.com/doc/PAPER_RES_1993_POLITICAL_EQUILIBRIUM_IN_COME_DISTRIBUTION_AND_GROWTH.pdf
226. Perotti, R. (2004). Growth, income distribution, and democracy: What the data say. *Journal of Economic Growth*, No. 1, 149–187.
227. Perotti, R. (2005). Estimating the effects of fiscal policy in OECD countries. *CEPR Discussion paper*. No. 4842. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-11]. Prieiga per internetą: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp168.pdf>
228. Perotti, R. (2006). Fiscal policy in good times and bad. *Quarterly Journal of Economics*, No. 114 (4), 1399–1436.
229. Perotti, R. Y. (2002). Fragmented fiscal policy. *Journal of Public Economics*, No. 86, 191–222. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-09-10]. Prieiga per internetą: http://www.share-pdf.com/46931f37bcf340009ce1bfc45753b73a/Fragmented_fiscal_policy.pdf
230. Persson, T. & Tabellini, G. (1999). The size and scope of government. *European Economic Review*, No. 43, 699–735. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-11]. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0014292198001317>
231. Persson, T. & Tabellini, G. (2012). Political Economics. Explaining Economic Policy. *The MIT Press*, Cambridge, MA.

232. Piketty, T. & Saez, E. (2006). The Evolution of Top Incomes: A Historical and International Perspective of taxes. *Journal of Economic Review*, No. 72 (4), 846–851.
233. Poliak, G. B., and Markova, A. N. (2000). Istorija mirovoi ekonomiki. Moskva.: Juniti, 727.
234. Poot, J. (2000). A synthesis of empirical research on the impact of government on long-run growth. *Growth and Change*, No. 31, 516– 546.
235. Porter, M. (2009). Clusters and the New Economy Competition. Harvard Business review No. 124,195-205.
236. Prescott, A. (2009). ‘Why Do Americans Work So Much More than Europeans.’ Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review 28, no. 1: 2–15.. [žiūrėta 2013-07-01]. Prieiga per internetą: <http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Prescott.html>
237. Pukėnas, K. (2005). Sportinių tyrimo duomenų analizė SPSS programa. *Mokomoji knyga*. Lietuvos kūno kultūros akademija, Kaunas.
238. Pulekienė, V. & Buškevičiūtė, E. (1998). Valstybės mokesčių sistema. Kaunas, Technologija.
239. Rajan, R. & Zingales, L. (2003). The Great Reversals: The Politics of Financial Development in the 20th Century. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-01-14]. Prieiga per internetą: <http://www.gsb.uschicago.edu/fac/finance/papers/reversal.pdf>
240. Rebelo, S. (1999). Long-run policy analysis and long-run growth. *Journal of Political Economy*, No. 99, 500–521.
241. Reinhardt, C. & Rogoff, K. (2010). Growth in a Time of Debt. *American Economic Review*, 100(2): 573-78. Roberts, J.M. (1998). New Keynesian economies and the Phillips curve. *Journal of Money, Credit, and Banking*, No. 27, 975–984.
242. Rogoff, K. (2013). What’s the Problem With Advanced Economies? *Project Syndicate Financial Times* No. 117, 503–535. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-10]. Prieiga per internetą: <http://www.project-syndicate.org/commentary/kenneth-rogoff-asks-whether-we-need-to-know-what-s-ailing-the-advanced-economies-in-order-to-boost-growth>
243. Rogoff, K. (2011). Financial and Sovereign Debt Crises: Some Lessons Learned and Those Forgotten. *CEPR Discussion Paper 9750*, November 2013
244. Rogoff, K. (2012). Eurozone's Possible 'Lehman Moment': What it Means for U.S., , PBS, Newshour *Quarterly Journal of Economics*, No. 92, 589–601. May 24
245. Romero-Avilaa, D. (2008). Public finances and long-term growth in Europe. Department of Economics, Pablo de Olavide University, Carretera Utrera, Sevilla, Spain
246. Rosser, J. B. (2001). Alternative Keynesian and Post Keynesian Perspectives on Uncertainty and Expectations. *Journal of Post Keynesian Economics*, No. 23(4). [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-17]. Prieiga per internetą: <http://conpapers.repec.org/article/mespostke/default23.htm>

247. Roubini, N. & Sachs, J. (2009). Political and economic determinants of budget deficits in the industrial democracies. *European Economic Review*, - Elsevier.
248. Roubini, N. (2004). Exchange rate overshooting and the costs of floating. *Society for Economic Dynamics*. Meeting Papers 766
249. Roubini, N. (2006). International Lending of Last Resort and Moral Hazard: A Model of the IMF's Catalytic Finance. CEPR Discussion Papers 4383, C.E.P.R. Discussion Papers.
250. Roubini, N. (2008). Economic and political determinants of budget deficits in developing countries. *Journal of International Money and Finance*, No. 10, S49–72.
251. Roubini, N. (2008). Political and economic determinants of budget deficits in the industrial democracies. *European Economic Review*, No. 33, 903–933. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-09-10]. Prieiga per internetą: www.earth.columbia.edu/.../EuropeanEconomicReview
252. Roubini, N. & Sala-i-Martin, X. (2002). A growth model of inflation, tax evasion, and financial repression. *Journal of Monetary Economics*, No. 35, 275–301. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-09-18]. Prieiga per internetą: www.sciencedirect.com/science/.../030439329501192Q
253. Roubini, N., Sala-i-Martin, M. (2001). Financial repression and economic growth. Hoover Institution, Stanford, CA 94305-6010, U.S.A.
254. Roubini, N.; Alesina, A. & Cohen, G. (2007). Political Cycles and the Macro economy. MIT Press, Cambridge. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-18]. Prieiga per internetą: <http://ideas.repec.org/a/tpr/restat/v95y2013i2p362-376.html>
255. Roubini, Nouriel. (2004). "Twin Deficit or Twin Divergence? Fiscal Policy, Current Account, and Real Exchange Rate in the US," *Econometric Society 2004 North American Winter Meetings 271*, Econometric Society.
256. Ruccio, F. (1998). Postmodernism. Keynes, knowledge and Uncertainty. Aldeshot NJ: Princenton University presses. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-18]. Prieiga per internetą: <http://getinfo.de/.../Keynes-postmodernism-uncertainty>
257. Sachs, J. & Warner, A. (2005). Economic Reform and the Process of Economic Integration. *Brookings Papers on Economic Activity*. Economic reform and the process of global integration.
258. Sachs, J. D. & Warner, A. M. (2001). The End of Poverty. The curse of natural resources. *European Economic Review*, No. 45(4–6), 827–838.
259. Sadmo, A. (2005). Efficient environmental policy with imperfect compliance. *Environmental and Resource Economics*, 23:85–103.
260. Sakiko Fukuda-Parr (2003). The human development paradigm: operationalizing Sen's ideas on capabilities. *Feminist Economics*, No 9(2 – 3), 2003,
261. Sala-i-Martin, X. (1996). Transfers, social safety nets, and economic growth. *IMF Staff Papers* 44, 81–102. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-09-11]. Prieiga per internetą: <http://ideas.repec.org/p/upf/upfgen/139.html>

262. Sala-i-Martin, X. (1997). I just ran two million regressions. *The American Economic Review*, Vol. 87, No. 2. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-10]. Prieiga per internetą: <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-8282%28199705%2987%3A2%3C178%3AJJRTMR%3E2.0.CO%3B2-0>
263. Sala-i-Martin, X. (2001). Cross-sectional regressions and the empirics of economic growth. *European Economic Review*, No. 38, 739–747. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-09-11]. Prieiga per internetą: <http://econ.upf.edu/docs/papers/downloads/79.pdf>
264. Sala-i-Martin, X. (2003). Addressing the Natural Resource Curse: An Illustration. *Journal of African Economies*, Centre for the Study of African Economies (CSAE), vol. 22(4)
265. Sala-i-Martin, X.; Artadi, E. V. (2004). The Global Competitiveness Index. The Global Competitiveness Report 2004–2005. Hampshire: Palgrave Macmillan. 51–80
266. Sala-i-Martin, X.; Blanke, J.; Paua, F. (2010). The Global Competitiveness Index: Measuring the Productive Potential of Nations. *The Global Competitiveness Report 2009–2010*. Hampshire: Palgrave Macmillan. 3–50.
267. Sato, M. (2003). Tax competition, rent-seeking and fiscal decentralization. *European Economic Review*, No. 47, 19–40. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-04-16]. Prieiga per internetą: <http://ideas.repec.org/a/eee/eecrev/v47y2003i1p19-40.html>
268. Schiantarelli, F.; Perotti, R.; Alesina, A. & Ardagna, S. (2002). Fiscal policy, profits, and investment. *American Economic Review*, No. 92, 571–589.
269. Schuller, B.-J. (2004). The Lisbon Agenda and Sweden – Swedish Growth and Competitiveness in a European Perspective. Discussion paper, Swedish Network for European Studies in Economics and Business. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-04-16]. Prieiga per internetą: www.snee.org/filer/papers/258.pdf
270. Schuller, B.-J. (2008). Globalization and Competitiveness of Nations – The Baltic States. *Economics and Management – 2008*, International Scientific Conference Proceedings, Kaunas University of Technology,
271. Schulze, G. & Ursprung, H.W. (1999). Globalization of the economy and the nation state. *The World Economy*, No. 22, 295–352.
272. Sen, A. & Anand, S. (1999). Human development index: methodology and measurement. *Occasional Paper*, vol. 12. Human Development Report Office, New York. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-04-16]. Prieiga per internetą: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-methodology-and-measurement>
273. Sen, A. (1998). Human Development and Financial Conservatism. *World Development*, 26 (1998).
274. Sen, A. (2000). A decade of human development. *Journal of Human Development*, No. 15, 125-243. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-01-06]. Prieiga per internetą: www.cid.harvard.edu/events/papers/sen_jhd_2000.pdf
275. Sen, A. (2000a). The income component of the Human development index. *Journal of Human Development*, No. 1 (1), 83–106.

276. Sen, A. (2003). *Development as Freedom*. New York: Knopf. United Nations Development Program (UNDP). *Human Development Report*. New York: United Nations.
277. Sen, A. (2006). The Human Development Index. *The Elgar Companion to Development Studies*, Edward Elgar, Cheltenham. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-04-16]. Prieiga per internetą: www.e-elgar.co.uk/bookentry_main.lasso?id=3175
278. Sen, A. (2006). "Growth Economics: What and Why?" in L. Pasinetti and R. Solow, eds., *Economic Growth and the Structure of Long-term Development*. *Review of Political Economy*. London: Macmillan.
279. Sen, A., (2000). *Development as Freedom*. Oxford University Press, New Delhi, York: Anchor, 2000. Cambridge University Press.
280. Sen, A., (2000). Merit and Justice, in Kenneth Arrow, et al., eds., *Meritocracy and Economic Inequality*. *Review of Political Economy*. No 25/4. Princeton: Princeton University Press.
281. Sen, A., (2006). Identity and Violence: The Illusion of Destiny (Issues of Our Time). *Review of Political Economy*, No 23/94. (New York: W.W. Norton)
282. Sen, A., (2010). The Idea of Justice. *Ethics & International Affairs*, Volume 24.3 Cambridge University Press.
283. Shah, A. (2004). Fiscal decentralization in developing and transition economies: progress, problems, and the promise. *Policy Research Working Paper Series*, vol. 3282. The World Bank.
284. Shan, J.Z., Morris, A.G. & Sun, F. (2004). Financial development and economic growth: an egg and chicken problem? *Review of International Economics*, No. 9(3), 443-454.
285. Sinn, H. (2004). The Pay-as-you-go Pension System as a Fertility Insurance and Enforcement Device". *Journal of Public Economics* 88 (7-8)
286. Slemrod, J. (2001). Are corporate tax rates, or countries, converging? *Journal of Public Economics*, No. 88, 1169-1186.
287. Slemrod, J. & Roger, G.; Kalambokidis, L. (2004). Do we now collect any revenue from taxing capital income? *Journal of Public Economics*, No. 88, 981-1009.
288. Snieška, V.; Valodkienė, G. (2012). Tarptautinis konkurencingumas ir jų lemiantys veiksniai. *Inžinerine Ekonomika-Engineering Economic*, Kaunas ISSN 2029-9338
289. Solow, R. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70:65-94. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-16]. Prieiga per internetą: http://faculty.lebow.drexel.edu/LainczC/cal38/Growth/Solow_1956.pdf
290. Solow, R. (1970). *Growth Theory: An Exposition*. Oxford University Press, New York. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-16]. Prieiga per internetą: <http://ideas.repec.org/b/oxp/obooks/9780195109030.html>

291. Solow, R. (1993). An almost practical step towards sustainability. *Resources Policy*, No. 19, 162–172. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-16]. Prieiga per internetą: <http://www.stanford.edu/class/econ155/coursework/CourseMaterials/Readings/Solow-Sustainability.pdf>
292. Solow, R. (1993). How economic ideas turn to mush. in D. Colander and A. Coats (Eds), *The Spread of Economic Ideas*, Cambridge University Press, Cambridge.
293. Solow, R. (2005). Reflections on Growth Theory. In: *Handbook of Economic Growth*, ed. by P. Aghion and S. Durlauf, pp. 4-10, Elsevier, Amsterdam.
294. Sorensen, P.B. (2001). Tax coordination in the European Union: What are the issues? *Economic Policy Review*, No. 8, Winter 2001.
295. Stapleton, L. & Garrod, G. (2004). Keeping things simple: why the Human Development Index should not diverge from its equal weights assumption. *Social Indicators Research*, No. 12, 257-124.
296. Starbatty, J.; Hankel, W.; Schachtschneider, A. (2003). Der Ökonom als Politiker: Europa, Geld und die soziale Frage. *Festschrift für Wilhelm Nölling*. Lucius & Lucius, Stuttgart 2003, ISBN 3-828-20267-5
297. Stewart, F.; Ranis, G. & Samman, E. (2005). Human development: Beyond the HDI. *Center Discussion Paper, No 916*, Economic Growth Center, Yale University.
298. Stiglitz, J. (1999). Taxation, Public Policy and Dynamics of Unemployment. *International European Economic Review*, No. 14, 125-235. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-08-16]. Prieiga per internetą: https://academiccommons.columbia.edu/download/fedora_content/download/ac:159228/CONTENT/10561.pdf
299. Stiglitz, J. (2010). The Stiglitz Report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis. *The New Press*, ISBN 978-1595585202
300. Stiglitz, J. (2013) The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future. *Book*. W.W. Norton & Company, ISBN 978-0393088694
301. Stiglitz, J. E. (2005). The ethical economist – A review of “The moral consequences of economic growth”. In Friedman, B.M. (Ed.) (Knopf, 2005). *Foreign affairs* (November/December). [interaktyvus] [žiūrėta 2013-08-16]. Prieiga per internetą: http://blog.oup.com/2005/10/stiglitz_review/
302. Stiglitz, J.; Jones, S. & Ocampo, J.(2010). Time for a Visible Hand: Lessons from the 2008 World Financial Crisis. (Ed.), Oxford University Press.
303. Stiglitz, J. (2002). European Financial System in the Global Economy. New perspectives on public finance: recent achievements and future challenges. *Journal of Public Economics*, Vol. 86, No. 3
304. Stokey, N.L. & Rebelo, S. (1995). Growth effects of flat-rate taxes. *Journal of Political Economy*, No. 103, 519– 550. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-08-16]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w4426>

305. Tabellini, G. & Daveri, G. (2005). Unemployment, growth and taxation in industrial countries. *Economic Policy*. Volume 15, Issue 30, pages 47–104, April
306. Tanzi, V. & Schuknecht, L. (2002). Reconsidering the Fiscal Role of Government: the International Perspective. *American economic Association Papers and Proceedings*. Vol. 87(2): 164-168.
307. Tanzi, V. & Zee, H. (2000). Fiscal policy and long-run growth. *IMF Staff Papers* 44, 179–209.
308. Tanzi, V. (2000). The Role of the State and the Quality of the Public Sector. IMF Working Paper 00/36 (Washington: International Monetary Fund). [interaktyvus] [žiūrėta 2013-09-24]. Prieiga per internetą: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0036.pdf>
309. Temple, J. & Johnson, P. A. (2004). Social capability and economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, No. 113(3), 965–990.
310. Temple, J. (2005). The long-run implications of growth theories. *Journal of Economic Surveys*, No. 17, 497–510). [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-14]. Prieiga per internetą: http://econpapers.repec.org/article/blajecsur/v_3a17_3ay_3a2003_3ai_3a3_3ap_3a497-510.htm
311. Thurow, L. (1998). Wage dispersion: Who done it? *Journal of Post Keynesian Economics*, No. 21, 235-127.
312. Tiebout, C. (1956). A pure theory of local expenditures. *Journal of Political Economy*, No. 64, 416–424. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-24]. Prieiga per internetą: http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/PLSC541_Fall08/tiebout_1956.pdf
313. Turnovsky, S. & Fischer, W. (1995). The composition of government expenditure and its consequences for macroeconomic performance. *Journal of Economic Dynamics and Control*, No. 19, 747–786.
314. Turnovsky, S. (1996). Fiscal policy, adjustment costs, and endogenous growth. *Oxford Economic Papers* 48, 361–381.
315. Upchurch, A. (2007). John Maynard Keynes, the Bloomsbury Group and the Origins of the Arts Council Movement. *International Journal of Cultural Policy*, No. 10(2): 203-17. US Census Bureau. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-11]. Prieiga per internetą: <http://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/76539>
316. Vaitkevičius, R. & Saudargienė, A. (2006). Statistika su SPSS tyrimuose. Kaunas: VDU leidykla. p.223.
317. Varian, H.; Bergstrom, T. & Blume, L. (2004). On the private provision of public goods. *Journal of Public Economics*, No. 29, 257-234.
318. Widmalm, F. (2001). Tax structure and growth: are some taxes better than others? Fiscal sustainability: the unpleasant European case. *Public Choice*, No. 107, 199–219.
319. Winner, H. (2005). Has tax competition emerged in OECD countries? *International Tax and Public Finance*, No. 12, 667-687.

320. Zingales, L. & Dyck, A. (1998). Private benefits of control: an international comparison. *Journal of Finance*, No. 59 (2), 537–600. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w8711>
321. Zingales, L. & Rajan, G. (2009). Financial Systems, Industrial Structure, and Growth. *Symposium on the International Competitiveness of the Swedish Financial Industry*, organized by the Bank of Sweden Tercentenary Foundation
322. Zingales, L. & Rajan, R., (2004). Financial Dependence and Growth. *Journal of Economic Review*, No. 457, 245 -452[interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-12]. Prieiga per internetą: www.nber.org/papers/w8711
323. Zingales, L. (2009a). Crony Capitalism and the Crisis of the West. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-12]. Prieiga per internetą: <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702303665904577450071884712152>
324. Zingales, L.; Desai, M. & Dyck, A. (2005). Theft and taxes. NBER working paper No. 10978. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w10978>
325. Zodrow, G. (2004). “Alternative Forms of Direct Consumption Taxes: in Michael Ahlheim, Heinz-Dieter Wenzel and Wolfgang Wiegard (eds.), *Tax Policy: Theoretical Foundations and Practical Applications*, Springer

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

STRAPSNIAI

Tarptautinėse duomenų bazėse esančiuose mokslo leidiniuose paskelbti straipsniai

1. Asta Vasiliauskaite, Evaldas Stankevičius. Tax burden management and GDP growth: Cases of EU countries // Economics and management = Ekonomika ir vadyba [elektroninis išteklius / Kaunas University of Technology. Kaunas: KTU. ISSN 1822-6515.2009. No.14, p. 202-209. [Business Source Complete; Current Abstracts; TOC Premier; Central & Eastern European Academic Source].
2. Asta Vasiliauskaite, Evaldas Stankevičius. Evaluation of impact of financial SYSTEM on the Economic Competitiveness of a country // Economics and management = Ekonomika ir vadyba [elektroninis išteklius / Kaunas University of Technology. Kaunas: KTU. ISSN 1822-6515. 2011, No. 16., p. 1204-1214. [Business Source Complete; Current Abstracts; TOC Premier; Central & Eastern European Academic Source].
3. Stankevičius, Evaldas; Vasiliauskaitė, Asta. Fiscal policy performance assessment in the context of national competitiveness, cases of EU countries // Economics and management = Ekonomika ir vadyba [elektroninis išteklius] / Kaunas University of Technology. Kaunas: KTU. ISSN 1822-6515. 2012, no. 17(2), p. 499-507. [Business Source Complete; Current Abstracts; TOC Premier; Central & Eastern European Academic Source].
4. Asta Vasiliauskaite, Evaldas Stankevičius. European property taxation: New sources of revenue, case of EU // Economics and management = Ekonomika ir vadyba [elektroninis išteklius / Kaunas University of Technology. Kaunas: KTU. ISSN 2029-9338. 2013. 18 (3) (ONLINE). [Business Source Complete; Current Abstracts; TOC Premier; Central & Eastern European Academic Source].

Kituose recenzuojamuose mokslo leidiniuose paskelbti straipsniai

5. V. Veikutis, R. Verkauskienė, N. Jakubonienė, D. Marčiulionytė, K. Morkūnaitė, R. Raisutis, E. Montsvilas, E. Stankevičius. Identification of „Early diabet foot“ by infrared imaging // International Conference Biomedical Engineering / Kaunas University of Technology. Kaunas: KTU. ISSN 2029-3380. 2011. 27. P. 77-80. [Research Council of Lithuania. Central & Eastern European Academic Source].

PRIEDAI

Rodiklių žymėjimų lentelė

Darbe naudojamų sąvokų ir trumpinių paaiškinimas	
Sąvoka/rodiklis	Paaiškinimas/reikšmė
Visuomenės socialinės aplinkos lygis	Darbe vertinama HDI indeksu ir transferinių mokėjimų (SB) rodikliu (% nuo BVP).
Fiskalinė politika (sistema) / fiskaliniai veiksniai	Apibūdinama apmokestinimo lygiu (mokesčiai) ir Vyriausybės išlaidomis (transferinės, investicinės), reguliuojant bendrąjį ekonominės veiklos lygį. (Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas, Vilnius, 2006)
Valstybės įtaka	Sąvoka vartojama, vertinant valdžios sektoriaus išlaidas, kaip % nuo BVP (Biudžeto dydžio sąvokos sinonimas), priklausantis nuo vyriausybių politinės ideologijos ir nacionalizacijos laipsnio. (Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas, Vilnius, 2006)
Valstybės/viešieji finansai (public finance, angl.)	Valdžios sprendimų veiklos apibūdinimas įplaukų ir išlaidų terminais ir funkcijomis - Paskirstymo, Perskirstymo ir Stabilizavimo, kurios susijusios su valstybės sektoriaus ekonominiais principais ir problemomis. Valstybės lėšų sudarymo-panaudojimo sistema (Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius, 2004)
Visuomeninė/viešoji prekė	Prekė ar paslauga, kuri pateikus vienam asmeniui, tampa nemokamai prieinama ir kitiems (prekėms būdingas nekonkuruojantis vartojimas ir kolektyvinio pasirinkimo dalykas) (Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas, Vilnius, 2006)
GCI - (Global Competitive index, angl.)	Visuotinis (globalus) konkurencingumo indeksas, apibūdinantis atskiros šalies ekonomikos konkurencingumo lygį.
HDI-(Human Development index, angl.)	Žmogaus/visuomenės socialinės šalies gerovės raidos indeksas, apibūdinantis socialinės aplinkos lygį šalyje.
SB-(Social Benefits, angl.)	Ttransferiniai mokėjimai/išmokos ir socialiniai (pervedimai) mokėjimai iš biudžeto lėšų, nesančios jokių prekių ar paslaugų mainų dalimi. (Aiškinamasis Ekonomikos terminų žodynas, Vilnius, 2006)

1 priedas. BVP perskirstymo lygis ES šalyse 1995-2010 m. pagal Eurostat duomenis, 2010

Šalys	Mokesčių lygis, % BVP	Netiesioginių mokesčių dalis	Aukščiausias GPM tarifas,%	Socialinių mokesčių tarifai,%
	1995-2010m. vidurkis			
ES-25	40.4	34.8	41.7	32.1
ES-15	40.5	34.6	46.2	31.9
Airija	31.2	43.7	42.0	15.5
Austrija	44.4	35.2	50.0	33.2
Belgija	46.6	29.7	50.0	31.4
Čekija	35.4	31.3	32.0	42.4
Danija	49.8	36.1	47.6	3.4**
Estija	33.4	40.1	26.0	35.5
Graikija	36.2	40.5	40.0	32.5
Ispanija	36.2	33.6	45.0	35.2
Italija	41.7	35.9	45.0	29.5
Latvija	29.1	37.7	25.0	32.4
Lietuva	28.7	43.5	33.0	30.2

Lenkija	39.1	40.4	40.0	40.9
Prancūzija	44.2	35.2	49.6	37.2
Suomija	45.9	30.6	53.0	26.5
Švedija	50.6	34.3	56.0	28.9
Vengrija	38.8	39.2	40.0	33.9
Vokietija	40.2	30.5	45.0	42.3

2 priedas. Pagrindiniai ES šalių vidutiniai mokesčių tarifai 2005 m., proc. (Eurostat, 2005)

Šalys	Bendrovių pelno	Gyventojų pajamų	Darbdavio socialinio	Darbuotojo socialinio	PVM, %
Airija	12,5	42	11	4	21
Austrija	34	50	21,8	18,2	20
Belgija	33,9	50	35	13	21
Čekija	28	32	35	12	22
Danija	30	59	0	9	25
D. Britanija	30	40	13	11	17,5
Estija	26 (0)	26	33	1	18
Graikija	35	40	28	15,9	18
Ispanija	35	45	30,6	6	16
Italija	34	45	37	9	20
Kipras	15	30	8	6	15
Latvija	15	25	26,1	9	18
Lenkija	19	40	17,6	18,5	22
Lietuva	15	33	31	3	21
Liuksemburgas	30,4	40	14	13	15
Malta	35	35	10	10	15
Nyderlandai	34	52	17,7	7	19
Portugalija	33	40	23,8	11	19
Prancūzija	35,4	59,6	45	18	19,6
Slovakija	19	38	38	13	23
Slovėnija	25	50	16,1	22,1	19
Suomija	29	55,8	21,6	6	22
Švedija	28	55,5	32,8	7	25
Vengrija	16	40	33,5	13	25
Vokietija	26,5	48,5	13	13	16

3 priedas. GPM mokesčių naštos tarifų pokyčiai ES šalyse 2000-2010 m. (Eurostat, 2010)

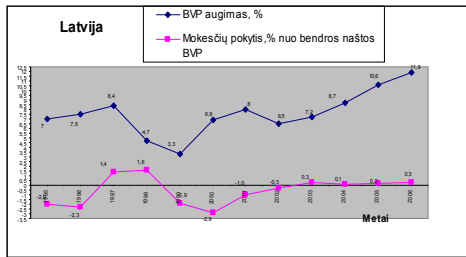
Šalys	Tarifai,%			Pastabos
	galiojantys	buvę	pakeisti į	
Austrija	0% (0 iki 1050 Lt); 21%(1050 iki 2100Lt); 31%(2100 iki 6300 Lt); 41%(6300 iki 14600 Lt); 50% virš 14600 Lt	51%	50%	
Vokietija	0% (iki 2200Lt); 15%(2200 iki 3660 Lt); 35%(3600-15000 Lt); 45% virš 15000 Lt	48,5%	45%	
Danija	5%(0 iki 2100 Lt); 15%(2100 iki 5400 Lt);	6,25 %	5%	+apskrities ir municipaliniai 27,1%,-35,2%; įskaičiuojami ir dividendai, kurie apmokestinami 28%-43 %; bet visa suma mokesčių negali būti didesnė nei 59%.
Ispanija	nuo 15% iki 39,6%			Progresyviai nuo 1020 iki 7600 Lt
Italija	23%(0-4300 Lt); 29%(4300iki 8000Lt); 31%(8000 iki 9400Lt); 39%(9400 iki 20125Lt); 45% virš 20125Lt	19%; 27%; 34%; 40%; 46%	23%; 29%; 31%; 39%; 45%	
Švedija	0%(0 iki 9240Lt); 20%(9240 iki 14000Lt); 25% virš 14000 iki			+27-35% municipalinis tarifas
Lenkija	19%; 30%; 40%			360,600 980
Prancūzija	0%(0 iki 4500 Lt); 10%,(4500 iki 7800Lt); 24%(7800 iki 10500Lt); 33%(10500 iki 16000Lt); 48% virš 16000Lt	54%	48%	taip apmokestinamos visos pajamos
Slovakija	nuo 17 % iki 50%		19%	Progresyviniai
Slovėnija	15%; 20%; 25%; 32%; 40%; 42%			464
Vengrija		iki 42%	20%; 30%; 40%	Progresyviai
Kipras	nuo 20% iki 30%			Progresyviai
Kitos valstybės				
Norvegija	20%; 22,8%; 33%			
Rumunija	nuo 21% iki 45%			Progresyviai
Bulgarija	iki 40 %			Progresyviai
JAV	10%(0 iki 1780Lt) 15%(1780 iki 7250Lt); 25%(7250 iki 17500Lt); 28%(17500 iki 36600Lt); 33%(36600 iki 79700Lt); 35% virš 79700Lt.	nuo 15% iki 39.6%	nuo 10% iki 35%	Progresyviai

4 priedas. GPM mokesčių tarifų dydžiai kai kuriose ES šalyse ir jų pokyčiai 2002-2008 m. (Palyginamieji duomenys, GPM, LTL/mėn.)

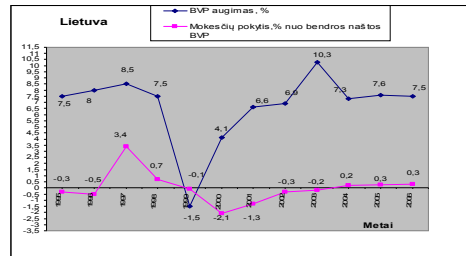
Valstybė	nuo	iki	tarifas	Pastabos
Austrija	0	1050	0%	
	1050	2100	21%	
	2100	6300	31%	
	6300	14600	41%	
	Virš 14600	-	50%	
Lenkija	0	2684	19%	351t NPM
	2684	5300	500 lt + 30% už skirtumą	
	Virš 5300		1500 lt +40% už skirtumą	
Švedija	0	9240	0%	Be to, 27-35% papildomai municipalinių ir kt. visiems privalomų mokesčių
	9240	14000	20%	
	Virš 14000		25%	
Italija	0	4300	23%	Tarifai keitėsi, bet viršutinis liko toks pats
	4300	8000	29%	
	8000	9400	31%	
	9400	20125	39%	
	Virš 20125	-	45%	
Vokietija	0	2200	0%	Vienišo ir šeimos apmokestinimas yra skirtingas
	2200	3660	16-24%	
	3660	15000	24-45%	
	Virš 15000	-	45%	
Jungtinė Karalystė	0	820	10%	Yra lengvatų, bet progresyviai apmokestinami ir dividendai ir palūkanos už indėlius
	820	12800	22%	
	Virš 12800		40%	
JAV	0	1780	10%	Yra Min. Alternatyvus Mokestis, nes naudojantis lengvatomis turtingieji kartais visai nebemoka mokesčių
	1780	7250	15%	
	7250	17500	25%	
	17500	36600	28%	
	36600	79700	33%	
	Virš 79700	-	35%	

5 priedas. BVP ir mokesstinės naštos pokyčio analizė ES šalyse 1995-2009 m. (Eurostat, 1995-2010)

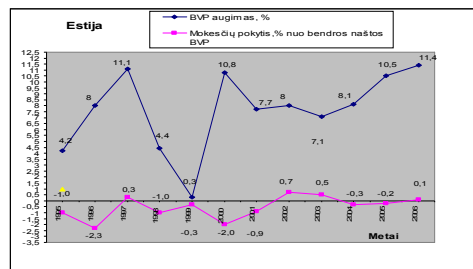
1-oji šalių grupė (5000 - 10000 Euro, BVP /gyv.)

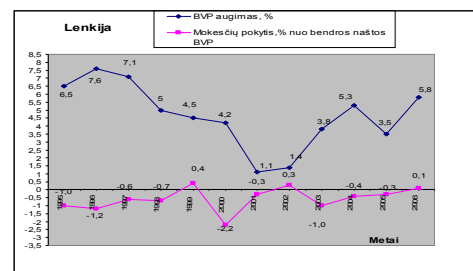
Latvija. Bendra Latvijos mokesstinė našta sudarė 28,6% . 2004 m. Mokesčio naštos mažėjimas dėl 3 pagrindinių priežasčių: socialinių įmokų dydžio sumažėjimo (38 iki 33,09%), įmonių pelno mokesčio (25 iki 15%), FAPM (25 iki 22 % - 2007 m., 19% - 2008 m., 15% - 2008 m.). Mokestinė našta kito - mažėjo PVM, vartojimo mokesčių surinkimas, o nuosekliai didėjo darbo jėgos mokesčiai (augantys atlyginimai 2004-2007m.).

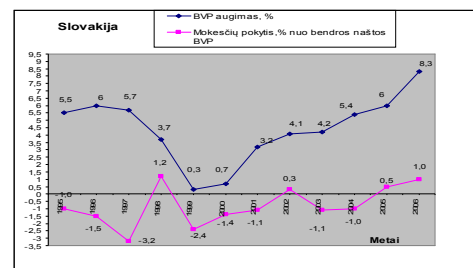
Lietuva. Nuo 2001 m turi mažiausią mokesstinę naštą ES šalyse – 28,9 % (ES vidurkis 37,6%). Mokesčių našta augo nuo 1995 m. ir 1998 m. buvo 32,2 % (ES reikalavimai netiesiog. mokesčiams, akcizams ir PVM). Nuo 2003 m. mažinamas FAPM nuo 33% iki 27%, 2008 m. iki 24%. Įmonių pelno mokestis buvo mažinamas nuo 29% iki 24% (2000 m.) ir 15% (2002 m.).

Estija. Mokesčių našta 5 punktais aukštesnis negu kitose Baltijos šalyse. Darbo apmokestinimo lygis 37,6%, aukštesnis 1,7% už ES šalių vidurkį. FAPM yra mažinamas nuo 26% (2004 m.) iki 24% (2008 m.). Pajamų mokesčių sistema yra progresyvi, todėl vidutinės mokesčių dydis didėja kartu su pajamomis, nors vidutinis mokesčių dydis lieka nepakitęs. Neapmokestinamas nuo 2000 m. reinvestuojamas pelnas, kita 24%.

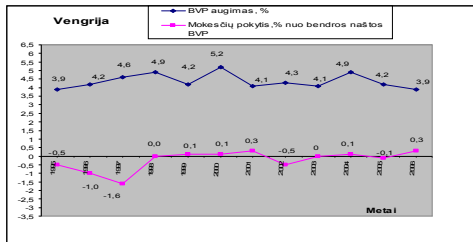

Lenkija. Bendra mokesčių našta mažėja nuo 38,5% (1995 m.) iki 32,9% (2004 m.) 1995 m. įvesta progresyvinė FAPM sistema: 19% (iki 10,5 Euro/m. pajamų), 30% (iki 21,2 tk. Euro/m.) ir 40% virš 21,2 tk. Euro. 2000 m. pelno reforma - mažinamas – 1996 iki 40%, 1996 iki 38%, 1996 iki 36%, 1999 iki 30%, 2000 iki 28% 2003 iki 27% ir 2004 iki 19%.

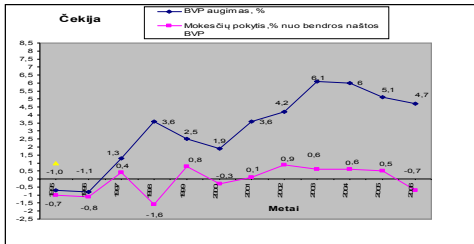

Slovakija. Mokesčiai mažėjo nuo 40,5% (1995 m.) iki 30,3% (2004 m.) ir buvo 7% mažesni už ES šalių vidurkį. 2004 m. sausio 1 d. įvesta „flat taxes“ 19% , pakeistas 21 skirtingo tipo tiesioginių mokestį į 5 skirtingus pajamų mokesčių dydžius. Pelno mokestis

nuo 25 iki 19%, panaikintos visos mokesstinės išimtys ir išlygos.

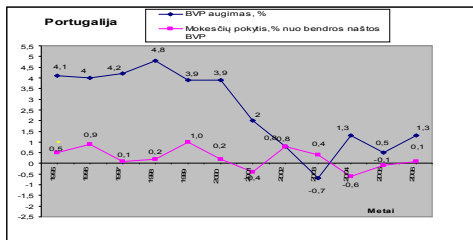

Vengrija. Atskiros mokesčių kategorijos vystėsi skirtingai: socialinių pajamų mažėjo nuo 1995 iki 2002 m., kai FAPM – didėjo, yra progresyvinis ir svyruoja nuo 18 iki 38%. Didelė netiesioginių mokesčio dalis 28,6% turi panašumų į Šiaurės šalių mokesstinės sistemos bruožus.

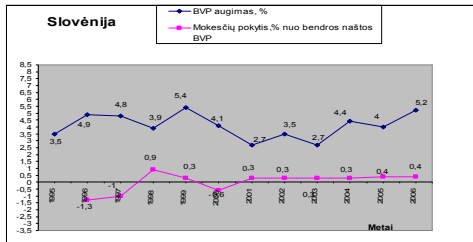

Čekija. Pagrindinė mokesčių našta sudaro socialiniai mokesčiai (42,3%), kurie 10 punktų viršija EU vidurkį, (aukščiausi ES, išskyrus Vokietiją) o visi kiti mokesčiai yra ženkliai mažesni. Mažinamas progresyvinis FAPM - nuo 15% iki 12% ir nuo 20 iki 19%. (2006 m.). Pelno mokestis mažėjo nuo 26 iki 24% (2005m.).

2-oji grupė (10000 iki 15000 Euro/gyv. BVP)

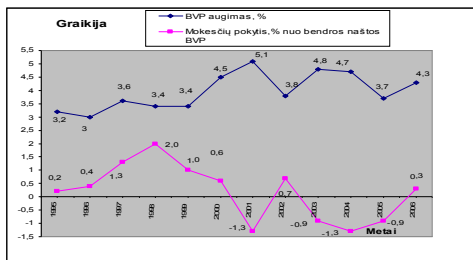

Portugalija. Mokesčiai didėjo 2002-2003 (PVM nuo 17 iki 19%), 2004 m. buvo panaikintos įvairios išimtys. FAPM lengvatos turintiems kreditams, mokantiems už mokslą ar papildomą sveikatos draudimą. 6-ių lygių pakopos, priklausė nuo šeimos pajamų ir svyravo nuo 10,5%-42%. Max apmokestinama virš 60 tuks. eurų. Pelno mokesčio tarifas yra 25%, o nuo 2004 m. lengvatos mažoms įmonėms (tarifas nuo 5 iki 10%).

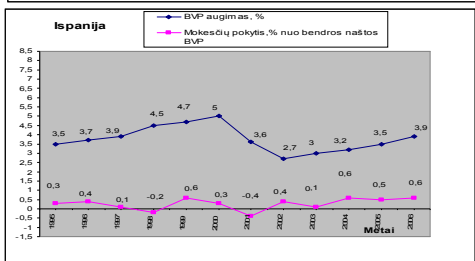
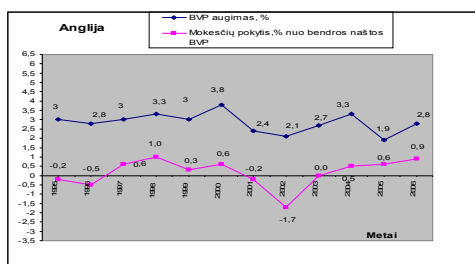
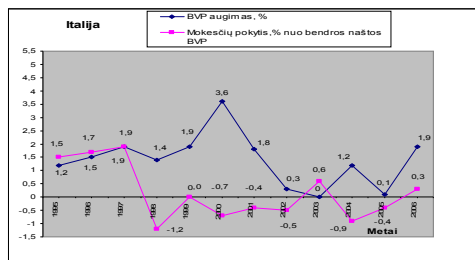
Slovėnija. 2004 m. buvo sumažinti FAPM ir pelno mokesčiai, išimtys - mažos pajamos studentams, dirbantiems virš 60 m., dėl nepilnamečių vaikų ir MTP. Progresyviniai 5 lygiai (nuo 16 iki 50%). Nekilnojamas turtas nuo 0,1 iki 1,5% išskyrus pirmąjį gyvenamąjį plotą iki 160 kv.m.

3-oji grupė (15000 iki 20000 Euro/gyv. BVP)

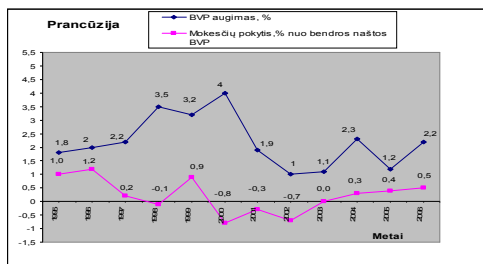
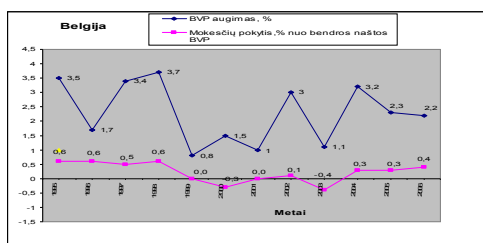

Graikija. Jai būdingas santykinai žemas mokesčių lygis, ypatingai fizinių asmenų pajamų mokesčiams. Pagrindinės pajamos gaunamos iš socialinio draudimo ir jos sudaro apie 2/3 visų pajamų. Nuo 2000 m. mokesčių našta mažėjo iki 3% per 4 metus. 2004. Sumažintas FAPM progresyvumo riba nuo 45 iki 42% (2001 m.) ir 40% (2002 m.) atitinkamai 30 ir 15%.

4-oji grupė (20000 iki 25000 Euro/gyv. BVP)

5-oji grupė (25000 iki 30000 Euro/gyv. BVP)

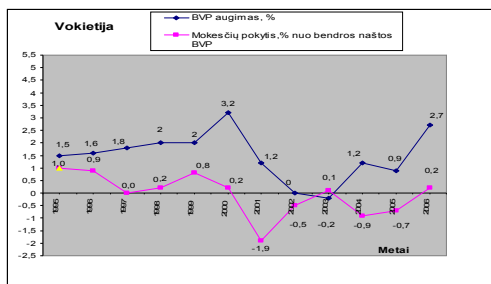
Italija. Mokesčių našta didėjo nuo 1990 iki 1997 m. (43,7% nuo BVP), aukštas darbo apmokestinimas (viršija 6% ES vidurkį). Nustatytas FAPM aukščiausia riba 39% (2005 m.), bet daug išimčių dėl šeimos pajamų, vaikų skaičiaus ir gyvenamojo regiono. Mokesčių sistemoje daug įvairių išimčių.

Anglija. Dideli tiesiog. mokesčiai. Bendra mok. našta tarp 1995-2000 m. didėjo iki 37,4%, nuo 2006 m. mažėjo. Maži socialiniai lyginant, su ES vidurkiu, o kapitalui yra žymiai aukštesni negu ES vidurkis. Lengvatos šeimoms (vaikų skaičius), mažas pajamas gaunantiems (progresyviniai 10, 22, ir 40%). Pelno sumažintas nuo 33 iki 30%, 0% įmonėms, gaunantiems mažas pajamas.

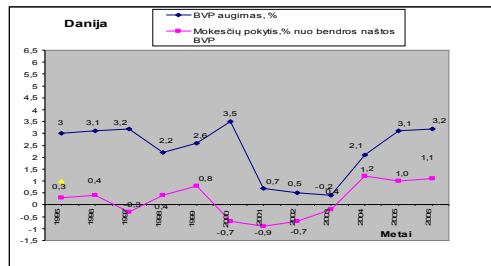
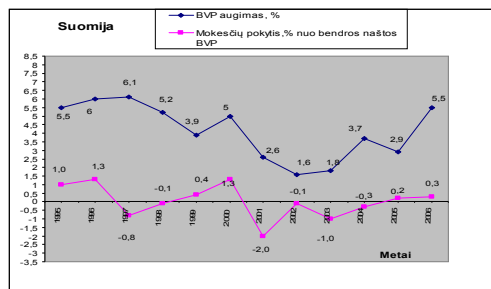
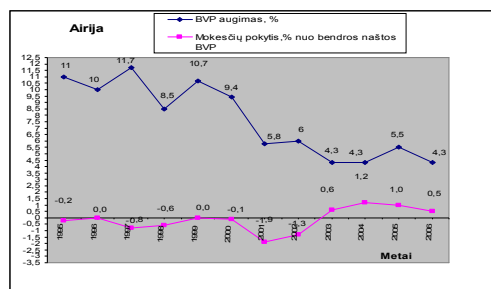
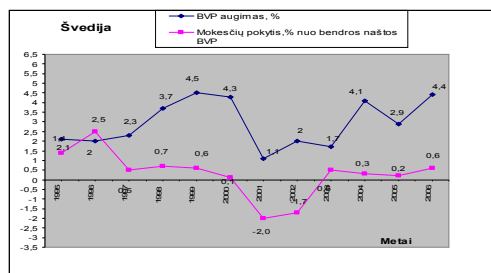
Ispanija. Vartojimo, FAPM mokesčiai yra žemesni 2,6% už ES vidurkį. Mokesčių reforma 1995 m., sumažintas įmonių pelno nuo 35% iki 30% (1999 m.), lengvatos MTP įmonėms, reinvesticijai suteikiama 20% lengvata. FAPM reforma 2003 m. (progresyvinė sistema buvo pakeista iš 6 į 5 tarifus, sumažinta nuo 56 iki 45%; 20 iki 15%, išimtis augintiems vaikams ir paskola būstui).

Belgija. Belgija priklauso aukštų mokesčių šalims. 2000 m. buvo pradėta mažinti socialiniu įmoku dydžius, siekiama mažinti darbo apmokestinimą (siekia iki 43% nuo bendros naštos). Didinami kapitalo, kiti netiesioginiai mokesčiai. Pelno mokestis sumažintas nuo 40 iki 34% o mažoms, įmonėms iki 25% (2000 m.).

Prancūzija. Nuo 1998 m. tiesioginiai didėjo (pajamų mokestis padidėjo 50% lyginant su 1995 m., 2004 m. kai siekė 42,4%). Kapitalo apmokestinimas du kart didesnis negu ES vidurkis, pradėjo mažėti nuo 2002 m. (nekilnojamo turto, gyvenamos vietos mokestis, vietinio smulkaus verslo mokesčiai). 2006 m. nustatytos 60% riba tiesioginiams, minimalus 20%.

6-oji grupė (30000 iki 35000 Euro/gyv. BVP)

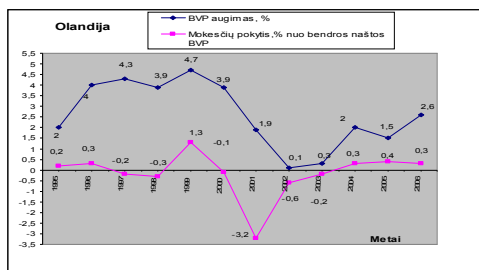
Vokietija. 1995-2000 m. mokesčių našta didėjo 2% (42%) dėl padidėjusių FAPM ir pelno įmokų. Darbo apmokestinamas 40,7% , mažinamas nuo 2000 m. Kapitalo mokesčiai yra 2% mažesni už ES vidurki - 7,5% nuo BVP. 2007 m. mažintos soc. išmokos, padidintas iki 45% pajamų mokesčiai vienišiams žmonėms, kurių pajamos yra virš 200 tūkst. Euro per metus.

Švedija. Mokesčių lygis aukščiausias visoje ES (50,5% nuo BVP, ES vidurkis 37,7%). Mažinamas darbo apmokestinimas, didinami gamtosauginiai mokesčiai. 2006 m. didinamos išmokos pensinio amžiaus žmonėms ir kitom socialinėm išmokom. Didinami energijos mokesčiai, įvedami papildomi gamtosauginiai (green taxes).

Airija. Mokesčių našta mažiausia ES, (išskyrus Lietuvą ir Latviją). Specifinę mokesčių pajamų struktūrą – tiesioginiai 41%, netiesioginiai 44% ir socialiniai 15%. Lyginant su ES šalių struktūra - atitinkamai 32, 38 ir 30%. Dėl mažų soc. įmokų ir vid. FAPM darbo apmokestinimą yra mažiausias ES 10,5% (18,5% ES). FAPM (1996 m.) buvo sumažinti nuo 27 iki 20% 2001 m. pelno sumažintas nuo 40% iki 12,5%.

Suomija. 2004 m. kilo kapitalo mokesčiai nuo 5,6% 1995 m. iki 10%. BVP dėl įmonių pelningumo augimo. 2005 m. 3 punktais buvo mažinamas darbo apmokestinimas siekiant kompensuoti padidėjusi sveikatos draudimą. 2006 m. taip pat buvo imtasi priemonių mažinti mažai uždirbančių grupės mokesčius (virš 53 m. arba gaunančiam mažiau negu 2000 Euro/mėn. pajamų). 2005 m. mažintas įmonių pelno mokestis nuo 29 iki 6% ir apmokestinimas.

Danija. Socialines įmokos nedidelės. Pagrindinis finansavimo šaltinis yra pajamų mokesčiai (apie 62% mokestiniu pajamų). 2004 m. siekiant augimą yra lengvatos gaunantiems mažas pajamas ir turintiems kreditus. Mokesčių sistema labai progresyvi nuo 8 iki 63%. 25% moka vidutinio didumo mokesčius ir apie 20% aukščiausio. Įmonių pelno mokestis 2005 m. sumažintas nuo 30 iki 28% .

Olandija. Pelno mokesčiai mažinamas nuo 31,5% (2002 m.) iki 29,1% (2005 m.) 2007 m. buvo sudaryta 3 pakopų FAPM, priklausomai nuo darbo pajamų (nuo 34,4% iki 52%). Pelno apmokestinimas 25% mažoms pajamoms (225 tūkst. Euro). Kapitalo mokesčiai sudaro apie 30% bendros naštos.

5 priedas. 1 lentelė. Fiskalinės politikos pokyčiai ES šalyse 2000-2009 m. (Government finance Statistics, 2010; European Communities, 2010)

Mokesčių tipas	Lygis	Pokyčiai
Mokesčių naštos lygis	MN santykis su BVP ES šalyse svyruoja nuo 39,8% iki 42% ir išlieka įprastai didelis, lyginant su JAV ar Japonija, maždaug 12% aukštesnis. MN ženkliai skiriasi tarp ES valstybių narių - nuo 28% Rumunijoje, Slovakijoje 29,4%, Lietuvoje 29,9%, iki 48,7%, Danijoje, 48,3%. Švedijoje	ES šalyse MN santykis nuo 2000 m. 40,6% mažėjo iki 38,9% 2004 m., o tada pradėjo nuolat didėti iki 41,4% 2010 m. Didžiausias nuosmukis buvo užregistruotas Slovakijoje - nuo 34,1% 2000 m. iki 29,4% 2007 m. ir Suomijoje - nuo 47,2% iki 43,0%. Didžiausias padidėjimas buvo pastebėtas Kipre nuo 30,0% iki 41,6%, Maltoje nuo 28,2% iki 34,7%.
FAPM	Darbo apmokestinimo pajamos išlieka didžiausios tarp mokesčių įplaukų ir sudaro 47% mokesčių įplaukų biudžetą. Apmokestinimo lygis stabiliai mažėja nuo 2000m. iki 34,4%.	Tarp ES šalių darbo užmokesčio tarifas svyravo nuo 2007 m. 20,1% Maltoje, 24,0% Kipre 25,7%. Airijoje 44,0% Italijoje, 43,1% Švedijoje ir 42,3%. 2007 m. aiški tendencija ES šalyse yra FAPM normų mažinimas, progresyvinis apmokestinimas, nors Belgijoje ir pastebima augimo tendencija, kuri prasidėjo 2006 m
Pelno mokesčiai	Nuo 2000 iki 2003 m. pelno mokesčio normos vidutiniškai mažėjo nuo 2,8 iki 3,4 %, o bendrai nuo 1997 iki 2005 metų tarifai ES zonoje sumažėjo beveik 7 %.	Vokietijoje įmonių pelno (40%) ir reinvestuojamo pelno (30%) mokesčio tarifai nuo 2001 m. buvo suvienodinti ir sumažinti iki 25%. Panašios reformos buvo vykdomos Austrijoje Belgijoje, Suomijoje ir pereinamosios ekonomikos šalyse - Čekijoje, Vengrijoje, Lenkijoje.
Mokesčiai kapitalui	ES valstybės narėse vidutinis mokesčių tarifas kapitalui 2000 - 2010 metais buvo 28,7% ir sudaro maždaug 23% visų mokesčių įplaukų.	Didžiausi kapitalo mokesčių tarifai Kipre (50,5%), Danijoje (44,9%) ir Jungtinėje Karalystėje (42,7%), o žemiausia Estijoje (10,3%), Lietuvoje (12,1%) ir Latvijoje (14,6%).
Vartojimo mokesčiai	Siekia 28% visų mokesčių įplaukų. Vidutinis mokesčių tarifas ES augo nežymiai, nuo 22,0% 2006 m. iki 22,2% 2009 metais	Tarifas buvo didžiausias 2007 m. Danijoje (33,7%), Švedijoje (27,8%) ir Vengrijoje (27,1%), o mažiausias Graikijoje (15,4%), Ispanijoje (15,9%) ir Italijoje (17,1%).

5 priedas. 2 lentelė ES šalių grupių fiskalinės politikos ir ekonomikos raidos vertinimas 1995-2009 m. laikotarpyje

Grupė	Ekonomikos raida	Fiskalinės politikos tendencijos
1-oji	Vėliausiai prisijungusios prie ES šalys, žemas ekonominio išsivystymo lygis, tranzitinė ekonomikos būseną. Mokesčių sistemos koreguojamos pagal ES reikalavimus. Mokesčių pajamos auga dėl BVP didėjimo (ES parama ir bankų politika) iki 2007 metų. Visose tirtuose atvejuose koreliacijos koeficientas rodo skirtingo poveikio ir krypties ryšį tarp mokesčių naštos ir BVP pokyčių, todėl pakitus vienam iš jų, sudėtinga prognozuoti kito tiriamojo dydžio pokytį.	Mokesčių pokyčiai neigiamai įtakoja sparčiai augantį BVP, būsimų 2-3 metų laikotarpyje. Koreliacijos koeficientas aukštas Latvijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje, bet našta maža, o mokesčių pajamų augimas dėl BVP ir išorinių finansinių srautų. Prociklinė politika, klaidos koreguojant pavienius mokesčius mažėjimo linkme, nėra ilgalaikės mokesčių politikos.
2-oji	Nestabili ir nesubalansuota mokesčių sistema (mokesčių didinimai, lengvatų naikinimas, mokesčių mažinimas) chaotiškai veikia BVP raidą.	Grupėje vidutinio stiprumo koreliacija, bet Portugalijoje esant ekonomikos nuosmukiui 1999-2002 m., net nežymus mokesčių sumažėjimai, įtakoja BVP mažėjimą ateinančių 2-3 metų laikotarpyje, o vėlesniame laikotarpyje mokesčių lengvatos nesustabdė BVP mažėjimo.
3-oji	Graikijoje ir Kipre BVP pokyčio mažas kitimas rodo nepakankamą mokesčių naštos lygį, vertinant socialinių išlaidų didėjimo tendencijas.	Mokesčių pokyčiai didėjimo linkme teigiamai veikė pajamas, kol BVP augimo pokyčiai buvo įtakojami aukštų socialinių išmokų, kurios skatino vidinį vartojimą, bet ne ekonomikos konkurencingumą, nėra jokių stabilumo tendencijų ateinantiems metams.
4-oji	Italijai ir Ispanijai nepavyksta užtikrinti stabilaus BVP. Vidurkis 2000-2010m. nesiekė 2%, nežiūrint vyriausybės pastangų reformuoti mokesčių sistemas ir koreguoti socialines išmokas.	Silpnas kintamųjų tarpusavio ryšis rodo ilgalaikės mokesčių politikos trūkumus. Anglijoje TB nuo 1995 iki 2000 m. didėjo, o nuo 2004 m. mažėjo ir vėl pradėjo didėti nuo 2008 m. Mokesčių politika buvo nukreipta mažinti nedarbo lygį, didinti iniciatyvumą, mažinant socialines išmokas.
5-oji	Aukšto konkurencingumo ekonomikos Vokietija, produktyvumas Belgijoje, Prancūzijoje, atitinkamas socialinės aplinkos lygis.	Šalys tradiciškai turinčios istoriškai aukštą mokesčių lygį. Mokesčių pajamos iš konkurencingos ekonomikos užtikrina prognozuojamą BVP augimą (pokyčius).
6-oji	Skandinavijos šalys, su nusistovėjusiomis aukštomis socialinės sistemos garantijomis ir atitinkamai aukštu mokesčių lygiu, išskyrus Airiją. Didelė netiesioginio mokesčio Airijoje dalis kompensuoja mažesnę mokesčio našta, lyginant su ES vidurkiu.	Stabilios fiskalinės politikos pasekmė. Reformuojant mokesčių sistemas galima naudoti, kaip etaloną.

6 priedas. Mokesčių naštos (ΔTB) ir ekonomikos pokyčių ($\Delta BVP/gyv.$) rodiklių „One-Sample Kolmogorov-Smirnov“ testo rezultatai

		$\Delta BVP/gyv.$	ΔTB
N		475	475
Normal Parameters	Mean	4,29	36,924
	Std. Deviation	8,60	6,139
Most Extreme Differences	Absolute	,266	,076
	Positive	,266	,076
	Negative	-,260	-,051
Kolmogorov-Smirnov Z		5,345	1,532
Asymp. Sig. (2-tailed)		,500	,771

a Test distribution is Normal; B Calculated from data.

7 priedas. Mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos pokyčių ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių „One-Sample Kolmogorov-Smirnov“ testo rezultatai

		GCI	HDI	BVP	TB	SB
N		1144	1144	1144	1144	1144
Normal Parameters(a,b)	Mean	31,7837	28,5649	88,8519	74,1760	39,83
	Std. Deviation	17,96976	18,28096	33,07029	30,79306	30,08
Most Extreme Differences	Absolute	,049	,108	,152	,119	,136
	Positive	,049	,108	,075	,092	,136
	Negative	-,043	-,080	-,152	-,119	-,119
Kolmogorov-Smirnov Z		1,005	2,195	3,109	2,427	2,772
Asymp. Sig. (2-tailed)		,042	,120	,200	,150	,240

a Test distribution is Normal. b Calculated from data

8 priedas. Mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos pokyčių ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių Regresijos modelio ataskaita - (Model Summary)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,807(a)	,652	,648	10,65794

a Predictors: GCI (Constant Dependent); Variable: BVP, TB, SB, HDI

9 priedas. Mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos pokyčių ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų regresijos rezultatų teisiškumo atitikimo modeliui tikrinimas ANOVA (Analysis of Variance) būdu

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
BVP/gy.pokytis	Between Groups	29611,424	282	105,005	43,158	,000
	Within Groups	296,833	122	2,433		
	Total	2998,257	404			
TB	Between Groups	1675,984	282	59,277	7,987	,000

	Within Groups	898,017	121	7,422		
	Total	1764,001	403			
HDI	Between Groups	10949,109	282	387,976	3,380	,000
	Within Groups	1403,667	122	114,784		
	Total	12342,775	404			
SB	Between Groups	385057,196	282	13654532,628	30,233	,001
	Within Groups	551005,491	122	451644,250		
	Total	390599,687	404			
GCI	Between Groups	12634,836	282	447,889	8,558	,000
	Within Groups	634,917	122	52,335		
	Total	13269,753	404			

10 priedas. Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių „One-Sample Kolmogorov-Smirnov“ testas

	N	Normal Parameter Mean s	Std. Deviation	Most Extreme Differences Absolute	Positive	Negative	Kolmogorov - Smirnov	Asymp. Sig. (2-tailed)
1. ΔBVP/gyv.	240	4,29	8,6	0,266	0,266	-0,26	5,345	0,141
2. ΔBVP, (% nuo ankstesnio BVP)	240	4,892	11,89	0,341	0,291	-0,341	6,865	0,554
3. Infliacijos lygis (vid. metinis harmonizuotų vartotojų kainų pokytis)	240	36,758	6,611	0,061	0,061	-0,049	1,23	0,097
4. Mokestinė našta, (% nuo BVP)	240	48,864	27,564	0,088	0,088	-0,053	1,779	0,441
5. Viešasis balansas (valdžios sektoriaus skolos lygis, % nuo BVP)	240	-1,533	5,041	0,149	0,133	-0,149	2,987	0,145
6. Valstybės skolos lygio pokytis, (% nuo buvusios skolos)	240	8,106	3,695	0,103	0,103	-0,077	2,073	0,445
7. Bedarbystės lygis, (% nuo visų dirbančiųjų)	240	-1,728	3,129	0,054	0,049	-0,054	1,083	0,192
8. Viešųjų finansų balansas (valdžios sektoriaus skirtumo tarp pajamų ir išlaidų, pokytis)	240	4,516	1,137	0,144	0,144	-0,089	2,897	0,251
9. Pajamų pasiskirstymo netolygumo lygis, (% nuo pajamų skirtumo tarp turtingiausių ir vargingiausių sluoksnių)	240	73,777	11,581	0,112	0,058	-0,112	2,252	0,272
10. Nedarbo spąstai - progresiniai mokesčių tarifai mažai uždirbantiems, (% mokesčių naštos lygio)	240	-0,391	2,669	0,102	0,102	-0,076	2,051	0,124
11. Realusis Darbo kaštų augimo tempo ir produktyvumo santykis, (/BVP pokytis /dirbančiajam)	240	1,3476	0,8877	0,119	0,119	-0,102	2,393	0,122

12. Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai, (% nuo BVP)	240	13,8098	12,1698	0,16	0,16	-0,159	3,226	0,704
13. Aukštųjų technologijų eksporto dalis, (AU % nuo eksporto dalies BVP)	240	18,46	3,644	0,096	0,096	-0,055	1,937	0,417
14. Verslo investicijų dalis, (% nuo BVP)	240	77,018	33,946	0,097	0,094	-0,097	1,944	0,079
15. Darbo našumas dirbančiajam (ekonomikos produktyvumas), (pokytis BVP/dirbantis gyv.)	240	86,327	27,699	0,129	0,079	-0,129	2,597	0,141
16. Lyginamųjų kainų lygis, (pokytis Euro/gyv.)	240	37,762	9,119	0,182	0,078	-0,182	3,657	0,244
17. Darbo užmokesčio apmokestinimo lygis, (% nuo visų mokesčių)	240	31,02	18,12	0,052	0,052	-0,049	1,046	0,224
18. GCI	240	27,89	17,48	0,112	0,112	-0,078	2,263	0,141
18. HDI	240	4159,65	3109,26	0,132	0,132	-0,131	2,649	0,425

a Test distribution is Normal. b Calculated from data.

11 priedas. Biudžeto struktūrinių ir stabilios ekonomikos vystymosi rodiklių teisiškumo atitikimo modeliui tikrinimas ANOVA (Analysis of Variance) būdu tyrimas

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
2. BVP augimo pokytis, % nuo ankstesnio BVP	Between Groups	29611,424	282	105,005	43,158	,000
	Within Groups	296,833	122	2,433		
	Total	29908,257	404			
3. Infliacijos lygis (vid. metinis harmonizuotų vartotojų kainų pokytis)	Between Groups	45881,501	282	162,700	1,767	,001
	Within Groups	11235,583	122	92,095		
	Total	57117,083	404			
4. Mokestinė našta, (% nuo BVP)	Between Groups	16715,984	282	59,277	7,987	,000
	Within Groups	898,017	121	7,422		
	Total	17614,001	403			
5. Valstybės skolos lygio pokytis, (% nuo BVP)	Between Groups	280428,102	282	994,426	4,575	,000
	Within Groups	26517,294	122	217,355		
	Total	306945,396	404			
6. Viešasis balansas (valdžios sektoriaus skolos lygis, % nuo BVP)	Between Groups	6627,057	282	23,500	,787	,001
	Within Groups	3615,015	121	29,876		
	Total	10242,072	403			
7. Bedarbių lygis, (% nuo visų dirbančiųjų)	Between Groups	5067,954	282	17,971	5,023	,000
	Within Groups	432,903	121	3,578		
	Total	5500,857	403			
8. Viešųjų finansų balansas (valdžios sektoriaus skirtumas tarp pajamų ir išlaidų, pokytis.)	Between Groups	3618,713	282	12,832	4,649	,000
	Within Groups	336,758	122	2,760		
	Total	3955,470	404			

9. Pajamų pasiskirstymo netolygumo lygis, (% nuo pajamų skirtumo tarp turtingiausių ir vargingiausių sluoksnių)	Between Groups	473,784	282	1,680	4,199	,000
	Within Groups	48,808	122	,400		
	Total	522,592	404			
10. Nedarbo spąstai - progresiniai mokesčių tarifai maži uždirbantiems, (% mokesčių naštos lygio)	Between Groups	48372,125	282	171,532	3,600	,000
	Within Groups	5813,095	122	47,648		
	Total	54185,220	404			
11. Realusis Darbo kaštų augimo tempo ir produktyvumo santykis, (/BVP pokytis /dirbančiajam)	Between Groups	2635,431	282	9,346	4,692	,002
	Within Groups	243,013	122	1,992		
	Total	2878,444	404			
12. Bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai, (% nuo BVP)	Between Groups	303,812	282	1,077	9,035	,000
	Within Groups	14,547	122	,119		
	Total	318,359	404			
13. Aukštųjų technologijų eksporto dalis, (AU % nuo eksporto dalies BVP)	Between Groups	54165,985	282	192,078	4,134	,000
	Within Groups	5667,937	122	46,458		
	Total	59833,922	404			
14. Verslo investicijų dalis, (% nuo BVP)	Between Groups	4902,549	282	17,385	4,594	,000
	Within Groups	461,647	122	3,784		
	Total	5364,196	404			
15. Darbo našumas dirbančiajam (ekonomikos produktyvumas), (pokytis BVP/dirbantis gyv.)	Between Groups	461245,378	282	1635,622	46,557	,000
	Within Groups	4286,041	122	35,131		
	Total	465531,418	404			
16. Lyginamųjų kainų lygis, (pokytis Euro/gyv.)	Between Groups	304843,084	282	1081,004	25,719	,000
	Within Groups	5127,888	122	42,032		
	Total	309970,972	404			
17. Darbo užmokesčio apmokestinimo lygis, (% nuo visų mokesčių)	Between Groups	29614,505	282	105,016	3,221	,001
	Within Groups	3977,424	122	32,602		
	Total	33591,930	404			
18. GCI	Between Groups	126304,836	282	447,889	8,558	,000
	Within Groups	6384,917	122	52,335		
	Total	132689,753	404			
18. HDI	Between Groups	109409,109	282	387,976	3,380	,000
	Within Groups	14003,667	122	114,784		
	Total	123412,775	404			
19. Soc. Išmokos, (ECU/EUR)	Between Groups	3850578201,196	282	13654532,628	30,233	,000
	Within Groups	55100598,491	122	451644,250		
	Total	3905678799,687	404			

12 priedas. „Etaloninių šalių“ mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių „One-Sample Kolmogorov-Smirnov“ testas

		$\Delta BVP/gyv.$	ΔTB	ΔGCI	ΔHDI	ΔSB
N		230	230	230	230	230
Normal Parameters	Mean	119,060	44,463	9,28	13,47	8217,75
	Std. Deviation	20,503	4,518	6,61	16,05	1256,49
Most Extreme Differences	Absolute	,338	,163	,143	,289	,133
	Positive	,229	,158	,143	,289	,133
	Negative	-,338	-,163	-,105	-,246	-,074
Kolmogorov-Smirnov Z		2,925	1,414	1,242	2,500	1,155
Asymp. Sig. (2-tailed)		,670	,537	,491	,538	,438

a Test distribution is Normal. B Calculated from data.

13 priedas. Etaloninių šalių“ mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos pokyčių ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių duomenų homogeniškumo testas

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
$\Delta BVP/gyv.$	9,338	23	51	,450
ΔTB	2,491	23	51	,043
ΔHDI	5,146	23	51	,071
ΔSB	1,618	23	51	,077

14 priedas. „Etaloninių šalių mokesčių naštos (ΔTB), ekonomikos pokyčių ($\Delta BVP/gyv.$), transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių teisiškumo atitikimo modeliui rezultatų tikrinimas ANOVA (Analysis of Variance) būdu

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
BVP/gyv.	Between Groups	9282,670	23	403,594	,943	,002
	Within Groups	21825,390	51	427,949		
	Total	31108,060	74			
ΔTB	Between Groups	579,603	23	25,200	1,380	,001
	Within Groups	931,072	51	18,256		
	Total	1510,675	74			
ΔHDI	Between Groups	4820,438	23	209,584	,751	,001
	Within Groups	14236,229	51	279,142		
	Total	19056,667	74			
ΔSB	Between Groups	45057956,210	23	1959041,574	1,392	,002
	Within Groups	71771324,656	51	1407280,876		
	Total	116829280,866	74			

15 priedas. „Etaloninių šalių“ mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių Regresijos Modelio koeficientų reikšmės rezultatų tikrinimas

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,293	,486	,034	6,50

a Predictors: (Constant),

1. $\Delta BVP/gyv.$, BVP in PPS/gyv., 4. Mokestinė našta, % nuo BVP, 18. HDI, 19. Soc. išmokos. ECU.EUR

„Etaloninių šalių“ mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių teisiškumo atitikimo modeliui rezultatų tikrinimas ANOVA (Analysis of Variance) būdu

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	278,363	4	69,591	3,648	,002
	Residual	2956,757	70	42,239		
	Total	3235,120	74			

16 priedas. „Etaloninių šalių mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių Modelio tinkamumo analizė (naudojama patikimumo vertinimui dėl mažo duomenų kiekio)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	44269,884	4	11067,471	101,124	,000
	Residual	33927,798	310	109,445		
	Total	78197,683	314			

a Predictors: (Constant), 19. Soc. išmokos. ECU.EUR, 2. BVP augimo pokytis, % nuo ankstesnio BVP, 4. Mokestinė našta, % nuo BVP, 18. HDI

b Dependent Variable: 18. GCI

17 priedas. „Etaloninių šalių“ mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių regresijos koeficientų ir imties kolinearumo diagnostika

Model		Unstandardized	Std. Error	Standardized	t	Sig.	Collinearity	VIF
		Coefficients		Coefficients			Statistics	
		B		Beta			Tolerance	
1	(Constant)	12,248	8,117		1,509	,001		
	ΔHDI	0,254	,048	-,173	-1,484	,002	,955	1,047
	ΔSB	-0,173	,001	-,342	-2,277	,004	,579	1,727
	$\Delta BVP/gyv.$	-,0132	,038	,041	,354	,002	,956	1,046
	ΔTB	,252	,220	,172	1,143	,000	,576	1,736

a Dependent Variable: 18. GCI

18 priedas. „NE etaloninių“ šalių mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių statistinių duomenų „One-Sample Kolmogorov-Smirnov“ testas

		$\Delta BVP/gyv.$	ΔTB	ΔGCI	ΔHDI	ΔSB
N		315	315	315	315	315
Normal Parameters	Mean	80,886	35,090	36,97	31,80	3041,89
	Std. Deviation	31,818	5,157	15,78	16,19	2528,45
Most Extreme Differences	Absolute	,087	,089	,042	,068	,139
	Positive	,074	,089	,042	,068	,139
	Negative	-,087	-,074	-,032	-,043	-,128
Kolmogorov-Smirnov Z		1,545	1,584	,753	1,210	2,461
Asymp. Sig. (2-tailed)		,081	,043	,023	,407	,525

a Test distribution is Normal. b Calculated from data.

19 priedas. „NE etaloninių“ šalių mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių statistinių duomenų homogeniškumo testas

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
$\Delta BVP/gyv.$	7,125	23	51	,587
ΔTB	5,578	23	51	,148
ΔHDI	6,248	23	51	,058
ΔSB	2,587	23	51	,085

20 priedas. „NE etaloninių“ šalių mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių regresijos rezultatų tiesiškumo atitikimo modeliui tikrinimas ANOVA (Analysis of Variance) būdu

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
	,752	,566	,561	10,46

Predictors: (Constant),

19. Soc. išmokos. ECU.EUR, 2. BVP. BVP gyventojui, BVP in PPS/gyv, 4. Mokestinė našta, % nuo BVP, 18. HDI

21 priedas. „NE etaloninių“ šalių mokesčių naštos (ΔTB), $\Delta BVP/gyv.$, transferinių mokėjimų (ΔSB) rodiklių ir ΔGCI , ΔHDI indeksų pokyčių regresijos koeficientų ir imties kolinearumo diagnostika

Model		Unstandardized Coefficients	Std. Error	Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	VIF
		B		Beta			Tolerance	
	(Constant)	36,681	10,377		3,535	,000		
	4. ΔTB	-0,127	,175	-,042	-,728	,467	,456	2,192
	19. ΔSB	-0,899	,001	-,143	-1,235	,218	,111	1,045
	18. ΔHDI	0,427	,101	,438	4,238	,400	,139	2,175
	1. $\Delta BVP/gyv$	0,076	,073	-,152	-1,037	,301	,069	1,452

a Dependent Variable: 18. GCI

22 priedas. Klasterinė analizė pagal mokesčių naštos pokyčius 1995 – 2010 m.

6-oji klasterio grupė			
1995	2000	2005	2010
Mokesčiai Estijoje mažėjo nuo 1995 iki 2000 ir sudarė 32% nuo BVP (5% aukštesnis nei kitose Baltijos šalyse). Slovakijoje mokesčiai buvo mažinami 1999 - 2005. Reformos tikslas pritraukti investicija. Buvo panaikintos išlygos ir nustatytas vienodo mokesčio dydis (19%) visoms pajamoms.	Tradiciskai mokesčių našta buvo perkeliama nuo tiesioginių mokesčių ant netiesioginių. Nauja sistema Latvijoje supaprastino mokesčius pakeisdama 21 skirtingo tipo tiesioginius mokesčius į 5 skirtingus pajamų mokesčių dydžius. Mokesčių sistema panaikino visas išimtis ir išlygas, tuo padarydama mokestinę sistemą aiškesnę ir paprastesnę.	Didelis 2004 -2007 BVP augimas, prociklinė fiskalinė politika iššaukė kainų „burbulus“, ekonomikos šuolius. Baltijos šalys, laikytos lyderėmis tarp ES šalių dėl greito perėjimo prie rinkos ekonomikos po 1991 m., patyrė 2008m. finansinį smūgį- infliacija, mažėjantis vartojimas, paskolų naštos laipsniškas didėjimas.	Vartojimo augimas, pagrįstas skolinimusi, o ne darbo našumo didėjimo per pastaruosius metus 4 metus didėjęs 12-20 proc. kasmet, Baltijos šalyse, nuo 2007 pabaigos pradėjo lėtėti, o 2008 augimas priartėjo prie minusinio lygio - esmines fiskalinės politikos klaidos, valdant konkurencingą plėtrą, ignoruotas ekonomikos augimas, paremto skolinimusi. Sulėtėjimas - natūralus procesas, tačiau kadangi vyko greitai, ekonomikos pokyčio kontrastai tapo ženklūs.

5-oji klasterio grupė			
1995	2000	2005	2010
1995-2004 m. Lenkijoje, Slovėnijoje įvykdyta mokesčių reforma – mažėjo mok. Lenkijoje įvesta progresyvinė FAPM sistema su trimis tarifais. Čekijoje pagrindinę mokesčių našą sudaro socialiniai mokesčiai (42,3%) kurie dešimt punktų viršija EU vidurkį ir yra aukščiausi ES (išskyrus Vokietiją), o visi kiti mokesčiai yra ženkliai mažesni. Nuo 1997 m. mokesčių našta didėjo dėl didėjančio darbo apmokestinimo, kai tuo tarpu vartojimo mokesčiai buvo stabilūs.	2000 Lenkijoje metais buvo vykdyta pelno mokesčio reforma, sumažinti tiesioginiai mokesčiai darbu ir įmonių pajamoms, darant išimtis gaunantiems mažas pajamas ir moksliniams-tiriamiesiems darbams. Mokesčių mažinimas buvo susijęs dėl ekonomikos lėtėjimu, taip pat buvo naikinamos įvairios lengvatos ir išimtytys	Nuo 2004 m. BVP augimas Lenkijoje tapo teigimas, tai galima sieti su atsiradusiu stabilumu pasibaigus mokesčių reformoms, bei ūkio subjektų mokesčių mokėjimo gerėjimo tendencija ir sparčiau augančią ekonomika.	Tiek Čekijoje, tiek Vengrijoje, Slovakijoje pastebimas ekonomikos ir tuo pačiu BVP tempų lėtėjimas, bet palyginti su Baltijos šalių augimu ir kritimu po 2007, BVP sumažėjimas nežymus. Pažymėtina, kad Slovėnijoje yra apmokestinamas nekilnojamas turtas nuo 0,1 iki 1,5%, išskyrus pirmąjį gyvenamąjį plotą iki 160 kv.m.
4-oji klasterio grupė			
1995	2000	2005	2010
Bendra mokesčių našta Graikijoje didėjo nuo 1995 m. iki 2000 m., siekiant sumažinti valstybės įsiskolinimą, tuo pačiu ir kovojant su mokesčių nemokėjimu. Tai daugiausia įtakoją įmonių ir FAPM mokesčius.	Nuo 2000 m. mokesčių našta Graikijoje mažėjo apytiksliai 3% per 4 metus, mokesčių sistemos ypatybė yra ta, kad nėra apmokestinami dividendai, mokami iš likutinio pelno. Italijoje dėl finansinių rinkų prisitaikymais prie euro sąlygų, didėja atlyginimai, bet sparčiai auga infliacija ir mažėja vidaus vartojimas.	Graikijoje Mokesčių reforma 2005 m. sumažino pajamų mokestį, siekiant didinti tarptautinį konkurencingumą, pritraukti investicijų, nes augimas, pasiektas dėl didelio vidaus vartojimo jau baigėsi. Italijoje mokesčių našta darbu, įmonių pelno apmokestinimui labai svyravo, tai susiję su mokesčio sistemos pokyčiais, verslo ciklais.	Dideli ir įvairūs pokyčiai mokesčių srityje, neaiškūs ateities lūkesčiai recesija, nežūrint į santykinai žemą mokesčių lygį, ypač FAPM Graikijoje, kur pagrindinės mokesčių pajamos gaunamos iš socialinio draudimo, jos sudaro apie 2/3 visų pajamų. Italijoje mažinami kapitalo grupės mokesčiai, kurie yra pastoviai reformuojami.
3-oji klasterio grupė			
1995	2000	2005	2010
Vokietijoje 1995- 2000 mokesčiai didėjo, lygiagrečiai augo ir BVP. Pelno mokesčio dalies Suomijoje padidėjimas 1995-2000 susijęs su padidėjusiu įmonių pelningumu ekonominio pakilimo metu, bet nuo 2000 m. ne tik tai mokesčių mažinimas, bet ir ekonomikos nuosmukis privertė mažėti BVP pajamas daugiau kaip dešimt punktų.	Nuo 2001 Vokietijoje vykdoma mokesčių reforma, mažinti įmonių pajamų ir FAPM dydžiai. Darbo apmokestinamas yra didžiausias ES, 2000 sieke 40,7% , o vėliau mažinamas. Suomijoje 2002-2004 mažėjo pagrindiniai - asmenų pajamų, kapitalo mokesčiai. 2005 mažinamas darbo apmokestinimas, taip siekiant kompensuoti padidėjusias sveikatos draudimo įmokas.	Aukštas apmokestinimo lygis ir vykdomos nuosekli fiskalinė politika, mažinama TB iki 2004 m., o vėliau palaipsniui didinami mokesčiai vartojimui, lėtas darbo užmokesčio augimas, konkurencingumas ir eksporto augimas, bet vidaus paklausa nėra didelė dėl lėto žmonių pajamų augimo, bet nuosaikus atlyginimų augimas padėjo atkurti ir didinti šalių, ypač Vokietijos konkurencingumą. Olandijoje mažėjo darbo apmokestinimas ir socialiniai mokesčiai, bet	2007 mokesčių reforma Vokietijoje padidinta pajamų mokestis vienišiesiems žmonėms su metinėmis pajamomis virš 200 tūkst. eurų. Švedijoje Mokesčių lygis yra aukščiausias visoje ES ir ypatinga mokesčių našta tenka tiesioginiams mokesčiams. Dėmesys gamtosauginiams mokesčiams, mažinant mokesčių našlą darbu. Paskutinė mokesčių reforma buvo įvykdyta 2006, siekiant padidinti išmokas pensinio amžiaus žmonėms, bei kitom socialinėms išmokoms. Suomijoje 2006 buvo mažinama mažai uždirbančių

		didėjo vartojimo mokesčiai kurie 2% didesni, negu ES vidurkis ir siekiant išlaikyti apmokestinimo balansą socialiai jautrios visuomenės dalies buvo sudaryta 3 pakopų apmokestinimas. Pelno mokeskis- 25%, kai 22,5 tūkst. eurų, o virš - 29,6% tarifas.	asmenų grupės mokesčius (virš 53 m., arba gaunančiam mažiau negu 2000 Eurų/mėn)
--	--	--	---

2-oji klasterio grupė

1995	2000	2005	2010
Airija sumažino mokesčių našta 1995, o mokesčio dydis grįžo atgal į 2001 lygį dėl kapitalo pajamų apmokestinimo padidėjimo. Mažų socialinių įmokų ir vidutinio FAPM dydžio kombinacija davė mažiausią darbo apmokestinimą ES- 10,5% nuo BVP atitinkamai su 18,5% ES. Mokesčių politikos tikslas – maži verslo ir asmenų mokesčius, siekiant konkurencingumo, palaikant minimalų sveikatos priežiūros finansavimą (FAPM nuo 1996 sumažinta 27 iki 20%, 2001 įmonių pajamų mokesčiai sumažinti nuo 40% iki 12,5%).	Portugalijoje kurtos mokesčių lengvatos nesustabdė BVP mažėjimo, atsiradusio dėl didėjančio nedarbo ir ekonomikos lėtėjimo, taip pat išryškėjo konkurencingumo problema dėl per didelių atlyginimų, neatitinkančių darbo našumo augimo tempų.	Nuo 2002 fiskalinėje politikoje daromi tik nežymūs pakeitimai, siekiant spartinti ekonominį augimą, darant išimtis darbo apmokestinimui, siekiant padidinti mokėtojų skaičių mokesčių dydį, įvedant lengvatas, turintiems kreditus būstui ir mokslui ar papildomam sveikatos draudimui. Buvo siekiama stabdyti vartojimą ir pradėti skatinti taupymą. Airijos ekonomika augo sparčiausiai dėl eksporto, nežiūrint į didesnę, nei kitose ES šalyse infliaciją.	Danijoje mokesčių sistema yra progresyvinė- ribos nuo 8% iki 63%. Apie 25% gyventojų moka vidutinius mokesčius ir apie 20% - aukščiausius mokesčio dydžius. Anglijoje mokesčiai darbai yra maži ir kaip pasekmė yra maži ir socialiniai mokesčiai, lyginant su ES vidurkiu. Kai tuo tarpu mokesčiai kapitalui yra žymiai aukštesni negu ES vidurkis, o įmonių pelno mokeskis taip pat mažas, be to taikomas nulinis tarifas įmonėms, gaunančioms mažas pajamas.

1-oji klasterio grupė

1995	2000	2005	2010
Belgija tradiciškai priklausė šalims, turinčioms aukštus mokesčius, bet nuo 1995 iki 1999 m. nebuvo vykdoma jokių mokesčių reformų, todėl mokesčių našta buvo stabili tik 2000 buvo pradėta mažinti socialinių įmokų dydžius- tuo siekiama mažinti darbo apmokestinimo našta ir perkelti ją ant netiesioginių mokesčių.	Mokesčių politika yra nukreipta surinkti pakankamai pinigų finansuoti senstančios visuomenės poreikius, keičiant progresyvinius mokesčių dydžius, bet tuo pačiu siekiama išlaikyti finansinę pusiausvyrą, didinami mokesčiai pajamoms, gaunamoms iš kapitalo, bendra mokesstinė našta kinta labai mažai.	Reforma Ispanijoje vykdoma neryžtingai, o ekonomikos nuosmukis, prasidėjęs nuo 2002 metų dėl prasto tarptautinio konkurencingumo, didėjančios infliacijos ir sumažėjusio vidaus vartojimo - išryškėjusios ekonomikos problemos, kurioms akivaizdžiai reikia ryžtingesnių mokesčių sistemos pokyčių.	Prancūzijoje pagrindinė mokesčių politikos kryptis- mažinti darbo apmokestinimą, sudarant sąlygas daugiau gauti pajamų mažai apmokamiems ir nekvalifikuotiems darbuotojams, o tuo pačiu mažinti išmokas, išlaikant socialines garantijas

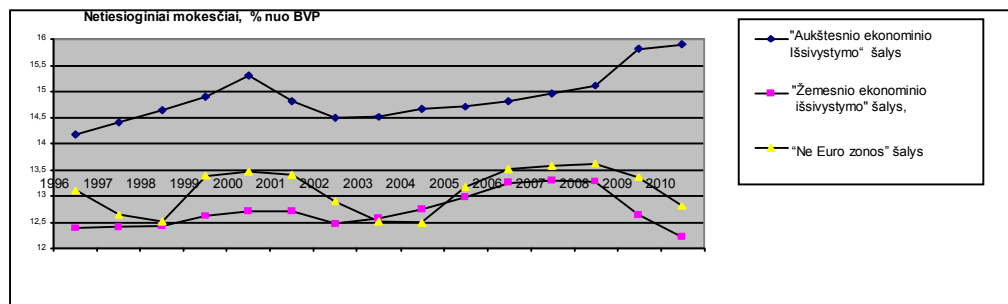
23 priedas. ES šalių pagrindiniai ekonominiai rodikliai ir 2012-2014 m. ekonomikos raidos politiniai aspektai (duomenys 2012.02.01.)

„Etaloninės“ šalys	
<p>Danija BVP augimas: 0,5 proc. BVP:344 mlrd. JAV dol. (PGP:213 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 2 proc. Gyventojų skaičius: 5,6 mln. BVP dalis gyventojui: 61340 JAV dol.</p>	<p>Didinamos viešojo sektoriaus išlaidas, kurias finansuos iš kylančių mokesčių. Darbo ir socialinės apsaugos reformos bus tęsiamos – sugriežtės paramos kriterijai, atitols pensinis amžius, pailgės darbo savaitė. Ekonomika vos judės į priekį dėl blogos bendros Vakarų Europos padėties.</p>
<p>Olandija BVP augimas: 0 proc. BVP:827 mlrd. JAV dol. (PGP:743 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 1,9 proc. Gyventojų skaičius: 16,7 mln. BVP dalis gyventojui: 50960 JAV dol.)</p>	<p>Stabdys imigraciją ir pasisako prieš ES finansinę vienybę. Ekonomikos prioritetai – atkurti biudžeto ir finansų stabilumą, todėl 2020 m. pensinis amžius bus atitolintas visais metais ir reformuota sveikatos apsauga.</p>
<p>Suomija BVP augimas: -0,1 proc. BVP:264 mlrd. JAV dol. (PGP:210 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 2,3 proc. Gyventojų skaičius: 5,4 mln. BVP dalis gyventojui: 49010 JAV dol.</p>	<p>Nepalaiko finansinės pagalbos Euro zonos partnerėms idėjos. Vyriausybė mažina išlaidas, norėdama suvaldyti biudžetą, ir taip prisidės prie euro zonos krizės bei lems neženklų ekonomikos susitraukimą.</p>
<p>Švedija BVP augimas: 1 proc. BVP:575 mlrd. JAV dol. (PGP:399 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 1,3 proc. Gyventojų skaičius: 9,6 mln. BVP dalis gyventojui: 60130JAV dol.</p>	<p>Nors ekonomika auga ir galimas biudžeto perteklius, pažanga bus minimali, nes reformoms, skirtoms skatinti darbo paieškoms ir atkurti valstybiniam ištekliams, visais įmanomais būdais priešinsis opozicija. Švedijos ekonomika, kaip ir daugelyje Europos šalių, bus silpna, bet vis vien sugebės augti sparčiau nei daugumos.</p>
<p>Vokietija BVP augimas: 0 proc. BVP:3488 mlrd. JAV dol. (PGP:3159 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 1,8 proc. Gyventojų skaičius: 81,7 mln. BVP dalis gyventojui: 43740 JAV dol</p>	<p>Vokietija nori išgelbėti eurą, tačiau vokiečiai nenori mokėti už kolegą iš Pietų Europos. Darant prielaidą, kad euras išsilaikys, valstybei teks galvoti su taupymo politikos suvaržytomis prekybos partnerėmis, o tai Vokietiją ves prie stagnacijos.</p>
„NE euro zonos“ šalys	
<p>Čekija BVP augimas: 1,7 proc. BVP:224 mlrd. JAV dol. (PGP:283 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 2,8 proc. Gyventojų skaičius: 10,5 mln. BVP dalis gyventojui: 21290 JAV dol.</p>	<p>Vyriausybė iki 2016 m. tikisi subalansuoti biudžetą, todėl taupymo politika ir toliau slopins ekonomiką, kurios augimo tempas lieka žemas.</p>
<p>Bulgarija BVP augimas: 2,2 proc. BVP:57 mlrd. JAV dol. (PGP:99 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 2,6 proc. Gyventojų skaičius: 7,3 mln. BVP dalis gyventojui: 7870 JAV dol.</p>	<p>Kovą su valstybine korupcija, nes būtent šis reiškinys kelia didžiausią pavojų, kad bus apribotas finansavimas. Protestai nuolatinė problema, o numatomi viešojo sektoriaus išlaidų apribojimai, skirti deficitui suvaldyti.</p>
<p>Estija (analizuojamu laikotarpiu) BVP augimas: 2,5 proc. BVP:23 mlrd. JAV dol. (PGP:29 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 3 proc. Gyventojų skaičius: 1,3 mln.</p>	<p>Laukia stabilumas, bet teigiamų rodiklių netrūksta: nuo 2011 m. pradžios, o ekonominė plėtra – plataus masto. Palūkanų normos netgi per žemos, o infliacija mažina vartotojų entuziazmą. Ekonominis atsigavimas nesustos, BVP kukliai didės.</p>

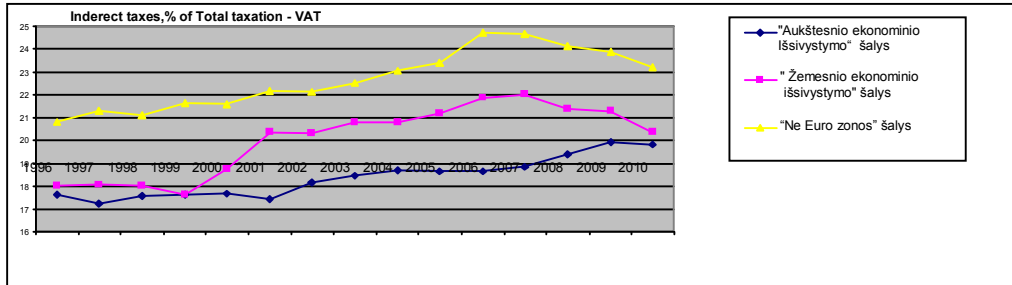
BVP dalis gyventojui: 17330 JAV dol.	
Latvija BVP augimas: 2,8 proc. BVP:28 mlrd. JAV dol. (PGP:36 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 3proc. Gyventojų skaičius: 2,2 mln. BVP dalis gyventojui: 12850 JAV dol.	TVF finansinės pagalbos programa baigiasi 2013 m., bet gali būti, kad jai pakeistų jau derinama nauja. Euro zona 2014m., bendros politikos kryptys bus primestos iš išorės.
Lenkija BVP augimas: 3,2 proc. BVP:542 mlrd. JAV dol. (PGP:805 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 3 proc. Gyventojų skaičius 38,1 mln. BVP dalis gyventojui: 14250 JAV dol.	Entuziazmas įvesti eurą gerokai mažėja. Didelis vidaus vartojimas bus pagrindinė augimo priežastis, o infliacija grįš į priimtinesnį lygį, valstybės dalyvavimas ekonomikoje, privatizuojant statybinės bendroves
Lietuva BVP augimas: 2,7 proc. BVP:43 mlrd. JAV dol. (PGP:63 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 2,8 proc. Gyventojų skaičius: 3,2 mln. BVP dalis gyventojui: 13500 JAV dol.	Taupymo politika ir toliau išlieka svarbi, nors ekonomika ir atsigauna po 2009 m. krizes. Nors ekonomikos augimas bus kuklus, palyginti su 2009 m. 14,9 proc. nuosmukiu, atrodys įspūdingas.
Rumunija BVP augimas: 2 proc. BVP:187 mlrd. JAV dol. (PGP:270 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 4 proc. Gyventojų skaičius: 21,4 mln. BVP dalis gyventojui: 8700 JAV dol.	Šalies ekonomika į recesiją pateko ir iš jos išbrido vėliau nei kitos, augimas bus kuklus.
Vengrija BVP augimas: 0,6 proc. BVP:152 mlrd. JAV dol. (PGP:200 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 4,1 proc. Gyventojų skaičius: 10 mln. BVP dalis gyventojui: 14500 JAV dol.	Skatina augimą ir bet ekonomika ir toliau turės ženklų problemų.
Jungtinė karalystė BVP augimas: 0,7 proc. BVP:2511 mlrd. JAV dol. (PGP:2293 mlrd.JAV dol.) Infliacija: 2,9 proc. Gyventojų skaičius: 63,1 mln. BVP dalis gyventojui: 39770 JAV dol	2011 m. apribojimai buvo nedideli dėl pakenciamo ekonomikos atsigavimo, tačiau 2012 m. taupymo padariniai ryškūs. Politika nukreipta į bandymus iš naujo subalansuoti ekonomiką, pereinant nuo skolomis grįsto vartojimo į eksportą, nuo finansinės inžinerijos prie tradicinės plataus spektro ekonomikos. Trumpalaikiai padariniai – lėtas augimas.

24 priedas. Mokesčių struktūros elementų kitimas ES šalyse 1995-2010 m.

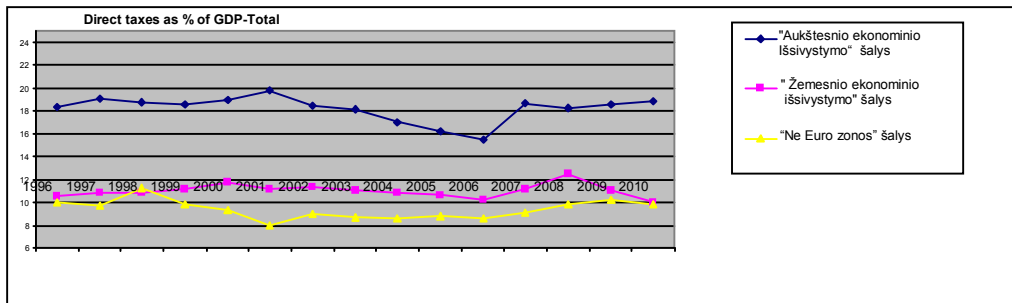
1 grafikas. Netiesioginių mokesčių dalies kitimo tendencijos ES šalyse 1995-2010 m., % BVP

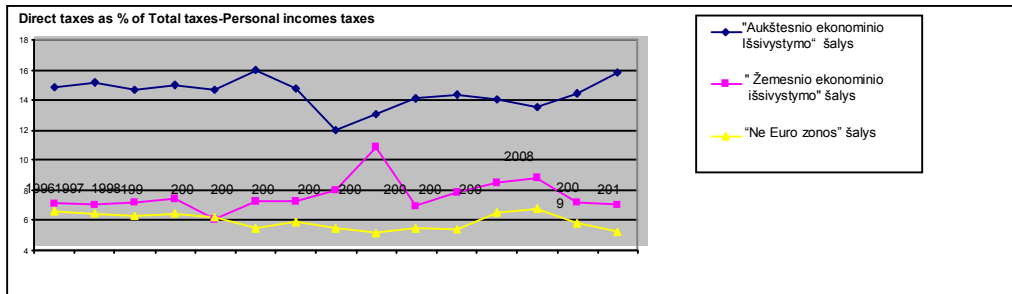
2 grafikas. Netiesioginio mokesčio (PVM dalies kitimas ES šalyse 1995-2010 m. % Bendros mokesčių naštos

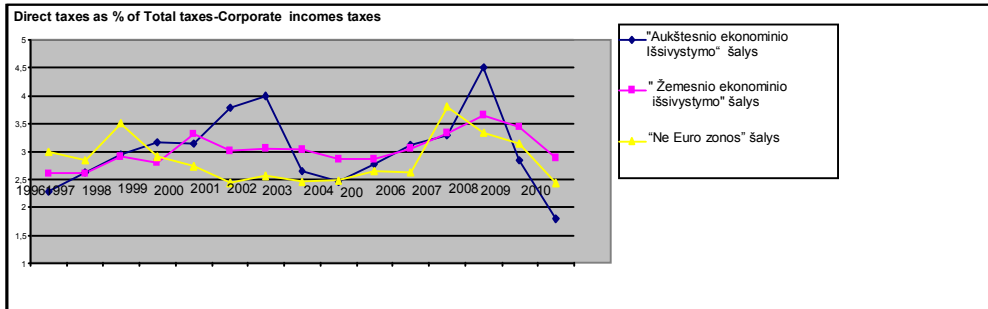
3 grafikas. Tiesioginių mokesčių dalies kitimo tendencijos ES šalyse 1995-2010 m., % BVP

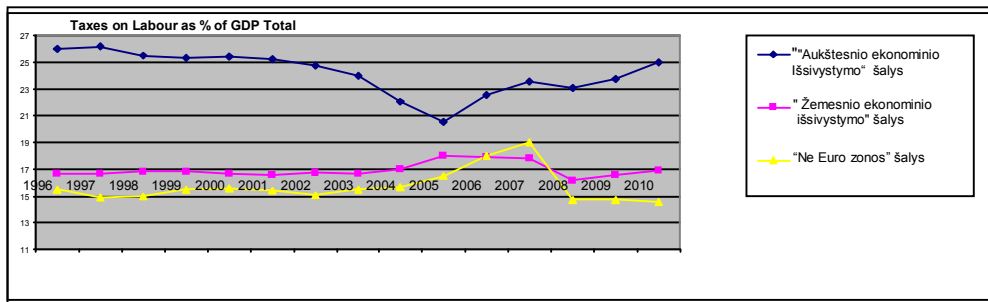
4 grafikas. Tiesioginių mokesčių (asmenų pajamų mokesčių) dalies kitimas ES šalyse 1995-2010 m., % Bendros mokesčių naštos

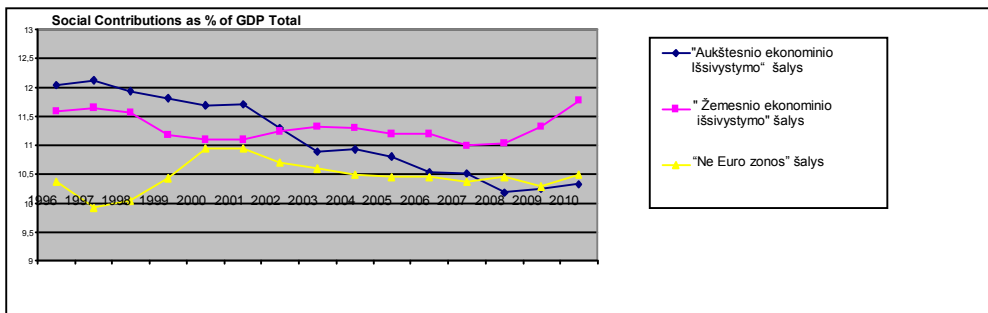
5 grafikas. Tiesioginių mokesčių (įmonių pelno pajamų mokesčių) dalies kitimas ES šalyse 1995-2010 m., % Bendros mokesčių naštos

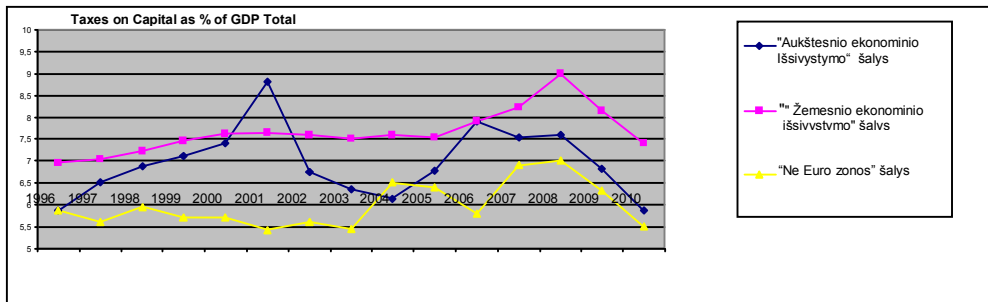
6 grafikas. Darbo apmokestinimo kitimo tendencijos ES šalyse 1995-2010 m., % BVP

7 grafikas. Socialinių įmokų kitimo tendencijos ES šalyse 1995-2010 m., % BVP

8 grafikas. Kapitalo apmokestinimo kitimo tendencijos ES šalyse 1995-2010 m., % BVP

25 priedas. Mokesčių struktūros elementai (pagal Eurostat' o naudojamą metodiką)

Mokesčių rūšis	Pajamų struktūra	Apmokestinimo objektas
Netiesioginiai mokesčiai, % nuo BVP (prekės ir importas)	● PVM	
	● Akcizai ir vartojimo mokesčiai	
	● Kiti mokesčiai prekėms ir gamybai (įskaičiuojami ir importo mokesčiai)	
Tiesioginiai mokesčiai, % nuo BVP (pajamos ir turtas)	● Fizinių asmenų pajamų (individualių ar šeimos pajamų, įskaitant kitų pajamų apmokestinimą ESA95 klasifikacija (D.51a + D.51c1);	
	● Įmonių pelno mokesčiai (įmonių pajamų ar pelno mokesčiai, įskaitant kitų pajamų apmokestinimą. ESA95 klasifikacija (D.51b + D.51c2);	
	● Kiti mokesčiai	
Socialinės įmokos, % nuo BVP (D.611)	● Darbdavio įmokos	
	● Darbuotojo įmokos	
	● Besiverčiančio privačia veikla įmokos	
<u>Struktūra pagal ekonomines funkcijas</u>		
Darbo apmokestinimas, % nuo BVP D.29c – Bendras darbo užmokesčio apmokestinimas D.61111 privalomas darbdavio socialinio draudimo mokestis D.61121 privalomas darbuotojo socialinio draudimo mokestis D.61131 privalomas privatinio/ nedirbančio/ socialinio draudimo mokestis	● Samdomi D.51a+D.51c1	
	● Samdomas apmokamas darbdavių	
	● Samdomas apmokamas pačių	
	● Nesamdomi (individuali arba namudinė veikla arba kitos pajamos)	
Kapitalo mokesčiai, % nuo BVP (verslo pajamų, įskaičiuojant ne tik pelno, bet ir kitas rinkliavas, kaip prielaidas reikalingas pasiekti pelną-nekilnojamojo turto, įmonių automobilių ir t.t.)	● Kapitalo ir verslo pajamos (D.51a+D.51c1 individualių ir šeimos ūkių pajamos	
	● Įmonių pajamų (D.51b+D.51c2 pajamų ar pelno mokesčiai)	
	● Namų ūkio pajamos	
	● Individualios veiklos pajamos	
	● Turto (kapitalo) (D.214- Mokesčiai prekėms, išskyrus PVM ir importo mokesčius, finansinės ir kapitalo t-akcijos)	
Gamtosauginiai mokesčiai, % nuo BVP	● Energija	
	● Transportas	
	● Tarša/ištekliai	